munt- en penningkundig nieuws
januari/februari 1985
9e jaargang no. 1

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMISMATIQUES - VENTES PUBLIQUES - ARCHEOLOGIE

✽

✽

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21

1016 GD Amsterdam
Postgiro 9922

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
J. P. A. van der Vin
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: *f* 30,—.
Overige landen: *f* 55,—.
Losse nummers: *f* 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst is het abonnementsgeld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever,
Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

Mercuriusstaf en Morenbuste. De invoering van een welbekend en een miskend teken op Nederlandse Koninkrijksmunten 3
De Augsburgse Occo penningen 14
Nederlandse toonkunstenaars op de penning 15
Penningnieuws 21
Koper met zilverglans 25
Actualiteiten 26
Boekbespreking 27
Verenigingsnieuws 29
Muntennieuws 32

Mercuriusstaf en Morenbuste De invoering van een welbekend en een miskend teken op Nederlandse Koninkrijksmunten

door P. W. Kasteleyn

Sinds in 1816 de eerste algemene muntwet van het Koninkrijk der Nederlanden, de wet van 28 september 1816 (Staatsblad no. 50), in werking trad, zijn vrijwel alle Nederlandse munten voorzien geweest van een *muntteken* en een *muntmeesterteken*[a]. Zoals bekend duidt een muntteken de plaats of het munthuis aan waar het betreffende muntstuk geslagen werd, en is een muntmeesterteken het persoonlijk teken van de muntmeester onder wiens verantwoordelijkheid de muntslag plaatsvond.
Verreweg het meest voorkomende, en daardoor ook het bekendste van deze tekens is de Mercuriusstaf, het embleem van 's Rijks Munt te Utrecht. Het is van 1816 tot de dag van vandaag zonder onderbreking gebruikt. Slechts gedurende twee korte perioden zijn er ook Koninkrijksmunten met een ander muntteken geslagen: van 1821 tot 1830 met de letter B en van 1943 tot 1945 met de letters D, P en S. De B was het teken van 's Rijks Munt te Brussel, die van 1819 tot de afscheiding van België het tweede munthuis van het Koninkrijk was; de andere tekens kenmerken de munten die tijdens de tweede wereldoorlog respectievelijk in Denver, Philadelphia en San Francisco in de Verenigde Staten werden geslagen, op last van de Nederlandse Regering te Londen.
Het munt*meester*teken is uit de aard der zaak vele malen veranderd. Het eerste in de reeks was het teken dat meestal wordt aangeduid als 'gebakerd kindje', maar ook wel als 'poppetje' of 'mummie'. Het komt voor op de munten geslagen in de periode december 1816 – november 1817 onder muntmeester Y. D. C. Suermondt.

Het gebruik om op een munt tekens te plaatsen die het munthuis of de muntmeester aanduiden, was in 1816 allerminst een nieuwigheid. Talloze Nederlandse (en buitenlandse) munten van vóór die tijd waren van een of twee van zulke merktekens voorzien.[1] Er werd dus bij een traditie aangeknoopt. Maar hoe ging dit in zijn werk? Zette men het bestaande gebruik stilzwijgend voort of kwam er een officiële bepaling van overheidszijde dat op alle Koninkrijksmunten een muntteken en een muntmeesterteken geplaatst dienden te worden? En waarom viel de keus nu juist op de Mercuriusstaf en het gebakerde kindje? Wie een antwoord op deze voor de hand liggende vragen zoekt, doet een verrassende ontdekking: in de numismatische literatuur is hierover niets te vinden! Zo geeft een van de belangrijkste bronnen voor onze kennis van de geschiedenis der oudere Koninkrijksmunten, de in 1888 verschenen 'Geschiedkundige Aanteekeningen betreffende den Muntslag in Nederland na 1813' van de hand van Mr. L. W. A. Besier, Referendaris-Adviseur bij het Munt-College,[2] op dit punt geen enkele informatie. Besier vermeldt wél dat het genoemde *tweede* muntteken B bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1821 no. 110 werd ingevoerd, maar zwijgt over de invoering van het eerste muntteken, de Mercuriusstaf. Van het muntmeesterteken 'gebakerd kindje' deelt hij uitvoerig mee, waarom en op welke wijze het in eind 1817 werd afgekeurd en vervangen, maar over de vraag of dit teken in een eerder stadium wellicht was goedgekeurd, rept hij met geen woord. Toch is deze vraag alleszins gerechtvaardigd, gezien het grote aantal in omloop gebrachte munten die dit muntmeesterteken dragen (alle gouden dukaten met het jaartal 1817, bijna een half miljoen stuks). Van het ervoor in de plaats tredende teken 'fakkel' en alle latere muntmeestertekens vermeldt Besier daarentegen weer consciëntieus de Koninklijke Besluiten waarbij ze zijn goedgekeurd.
De genoemde omissie, waarop in de latere literatuur bij mijn weten nooit is gewezen, is nogal verrassend, want Besier heeft geput uit een zeer goede bron: het Archief van 's Rijks Munt te Utrecht. Uit allerlei bijzonderheden die hij vermeldt blijkt dat dit archief ook over de jaren rond 1816 zeer veel gegevens bevat. Zou daaruit niets op te maken zijn over de invoering van de eerste officiële merktekens op munten geslagen krachtens de eerste algemene muntwet van het Koninkrijk?
Wanneer wij willen proberen een antwoord te vinden op de hierboven gestelde vragen, kan één ding gemakkelijk, zonder archieven te raadplegen, worden vastgesteld: de genoemde muntwet zelf bevat geen bepalingen ten aanzien van muntteken of muntmeesterteken. Een volgende mogelijkheid is, dat de invoering bij Koninklijk Besluit heeft plaatsgevonden. Dit zou in ieder geval in overeenstemming zijn met het feit dat latere voorschriften betreffende het muntteken B en nieuwe muntmeestertekens alle in de vorm van een Koninklijk Besluit zijn uitgevaardigd.[b] De vraag waarom Besier een dergelijk besluit niet zou hebben vermeld, laten we voorlopig rusten. Nu worden de originele exemplaren van alle Koninklijke Besluiten van vóór 1841 bewaard in het Archief van de Algemene Staatssecretarie, dat zich bevindt in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage (Tweede Afdeling). Met behulp van lijvige indices en klappers op deze indices kan men alle besluiten opsporen die betrekking hebben op een bepaald onderwerp. Het is dus mogelijk, ondubbelzinnig vast te stellen of er omstreeks 1816 een K.B. van de gezochte inhoud is uitgevaardigd.
Een speurtocht langs de Koninklijke Besluiten op het gebied van het muntwezen uit de betreffende periode brengt inderdaad de gewenste opheldering: op 26 november 1816 tekende Koning Willem I een besluit (no. 8)[3] van de volgende inhoud: 'WIJ WILLEM, bij de Gratie Gods, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, enz. enz. enz. Op de voordragt van het Collegie van Raden en Generaal Meesteren der Munt Gehoord het rapport van Onzen Minister van Financien; hebben besloten en besluiten: Art: 1. Het onderscheidings-teeken voor 's Rijks Munt te Utrecht het welk zal worden geplaatst op alle de Stand- en Negotie-penningen die op dezelfde Munt, aanvanglijk met het jaar 1817 zullen worden geslagen, zal bestaan in eenen Mercurius Staf met de slangen. Art: 2. Het bijzonder merk voor den thans fungerenden Muntmeester van 's Rijks Munt te Utrecht, het welk insgelijks zal moeten worden geplaatst op alle de Stand- en Negotiepenningen, die aanvanglijk met den jare 1817 en gedurende zijn muntmeesterschap op dezelve Munt zullen worden geslagen zal bestaan in een borstbeeld gelijk aan het aan Ons overgelegd model. Art: 3. Onze Minister van financien is belast met de executie van het tegenwoordig besluit. Gegeven in 's Gravenhage den 26 November des jaars 1816, En van Onze Regeering het derde. (was getekend) Willem.'
Bij het besluit wordt de desbetreffende voordracht van het College van Raden en Generaalmeesters van de Munt (het toenmalig bestuurscollege van 's Rijks Munt) bewaard, evenals het positieve advies van de minister van financiën, Jhr. C. C. Six van Oterleek. De voordracht lijkt mij voldoende interessant om hier in extenso weergegeven te worden: 'Sire! De oude Nederlandsche Muntspecien onderscheiden zich naar de Provin-

cien, waarin dezelve zijn geslagen geworden, door de vermelding zelve van elke bijzondere Provincie in het omschrift, met bijvoeging somtijds van de wapens zelve, en bovendien, meestal, door het één of ander merk, het welk door den Muntmeester, als zijn teeken, was aangenomen. Zoo zeer nu het eerste, als een gevolg van de destijds federative Regeeringsform, thans geheel vervallen moet worden beschouwd, en op dien grond, bij de laatst gearresteerde Wet op het stuk der Munten, een uniforme stempel voor iedere specie (welk dan ook het getal der Munthuizen of atteliers monétaires nu of in het vervolg moge zijn) is bepaald geworden, even zeer zoude het, in navolging van alle Landen, alwaar meer dan één Munthuis zich bevond, ons ook, voor het Rijk van Uwe Majesteit, gepast voorkomen, dat een bijzonder kenmerk voor de Utrechtsche Munt, tot eventueele onderscheiding van eene andere Nederlandsche Munt of Munten wierde daargesteld, zoo als ook tevens eene goede contrôle vorderd, dat ieder Muntmeester, en gevolglijk ook de tegenswoordige Muntmeester Suermondt, voor zich een herkennings-teeken, op approbatie van het Gouvernement, aanneemd, en als het merk van zijne verantwoording op de door hem vervaardigde muntspecien slaat. Wij nemen eerbiedig de vrijheid voor het eerste dezer teekens (van de Munt namenlijk) aan Uwe Majesteit voor te dragen een Mercurius-Staf met de Slangen, en voor het tweede, volgens het aan ons te kennen gegeven verlangen van den Muntmeester, een beeldje, zijnde het topstuk van zijn familiewapen, zoo als wij van dit één en ander, afteekeningen hebben doen maken, welke wij de eer hebben, aan Uwe Majesteit, ter approbatie te presenteeren.'

Bij de voordracht zijn op twee kleine losse bladen de in de tekst genoemde tekeningen gevoegd. Het ene blad (afb. 1) bevat de ontwerpen van de twee merktekens (vergroot weergegeven in afb. 2) en tevens een afbeelding daarvan op de grootte waarop ze op de gouden dukaat dienden te worden geplaatst. Op het tweede is aangegeven wáár zij op de dukaat geplaatst moesten worden.
Wat in de tekst van het besluit opvalt, is dat alleen werd bepaald dat het teken van de Munt en het 'merk' van de muntmeester geplaatst moesten worden op alle *standpenningen* en *negotiepenningen* (d.w.z. op alle gouden en zilveren munten mét resp. zonder de hoedanigheid van wettig betaalmiddel), maar dat de plaatsing ervan op *pasmunten* (munten waarvan de waarde als betaalmiddel uitsluitend berust op een bij de wet geregelde afspraak; in 1816: centen en halve centen) niet werd voorgeschreven. Het was minister Six die in zijn advies aan de Koning deze beperking aan de voordracht toevoegde. Kennelijk beschouwde hij de twee tekens als vergelijkbaar met de bekende goud- en zilvermerken. In de praktijk zijn echter van het begin af *alle* munten, dus ook de pasmunten, van beide merktekens voorzien. Zoals al werd opgemerkt is dit gebruik met slechts enkele uitzonderingen tot de dag van vandaag gehandhaafd. Daarbij moet wel opgemerkt worden, dat in de thans geldende muntwet (de Muntwet 1948) de begrippen standpenning en pasmunt niet meer voorkomen.
Nu de eerste van de in het begin van dit artikel gestelde vragen is beantwoord, kunnen wij ons bezig houden met de tweede: hoe is men tot de keuze van de Mercuriusstaf gekomen en hoe kon het muntmeesterteken, waarvan wij intussen de herkomst weten, een gebakerd kindje worden?

Kol. Besl. v. 26 Nov. 1816
№ 8.
Teeken van den Muntmeester Suermondt.
De twee Teekens in de ware grootte op een gouden Dukaat.
Teeken van 's Rijks Munt te Utrecht.
Voordragt van Radenen Generaal Ministers aan Zijne Majesteit in date 19 November 1816 № 691

Afb. 1. Een der twee bijlagen bij het Koninklijk Besluit van 26 november 1816 no. 8.

Afb. 2. (a) Ontwerp van het muntmeesterteken van Y.D.C. Suermondt;

(b) Ontwerp van het muntteken van 's Rijks Munt te Utrecht (details van afb. 1).

Voor de beantwoording hiervan zullen wij ons moeten verdiepen in de voorgeschiedenis en de nasleep van het K.B. van 26 november 1816. Het archief van 's Rijks Munt blijkt daarover interessante gegevens te bevatten.
Ter inleiding zullen wij echter eerst de beide figuren waarop de keuze gevallen is, nader beschouwen.

De Mercuriusstaf

De Mercuriusstaf vindt zijn oorsprong in de cultus van de Griekse god Hermes.[4] Voor de Grieken was Hermes een godheid met vele aspecten. Hij werd vereerd als de god van de wegen, vreedzaam verkeer en handel, en uit dien hoofde als de beschermer van reizigers, maar ook als de god van alles waar slimheid en behendigheid bij te pas komt, en vandaar als beschermer van dieven en bedriegers! Voorts als vruchtbaarheidsgod, geluksgod, slaap- en droomgod, en als begeleider van de gestorvenen naar het dodenrijk. Daarnaast was hij vooral bekend als de door Zeus aangestelde bode van de Olympische goden.
Van de oudste tijden af werd Hermes afgebeeld met als vast attribuut een staf. Op de vroegste bekende voorstellingen was deze staf een simpele tak met twee teruggebogen twijgen eromheen gewikkeld. Later werden de twijgen vervangen door twee elkaar aanziende slangen; over de oorzaak van deze verandering bestaan zeer verschillende hypothesen. Sinds de derde eeuw voor Christus werd de staf tenslotte bekroond door een paar vleugels, uitdrukking van Hermes' legendarische snelheid.
Over de oorspronkelijke betekenis van de staf van Hermes lopen de meningen uiteen. Was het een geluksstaf, een toverstaf, een wichelroede, een herdersstaf? Zeker is dat er door de Grieken verscheidene magische functies aan werden toegeschreven: door aanraking met zijn staf deed Hermes mensen inslapen of ontwaken, trok hij de zielen der gestorvenen mee naar de onderwereld of voerde hij ze terug naar de aarde.
Op den duur raakten deze magische aspecten echter op de achtergrond en werd de slangenstaf (niet te verwarren met die van Asklèpios/Aesculapius) meer gezien als *zinnebeeld* van een aantal begrippen die met Hermes verbonden werden, zoals reizen, handel, voorspoed, vrede, zelfs welsprekendheid (dit laatste in verband met zijn optreden als leraar van Eros), en bovenal als teken van Hermes' waardigheid als bode en heraut

der goden. Hij werd dan ook aangeduid als κηρύκειον (*kèrukeion*, afgeleid van kèrux = heraut) en ontwikkelde zich tot het onderscheidingsteken bij uitstek van herauten en afgezanten.
Door de Romeinen werd Hermes geïdentificeerd met hun eigen god Mercurius. Reeds bij de bouw van de oudste bekende Mercuriustempel in Rome, in 495 voor Christus, was deze identificatie een feit. Aan Mercurius werden echter niet alle functies van Hermes toegeschreven. Hij werd voornamelijk vereerd als de god van handel en verkeer. Van het begin af is hij afgebeeld met dezelfde staf die Hermes droeg, aangeduid met de gelatiniseerde naam *caduceus*.
Het is misschien passend om op deze plaats op te merken dat de Hermes/Mercuriusstaf op verschillende Griekse en Romeinse munten voorkomt, dikwijls als attribuut van de afgebeelde god, maar soms ook als een afzonderlijk symbool dat hem representeert.[5]
Toen tijdens de Renaissance de klassieke oudheid werd herontdekt kwam de caduceus opnieuw in zwang als zinnebeeld van de verschillende begrippen die in engere of ruimere zin met Hermes/Mercurius werden geassocieerd: voorspoed, vrede, welsprekendheid en vooral: handel en verkeer.[6] In de laatste betekenis werd de gevleugelde slangenstaf zelfs een van de allermeest gebruikte emblemen. Het zou echter te ver gaan, te stellen dat toen hij in 1816 tot kenteken van 's Rijks Munt te Utrecht werd verkozen, hij bij iedereen uitsluitend de gedachte aan handel en verkeer opriep.

Het wapen van het geslacht Suermondt

Yman Dirk Christiaan Suermondt, geboren te Rotterdam op 26 juli 1792, overleden te Utrecht op 13 juli 1871, muntmeester te Utrecht van 1815 tot 1838, stamde uit een patriciërsgeslacht. Het wapen van dit geslacht wordt omschreven als 'in zwart een zilveren dubbelgekanteelde dwarsbalk'; het wordt gedekt door een helm, waarop een zogenaamd helmteken geplaatst is, voorstellende 'een moorenbuste (oudtijds vrouwenbuste), gekleed in het zwart met een dubbelgekanteelden zilveren dwarsbalk en een zilveren kraag'.[7] Deze beschrijving stemt overeen met de afbeelding van het wapen in Vorsterman van Oyen's bekende Stam- en Wapenboek (afb. 3).
Het muntmeesterteken dat Yman Suermondt in 1816 liet ontwerpen, en dat volgens de eerder genoemde voordracht van Raden en Generaalmeesters 'het topstuk van zijn familiewapen' voorstelt, wijkt echter aanzienlijk af van het zojuist beschreven helmteken! Haardos en hoofdband zijn vervangen door een gestreepte hoed of helm, de gladde open kraag door een plooikraag,

Afb. 3. Het wapen van het geslacht Suermondt volgens A.A. Vorsterman van Oyen: Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederlandsche Familiën (Groningen 1888), deel III, plaat 82.

en de aan het wapen zelf ontleende dwarsbalk door een schuine arcering. Een 'moor' is in het figuurtje niet meer te herkennen, maar het karakter van *borstbeeld* – de heraldische term voor een bovenlichaam zonder armen – bleef duidelijk bewaard.[c]
Vanwaar dit verschil? Zijn de genoemde veranderingen misschien aangebracht ter wille van de uitvoerbaarheid of de duidelijkheid van het minuscule merkteken? Het is mogelijk, maar er is ook een aanwijzing dat het antwoord misschien in een andere richting gezocht moet worden. In het Munt- en Medaillekabinet van 's Rijks Munt te Utrecht hangt, vrij hoog aan de muur, een portret van muntmeester Suermondt, waarop men in de donkere rechterbovenhoek nog juist een familiewapen kan onderscheiden. Door vriendelijke bemiddeling van de conservator van 's Rijks Munt, de heer A.A.J. Scheffers, werd dit schilderij onlangs van de muur genomen en gefotografeerd (afb. 4). Wat bleek nu? Het helmteken van het afgebeelde wapen (vergroot weergegeven in afb. 5) is helemaal niet de morenbuste die in de literatuur is beschreven en afgebeeld, maar een figuurtje dat sprekend lijkt op het ontwerp van het muntmeesterteken (afb. 2a). Wij hebben hier blijkbaar te maken met een variant van het helmteken, en het zou interessant zijn, te weten wat

Afb. 4. Portret van Y.D.C. Suermondt, geschilderd door J.C.U. Legner.

de relatie tussen deze variant en het ontwerp van het muntmeesterteken geweest is.
Er zijn twee mogelijkheden. De eerste is dat Yman Suermondt oorspronkelijk, net als zijn familie, het in afb. 3 weergegeven wapen gevoerd heeft. In dat geval moet hij later besloten hebben, het helmteken daarvan door de variant te vervangen. Een reden daarvoor zou kunnen zijn, dat de laatste inmiddels als zijn muntmeesterteken op brede schaal verspreid was.
Het kan echter ook zijn dat de muntmeester al vóór 1816 het wapen van de variant voerde en dat het ontwerp-muntmeesterteken hiervan een zo precies mogelijke weergave was. Als dit de juiste

Afb. 5. Het wapen van Y.D.C. Suermondt (detail van afb. 4).

toedracht geweest is, kwamen er blijkbaar in de familie Suermondt *twee* helmtekens voor, en de vraag rijst welk van beide de oudste papieren heeft. Daarbij kunnen de in de geciteerde wapenbeschrijving voorkomende woorden 'oudtijds vrouwenbuste' misschien nog wel van belang zijn.
Een datering van het genoemde schilderij kan ons in dezen helaas niet verder helpen. Het kan namelijk niet tijdens zijn leven geschilderd zijn. Blijkens de signatuur is het van de hand van de indertijd tamelijk bekende portretschilder J.C.U. Legner. Deze werd echter pas geboren in 1859 en was elf jaar oud toen Suermondt op bijna 79-jarige leeftijd overleed. Het portret stelt de muntmeester in de kracht van zijn leven (en misschien wel in functie) voor en moet derhalve een na zijn dood vervaardigde copie zijn. Of het afgebeelde wapen ook voorkomt op het origineel waarnaar het portret geschilderd is, valt zonder verder onderzoek niet te zeggen.
Het staat in ieder geval wél vast, dat Yman Suermondt tegen het eind van zijn leven het familiewapen met de variant persoonlijk gevoerd heeft. Dit blijkt namelijk uit een brief van zijn hand van 12 januari 1867, geschreven op briefpapier dat dit wapen in reliëf vertoont.[8] Mr. L.A.E. Suermondt, afstammeling van Yman's broer Willem, was zo vriendelijk mij op deze brief te wijzen en hem mij te laten zien, waarbij hij meedeelde dat de tak van de familie waartoe hijzelf behoort, het bij Vorsterman van Oyen afgebeelde wapen is blijven voeren.
Volledigheidshalve wil ik er nog op wijzen, dat het feit dat het zogenaamde gebakerde kindje in werkelijkheid een borstbeeld was, voorstellende het helmteken van het wapen der familie Suermondt, al sinds lang bekend is.
Zoals te lezen valt in een voetnoot in J. Schulman's bekende 'Handboek van de Nederlandse Munten' heeft J.E. ter Gouw dit in 1899 vermeld, en wel in een artikel[9] over bepaalde voor Nederlands-Indië geslagen duiten (die later nog even ter sprake zullen komen). Ter Gouw deelde mee, deze informatie verkregen te hebben van een zekere H.S. Suermondt, Luitenant ter Zee, 2e klasse. Deze H(erman) S(ebastiaan) Suermondt blijkt een kleinzoon te zijn geweest van Evert Suermondt, de oudste broer van de muntmeester.

De voorgeschiedenis van het Koninklijk Besluit van 26 november 1816 no. 8

In 1814 is Nederland volop bezig zich te herstellen van de Franse overheersing. Al spoedig worden er weer Nederlandse munten geslagen: gouden dukaten van het oude provinciale type van Utrecht. Evenals deze vroegere munten zijn zij voorzien van een wapenschildje van de stad Utrecht als muntteken, maar niet van een muntmeesterteken. Het teken dat de fungerende muntmeester G.J.L. du Marchie Sarvaas heeft gevoerd gedurende de periode dat ons land bij het Franse Keizerrijk was ingelijfd (meestal aangeduid als 'vis', maar – zoals we zullen zien – in 1816 nader omschreven als 'baars') en het onderscheidingsteken van de onder Frankrijk ressorterende Utrechtse Munt (een mast) worden dus niet gehandhaafd.
Als de muntmeester in de loop van 1814 overlijdt en zijn weduwe en schoonzoon zijn ambt tijdelijk als gemachtigden waarnemen, verandert er niets aan de dukaten. Wanneer echter medio 1815 Suermondt (nog geen 23 jaar oud!) tot muntmeester is benoemd, besluiten Raden en Generaalmeesters van de Munt dat de dukaten die onder zijn verantwoordelijkheid zullen worden geslagen, voorzien moeten worden van een klaverblaadje om ze te kunnen onderscheiden van de dukaten die eerder in dat jaar onder de gemachtigden zijn geslagen.[10] Tegen het eind van het jaar wordt echter bepaald, dat het klaverblaadje op de dukaten met het jaartal 1816 weer weggelaten zal worden daar het niet meer nodig is.[11]
Dan nadert het tijdstip waarop de nieuwe muntwet zal worden ingevoerd en er wordt druk overleg gepleegd over de uit te geven munten. De Franse medailleur A.F. Michaut, in november

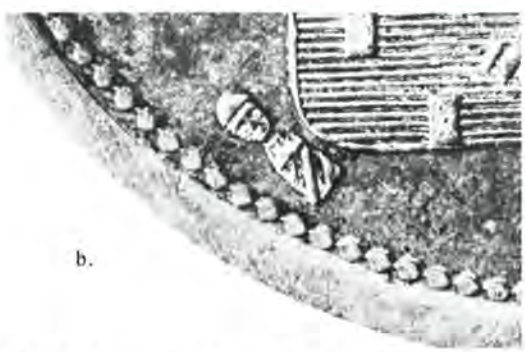
1815 benoemd tot 'medailleur des Konings' en uitgenodigd tot het vervaardigen van de benodigde muntstempels, legt in october 1816 zijn financiële eisen op tafel in een memorie, waarin hij de werkzaamheden opsomt die hij zal moeten verrichten.[12] Eén daarvan omschrijft hij als 'placer et frapper les *signes* de la *monnaie* et du *Directeur*' (met de cursieve woorden onderstreept).
Of men bij 's Rijks Munt pas door deze opmerking is gaan nadenken over de invoering van de genoemde tekens is niet bekend. Vóór die tijd schijnt er in ieder geval niet over geschreven te zijn, en een feit is dat slechts enkele dagen na de ontvangst van Michaut's memorie de Inspecteur Essayeur-Generaal W.A.A. Poelman (een van de belangrijkste functionarissen aan de Munt) in een vertrouwelijk schrijven over verschillende aspecten van de nieuwe munten de aandacht van de minister van financiën, Six van Oterleek, voor dit onderwerp vraagt.[13]
Na enige opmerkingen te hebben gemaakt over de stempel van de gouden dukaten (waarop men naar zijn mening om der wille van de continuïteit van de voorzijde het wapentje van Utrecht zou kunnen laten staan) schrijft hij 'Wat de andere nieuw te munten penningen betreft, zal men, schoon er voor alsnog maar één munthuis is, bedagt moeten zijn op een onderschijdings-teeken zoo voor de Munt als voor den Muntm^{r}.' Poelman wijst erop dat alle Franse munten deze twee tekens op de keerzijde dragen; op de munten die onder het Franse bewind in Utrecht geslagen zijn, waren dat een mast en een baars. Hij deelt in dit verband mee, dat de muntmeester graag 'een kop of popettje, evenals boven zijn wapen' als teken zou voeren. Wat bezorgd voegt hij daar aan toe 'Daar ik niet weet of zulk een teeken op een munt welvoeglijk is had ik liever dat hij iets anders, b:v: een klaverblaadje, evenals op zijn ducaat met 't jaargetal van 1815 had gekozen'. Hij besluit 'Mogte ik ook met een woord de gedachten van UE: weten omtrent het eerste teeken namenlijk voor de munt. Het Kollegie zoude dan over één en ander eene officieele voordragt aan U:E:, als belast met de executie der wet, kunnen doen.'
In zijn antwoord[14] schrijft de minister onder meer: 'Wat aangaat de merken, die zoo wel op de stand als negociepenningen geplaatst moeten worden, komt het mij voor dat er geen reden is waarom men niet aan het verlangen van den Muntmeester Suermond zoude kunnen defereren, en alzoo aannemen het kopje of poppetje hetgeen hij boven zijn wapen voert, terwijl het niet oneigenaartig toeschijnt voor het merk van de munt te Utrecht waar de negociepenningen geslagen zullen worden aan te nemen een staf van Mercuur met de slangen.' Kortom: geen bezwaar tegen het door Suermondt gekozen teken en een eerste suggestie voor het muntteken!
Een interessante omstandigheid is dat in het eveneens bewaard gebleven *concept* van deze brief[15] de woorden 'waar de negociepenningen geslagen zullen worden' oorspronkelijk ontbraken. In de kantlijn zijn, kennelijk ter verduidelijking, de woorden 'waar de commerciepenningen geslagen zullen worden' toegevoegd (met een invoegteken). Beseffend, of erop gewezen, dat hij een niet officieel gangbare term gebruikt had, heeft de schrijver vervolgens 'commercie' doorgehaald en vervangen door 'negotie'. De bedoeling is duidelijk: het is in het bijzonder met het oog op de bij 's Rijks Munt te vervaardigen *handelsmunten,* dat de minister suggereert de Mercuriusstaf als muntteken te kiezen. Het teken symboliseert dus niet, zoals vele andere munttekens, de *stad* waar het munthuis is gevestigd, maar de instelling zelf.
Er worden nu spijkers met koppen geslagen. In hun vergadering van 19 november 1816 stellen Raden en Generaalmeesters vast 'dat onder de pointen welke voor het stempelwerk der bij de nieuwe wet bepaalde muntspeciën aan Z^{r} M^{s} approbatie behoren te worden onderworpen, moet worden gerangschikt het bijzonder teeken van 's Rijks Munt te Utrecht, alsmede dat van den aan dezelve Munt fungeerenden Muntmeester *Suermondt*'. Zij besluiten, de inmiddels getekende ontwerpen voor deze tekens goed te keuren en aan de Koning voor te leggen.[16] Nog dezelfde dag gaat de voordracht de deur uit en een week later is het Koninklijk Besluit getekend.

Oppositie tegen het nieuwe muntmeesterteken

Na de koninklijke goedkeuring kan begonnen worden met het vervaardigen van de stempels. In verband met Michaut's hoge financiële eisen wordt hem niet het graveren van alle muntstempels opgedragen, maar alleen dat van de matrijzen, poinçoenen enz. voor de stukken van 10, 3, 1 en ½ gulden (en indien daaraan bij de handel behoefte zou bestaan, ook voor de zilveren rijder); het vervaardigen van de stempels voor de stukken van 25, 10, 5, 1 en ½ cent, alsmede het aanbrengen van de wettelijk vereiste kleine veranderingen in de nog voorhanden zijnde stempels voor de gouden en de zilveren dukaat, wordt toevertrouwd aan de vaste stempelsnijders van de Utrechtse Munt.[17] Deze laatsten, D. van der Kellen en A.J. van der Monde, gaan voortvarend te werk. Als hun stempels gereed zijn en de proefstukken geslagen (eerst van de gouden dukaat, daarna van de 25 cent en de cent), laat de officiële goedkeuring niet lang op zich wachten. In december 1816 begint de muntslag van de

eerste nieuwe munten, gouden dukaten met het jaartal 1816.
Enkele maanden later arriveert uit Parijs de eerste door Michaut gesneden stempel, die voor de driegulden. Ook hiermee worden proefstukken geslagen. En dan, in october 1817, komt er onverwachts een kink in de kabel. Op het Departement van Financiën ontstaat opschudding over de wijze waarop Michaut het muntmeesterteken heeft uitgevoerd. Als op 22 october de Secretaris-Generaal van Financiën, F.A. Noël Simons, in een brief aan Inspecteur Essayeur-Generaal Poelman[18] commentaar levert op het aan de minister voorgelegde proefstuk, schrijft hij, na enkele zakelijke opmerkingen te hebben gemaakt: 'Maar een voornaam iets is, dat het muntmeesters merk (het popje) zoo als het door Michaut op de drie gulden gesteld is, volstrekt niet blijven kan en door een ander merk zal moeten vervangen worden – de reden is, dat drie of vier menschen die het stuk gezien hebben, over het popje of kindje in de luuren gevallen zijn, en waarlijk schotschrijvers zouden daarop paskwillen kunnen maken die men voorkomen kan. Ik ben dus gelast UEd. te verzoeken om deswegens met Heeren raden en den muntmeester te spreken, en zoo spoedig mogelijk aan den Minister eenig ander Merk op te geven. Hiervoor zal een Koninklijk Besluit noodig zijn.'
Wie ziet wat Michaut van het borstbeeld gemaakt heeft (afb. 6a) moet toegeven dat de gelijkenis met een stevig ingepakte baby treffend is. Wat hem ertoe bewogen heeft zo drastisch van het hem voorgelegde ontwerp (afb. 2a) af te wijken, is een raadsel. Dat het anders en beter kan, bewijzen de stukken geslagen met de in Utrecht vervaardigde stempels: de gouden dukaten, het kwartje (in twee varianten) en de cent; zie bijvoorbeeld afb. 6b.
De muntmeester laat zich dan ook niet onbetuigd. Achter de brief van Noël Simons bevindt zich in het Muntarchief een concept-brief, niet voorzien van datum en naam, maar onmiskenbaar van Suermondt's hand. Daarin merkt hij op dat het muntmeesterteken op de driegulden inderdaad niet volgens de tekening is uitgevoerd, maar dat op de dukaat nooit aanmerkingen zijn gemaakt. Hij meent, dat als het teken zo wordt uitgevoerd als op de dukaat en het vijfentwintigcentstuk, alleen wat groter, er niets op aan te merken zal zijn.
In zijn antwoord aan Noël Simons[19] neemt Poelman deze gedachte gedeeltelijk over. Het moet hem wel even van het hart dat het poppetje hem 'altoos heeft mishaagd', maar daarna gaat hij verder 'Op den Ducaat obsteerd dit teken niet; en had M. het minder groot en marquant gemaakt, zoude het mogelijk even gelijk op de 25 cent en 1 cent, zooveel opzien niet geven.' Hij vraagt of men het teken op deze munten maar niet zou moeten laten zoals het is. Tenslotte deelt hij mee dat Suermondt en Michaut het nog niet eens zijn over een nieuw teken.
Kort daarop kan hij echter de Secretaris-Generaal een door Michaut vervaardigde tekening voor een nieuw muntmeesterteken toezenden. Daar Raden en Generaalmeesters betwijfelen of dit teken wèl zal voldoen, willen zij de tekening liever niet officieel aan de minister toezenden, maar wel – 'om den muntmeester in zijn verlangen genoegen te geven' – langs deze vertrouwelijke omweg.[20]
Het ontwerp wordt in de brief niet omschreven, en de brief zelf schijnt, in tegenstelling tot het concept, niet bewaard te zijn gebleven. Uit het antwoord van Noël Simons[21] blijkt echter wat het voorstelt: 'Z.E. vindt ook dat het Mummietje, even zeer als het kindje in de luuren niet gaan kan omdat het eerste altoos veel meer naar het laatste lijken zal. Z.E. verlangt dus dat S. een ander merk kieze.' Verder zal ook op de andere nieuwe munten het nieuwe merk geplaatst dienen te worden.
Weer treedt Poelman in overleg met Suermondt en Michaut, en een week later stuurt hij Noël

a.

b.

Afb. 6. Het muntmeesterteken 'borstbeeld' zoals uitgevoerd op (a) de driegulden met jaartal 1817, Schulman[26] 239 (het omstreden 'gebakerde kindje'); (b) het kwartje met jaartal 1817, Schulman 284 b.

Simons in opdracht van Raden en Generaalmeesters[22] niet minder dan drie nieuwe ontwerpen. In de begeleidende brief[23] wordt slechts het ontwerp dat de voorkeur van de muntmeester heeft beschreven: 'een slang die zich in een spiegel ziet, als emblême van voorzichtigheid'. De Secretaris-Generaal voelt niets voor deze keuze, omdat de Mercuriusstaf al slangen heeft en bovendien een onderdeel van het graveursteken dat Michaut onder het borstbeeld van de koning heeft geplaatst[d] ook al op een slang lijkt, 'zoodat wanneer deze slang er nog bijgekomen ware, het wel de slangenmunt mogt heeten'.[24] Hij deelt dan ook mee dat een ander teken aan de Koning is voorgedragen: 'den fakkel', kennelijk een van de twee overblijvende ontwerpen. Op 7 november 1817, alles bij elkaar slechts zestien dagen nadat de bezwaren van het departement zijn geuit, wordt het nieuwe muntmeesterteken, officieel omschreven als 'een brandende fakkel', bij Koninklijk Besluit goedgekeurd.

Slotopmerkingen

Het eerste van overheidswege voorgeschreven muntmeesterteken van het Koninkrijk heeft dus binnen een jaar nadat het de koninklijke goedkeuring had verkregen, het veld moeten ruimen. Uit de hierboven geschetste geschiedenis en vooral uit de bewoording van het instellingsbesluit kunnen wij concluderen dat (zoals al werd opgemerkt door Ter Gouw[9]) '*borstbeeld*' de correcte omschrijving van het teken is, en niet het sinds lang ingeburgerde 'gebakerd kindje' of het weinig zeggende 'poppetje', om van 'mummie' maar niet te spreken.

Het is misschien interessant, nog even stil te staan bij de vraag, hoeveel munten er in totaal met het muntmeesterteken 'borstbeeld' zijn geslagen. In de eerste plaats vinden we vermeld 495110 gouden dukaten (Schulman[26] 204), een klein aantal 25-centstukken, vermoedelijk proefstukken, (Schulman 284a en b; zie ook 285) en enkele proefstukken van de cent (Schulman 322), alle met het jaartal 1817 en een muntmeesterteken uitgevoerd conform het ontwerp. Vervolgens de afgekeurde proefstukken, 12 stuks, van de driegulden 1817 met het vertekende muntmeesterteken (Schulman 239).

Minder bekend is dat het borstbeeld, redelijk weergegeven, ook voorkomt op een zeer groot, maar onbekend aantal duiten die in of na 1817 op 's Rijks Munt voor Nederlandsch-Indië zijn geslagen.[27] Deze duiten hadden een beeldenaar, gelijk aan die van de duiten die vóór de Franse tijd in Utrecht voor de Vereenigde Oost-Indische Compagnie waren geslagen (compleet met het vignet van de V.O.C. en een oud jaartal: 1790). Zij onderscheidden zich hiervan alleen door het muntmeesterteken. Wanneer deze muntslag precies plaatsvond is niet met zekerheid bekend; ik hoop bij een andere gelegenheid nader op deze vraag te kunnen ingaan.

Eén vraag is nog onbeantwoord gebleven: waarom heeft Besier in zijn ''Geschiedkundige Aanteekeningen' niet de hele geschiedenis van de invoering van Mercuriusstaf en borstbeeld vermeld, maar alleen het laatste deel? Voor een mogelijk antwoord wenden wij ons nog eenmaal tot het Archief van 's Rijks Munt. Daarin blijken zich gewaarmerkte afschriften van vele Koninklijke Besluiten op het gebied van het muntwezen te bevinden. Zo ook van het besluit waarbij de behandelde tekens werden ingevoerd.[28] Deze copieën zijn, evenals de originelen, met de hand geschreven. Tekeningen die bij de originele stukken behoren en tezamen met deze in het Algemeen Rijksarchief bewaard worden, werden niet mee gecopieerd.

Bij het afschrift van het Besluit van 26 november 1816 no. 8 treft men dan ook de twee bijbehorende tekeningen niet aan. Maar verrassenderwijs vindt men wel iets anders. Achterin de copie blijkt een volkomen andere tekening te zijn *geplakt* (afb. 7), waar de tekst duidelijk geen be-

Afb. 7. Tekening, geplakt in een bij 's Rijks Munt berustend afschrift van het Kon. Besluit van 26 november 1816 no. 8.

trekking op heeft. Deze figuur stelt namelijk geen Mercuriusstaf of borstbeeld voor, maar een mummie!
Het ligt voor de hand, te veronderstellen dat dit niets anders is dan het eerste alternatieve ontwerp van Suermondt en Michaut, dat door minister Six werd verworpen. Hoe deze tekening in het afschrift is terechtgekomen? We kunnen er alleen maar naar gissen. Dat het inplakken van deze tekening op een abuis heeft berust is zonneklaar: het K.B. dateert van november 1816, maar het 'mummietje' verscheen pas in october 1817 ten tonele.
Als deze vergissing (door wie?) begaan is vóór Besier zijn verhandeling schreef (1888), valt het te begrijpen dat hij met dit Koninklijk Besluit geen raad wist en er de voorkeur aan gaf, het tezamen met de voorgeschiedenis ervan maar niet in zijn artikel op te nemen.

Noten

a. Uitzonderingen zijn: (1) het gouden vijfje van 1912 en de ronde en vierkante nikkelen stuivers uit de jaren 1907-1940, die noch muntteken noch muntmeesterteken dragen; (2) de tijdens de Tweede wereldoorlog geslagen zinken munten, die wel van een muntteken maar niet van een muntmeesterteken zijn voorzien.
b. Althans tot en met 1909, toen het muntmeesterteken 'zeepaardje' bij K.B. werd goedgekeurd. Voor latere muntmeestertekens werd goedkeuring bij K.B. blijkbaar niet meer nodig geacht; een officieel besluit hierover is niet bekend.
c. Het is misschien aardig hier te vermelden dat in de zeventiende eeuw op stedelijke munten van Deventer (1662-1664), Kampen (1664-1675) en Nijmegen (1685-1704) een muntmeesterteken voorkomt dat omschreven wordt als 'morenkop' (zie Besier[1]) en als zodanig duidelijk te herkennen is. In Deventer en Kampen was dit het teken van muntmeester Johan van Harn, in Nijmegen van Gerrit van Harn.
d. Michaut zelf beschrijft het door hem gekozen 'marque du graveur' in een ongedateerde brief aan Raden en Generaalmeesters alsvolgt: 'une *Lampe*, Emblème de l'Etude, soutenu par un *Ancre*, Emblème de l'Espérance'. Ter toelichting krabbelt hij er tussen haakjes onder: 'l'espérance soutient L'Etude'.[29]
e. Achteraf bezien had ook dit besluit de weg kunnen wijzen naar het K.B. waarbij Mercuriusstaf en borstbeeld werden ingevoerd. De inhoud wordt namelijk aangekondigd als een gedeeltelijke wijziging van dit K.B.

Literatuur en archivalia

Gebruikte afkortingen:
RGM Raden en Generaalmeesters der Munt
IEG Inspecteur Essayeur-Generaal (W.A.A. Poelman)
MvF Minister van Financiën (Jhr. C.C. Six van Oterleek)
SGvF Secretaris-Generaal van Financiën (F.A. Noël Simons)
ARA Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage
ARM Archief van 's Rijks Munt te Utrecht (inventarisnummers beginnend met A behoren tot het archief van RGM, die met B tot het archief van de IEG).

1. Zie bijv. L.W.A. Besier: De muntmeesters en hun muntslag 1574-1813, Bijlage bij het Algemeen Verslag van het Muntcollege over 1889 (Facsimile-uitgave, Rotterdam 1972).
2. L.W.A. Besier: Geschiedkundige Aanteekeningen betreffende den Muntslag in Nederland na 1813, Bijlage bij het Algemeen Verslag van het Muntcollege over 1887.
3. Kon. Besluit van 26 november 1816 no. 8 (Arch. Alg. Staatssecretarie no. 337, ARA).
4. L. Preller: Griechische Mythologie (4e editie, Berlin 1894-1926), band 1, p. 412.
Pauly-Wissowa: Real-Enzyklopädie der classischen Altertumswissenschaft (Stuttgart 1894-1972), deel 3, kol. 1170. W.H. Roscher, Ausführliches Lexicon der Griechischen und Römischen Mythologie (Leipzig 1884-1937), band 1, kol. 2342; band 2, kol. 2802.
5. Catalogue of the Greek coins in the British Museum, Italy p. 40 (6 en 7), p. 49 (14-17), p. 50 (12), p. 61 (50, met afb.), p. 264 (204) en andere.
6. Reallexicon zur deutschen Kunstgeschichte (heruitgave, Stuttgart 1937), deel 3, p. 303.
G. de Tervarent: Attributs et symboles dans l'art profane 1450-1600 (Genève 1958), p. 57. J. Hall: Dictionary of Subjects and Symbols in Art (London 1979), p. 55. J. Schouten: De slangestaf van Asklepios als symbool van de Geneeskunde (dissertatie Leiden, 1963), hoofdstuk X.
7. Ned. Patriciaat 24 (1938) 264, 295. Zie ook J.B. Rietstap: Armorial général (2e ed., Gouda 1887), p. 866.
8. Brief van Y.D.C. Suermondt aan de Heeren E. Suermondt & Zoonen (in het bezit van de familie Suermondt).
9. J.E. ter Gouw: De Muntslag voor Nederlandsch-Indië met het jaartal 1790, Tijdschr. Munt- en Penningk. 7 (1899) 178-184.
10. Notulen RGM, 10 juli 1815, no. 538 (ARM).
11. Notulen RGM, 4 december 1815, no. 808 (ARM).
12. Memorie van A.F. Michaut aan RGM, 22 october 1816 (ARM no. A4,1).
13. Brief van IEG aan MvF, 27 october 1816 (afschrift, ARM no. B 59,1).
14. Brief van MvF aan IEG, 4 november 1816 no. 42 (ARM no. A 4,1).
15. Concept van 14 (Arch. Min. van Financiën no A 43, dossier 137, ARA).
16. Notulen RGM, 19 november 1816, no. 691 (ARA).
17. Kon. Besluit (geheim) van 4 november 1816 letter O^4 (Arch. Alg. Staatssecretarie no. 328, ARA).

Besier[2] vermeldt hier ten onrechte een K.B. van 9 december 1816.

18. Brief van SGvF aan IEG, 22 october 1817 (ARM no. B 59,4).
19. Brief van IEG aan SGvF, 24 october 1817 (afschrift, ARM no. B 59,4).
20. Brief van IEG aan SGvF, 27 october 1817 (afschrift, ARM no B 59,4).
21. Brief van SGvF aan IEG, 28 october 1817 (ARM no. B 59,4).
22. Notulen RGM, 5 november 1817, no. 861 (ARM).
23. Brief van IEG aan SGvF, 5 november 1817 (afschrift, ARM no. B 59,4).
24. Brief van SGvF aan IEG, 6 november 1817 (ARM no. B 59,4).
25. Kon. Besluit van 7 november 1817 no. 67 (Arch. Alg. Staatssecretarie no. 510, ARA).
26. J. Schulman: Handboek van de Nederlandse Munten van 1795 tot 1975, 5e druk (Amsterdam 1975).
27. C. Scholten: De Munten van de Nederlandsche Gebiedsdeelen Overzee 1601-1948 (Amsterdam 1951), no. 656 (zie ook no. 745 b).
    J.P. Moquette: De Munten van Nederlandsch Indië, Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde 50 (1908) 198-204 en Plaat X.
28. Afschrift van het Kon. Besluit van 26 november 1816 no. 8 (ARM no. A 4,1).
29. Bijlage bij brief van RGM aan MvF, 23 juli 1817 (Arch. Min. van Financiën no. A 43, dossier 137, ARA).

Verantwoording der afbeeldingen
De foto's gebruikt ter illustratie van dit artikel werden vervaardigd in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage (afb. 1 en 2, waarvan 2a in opdracht van 's Rijks Munt), het Museum van 's Rijks Munt te Utrecht (afb. 4, 5 en 7) en het Koninklijk Penningkabinet (afb. 3 en 6). De beide laatste instellingen wil ik hartelijk danken voor het ter beschikking stellen van de foto's 2a en 3-7 alsmede voor alle overige verleende medewerking.

150
Munt- en Penningjuweliers
staan met hun garantie
en vertrouwen voor u klaar
in heel Nederland.
Uw partner voor Munten en Penningen
Adressenbrochure verkrijgbaar op aanvraag.
Kerklaan 22, 7311 AE Apeldoorn, tel. 055-217913

De Augsburgse Occo penningen

In het september/oktober 1984 nummer van de Beeldenaar vertelt Dr. J.L. Houtzager het een en ander over bovengenoemde penningen.
Het is waarschijnlijk wel aardig vanuit de numismatische hoek hieraan iets toe te voegen.
Het is duidelijk dat de geschiedenis van de artsen Occo zich afspeelt in de beginperiode van de Renaissance. Aan de ontwikkeling van de Renaissance in Zuid-Duitsland en met name in Augsburg, hebben de handelsheren en bankiers aldaar een belangrijke bijdrage geleverd. Een bijzonder belangrijke rol werd ingenomen door de bankier Jacob Fugger de Rijke (evenals trouwens zijn opvolgers), door gebruikmakend van de verschillende kunstvormen, zich zelf steeds meer op de voorgrond te plaatsen.
Men stimuleerde de houtsnee-kunstenaars om in plaats van houtsnee-gravures, houtsneden te vervaardigen waarmede indirect afdrukken van brons gemaakt konden worden. Op deze wijze werden dus (min of meer) de eerste penningen vervaardigd.
In Augsburg heeft Hans Schwarz hiermede naam gemaakt. Maar ook de uit Strassburg afkomstige Chr. Weiditz heeft in Augsburg een aantal penningen op zijn naam staan. Ook de beeldhouwers profiteerden van de kunstopbloei en vervaardigden naast de gewone beeldhouwwerken modellen voor penningen in steen (de steensnijders). Met het noemen van namen zal ik mij beperken tot één beeldhouwer, n.l. J. Forster, omdat deze een zwager was van de eerder genoemde Weiditz.
Ten slotte ontwikkelt zich een derde vorm van modelleren van penningen, n.l. het boetseren in was. En het bijzondere van deze eerste in was gemodelleerde penningen is dat men eigenlijk niet weet wie ze gemaakt hebben. Weliswaar wordt nogal eens verondersteld dat ze door Weiditz zijn gemaakt, doch zeker is dat helemaal niet, te meer omdat de meeste penningen in die tijd niet gesigneerd werden. Daar deze in was gemodelleerde penningen allemaal portretten tonen van de artsen Occo, heeft men deze penningengroep aangeduid als de OCCONEN.
Nog iets over Pompejus Occo. Deze Occo woonde oorspronkelijk ook in Augsburg, waar hij zich bekwaamde in het bankiers-vak. Door de relatie van zijn oom de arts Occo, die geneesheer was van Jakob Fugger de Rijke, heeft hij bij hem zijn verdere opleiding genoten en is daarna door Fugger aangesteld als Faktor in Amsterdam. Deze Pompejus Occo heeft in Amsterdam o.m. grote zaken gedaan met Koning Christiaan van Denemarken. Zoals Dr. Houtzager schrijft woonde

hij in de Kalverstraat in het pand genaamd 'Het Paradijs'. Tot voor enkele jaren was op die plek gevestigd Boekhandel de Slegte, met daarnaast Hotel Polen, welke panden enkele jaren geleden geheel door brand zijn verwoest. Nadat de ruïne was afgebroken en opgeruimd heeft men nog opgravingen verricht, doch alleen de fundamenten van het pand van Occo gevonden.
Over het pand en de bewoner van destijds heeft het Amsterdams Historisch Museum toen een kleine tentoonstelling ingericht, waar het in het Amsterdamse-gemeentearchief aanwezige 'Reisgebeden-boekje' van Occo, een van zijn weinige tastbare herinneringen, getoond werd.

P.W. Meyer

Literatuur

Max Bernhart — Augsburgs Medailleure und Bildnisse Augsburger Kunsthandwerker auf Schaumünzen des 16. Jahrhunderts.

Otto Nübel — Pompejus Occo, Fuggerfaktor in Amsterdam.

Nederlandse toonkunstenaars op de penning

Enige tijd geleden stond in dit tijdschrift een bronzen portretpenning afgebeeld, diameter 60 mm, van de beroemde musicus Gustav Leonhardt. De keerzijde toont een notenbalk met het hoofdmotief van 'Die Kunst der Fuge' van Johan Sebastian Bach. Voor de cirkelsegmenten die de notenbalk omsluiten is een ornament gebruikt uit 1750, het jaar van de Kunst der Fuge, welk ornament voorkomt in de achtergevel van het door Leonhardt bewoonde huis Bartolotti in Amsterdam. Toen Leonhardt onlangs een concert gaf in Californië was een foto van die penning afgedrukt op het programma, met de mededeling dat deze was geslagen in opdracht van de Nederlandse regering. Dat was een vergissing: de penning is geslagen door de Koninklijke Begeer, naar ontwerp van Geurt Brinkgreve in opdracht van de Amsterdamse Vereniging Vrienden van het Jan Pietersz. Huis die financiële steun verleent aan de bouw van huizen voor muziekstudenten.

De Leonhardt-penning was de eerste van een serie van zes 'Nederlandse toonkunstenaars op de penning' die Brinkgreve voor de vereniging ontwierp. De laatste kwam in november '84 gereed, nèt op tijd voor de viering van het 100-jarig bestaan van het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam. Het jubileum werd gevierd met een door conservatoriumstudenten uitgevoerd concert in het Concertgebouw. Tijdens de pauze bood de directeur van het Conservatorium aan H.M. de Koningin het eerste exemplaar aan van 100 genummerde jubileumdozen met de complete serie. De penningen hebben elk op de keerzijde een muziekfragment dat de op de voorzijde in profiel geportretteerde toonkunstenaar bijzonder dierbaar is, gevat in een ornament dat de tijd van de compositie aangeeft. Een nadere aanduiding ontbreekt: alleen ervaren muziekkenners zullen alle thema's herkennen. Alleen op de keerzijde van

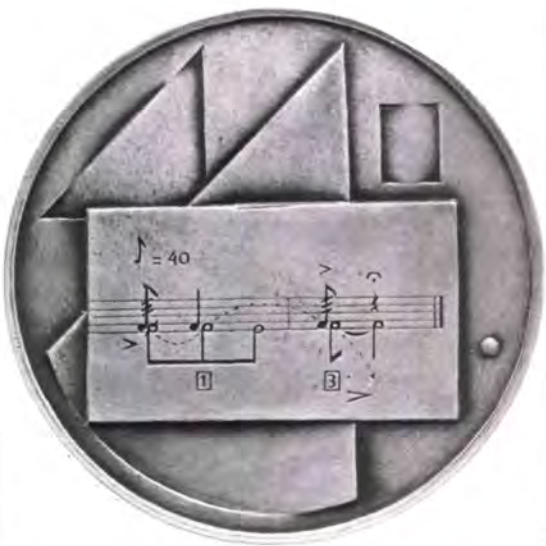
de zangeres Elly Ameling is een tekst toegevoegd, uit het Schubert-lied 'An die Musik: 'du holde Kunst, ich danke dir'. Tussen de tekst en de notenbalk is een vroeg-Biedermeier ornament gebruikt.

Het moeilijkste maakte het de blokfluit-virtuoos Frans Brüggen, tevens bekend als dirigent van het 'Orkest van de achttiende eeuw'. Brüggen wilde op zijn keerzijde een fragment uit de aan hem opgedragen compositie 'Gesti' van Luciano Berio, uit 1966.
Een eigen ornamentstijl in de tweede helft van de 20-ste eeuw ontbreekt; de ontwerper heeft de tijdsaanduiding gezocht in een asymmetrisch spel van strakke vormen, met holle en bolle vlakken.
De dirigent Bernard Haitink wees een deel aan in de partituur van de achtste symfonie van Anton Bruckner. Boven en onder de notenbalken zijn korenaren en druivenranken geplaatst in de naturalistische trant van de late 19-de eeuw, symbolen van brood en wijn die de diep-gelovige componist vertrouwd waren.
De violist Herman Krebbers koos een passage uit het vioolconcert van Ludwig von Beethoven; deze is gevat in de Empire-motieven palmet en meanderrand.
De hoboïst Han de Vries wilde een fragment uit een kwartet van Wolfgang Amadeus Mozart. Daarmee zijn wij in het laatste kwart van de achttiende eeuw; de notenbalk is geplaatst in een guirlande zoals deze toen werd toegepast in Louis XVI-zilver, waaraan een medaillon hangt.

Exemplaren van de honderd genummerde jubileumdozen zijn – voor zover nog voorradig – te bestellen bij de Vereniging Vrienden van het Jan Pietersz. Huis, Sloterkade 21, 1058 HE Amsterdam, telef. 020-172735 of 177500. De prijs is *f* 300,— te verhogen met verzendkosten. Voor penningverzamelaars en muziekliefhebbers een gelegenheid om niet te verzuimen.

Pausbezoek aan Nederland - 1985

Eureliëf Nederland te Nijmegen en Muntpost te Elst Gld. hebben in samenwerking met de stichting "EEN HART VOOR POLEN" het initiatief genomen tot uitgifte van OFFICIËLE GELEGENHEIDSMUNTEN in het kader van het bezoek dat Paus Johannes Paulus II in mei 1985 brengt aan Nederland.

SPECIFICATIES EN BESTELMOGELIJKHEDEN:

GOUD: Ø 22,5 mm (afmeting "Gouden Tientje") 6,72 gram muntgoud .900 in PROOFKWALITEIT, voorzien van Munt- en Muntmeesterteken. Max. oplage: 1.000 ex. Bestelnummer: **1553.** Prijs: **f. 575,-**

ZILVER: Ø 38 mm (afmeting vijftiggulden-stuk) 25 gram sterlingzilver .925 in PROOFKWALITEIT, voorzien van Munt- en Muntmeesterteken. Oplage: 10.000 ex. Bestelnummer: **1552.** Prijs: **f. 95,-**

BRONS: Ø 38 mm (als zilver) in PROOFKWALITEIT voorzien van Munt- en Muntmeesterteken. Max. oplage: 25.000 ex. Bestelnummer: **1454.** Prijs: **f. 19,50**

SET BRONS EN ZILVER: Bestelnummer: 1554. Prijs: **f. 110,-**

SET BRONS, ZILVER EN GOUD: Bestelnummer: 1581 Prijs: **f. 675,-**

„ORANJE IN DE 20ste EEUW"

EERSTE REGERINGSLUSTRUM KONINGIN BEATRIX

Nr. 1408

goud .900 Ø18 mm 3,36 gram

ƒ 397,50 max. 1.500 stuks

zilver .925 Ø20 mm 6 gram

ƒ 67,50 max. 5.000 stuks

Nr. 1414

IN OPDRACHT VAN EURELIËF NEDERLAND DOOR 's RIJKS MUNT TE UTRECHT GESLAGEN BIJZONDERE HERDENKINGS-UITGIFTEN IN GOUD EN STERLINGZILVER. (Voorzien van Munt- en Muntmeestertekens.)

BESTELMOGELIJKHEDEN VOOR TOEBEHOREN:

Gouden muntrand voor Lustrumvijfje **nr. 1429**	**ƒ. 72,50**
Gouden muntrand voor Negotiepenning **nr. 1625**	**ƒ. 77,50**
Gouden collier 45 cm **nr. 1628**	**ƒ. 87,50**
Zilveren muntrand voor Lustrumstuiver **nr. 1449**	**ƒ. 13,50**
Zilveren collier 45 cm **nr. 1627**	**ƒ. 12,50**

PRINS WILLEM-ALEXANDER 18 JAAR

Nr. 1416

universele voorzijde

Nr. 1415

keerzijde zilver .925
Ø 38 mm - 25 gram - **ƒ 87,50**
max. 7.500 stuks

keerzijde goud .900
Ø 22,5 mm - 6,73 gram - **ƒ 575,00**
max. 1.500 stuks

BESTELMOGELIJKHEDEN VOOR COMBINATIESETS BEATRIX/WILLEM ALEXANDER UITGIFTEN

GOUDEN ORANJE-SET — Bestaande uit Gouden BEATRIX-Lustrumvijfje en WILLEM-ALEXANDER Gouden Negotiepenning
nr. 1417 **f. 950,-**

ZILVEREN ORANJE-SET — Zilveren BEATRIX-Lustrumstuiver en WILLEM-ALEXANDER Vijftig Daalderstuk
nr. 1425 **f. 150,-**

COMPLETE ORANJE-SET — Beatrix Lustrumvijfje, lustrumstuiver, Willem-Alexander Negotiepenning en Vijftig Daalderstuk.
nr. 1427 **f. 1.100,-**

BESTELBON

ALGEMENE VOORWAARDEN

Aangezien het merendeel van het aangeboden aan strenge limitering onderhevig is, beschouwt Muntpost uw bestelling pas als geaccepteerd nadat een bevestiging in de vorm van een acceptgiro-kaart, aan de hand waarvan betaald dient te worden vóór de erop vermelde datum, is toegezonden.
I.v.m. ondermeer koersrisico's op de valuta- en edelmetaalmarkt worden prijswijzigingen uitdrukkelijk voorbehouden zolang u nog geen bevestiging is toegezonden.
Annulering van bestellingen kan geschieden d.m.v. terugzending van de acceptgiro-kaart onder vermelding van de reden.
Alle genoemde prijzen zijn incl. BTW. Voor bestellingen beneden de f. 100,- is f. 6,50 verschuldigd voor verzend-en administratiekosten. Afhankelijk zijnde van toelevering door derden, kan geen aansprakelijkheid worden aanvaard voor vertraging in de aflevering.

MUNTPOST, POSTBUS 23, 6660 AA ELST
TELEFOON 08819-2468 b.g.g. 4249

Naam: _____

Adres: _____

postcode: _____

te: _____

DEB. NR.	
ORD. NR.	

Aantal:	Bestelcode:	Prijs:
	Kleinschaligheidskosten:	ƒ 6,50*
	TOTAAL	

* (zie algemene voorwaarden en toelichting)

Datum: _____ Handtekening: _____

ZOJUIST UITGEKOMEN:

DE EERSTE NUMISMATISCHE VERZAMELING UIT DE FRANSE MUNTGESCHIEDENIS

Voor het eerst in haar geschiedenis slaat de Parijse Munt een verzameling herdenkingsmunten in edele metalen, gewijd aan "Beroemde personen en gebeurtenissen uit Frankrijks rijke historie."
De roem van dit historische instituut is wereldwijd gevestigd en de erkende muntenverzamelaars beschouwen de Parijse Munt als één der beste ter wereld. Gedurende vele eeuwen is vooral de kwaliteit van haar munten boven alle lof verheven.
Van de eerste munt zal er een strikt beperkte oplage zijn van 5000 stuks eerste kwaliteit proefexemplaren in goud. Deze hoeveelheid is bestemd voor distributie over de gehele wereld en is vanaf heden voor iedereen verkrijgbaar. Er is ook een uitgifte van 1000 stuks proof kwaliteit in zilver (reeds volledig verkocht in voorverkoop) en 100000 stuks in B.U.-kwaliteit (vrij verkrijgbaar).
Alleen al de zeldzaamheid zal van deze munt een felbegeerd verzamelobject maken, en zeker wanneer eenmaal de overige munten van deze collectie worden geslagen. Maar wat hun waarde nog groter maakt, is de techniek die bij het munten werd gebezigd - het maakt elke munt tot een kostbaar stuk voor de ware kenners. De Parijse Munt is namelijk de enige ter wereld die nog steeds afziet van enige mechanische verkleining bij het maken van de matrijzen. Bij de Parijse Munt graveren de goudsmeden de matrijs exact op het formaat van de uiteindelijke munt. En geheel met de hand.
De eerste munt van deze unieke collectie is gewijd aan een beroemde vrouw uit de geschiedenis der wetenschap: tweemaal Nobelprijswinnares, wier ontdekkingen de wetenschap der medicinale therapie ineens met reuzeschreden vooruit gebracht hebben - niemand minder dan de moedige en begaafde Marie Curie.
Technische specificaties: de "Marie Curie"-munten worden geslagen in goud en zilver, evenals de verdere munten van deze serie (herfst 1985 en begin 1986).
De voorzijde toont het object, i.c. Marie Curie. De keerzijde toont twee kronen van palmtakken en lauwertakken, als symbolen van haar twee Nobelprijzen: voor natuurkunde in 1903 en voor scheikunde in 1911.

Uitgiften:
☐ In zilver (999 °/₀₀): 1000 stuks eerste kwaliteit proefmunten (gematteerde beeltenis op gepolijste ondergrond), reeds volledig verkocht.
☐ In zilver (900 °/₀₀): 100000 B.U.-kwaliteit (glanzende beeltenis in reliëf op gepolijste ondergrond), vrij verkrijgbaar.
☐ In goud (920 °/₀₀): 5000 uitsluitend eerste kwaliteit proefmunten (gematteerde beeltenis in reliëf op gepolijste ondergrond), vrij verkrijgbaar.

	Goud proof	Zilver B.U.	Zilver proof
Nominale waarde:	100 FF	100 FF	100 FF
Gewicht:	17 g	15 g	15 g
Gehalte:	920 °/₀₀	900 °/₀₀	999 °/₀₀
Diameter:	31 mm	31 mm	31 mm
Voorzijde:	Marie Curie		
Keerzijde:	palmtakken en lauwertakken		
Jaar van uitgifte:	1984	1984	1984

Al deze munten worden uitgegeven door een regeringsdepartement, de «Administration des monnaies et médailles», en worden stuk voor stuk gewaarborgd door een genummerd certificaat, uitgereikt door het "Ministère de l'Economie, des Finances et du Budget de la République Française." De munt wordt beschermd door een speciale beschermingslaag binnenin het presentatie-etui.
Gezien de strikt beperkte uitgifte van deze munt, kunt u het best direct contact opnemen met:

Groothandelsverdeler
E.D.J. VAN ROEKEL B.V.
Postbus 3 - 1400 AA BUSSUM

Officiële Distributeurs België
Algemene Spaar- en Lijfrentekas
Bank Brussel Lambert
Generale Bankmaatschappij
Kredietbank

MINISTERE DE L'ECONOMIE
DES FINANCES ET DU BUDGET
ADMINISTRATION DES MONNAIES ET MEDAILLES

NUMARCO/McCANN-ERICKSON 1282/05/003

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

12-5-1747
Haarlem
Op de doortocht van
Prins Willem IV
zilver 32 mm
f 250,—

Geïllustreerde prijslijst op aanvraag.

J. B. Westerhof
NUMISMAAT
gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.

Hoogend 18, 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - 's maandags gesloten

PRACHTIGE GEGOTEN EN BRONS GEPATINEERDE PLAQUETTE

afm. 19 × 17 cm

SLECHTS *f* 205,—

Deze plaquette, geelkoper, zeer mooi brons gepatineerd (zonder meer een waardevol sieraad!) kunt u bestellen door overmaking van *f* 205,— op bankrek. 44.53.80.411 t.n.v. Gieterij De Ruiter te Joure onder vermelding van plaquette en uw naam en adres.

GIETERIJ DE RUITER
Midstraat 163, Joure, tel. 05138-6065/6066

MUNTENHANDEL
PHOENIX

Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 - giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

Stuur f 1,50 aan postzegels
en U ontvangt
onze laatste prijslijst en
onze nieuwjaarspenning

Penningnieuws

door Frank Letterie

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hamminkweg 1, 7251 RB Vorden.

Norbertuspenning van Niel Steenbergen

In 1984 werd herdacht, dat Norbertus van Gennep, stichter van de orde der Premonstratenzers of Norbertijnen en Norbertinessen, 850 jaar geleden overleed.

Aan het begin van dit Norbertus-jaar hebben enkele Tilburgers samen met de Norbertijnenabten van Tongerlo (België) en Berne (Heeswijk, Noord-Brabant), de Stichting Restauratie Norbertijnenpoort Tilburg opgericht. Deze stichting wil in 1984 beginnen met de restauratie van een poortgebouwtje uit 1724, dat zich te Tilburg bevindt in de wijk 't Goirke, nabij de vroeg-neogothische kerk aldaar.

Het poortgebouwtje is het laatste historische overblijfsel dat nog herinnert aan zes eeuwen Norbertijnspatronaat (1232-1832) over de parochie Tilburg.

De penning is de derde uit de reeks 'Grote Europese Ordestichters' van Niel Steenbergen. Eerder kwamen uit: Benedictus Pater Europae (1980) en Franciscus (1982).

Voorzijde: Norbertijnenpoort te Tilburg met bouwjaar 1724 en de tekst: 'Norbertijnenpoort Restauratie 1984' Rechtsonder gesigneerd N.S.

Keerzijde: Norbertus met in de rechterhand een monstrans met zonne-aura en staande op het wapen van Tilburg.

De tekst luidt: Norbert van Gennep – Norbertijnen in Nederland 1134-1984.

De penning bestaat in verschillende uitvoeringen: Geslagen (diameter 65 mm) in roodkoper en gegoten brons of zilver (diameter 75 mm).

Penning 'Kloostertuin'
Bronzen gietpenning (diameter 100 mm) gemaakt door Linda Verkaaik, wonende te Nijkerk en opgeleid aan de Academie voor Beeldende Kunsten te Utrecht en aan de Rijksacademie te Amsterdam.
Er werd slechts een foto van de voorzijde beschikbaar gesteld. Hierop is afgebeeld: De tweeledigheid van een paradijstuin, het aardse en het bovenaardse.

Theo van de Vathorst
Penning Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement
Op 23 november 1984 is in de Utrechtse Buurkerk de nieuwe behuizing van het Nationaal Museum van Speelklok tot Pierement geopend door Koningin Beatrix. Bij deze gelegenheid werd aan Hare Majesteit het eerste exemplaar aangeboden van de museumpennning gemaakt door Theo van de Vathorst.

Aan de ene zijde staat een van de dansende poppen van het dansorgel de Aalster Gavioli tegen een achtergrond van orgelpijpen omlijst door een achtkantig venster. De achtkant is een element dat de architekt veelvuldig heeft toegepast in het museuminterieur binnen de gerestaureerde Buurkerk.
De andere zijde met de naam van het museum suggereert een plaat uit een oude speeldoos.

De bronzen penning van 63 mm is gegoten in een oplage van 25 stuks.

Twee penningen van de Groningse beeldhouwer Jan Steen
Amnesty International (1984)
Bronzen gietpenning met een diameter van 85 mm.
Het Icarusmotief, dat Jan Steen ook tot beelden inspireert, is op deze penning gebruikt om het vrijheidsverlangen tot uitdrukking te brengen.

Scarabee (1981)
Bronzen gietpenning (diameter 65 mm).

Nieuwjaarspenning 1985
Gemaakt door Geer Steyn.

Eenzijdige gietpenning (diameter 80 mm) met daarop: 'Een snelle haas'.

VATICAAN

C172A	10 baiocchi	1859R	PR-FDC	135,–
C 173	20 baiocchi	1850R	PR	135,–
C175.1	1 scudo	1853R	ZF	475,–
Y 22	5 centesimi	1939	UNC	50,–
Y 2	10 centesimi	1932	UNC	40,–
Y 3	20 centesimi	1936	UNC	15,–
Y 33	20 centesimi	1942	UNC	12,50
Y 4	50 centesimi	1936	UNC	17,50
Y 34	50 centesimi	1942	UNC	15,–
Y 5	1 lire	1936	UNC	20,–
Y 26	1 lire	1939	UNC	40,–
Y 35	1 lire	1942	UNC	12,50
Y 57	1 lire	1962	UNC	10,–
Y116	1 lire	1976	UNC	3,–
Y 6	2 lire	1936	UNC	40,–
Y 27	2 lire	1939	UNC	40,–
Y 27A	2 lire	1941	UNC	12,50
Y 36	2 lire	1942	UNC	15,–
Y 50	2 lire	1952	UNC	7,50
Y117	2 lire	1971	UNC	3,50
Y 50	5 lire	1951	UNC	6,–
Y 51	5 lire	1952	UNC	6,–
Y 86	5 lire	1966	UNC	6,–
Y118	5 lire	1977	UNC	3,–
Y 52	10 lire	1952	UNC	6,–
Y 70	10 lire	1962	UNC	12,50
Y119	10 lire	1976	UNC	3,–
Y A52	20 lire	1958	UNC	8,50
Y 62	20 lire	1959	UNC	20,–
Y120	20 lire	1971	UNC	3,50
Y 54	50 lire	1956	UNC	12,50
Y 63	50 lire	1959	UNC	22,50
Y 63.1	50 lire	1960	UNC	20,–
Y 72	50 lire	1962	UNC	7,50
Y105	50 lire	1968	UNC	8,50
Y121	50 lire	1971	UNC	4,50
Y 55	100 lire	1958	UNC	6,–
Y 64	100 lire	1059	UNC	15,–
Y64.1	100 lire	1960	UNC	20,–
Y 73	100 lire	1962	UNC	6,50
Y 90	100 lire	1966	UNC	7,50
Y 98	100 lire	1967	UNC	6,50
Y106	100 lire	1968	UNC	7,50
Y122	100 lire	1972	UNC	4,50
Y138	200 lire	1978	UNC	10,–
Y 75	500 lire	1963	UNC	47,50
Y 91	500 lire	1966	UNC	45,–
Y 99	500 lire	1967	UNC	45,–
Y107	500 lire	1968	UNC	45,–
Y115	500 lire	1969	UNC	45,–
Y123	500 lire	1971	UNC	40,–
Y131	500 lire	1975	UNC	45,–
Y132	500 lire	1977	UNC	45,–
Y139	500 lire	1978	UNC	45,–
Y140	500 lire	1978	UNC	55,–
Y148	500 lire	1980	UNC	55,–
Y166	500 lire	1982	UNC	8,50
Y167	1000 lire	1982	UNC	85,–

CHINA

Y 9	1 yuan	1980	PROOF	25,–
Y 10	1 yuan	1980	PROOF	25,–
Y 11	1 yuan	1980	PROOF	25,–
Y 12	1 yuan	1980	PROOF	25,–
Y 13	1 yuan	1980	PROOF	20,–
Y 14	1 yuan	1980	PROOF	20,–
Y 15	1 yuan	1980	PROOF	20,–
Y 16	1 yuan	1980	PROOF	20,–
Y 34	1 yuan	1982	PROOF	25,–
Y 8	35 yuan	1979	PROOF	150,–

Munthandel Oost-Brabant

Martien van Berkom, Carmelietenstraat 10,
5341 EG Oss, telefoon 04120-24123.
Winkel geopend: di-za 9.30-17 uur.

Prijzen incl. BTW. Portovrij vanaf *f* 150,–

Lid N.V.M.H.

Prijslijst van wereldmunten en bank-biljetten uit meer dan 200 landen en staten gratis op aanvraag verkrijgbaar.

Koper met zilverglans

Een 3e-eeuwse muntschat uit Romeins Frankrijk

Op 30 november 1984 werd tijdens een stijlvolle receptie in hotel-restaurant 'Lauswolt' in het Friese Beetsterzwaag door de hoofddirecteur van de Spaar- en Voorschotbank te Surhuisterveen, de heer J. Bekkema, het eerste exemplaar van het boekje 'Koper met zilverglans, een 3e-eeuwse muntschat uit Romeins Frankrijk' aan de schrijver, Dr. J.P.A. van der Vin, uitgereikt.

Het verhaal begint in 1948, toen een Franse boer in de omgeving van Lyon een pot met Romeinse munten opgroef en deze in een hoek van de stal deponeerde als 'oud roest'. Daar bleef de pot aanvankelijk onberoerd liggen, totdat eind zeventiger jaren de erfgenamen erop stootten en de klompen aaneengekoekte munten in Nederland trachtten te verkopen. De vondst, waarvan aangenomen mag worden, dat hij op het moment van verkoop nog geheel of nagenoeg geheel intact was, werd uiteindelijk in 1981 door de Spaar- en Voorschotbank gekocht en aan het Koninklijk Penningkabinet ter reiniging en beschrijving toevertrouwd, alwaar dr. Van der Vin als conservator van de afdeling antieke numismatiek zich erover ontfermde. Dit gebeurde mede, omdat de schatvondst voor Franse numismaten niet meer bereikbaar was en het toch van belang werd geacht de wetenschappelijke gegevens van deze vondst niet verloren te laten gaan.

De samenstelling van de muntschat, bestaande uit 1379 antoniniani, denarii en folles uit de periode 256 tot 302-303 na Chr., maakt het waarschijnlijk, dat hij afkomstig is uit de regio Lyon. Opvallend is de uitzonderlijk goede kwaliteit van het merendeel van de koperen munten, die met een dunne zilverlaag waren overtrokken. Hoewel in de circulatie deze dunne zilverlaag binnen korte tijd verdween, is het opmerkelijke van deze schatvondst, dat zeer veel stukken hun oorspronkelijke zilverlaag nog geheel of gedeeltelijk hebben behouden. Vandaar ook de titel van het boekje.

1. Antoninianus van Aurelianus, geslagen te Milaan, 271-273.
Kz. staande Felicitas naar links met Mercuriusstaf en offerschaal boven altaar

2. Antoninianus van Carus, geslagen in Rome, 282-283.
Kz. staande soldaat naar links met speer en leunend op schild

Op een onderhoudende en ook voor de wat minder in Romeinse munten ingevoerde verzamelaars begrijpelijke wijze behandelt dr. Van der Vin de turbulente geschiedenis van in korte tijd elkaar opvolgende keizers tot aan Diocletianus, diens munthervormingen, de situatie in Zuid-Frankrijk omstreeks 300 na Chr., de grote variatie aan muntplaatsen binnen het Romeinse Rijk, de voorstellingen op voor- en keerzijden, terwijl hij tevens ingaat op gewicht en gehalte van de munten uit voornoemde periode. Enkele tabellen, een kaart met muntplaatsen en talrijke prachtige illustraties illustreren de tekst.

De aanbieding van het eerste exemplaar (foto) werd o.a. bijgewoond door de directeur van het Koninklijk Penningkabinet, drs. H. Jacobi, die een korte inleiding gaf over de werkzaamheden van het KPK, de besturen van de Groninger en Friese numismatische kringen, het voltallige bestuur van de jubilerende Spaar- en Voorschotbank (75 jaar), de pers en tal van andere genodigden, die luister bijzetten aan het werk van de schrijver en aan een koper met zilverglans.

De vondst is nog tot en met februari 1985 gedurende de openingsuren in de bank te bezichtigen; 's morgens op afspraak en 's middags van 13.30-16.00 uur.
Het boekje 'Koper met zilverglans' is voor *f* 5,— bij de bank verkrijgbaar of kan besteld worden door storting van *f* 7,10 op postgironummer 80 10 60 of op bankrekeningnummer 29 98 42 991 ten name van Spaar- en Voorschotbank, Torenplein 7 te Surhuisterveen onder vermelding 'Koper met zilverglans'.

J.C. v.d. Wis

Actualiteiten

Muntsets in 1985 binnen de bestelltermijn onbeperkt bestelbaar

's Rijks Munt te Utrecht zal in 1985 geen beperkingen, behalve het vaststellen van een bestelperiode, toepassen op de levering van de jaarsets. voor verzamelaars. Dit geldt zowel voor de ingeschreven particuliere verzamelaars als voor de erkende munthandel en banken. Voor de gouden dukaat geldt in 1985 wel een maximale oplage.

Gouden dukaat 1985
Voor het eerst zal de Staat der Nederlanden volgend jaar gebruik maken van de nieuwe mogelijkheid in de Muntwet en zelf overgaan tot de uitgifte van gouden dukaten. Tot 1982 was het voor particulieren mogelijk om onder bepaalde voorwaarden bij 's Rijks Munt in Utrecht voor eigen rekening gouden dukaten te laten slaan. Thans kan alleen de Staat besluiten om gouden dukaten te slaan en vormen deze een onderdeel van de bijzondere muntuitgiften. De gouden dukaat is een Nederlandse munt die echter geen nominale waarde heeft en derhalve ook geen wettig betaalmiddel. De waarde ervan wordt hoofdzakelijk bepaald door het gehalte aan fijn goud.
De gouden dukaat is een van de oudste Nederlandse munten. In 1586 werden voor het eerst gouden dukaten in ons land geslagen. De dukaten hebben sindsdien geen enkele wijziging ondergaan. Het gewicht is nog steeds 3,494 gram, het goudgehalte is nog steeds 983 duizendsten en de afmeting 21 millimeter.
Ook de beeldenaars van voor- en achterzijde zijn nog dezelfde als 400 jaar geleden. Op de voorzijde staat een geharnaste man tussen de cijfers van het jaartal, met het omschrift in latijn: Concordia res parvae crescunt. De betekenis van deze woorden is Eenheid maakt alle dingen groot, ofwel: eendracht maakt macht. Op deze voorzijde komen bovendien voor het muntteken van 's Rijks Munt in Utrecht, de mercuriusstaf en het muntmeesterteken van 's Rijks Muntmeester, ir. J. de Jong, een gestileerde hamer en aambeeld. Op de achterzijde staat een andere tekst in latijn, binnen een versierd vierkant. Deze tekst luidt als volgt: Mo: aur: reg: Belgii ad legem imperii. De betekenis ervan is: gouden Nederlandse munt, geslagen volgens keizerlijke wet. Deze tekst herinnert nog aan de 400 jaar geleden bestaande Muntwet van het Duitse keizerrijk die toen ook voor de Nederlanden gold. De gouden dukaat heeft een zogenaamde kabelrand, om te voorkomen dat er onopvallend stukjes goud van 'afgesnoeid' worden. Dat gebeurde vroeger wel bij munten van edelmetaal.

De gouden dukaat werd ook wel als negotiepenning betiteld. Door de betrekkelijk grote waarde in klein bestek en het gegarandeerde goudgehalte en gewicht waren dukaten handzame munten voor handelsdoeleinden en op reis. In vroeger eeuwen werden dukaten ook wel gebruikt voor schatvorming en als grondstof voor sieraden, vooral in het toenmalige Nederlands Indië. Om die reden zijn ze in de Muntwet van 1948 gehandhaafd. Gouden dukaten zijn in de huidige tijd wel gewild als verzamelaars- en beleggersmunten en als waardevol geschenk.

Onbeperkte bestelling binnen termijn in 1985
Voor de distributie van muntsets worden twee kanalen gebruikt. Het ene loopt via de klantenlijst van 's Rijks Munt in Utrecht en het andere via de muntenhandel en de in munten handelende banken. Ieder kan zich schriftelijk opgeven voor plaatsing op de verzendlijst van 's Rijks Munt via Postbus 2407, 3500 GK Utrecht. Dat brengt geen kosten met zich mee en verplicht tot niets. Een ieder die op de verzendlijst staat, krijgt regelmatig bericht over de voorgenomen muntuitgiften. Hierna staat gedurende 1 kalendermaand de mogelijkheid tot bestelling open door middel van betaling via een bijgesloten accept-girokaart.

Nadat alle bestellingen zijn genoteerd wordt het totale aantal bestellingen als de uiteindelijke oplage vastgesteld. Muntenhandelaren en banken lopen mee in de bestellingen. Na afwerking van alle bestellingen door 's Rijks Munt wordt de handel in de betreffende sets en munten verder overgelaten aan de muntenhandel.
Het prijsniveau van de bijzondere uitgiften wordt vastgesteld op basis van de nominale waarde van de muntstukken en voor de dukaat de goudwaarde. Daarbovenop zal een opslag komen die voornamelijk wordt bepaald door de te maken kosten en de te nemen risico's.

Bijzondere uitgiften 1985
De door 's Rijks Munt voorgenomen bijzondere uitgiften in 1985 zijn hieronder schematisch weergegeven.

1. *FDC Muntset Nederland 1984: februari*
2. *PROOF Muntset Nederland 1984: april*
3. *FDC Muntset Nederlandse Antillen 1985: juni*
4. *Gouden PROOF Dukaat 1985: juli/augustus*
5. *FDC Muntset Nederland 1985: oktober*
6. *PROOF Muntset Nederland 1985: december*

F.I.D.E.M.

1985 is weer een F.I.D.E.M. jaar. Deze keer is Stockholm de plaats waar de internationale tentoonstelling van moderne penningkunst en het tweejaarlijkse congres gehouden zullen worden, en wel van 3-6 juni. Dit is wat korter dan gewoonlijk, en ook het aantal penningen dat ieder land mag inzenden is drastisch verminderd. De organisatie van het congres, de inrichting van de tentoonstelling en het drukken van de catalogus waren nl. zo duur geworden, dat bijna geen land de kosten ervan meer kon opbrengen. Het werd steeds moeilijker om F.I.D.E.M.-leden bereid te vinden de organisatie op zich te nemen. Meestal wordt dit gedaan door museumconservatoren, en ook deze keer berust de verantwoordelijkheid bij stafleden van het Koninklijk Muntenkabinet (Kungliga Myntkabinettet). De programma's en aanmeldingsformulieren zijn nog niet beschikbaar, maar geïnteresseerden kunnen zich nu al opgeven of inlichtingen vragen bij drs. G. van der Meer, Koninklijk Penningkabinet, Zeestraat 71B, 2518 AA Den Haag, tel. 070-469702. Voorlopig kan al meegedeeld worden, dat het programma van het congres zal bestaan uit lezingen, een receptie op het Stadhuis, een excursie in de omgeving van Stockholm, gedeeltelijk per boot, een algemene ledenvergadering en een diner. Deelnemers krijgen o.a. een speciaal voor het congres gemaakte penning en de rijk geïllustreerde catalogus van de tentoonstelling. Men kan zich bovendien opgeven voor een excursie door Zweden vanaf 7 juni.

Het congres biedt de gelegenheid om zich op de hoogte te stellen van de ontwikkelingen in de penningkunst in alle Europese landen, ook Oosteuropese, in de Verenigde Staten, Canada, Australië en Japan. Vanouds nemen veel kunstenaars aan het congres deel, wat een gezellige informele sfeer tengevolge heeft. De lezingen, vaak door kunstenaars, zijn altijd zeer de moeite waard.

Er zijn nog een aantal catalogi van de F.I.D.E.M.-tentoonstelling van 1983 te Florence over. Deze kunnen rechtstreeks besteld worden bij de organisator daarvan, Dr. Cesare Johnson, Piazza S. Angelo 1, Milaan.

Boekbespreking

Amand Coekelberghs, Ordonnances monétaires sous Philippe II de 1563 à 1598, Dossiers du CEN No 1, 354 blz., Bruxelles 1984.

Al in 1846 werd besloten tot publicatie van een corpus van alle wetten en verordeningen die voor 1800 verschenen in de gebieden waaruit België is samengesteld. Hoewel geleidelijk tientallen statige folio-delen verschenen zijn, is de onderneming nog lang niet voltooid. Wat betreft de stukken op het gebied van de munt zijn tot nu toe uitgekomen die van Karel V en het begin van Philips II, 1506-1562, en die van de vorsten na Philips II, 1598-1800. Voor de tussenliggende periode bestaat slechts een Voorlopige lijst van op te nemen verordeningen. Het is dan ook een goede gedachte van de aktieve Cercle d'Etudes numismatiques geweest om het hiaat in de reeks door publicatie van het door de heer Coekelberghs verzamelde materiaal op te vullen, zodat de muntwetgeving van de Habsburgse vorsten nu zonder onderbreking beschikbaar is van 1506 tot het einde van het Ancien Régime.

Uiteraard kan dit in eenvoudige off-set uitgevoerde werk de uiteindelijke publicatie van de Koninklijke Kommissie niet vervangen, maar het is bijzonder welkom reeds thans de verordeningen uit de zo bewogen periode van Philips II en de Opstand der Nederlanden bijeen te hebben. Sommige waren te vinden in de oude plakkaatboeken (deels daaruit door Van der Chijs in zijn werken over Gelderland en Friesland overgenomen), andere waren slechts in zeer zeldzame 16e eeuwse drukken beschikbaar, vele komen alleen als handschrift in diverse archieven voor. De bewerker heeft deze zo verspreide teksten verzameld, waarbij hij ook nog enkele stukken vond die niet in de Voorlopige lijst gesignaleerd waren, en ze vervolgens getransscribeerd, waar mogelijk naar de originele minuten, anders naar oude afschriften of drukken (een aantal facsimilés geeft een indruk van het gebruikte materiaal). Hij heeft ze ook enigszins toegankelijk gemaakt door ze te voorzien van de inhoud samenvattende koppen en door toevoeging van verklarende registers van eigennamen en van muntnamen, benevens een glossarium van verouderde franse woorden. Maar hij heeft bewust (blz. 12) niet getracht door normalisering van interpunctie of spelling, door toevoegen van hoofdletters of aanbrengen van alinea's, laat staan door middel van verklarende noten, de lectuur van de toch al zo omslachtig geformuleerde teksten te vergemakkelijken. Daar komt bij dat in de transscripties nog al wat fouten zijn gemaakt (c.q. evidente verschrijvingen niet zijn gesignaleerd). Bijv. blz. 75 *pour* (voor:

four) à fondre, in de Ned. tekst: smeltoven; blz. 142 *teghen ende* (voor: begherende) daerinne te versien; blz. 173 envoyer en *vue* (voor: l'une) de nos monnoyes; blz. 312 la *somme dite* (voor: commodité) de nos subiectz. Ook in de ordening zijn vergissingen gemaakt: op blz. 235 wordt een tekst met datum 14 oct. 1585 weergegeven die in feite van 1586 is en gelijkluidend met de naar een andere copie op blz. 250 afgedrukte tekst.

Ondanks deze tekortkomingen zal het werk, doordat nu de gehele wetgeving uit de tijd van Philips II met een aantal bijbehorende stukken geraadpleegd kan worden, een belangrijk hulpmiddel zijn bij de studie van het muntwezen. Het is boeiend de moeizame pogingen van de elkaar opvolgende regeringen te kunnen volgen om de voortdurende koersstijgingen binnen de perken te houden, de hagemunterij en andere vormen van muntvervalsing te bestrijden en het binnendringen van minderwaardige vreemde munten tegen te gaan, waartoe telkens nieuwe contrôlemaatregelen bedacht en meer gedetailleerde straffen in uitzicht gesteld worden en de lokale functionarissen voortdurend tot waakzaamheid worden aangespoord, alles overigens blijkens de vele herhalingen met matig succes. Om misverstand te voorkomen moet er overigens op gewezen worden dat voorschriften over beeldenaar, gewicht en gehalte van de munten in onderhandse instructies voor de muntmeesters vastgelegd plachten te worden, niet in openbaar uitgeroepen verordeningen, zodat dit soort gegevens hier nauwelijks ter sprake komt.

Opgenomen zijn niet alleen de wetten die door de landvoogden namens Philips II zijn uitgevaardigd, maar ook de stukken die tijdens de Opstand tegen de Koning in de jaren 1576-1584 uitgegaan zijn van de Staten-Generaal en van de Staten van Brabant en Vlaanderen, waardoor de verdeeldheid van de Nederlanden ook op monetair gebied tot uitdrukking komt. De Noord-Nederlandse gebruiker moet er echter op bedacht zijn dat de publicatie slechts het huidige België betreft, zodat verordeningen tijdens de Opstand uitgegaan van Holland, Zeeland, Gelderland enz., ook al dragen deze eveneens de naam van Philips II, buiten het kader vallen.

H. Enno van Gelder

Günther Schön/Jean François Cartier: Weltmünzkatalog 19. Jahrhundert.
Zesde herziene en verbeterde druk. München, 1984.
ISBN 3-87045-917-4.

Deze zesde druk vormt het bewijs, dat deze catalogus sinds het verschijnen van de eerste druk in 1973 zich een vaste plaats onder de muntenverzamelaars heeft verworven. In deze paperback zijn immers ca. 11.500 munten uit de vorige eeuw beschreven onder vermelding van voor de muntfabricage gebezigde muntmetalen, jaren van uitgifte, munttekens, historische gegevens omtrent op munten afgebeelde personen, bijzonderheden omtrent dier- en plantkundige afbeeldingen, korte inleidingen over de landen van herkomst en hun muntcirculatiesystemen en waarde-indicaties in Duitse marken; allemaal gegevens, die voor de verzamelaar nuttig en interessant kunnen zijn. Voorts bevat deze ca. 1100 bladzijden omvattende catalogus omstreeks 2700 afbeeldingen van munten en staatswapens.
Voor deze 6e druk werd met name het merendeel van de ca. 12.000 prijsindicaties aangepast, terwijl de tekst waar nodig werd uitgebreid of verbeterd. Vooral door dit laatste heeft deze catalogus nog meer aan kwaliteit en bruikbaarheid gewonnen.

v.d. Wis

muntenhandel Groningana

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

Deze gedenkpenning heeft de Norbertijner-abdij van Berne te Heeswijk-Dinther laten vervaardigen door de Keulse kunstenaar Egino Weinert. Dit naar aanleiding van het dubbeljubileum, dat in 1984 werd gevierd: 850 jaar geleden stief Sint-Norbert, de stichter van Orde der Norbertijnen of Premonstratenzers, en in hetzelfde jaar 1134 werd de Abdij van Berne, Nederlands oudste kloostergemeenschap, gesticht.

Vandaar als beeldenaar Sint-Norbert en op de keerzijde wapen en devies van de abdij. De penning heeft een doorsnede van 7½ cm, weegt 210 gram en is van gebronsd metaal.

Uit het klein restant van de oplage van 1500 exemplaren zijn nog penningen verkrijgbaar, te bestellen door overschrijving van *f* 17,50 op giro 1082440 ten name van: *Abdij van Berne, Abdijstraat 49, 5473 AD Heeswijk-Dinther*, graag met vermelding van: *penning*.

ABDIJ VAN BERNE

Abdijstraat 49, 5473 AD Heeswijk-Dinther

Verenigingsnieuws

ADRESSEN
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde.
Secr.: Zeestraat 71B, 2518 AA 's-Gravenhage.
Tel. 070-469702

Vereniging voor Penningkunst
Secr.: v.d. Meijstraat 1, 1815 GP Alkmaar
Tel. 072-120041; Giro 96820

NUMISMATISCHE KRINGEN
Lijst van secretariaten, dagen en plaatsen van de maandelijkse bijeenkomsten.
N.B.: Alle bijeenkomsten beginnen om 20 uur en vinden plaats van september tot mei, tenzij anders vermeld.

AMSTERDAM
Secr.: Stationsweg 92, flat 215, 6711 PW Ede
Tel. 08380-11993
Bijeenk.: 2e woensdag, om 19.30 uur
Keizersgracht 448, 1016 GD Amsterdam

BLOEMBOLLENSTREEK
Secr.: Koninginneweg 13, 2161 ZA Lisse
Tel.: 02521-12035
Bijeenk.: 2e dinsdag 19.00 uur in Het Trefpunt, Schoolstraat 11, Lisse, van september tot juni.

BRABANT
Secr.: Zilvermeeuwlaan 23, 5613 CL Eindhoven
Tel. 040-439520
Bijeenk.: Van oktober tot mei op de 2e woensdag om 20.00 uur in het Jeroen Boschhuis, Hinthamerstraat 74 te 's-Hertogenbosch

BREDA-DE BARONIE
Secr.: Overakkerstraat 187, 4834 XL Breda
Tel. 076-613935
Bijeenk.: 3e donderdag in gemeenschapshuis Doornbos, Abdijstraat 26, Breda

DE DRIE PROVINCIËN
Secr.: Burg. Raymakerslaan 109, 5361 KD Grave
Tel. 08860-1793
Bijeenk.: 3e maandag in 'het dorpshuus' te Escharen

DE DUBBELE DUKAAT
Secr.: Laan van Rapijnen 5, 3461 GH Linschoten
Tel. 03480-15866
Bijeenk.: Om de twee maanden bij één van de bestuursleden

FRIESLAND 'Mr Jacob Dirks'
Secr.: Postbus 134, 8530 AC Lemmer
Tel. 058-123001 (kantooruren)
Bijeenk.: 4e dinsdag van de oneven maanden van september t/m maart in Fries Munt- en Penningkabinet, Voorstraat 2a, Franeker (boven Friesland Bank)

FRISIA
Secr.: Wimmerts 123, 9204 GV Drachten
Tel. 05120-20928
Bijeenk.: In 'De Opdracht' Stationsweg 150 B, Drachten om 19.30 uur, in het algemeen de laatste dinsdag

GRONINGEN
Secr.: Hertenlaan 69, 9751 GC Haren/Gr.
Tel. 050-345086
Bijeenk.: 3 vrijdag in Trefkoel, Zonnelaan 30, Groningen

DEN HAAG
Secr.: Zeestraat 71b, 2518 AA Den Haag
Tel. 070-469702
Bijeenk.: Laatste woensdag of donderdag om 19.30 uur, Zeestraat 71 b

HAARLEMMERMEER
Secr.: Kanaalstraat 72[c], 2161 JN Lisse
Tel. 02526-11524
Bijeenk.: 1e maandag in Ontmoetingscentrum, Gelevinkstraat 38, Nieuw Vennep om 19.30 uur van september tot juni

HOOGEVEEN
Secr.: Middenweg 51, 7906 LK Hoogeveen
Tel. 05280-65582
Bijeenk.: 2e woensdag om 19.30 uur in cultureel centrum De Tamboer, Hoofdstraat 17, Hoogeveen

KAMPEN 'Moneta Campensis'
Secr.: Emmastraat 1, 8262 EG Kampen
Tel. 05202-12375
Bijeenk.: 1e maandag in zaal rest. 'De Buitenwacht' van september tot juni

KENNEMERLAND
Secr.: Lotterstraat 9, 2021 TE Haarlem
Tel. 023-276698
Bijeenk.: 3e maandag in Buurtcentrum Noord, Muiderslotweg 238, Haarlem om 19.30 uur

HET LAND VAN RAVENSTEIN
Secr.: Van Speykstraat 55, 5463 EB Veghel
Tel. 04130-66021
Bijeenk.: 1e maandag in Schouwburg 'De Schouw', Brabantplein, Uden

LIMBURG
Secr.: Hondstraat 5, 6211 WH Maastricht
Tel. 043-15119
Bijeenk.: 3e donderdag in Hotel Basiliek, Markt 18, Meerssen

NOORDOOSTPOLDER
Secr.: Uranusstraat 5, 8303 ZW Emmeloord
Tel. 05270-16650
Bijeenk.: Laatste dinsdag in Gereformeerd Centrum, C. Dirkszplein 10, Emmeloord

OOST-NEDERLAND
Secr.: Deventerweg 164, 7203 AT Zutphen
Tel. 05750-13256
Bijeenk.: 2e dinsdag in 'De Klok', Lagestraat te Dieren

ROTTERDAM
Secr.: Buitenhofdreef 202, 2625 XW Delft
Tel. 015-571630
Bijeenk.: 1e dinsdag, Rudolf Mees Inst. van de Koninklijke Ammanstichting, Boezemweg 171, Rotterdam. Van okt. tot juni

TWENTE
Secr.: Postbus 1204, 7500 DE Enschede
Tel. 053-338779
Bijeenk.: 2e donderdag in zaal 3, Vrijhof, Technische Hogeschool Twente te Enschede om 19.30 uur

UTRECHT
Secr.: Tolakkerweg 177, 3738 JL Maartensdijk (U)
Tel. 030-433797
Bijeenk.: 4e woensdag, behalve in december om 19.30 uur in 's Rijks Munt, Leidseweg 90

ZEELAND
Secr.: Breeweg 40, 4335 AR Middelburg
Tel. 01180-26294
Bijeenk.: 2e donderdag 19.30 uur in 'De Schakel', Bachtensteene 14, Middelburg, van september tot juni

ZWOLLE
Secr.: Irenestraat 1, 8019 XC Zwolle
Tel. 038-211443
Bijeenk.: 3e maandag om 19.45 uur in gebouw Assendorp, Geraniumstraat, Zwolle

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST
Secretariaat: v.d. Meystraat 1, 1815 GP Alkmaar, tel. 072-120041; giro 96820.
Penningbestellingen: Mevr. M. Kemper-Koel, Mollenburgseweg 60, 4205 HD Gorinchem, tel. 01830-26543.

Penning 1984-1. Deze penning van Carla Klein 'Willy the naughty cat' is in bewerking.
Penning 1984-2. De penning van Frank Letterie 'De Bot' is eveneens in bewerking.

In 1984 werden 277 penningen verkocht.
De meest verkochte penningen, meer dan 5 exemplaren:

1980-1	Vierkant met cirkel in hoek	Lysbeth Teding v. Berkhout	22 ex.
1976-1	Alice in wonderland	Marianne Letterie	17 ex.
1980-2	A bird in the hand	Theo van de Vathorst	15 ex.
1947-2	Japanse vrouwenkampen	Titus Leeser	13 ex.
1983-1	Hugo de Groot	Jos Reniers	10 ex.
1940-1	Marnix v. St. Aldegonde	H.M. Wezelaar	6 ex.
1963-1	Frank Lloyd Wright	Eric Claus	6 ex.
1964-1	Shakespeare	V.P.S. Esser	6 ex.
1967-2	Leda en de zwaan	Fred Carasso	6 ex.
1972-1	Dr. Maria Montessori	Nynke Jelles-Schepers	6 ex.
1983-ex	Anti-kernbompenning	Loeki Metz	6 ex.

Donateur
Uw aandacht wordt nog eens gevraagd voor de mogelijkheid om Uw lidmaatschap om te zetten in een donateurschap, zoals uiteengezet in de Beeldenaar nr. 2 in 1984. Dit komt door de hogere inkomsten ad *f* 50,— de financiële positie van de vereniging ten goede.

M. Kemper-Koel

Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde

In het voorjaar van 1985 organiseert het Genootschap twee bijeenkomsten. Naast de normale voorjaarsvergadering, die dit jaar op 1 juni gehouden wordt in Amsterdam, is er een extra bijeenkomst op zaterdag 27 en zondag 28 april samen met de 'Verein der Münzfreunde für Westfalen und Nachbargebiete' in 's-Heerenberg.
In 1982 nodigden onze duitse collega's ons uit voor een bezoek aan Kleve, Xanthen en Kalkar. Velen van u zullen aan deze 2-daagse bijeenkomst goede herinneringen hebben.
Als tegenprestatie organiseert het Genootschap op genoemde data een bijeenkomst in Kasteel Bergh met tevens een bezoek aan het grafelijke munthuis dat in 1974 gerestaureerd werd.
Voor zondag de 28e proberen we een bezichtiging van de in romaanse stijl gerestaureerde Martinikerk in Emmerik te regelen, met een bezoek aan de schatkamer.
De bijeenkomst zal dan besloten worden met een lunch in het aan de Rijn gelegen restaurant Staffeld.
Noteer 27 en 28 april (alleen de eerste dag kan natuurlijk ook!) in uw agenda: het belooft een zeer bijzondere dag te worden.

RINGEN UIT DE KELTISCHE TIJD

Lot van 20 bronzen keltische ringen, ∅ 10-30 mm, waarschijnlijk als betaalmiddel gediend hebbende.

Zeer fraai *f* 260,—

Gaarne bestelling door vooruitbetaling op postgiro 15.38.597 ten name van
A. G. van der Dussen b.v.
Hondstraat 5, 6211 HW Maastricht
(tel. 043-15119)

Muntennieuws

door J. C. van der Wis

AUSTRALIË
1 Dollar 1984; koper-nikkel-aluminium; ∅ 24 mm; 8,9 gram. Het betreft hier een nieuwe circulatiemunt. Afb. 1.

Afb. 1

BURUNDI
1 Franc 1980; aluminium; ∅ 19 mm; 0,8 gram.
5 Francs 1976; aluminium; ∅ 25 mm; 2,2 gram.
De munt van 1 Franc is al sinds 1980 in circulatie, de 5 Francs dook eerst onlangs in het betalingsverkeer op. Afb. 2 en 3.

Afb. 2

Afb. 3

CUBA
2 Centavos 1983, aluminium; ∅ 19,5 mm; 1 gram.
1 Peso 1983; koper-nikkel-zink; ∅ 24,5 mm; 6 gram.
Nieuwe circulatiemunten, die zijn geslagen in oplagen van 10 miljoen. Afb. 4 en 5.

Afb. 4

Afb. 5

5 Centavos 1981; koper-nikkel; ∅ 20,0 mm; 3,3 gram.
10 Centavos 1981; koper-nikkel; ∅ 21,0 mm; 4,0 gram.
25 Centavos 1981; koper-nikkel; ∅ 24,5 mm; 6,3 gram.
50 Centavos 1981; koper-nikkel; ∅ 30,0 mm; 11,5 gram.
1 Peso 1981; koper-nikkel; ∅ 30,5 mm; 11,7 gram.
Zogenaamd 'toeristengeld', dat door het Nationale Instituut voor Toerisme (INTUR) aan buitenlandse toeristen tegen deviezen wordt verkocht. Op deze manier wil de Cubaanse overheid verhinderen, dat men als toerist met buitenlands geld inkopen doet. Tegelijkertijd probeert men er de zwarte handel in deviezen mee in te dammen. Afb. 6 t/m 10.

Afb. 6

Afb. 7

Afb. 8

Afb. 9

Afb. 10

DUITSLAND-BONDSREPUBLIEK
5 Mark 1984; koper-nikkel met een zuiver nikkelen kern; ∅ 29 mm; 10 gram.
Herdenkingsmunt op de 175-jarige geboortedag van Felix Mendelssohn Bartholdy. Afb. 11.

Afb. 11

DUITSLAND-DEMOCRATISCHE REPUBLIEK
5 Mark 1984; koper-nikkel-zink; ∅ 29 mm; 9,6 gram.
Herdenkingsmunt met de afbeelding van de Thomas-kerk te Leipzig, waar eens beroemde componisten als Johann Sebastian Bach (1685-1750) en Felix Mendelssohn Bartholdy (1809-1847) werkzaam waren. Afb. 12.

Afb. 12

RUSLAND
1 Roebel 1984; koper-nikkel; ∅ 31 mm; 12,5 gram.
Herdenkingsmunt op de 125-ste geboortedag van de fysicus Alexander Stepanowitsch Papow, die bekend staat als de uitvinder van de radioantenne. Afb. 13.

Afb. 13

Ons atelier giet voor u in brons, tin of aluminium:

Familiewapens
Emblemen
Naamplaten
Penningen
Deurknoppen
Ornamenten
Haardplaten

Restaureren van antieke bronzen en tinnen voorwerpen.

Specialiteit: Gieten van tinnen schalen 36 cm ∅, met familie of stadswapen (ook met tekst).

DECOGRAPHICA

HAAGSEMARKT 22 POSTBUS 9540 4801 LM BREDA TEL.: 076-132153

UNIEKE VERRASSING VOOR NUMISMATISCH NEDERLAND

DE NIEUWJAARSPENNING VOOR 1985

Geslagen door 's Rijksmunt te Utrecht

Maximale oplage

in brons:	25000
in zilver 925/1000 c.a. 12 gr:	5000
in goud 18 krts:	100

In het verleden was het traditie dat tijdens de jaarwisseling nieuwjaarspenningen werden geslagen. De penningen in koper, zilver of goud werden in het begin van het nieuwe jaar aan vrienden en kennissen ten geschenke gegeven. De traditie stamt uit een ver verleden en heeft eeuwen lang stand gehouden. Vroeger werden belangrijke gebeurtenissen veel meer in goud, zilver en koper vastgelegd dan thans het geval is. Voorbeelden van nieuwjaarspenningen vindt u bijvoorbeeld in het vervolg op het bekende standaardwerk over de Nederlandse historiepenningen van de grote historicus en numismaat mr. Gerard van Loon. Op de enveloppe ziet u daar een paar afbeeldingen uit dit boek.

Wij zijn van plan om omstreeks de jaarwisseling een nieuwe nieuwjaarspenning voor 1985 uit te geven. Die nieuwjaarspenning wordt geslagen door 's Rijksmunt in de maand december. De bronzen nieuwjaarspenningen kunnen afgenomen worden in een aantal van tien stuks in een speciale verpakking. De zilveren kunt u per exemplaar verpakt krijgen en een gouden nieuwjaarspenning kan alleen bij inschrijving worden vervaardigd. De maximale oplage daarvan is in een genummerde oplage van 100 stuks verkrijgbaar.

De nieuwjaarspenning werd ontworpen door de bekende Friese beeldhouwer en graficus Aizo Betten. Op de voorzijde plaatste hij een gestileerde Nederlandse leeuw met daarbij de spreuk: „Veel heil en zegen in 1985". Op de keerzijde vindt u het Friese wapen met daarbij de spreuk: „In protte lok en seine yn 1985". De vertaling van deze tekst laat zich gemakkelijk raden.

Voor numismatisch Nederland betekent deze nieuwjaarspenning het herstel van een oude traditie en tegelijkertijd een unieke uitgifte. Het is namelijk voor de eerste keer dat 's Rijksmunt de Nederlandse taal en het Fries samenbrengt op een nieuwjaarspenning. De bronzen nieuwjaarspenning is een leuk geschenk om aan vrienden, kennissen en relaties cadeau te geven. U kunt bij vrijwel elke juwelier in Nederland voor een luttel bedrag een naam of tekstje in de nieuwjaarspenning laten graveren. Op deze wijze kunt u een wel heel bijzonder persoonlijk cadeau geven.

Bronzen setje van 10 nieuwjaarspenningen verpakt in handig étui *f* 37,50. Zilveren nieuwjaarspenning in luxe opbergcassette *f* 75,—. Gouden nieuwjaarspenning in speciaal in leder uitgevoerde opbergcassette alleen verkrijgbaar op aanvraag.
Al onze nieuwjaarspenningen dragen het muntmeesterteken van 's Rijksmunt en gaan vergezeld van een certificaat van echtheid en een speciaal voor dit doel vervaardigde nieuwjaarswens.

In verband met de trage werking van de PTT in december kunt u het beste uw bestelling telefonisch laten reserveren. De betaling, die u daarop doet, kan enige tijd onderweg zijn. Maar wij kunnen intussen uw bestelling bij 's Rijksmunt reserveren zodat wij u snel uw nieuwjaarspenningen kunnen toezenden. Gezien de grote belangstelling, die wij voor deze uitzonderlijke nieuwjaarspenning mochten constateren, is het van belang dat u ons zo snel mogelijk uw reservering doet toekomen.

Technische gegevens:
Zilveren nieuwjaarspenning, gehalte 925/1000, diameter 30 mm, dikte 1,56 mm, gewicht circa 12 gram, kwaliteit fleur de coin, wordt geleverd met een certificaat van echtheid. Het gouden exemplaar is in omvang en gewicht gelijk aan de zilveren nieuwjaarspenning. De bronzen nieuwjaarspenning is eveneens 30 mm en heeft een dikte van 1,56 mm.

U kunt deze bijzondere uitgifte bestellen door *f* 37,50 (voor brons 10 stuks) of *f* 75,— (voor 1x zilver) over te maken op bankrekening 44 83 08 509 Amro Kollum (rayon Leeuwarden) ten name van de Nederlandse Muntcentrale. Girobestellers kunnen hun bedrag overmaken naar giro 80 30 49 van de Amrobank te Leeuwarden met vermelding van bovenstaand banknummer in de mededelingenhoek en daarbij de mededeling „Muntcentrale".
's Rijksmunt zal de gereserveerde nieuwjaarspenningen omstreeks 20 december vervaardigen. Levering zal direct daarop plaats vinden.
Tel. 05123-2066.

5-KRONINGSDAALDERSTUK VAN 'S GRAVENHAGE

Oplage: in zilver 8000 stuks
in goud 50 stuks*

Het vijf-daalderstuk ter gelegenheid van het 5-jarig regeringsjubileum van Koningin Beatrix staat alom in de belangstelling. Het is dan ook een prachtige herdenkingsmunt die uitstekend als sierraad kan dienen. Voor *f* 20,— kunt u een gladde of bewerkte hanger bijbestellen. Het 5-daalderstuk kost slechts *f* 75,— en kan op dezelfde wijze besteld worden als de nieuwjaarspenning voor 1985. Zet wel op de overschrijfkaart van de bank of giro wat u wenst. Het 5-daalderstuk is uit voorraad leverbaar.

*uitverkocht

Wij wensen u een gezellige kerst en een zalig uiteinde toe. En bovendien een voorspoedig 1985.

De medewerkers van de Fryske Muntcentrale/Nederlandse Muntcentrale.

Tel. 05123-2066.

RIETDIJK bv

Regelmatig iedere 3 maanden een muntveiling

Eerstkomende veiling:
vrijdag 15 maart 1985
in Hotel Gouden Wieken te Scheveningen, w.o. een groot aantal lots antieke munten.

Kantoor: **Noordeinde 41, 2514 GC Den Haag.**
Wilt u inlichtingen omtrent de catalogus of eventueel inzenden: tel. 070-647831, b.g.g. 647957.

OVERWEEGT U UW VERZAMELING TE VERKOPEN?

Vraag onze gratis veiling catalogus

Bij ons heeft u 2 mogelijkheden:

Contante betaling

of realisatie via onze

Internationale veilingen

Onze eerstvolgende veiling is:

9 Mei a.s.

Bel ons voor een vertrouwelijk en gratis advies
Tel. 020-230261
242380

"voor klinkende munt"

DE NEDERLANDSCHE MUNTENVEILING

Rokin 60 – Amsterdam-C. · Tel. 020-230261/242380
Postadres: Postbus 3950 – 1001 AT Amsterdam

Beëdigd Makelaars en Taxateurs

munt- en penningkundig nieuws
maart/april 1985
9e jaargang no. 2

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMISMATIQUES - VENTES PUBLIQUES - ARCHEOLOGIE

*

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21

1016 GD Amsterdam
Postgiro 9922

Munten Expositie

dinsdag 30 april (koninginnedag)
's middags 12.00 - 17.00 uur gratis entree

voor verzamelaars, beleggers en liefhebbers toont de Spaar en Voorschotbank haar unieke collectie munten en penningen vanaf 640 v. Christus tot heden.
Griekse, Romeinse, Byzanthijnse, Provinciale en stedelijke en een totaaloverzicht van alle typen Koninkrijksmunten.

●

Ook kunt u munten kopen, verkopen en gratis laten taxeren.

●

Spaar en Voorschotbank

Een degelijk, coöperatief bankiershuis, sinds 1909

Tel. 05124-1925

afd. munten en edele metalen Torenplein 7, Surhuisterveen

meer dan ooit is munten kopen een zaak van vertrouwen...

leden van de n.v.m.h. zijn uw vertrouwen waard!

opgericht 25 januari 1982

alle leden van de Nederlandse Vereniging van Munthandelaren onderschrijven de erecode welke door de vereniging is opgesteld.

- **garantie op de echtheid van munten en penningen**
- **objectieve en eerlijke voorlichting**
- **kwalificatie volgens gangbare normen**

lijst van aangesloten munthandelaren in alfabetische volgorde:

AMNU Munthandel
F. Knijnsberg
Berkenrodelaan 14
1811 AJ Amstelveen
020-432933

Batavia
G. J. Rietbroek
Zoutmanstraat 32
2518 GR Den Haag
070-451772

Bussumse munthandel
J. W. Eeckhout
Kapelstraat 20
1404 HX Bussum
02159-16288

Civitat
A. H. G. Drouwen
Luttekestraat 31
8011 LP Zwolle
038-23368

Coinseling Hoogeveen
B. H. Hagemeijer
v. Echtenstraat 21a
7906 LK Hoogeveen
05280-73634

Coret
A. Coret
Heuvelstraat 103
5038 AL Tilburg
013-363240

A. G. van der Dussen
Hondstraat 5
6211 HW Maastricht
043-15119

Karel de Geus
K. de Geus
Stratumsedijk 47a
5611 NC Eindhoven
040-123455

Hekra
L. H. Helderton
Molenstraat 25
4011 AB Ophemert
03445-1392

Hollandia b.v.
A. Braun
De Zande 40
8278 AK Kamperveen
05203-320

Holleman-munten
M. Holleman-Tas
Min. Dr. Kuyperplein 64
7500 DE Enschede
053-338779

Honingh
J. C. Honingh
Dorpsstraat 155
1566 AE Assendelft
02987-3094

Huizinga b.v.
H. J. Huizinga
Nassaulaan 36
6720 AC Bennekom
08389-4004

J. Mevius
Oosteinde 97
7671 AT Vriezenveen
05499-1322

Munthandel Oost-Brabant
M. v. Berkom
Carmelietenstraat 10
5341 EG Oss
04120-24123

Neerlandia
W. F. Mans
H. Cleyndertweg 469
1025 DT Amsterdam
020-322418

Osse munthandel
R. van Breda
Houtstraat 5
5841 GG Oss
04120-25012

Phoenix
J. F. J. van Koningsbrugge
Merwedestraat 18
9406 RM Assen
05920-52045

Ri-êst b.v.
A. Hielkema
Nieuweburen 134
8911 GB Leeuwarden
058-125799

Van Roekel bv
E. D. J. v. Roekel
Bussum

Romunt b.v.
W. E. M. Dols
Roerzicht 1
6041 XV Roermond
04750-16010

J. Schulman bv
Keizersgracht 448
1016 GD Amsterdam
020-233380

Sipiro-munten
P. Willems
Nassaulaan 5
6721 DW Bennekom
08389-8064

Trajectum
L. Loffeld
Croeselaan 249
3521 BR Utrecht
030-949709

M. Velraeds
Viel 6
6435 AS Bingelrade
045-210800

JB Westerhof
Hoogend 18
8601 AE Sneek
05150-170098

aspirant leden:

L. Kevelon
Speulderweg 15
3886 LA Garderen
05776-1955

C. A. M. Kienhorst
Steenstraat 16
7571 BK Oldenzaal
05410-20208

Schuurman-Rijnholt
Emmastraat 13
7075 AL Etten
08350-27781

Weet u dat er NVMH geschenkbonnen bestaan van *f* 10,— en *f* 25,—. Misschien een leuk idee om eens kado te geven. Verkrijgbaar bij bovenstaande munthandelaren.

secretariaat n.v.m.h.
postbus 3242
7500 DE Enschede

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
J. P. A. van der Vin
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: *f* 30,—.
Overige landen: *f* 55,—.
Losse nummers: *f* 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst is het abonnementsgeld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever,
Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

Penningkunst – penning 1984 – II 41
Klop van de stad Utrecht op een penning van Reinald van Koevorden 46
Van de redactie 48
Geurt Brinkgreve 48
Penningnieuws 68
Jaartalwijzigingen op florijnen 69
Indische huisvlijt? 70
Actualiteiten 71
Boekbespreking 72
Verenigingsnieuws 73
Muntennieuws 74

DE BOT, GÜNTER GRASS

Penningkunstpenning 1984 - II

door Frank Letterie

Toen het bestuur van de Vereniging voor Penningkunst mij de opdracht tot het maken van een vrije penning verstrekte en me gevraagd werd of ik misschien al een onderwerp wist, was mijn antwoord meteen: 'De Bot van Günter Grass!'

Een paar jaar daarvoor was ik gedurende een zomervakantie op een bijna onbewoond Joegoslavisch eiland volledig in de ban geraakt van dit boek.

De schrijver Günter Grass werd in 1927 in Danzig geboren. Hij raakt op het eind van de oorlog in Amerikaanse krijgsgevangenschap. Na zijn vrijlating in 1946 verdient hij de kost als boerenarbeider, jazzmusicus, mijnwerker en later steenhouwer. Vanaf 1949 volgt hij aan de academies van Düsseldorf en Berlijn een opleiding als beeldhouwer. Hij publiceert gedichten en toneelstukken en heeft in 1959 met zijn eerste grote prozawerk 'Die Blechtrommel' meteen groot succes.

Andere bekende werken zijn: 'Katz und Maus' (1961), 'Hundejahre' (1963), 'Örtlich betaubt' (1969), 'Aus dem Tagebuch einer Schnecke' (1972), 'Das Treffen in Telgte' (1979) en 'Der But' (1977). Van de meeste van zijn boeken zijn vertalingen in het Nederlands verschenen.

Grass is behalve als schrijver ook in de politiek zeer actief en neemt stelling ten gunste van de S.P.D. Hij verleende o.a. medewerking aan verkiezingscampagnes voor deze partij. Hoewel ook uit zijn proza grote maatschappelijke betrokkenheid blijkt, is de stellingname hierin veel genuanceerder.

De roman 'De Bot' begint met het verwekken en eindigt met de geboorte van een kind. Tijdens de negen maanden van de zwangerschap vertelt de ik-figuur (Günter Grass) in negen hoofdstukken, zijn vrouw, die net als in het sprookje 'Vom Fischer und syne Fru' Ilsebill heet, over zijn verschillende levens en daarmee over de geschiedenis der mensheid. Net als in dit sprookje begint het lange verhaal op een mooie zomerdag tegen het eind van het jonge steentijdperk, toen de visser Edek in de Oostzee op de plek, waar duizenden jaren later de stad Danzig ontstaan zou, een wonderlijke vis, een oeroude sprekende alwetende bot ving. Als dank voor de hem teruggegeven vrijheid maakt de bot de visser onsterfelijk en zal hem als mentor door de eeuwen begeleiden.

Op aanraden van de bot maakt de ik-verteller zich los van de koesterende zorg der vrouwen en vanaf dat moment streeft hij met behulp van de bot de mannenheerschappij na. Toch valt hij steeds weer voor 'de vrouw', vooral voor haar kookkunst. Zo kan hij Ilsebill vertellen van negen vrouwen (kokkinnen) levens, een verzameling fantastische verhalen, sprookjes, fabels en recepten.

In de jaren 70 van deze eeuw wordt de bot opnieuw gevangen in de Oostzee, maar dan door drie vrouwen. In een zinken teil moet de bot voor een feministisch tribunaal verschijnen, aangeklaagd als behartiger van de mannenbelangen en verantwoordelijk voor het bittere lot der vrouwen vanaf het steentijdperk tot heden.

Het is onmogelijk van dit boek een samenvatting te geven, waarin alle facetten tot hun recht komen. Het barokke, fantastische verhaal is aards poëtisch en ontroerend. Om het werkelijk te leren kennen, kan ik slechts aanbevelen het zelf te lezen.

Op de voorzijde van de penning is de verteller, Günter Grass afgebeeld met de bot, hem raadgevingen influisterend. Op de keerzijde is behalve de tekst, 'Günter Grass, De Bot', een echtpaar met kind te zien in een zogenaamde 'Kürbislaube' of 'Kürbishütte'. In de Nederlandse vertaling wordt dit, geloof ik, een loofhut van pompoenenbladeren genoemd.

Penning Günter Grass, de Bot, 8 cm diameter, vz. en kz.

Een collega, zoon van een noord-duitse boer vertelde me, dat het in die streken de gewoonte was om achter in de tuin een hekwerk met pompoenplanten te laten begroeien. Zo ontstond een soort prieel, 'Kürbislaube' waar de boeren bijvoorbeeld op mooie zomerse zondagen thee of koffie dronken.

Günter Grass is echter geboeid door een zeer speciale 'Kürbislaube'. Deze komt voor in een ge-

Frank Letterie, 'In de Kürbishütte' naar Günter Grass.
Brons, hoogte ca. 32 cm.

dicht van de duitse dichter Simon Dach (1605-1659). Het is een klaagzang over een 'Kürbishütte' die verwoest werd, omdat de tuin waarin hij stond wijken moest voor de aanleg van een weg.

Dit prieel stond op een eiland in de rivier bij Königsbergen in Oost-Pruisen. Het was gebouwd door de dichter en zijn vriend. Zij kwamen hier met anderen samen en beleefden vele gelukkige uren. Het was een eiland van harmonie, terwijl in de wereld om hen heen de Dertigjarige oorlog en de godsdiensttwisten woedden.

Een dergelijke Kürbishütte nu wil de ik-verteller bouwen voor zijn vrouw Ilsebill. Een plek om de wrede wereld buiten te sluiten en zich volledig op de geboorte van hun kind te richten. Zijn vrouw heeft realistischer verlangens en noemt zijn ideeën barokke fantasieën. Ook de verteller beseft dan dat een dergelijke droom niet verwezen-

Frank Letterie, portret van Günter Grass. Brons, hoogte 41 cm.

Frank Letterie, 'In de Kürbishütte' naar Günter Grass.
Brons, hoogte ca. 12 cm.

lijkt kan worden. Het gaat hier eigenlijk om de keuze tussen droom en werkelijkheid, tussen vlucht of geëngageerd leven. Dit onderwerp heeft me bijzonder aangesproken. Het heeft me niet alleen inspiratie gegeven voor de penning, maar ook aangezet tot het maken van een paar beeldjes van een liefdespaar in de beslotenheid van een Kürbislaube. Van de schrijver heb ik, behalve zijn beeltenis op de penning, ook nog een portretkop gemaakt.

De penning is niet gemodelleerd, maar gesneden uit een schijfje gedroogde klei. Het gieten en patineren vond plaats in Leiden bij de Rijnlandse Kunstgieterij. Vooral aan het patineren is zorg besteed. Toch zou het kunnen zijn dat een penning wat dof uitslaat, bij voorbeeld door temperatuurwisselingen tijdens de reis van de gieter naar de leden. Dan moet de penning licht opgewreven worden met een droog wollen of flanellen lapje. Poets niet te veel! De penning moet slechts licht glanzend zijn.

Tenslotte hoop ik dat deze penning met plezier aan uw verzameling toegevoegd zal worden.

Klop van de stad Utrecht op een penning van Reinald van Koevorden

door R. de Zwarte

Inleiding
In juli 1984 werd in de binnenstad van Schoonhoven een klein zilveren muntje gevonden. Uit de vondstomstandigheden kon geen datering afgeleid worden. De grond was geheel omgewoeld en bevatte aardewerkscherven vanaf de veertiende eeuw tot in recente tijd.

Beschrijving van de klop
Na reiniging van het muntje werd op de kruiszijde een onbekende klop ontdekt: een Gotische T. Aan de bovenkant van de rechter arm van de T is een afkortingsteken gehecht waardoor het uiteinde van de arm veel weg heeft van een hamerkop. (Afb. 1.) De grootte van de klop is circa 3×2½ mm. De klop is krachtig ingeslagen waardoor het gelaat van heer Reinald misvormd is.

Afb. 1

Op het deel van het gezicht beneden de neus is de bijna ronde doorslag duidelijk zichtbaar. (Afb. 2.)

Afb. 2

Toeschrijving
Van de stad Treysa in Hessen is de klop 'T' bekend die is ingeslagen op een Praagse groot van Wenceslas III van Bohemen (1301-05)[1]. Er is echter geen enkele overeenkomst met de klop op de penning. Het ligt voor de hand de klop toe te schrijven aan de enige belangrijke stad in de nabijheid van de vindplaats: de stad Utrecht. De klop is dan een afkorting van de Latijnse naam: Traiectum[2]. Enig schriftelijk bewijs, bij voorbeeld een raadsbesluit, is niet bekend. Het staat wel vast dat de overheid van de stad in het derde kwart van de veertiende eeuw regelend in geldzaken optreedt. Vanaf 1368 worden in het register van raadsbesluiten muntkoersen en vermeldingen over binnen de stad toegelaten dan wel verboden munten opgenomen[3].

Reinald I of II?
De penning van Koevorden is een navolging van een Hollandse penning van Jan I of II en kan dus eerst na 1296 geslagen zijn. De penning heeft geen roosjes in de hoeken van het kruis en is dus van het type v.d.C.XXI-1 = Puister 7[4]. Van der Chijs schrijft de penning toe aan Reinald I (1284/8-1315/24) en Puister aan zijn opvolger Reinald II (1315/24-1370). Drs. A.T. Puister was zo vriendelijk mij te berichten dat hij thans toeschrijving aan Reinald I even goed zou achten. Het gewicht maakt het mijns inziens mogelijk de penning aan Reinald II toe te schrijven.

Penning of obool?
Het muntje heeft een diameter van 13 mm en het

gewicht is 0,26 gram. De penningen van Holland wegen ongeveer het dubbele. Holland heeft echter na 1337 geen 'kopjes' meer geslagen. De Gelderse exemplaren op naam van een Reinald met de titel hertog – dus na 1338 geslagen – wegen 0,5/0,4/0,25 gram bij een diameter van 13 tot 14 mm. Daar het ondenkbaar is dat deze kleine muntjes bij verwisseling van eigenaar gewogen werden, moet de conclusie zijn dat het in alle gevallen om penningen gaat. Het teruglopen van het gewicht na 1338 maakt het aannemelijk dat Reinald II van Koevorden de muntheer geweest is.

Datering van de penning: 1338-54

In 1354 laat Willem V van Holland voor het eerst de achtste groot met de leeuw slaan[5]. De achtste groot vormt het sluitstuk van de reeks die begon met het uitbrengen van de leeuwengroot onder zijn voorganger Willem IV. Het navolgen van verouderde pasmunt is weinig waarschijnlijk. Koevorden zal dus na 1354 geen penning met een kopje en profil meer geslagen hebben[6].

De klop: wanneer en waarom? Een hypothese

Het gewicht van het geklopte muntje komt ongeveer overeen met de eerste Utrechtse stedelijke achtste groten die omstreeks 1375-85 gedateerd worden[7]. Het is dus denkbaar dat Utrecht enige jaren eerder door middel van een klop te kennen wil geven dat de penning van Koevorden als een achtste groot mag circuleren. Bedenken we echter dat de penning van Koevorden vóór 1354 geslagen is en voegen we daarbij het feit dat de zilverinhoud van het geld in de periode 1354-65 ongeveer gehalveerd is[8], dan is het waarschijnlijker dat de klop een verdubbeling van de oorspronkelijke waarde aangeeft en derhalve de munt als duit mag omlopen. Een aanwijzing hiervoor is ook nog af te leiden uit de gegevens over de Hollandse muntslag: in 1374 wordt een duit geslagen die in de rekeningen voor de dubbele waarde – een kwart plak – verantwoord wordt[9]. Na 1367 – het jaar waarin Holland, Gelderland en het bisdom Utrecht voor het eerst een dubbele groot laten slaan waarvan de zilverinhoud zodanig is dat de prijzen opnieuw stijgen – is het denkbaar dat het bestuur van de stad Utrecht de armere inwoners in bescherming neemt. Het is monetair zeker verantwoord een armenpenning te creëren door de oorspronkelijke waarde van een verouderd type pasmunt door middel van een klop te verdubbelen. Minstens één andere – waarschijnlijk eveneens stedelijke – overheid heeft dezelfde maatregel getroffen door vóór 1350 geslagen penningen en kwart groten te kloppen met een zespuntige ster[10].

Noten

1. H. Krusy, *Gegegenstempel auf Münzen des Spätmittelalters* (1974), p. 249 en plaat 10 fig. T1, 1.
2. Het gelijknamige bisdom komt niet in aanmerking. In de late middeleeuwen schijnt het kloppen vrijwel uitsluitend een stedelijke aangelegenheid te zijn geweest. Zie hiervoor de uiteenzetting van Krusy, (1974), p. 31 e.v.
3. F.A.M. Pietersen, *Munten van de stad Utrecht* (1978), p. 3.
4. P.O. van der Chijs, *De munten van Friesland, Groningen en Drenthe (der heeren van Koevorden)* (1855), p. 591-593.
   A.T. Puister, Munten der Oost-Nederlandse heerlijkheden (I), *De Florijn* (1972), p. 17. Omschrift VZ. MON(ETA).KOVOR(D) en kz. REN-O(D)D-NIK-O(VO).
5. H. Enno van Gelder, Het Hollandse muntwezen onder het huis Wittelsbach, *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* (1952), p. 23.
6. De aan Jan van Koevorden (1370-76) toegeschreven penning v.d.C. XXII-19/Puister 10 (zie noot 4.) is geslagen door Jan I/II van Kuinre (ca. 1280-1337).
7. Pietersen, (1978), p. 6 cat. nrs. 1 en 2.
8. H. Enno van Gelder, Het Hollandse muntwezen onder het huis Wittelsbach (vervolg), *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* (1959), p. 71 nr. 9.
   G. van der Meer, De vondst Arnhem 1957, *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* (1959), p. 9 cat. nr. 5.
   In 1354 is de zilverinhoud van de halve groot (emissie 1354-65) 1,00 g. Het onderzoek van het gehalte van halve groten met verschillende emissietekens toont een gestage daling aan. De zilverinhoud is – telkens uitgaande van het exemplaar met het hoogste gewicht – 0,64/0,54/0,46 g. Voor Utrecht en Gelderland mag globaal een overeenkomstige ontwikkeling verondersteld worden.
9. H. Enno van Gelder, (1952), p. 9, p. 17 noot 32, p. 20 en p. 23 nr. 15 en p. 24 noot 7.
10. H. Krusy, (1974), p. 309 en plaat 13 fig. X 92.
    J. C. van der Wis, Kloppen van Noordnederlandse oorsprong (I), *De Beeldenaar* (1982), p. 135 cat. nr. 1.

150

Munt- en Penningjuweliers

staan met hun garantie
en vertrouwen voor u klaar
in heel Nederland.

Uw partner voor Munten en Penningen

Adressenbrochure verkrijgbaar op aanvraag.
Kerklaan 22, 7311 AE Apeldoorn, tel. 055-217913

Van de redactie

Op het moment van overlijden van de heer W. F. van Eekelen was een door hem geschreven artikel over de penningkunstenaar Geurt Brinkgreve bijna voltooid. De medailleur had de tekst ter controle in bezit.
De redactie is de heer Brinkgreve zeer erkentelijk voor het feit dat hij de tekst van het artikel heeft willen voltooien. Vooral het completeren van de oeuvre-catalogus heeft hem nog veel werk gekost. Tevens zijn wij de nabestaanden van de auteur erkentelijk voor het verlenen van toestemming tot publicatie van dit artikel.

GEURT BRINKGREVE

door W. F. van Eekelen†
met aanvullingen door G. Brinkgreve

Inleiding
Slechts weinig hedendaagse penningkunstenaars zijn zozeer van kindsafaan met penningen vertrouwd geraakt als Geurt Brinkgreve. Zijn vader, dr. M.R.J. Brinkgreve, oorspronkelijk leraar klassieke talen aan een gymnasium, was namelijk in 1919 door Carel Begeer aangezocht direkteur te worden van de penningfabriek van Begeer in Utrecht. Het gevolg was dat er thuis veel over penningen werd gesproken, en dat er ook vaak penningkunstenaars op bezoek kwamen.

Tot hen behoorde Eduard Telcs, die omstreeks 1920, tijdens het schrikbewind van Bela Koen, naar Nederland was gekomen en die in die tijd voor de Koninklijke Begeer een aantal bijzonder fraaie penningen heeft gemaakt. Na enige jaren keerde Telcs, die door Vinze beschouwd wordt als de grootste medailleur van deze eeuw*, naar Hongarije terug. De band bleef echter bestaan, zodat Geurt Brinkgreve reeds in zijn akademietijd in staat werd gesteld eerst vier en later zeven maanden te werken in Telcs' atelier in Boedapest.

Uit deze tijd dateren zijn eerste penningen. Nadien is Brinkgreve de penningkunst trouw gebleven. Hij is niet, zoals veel van zijn collega's, een beeldhouwer geworden die tussen ander werk door zo nu en dan eens een penninkje maakte. Integendeel: in zijn werk is de penningkunst steeds gelijkwaardig geweest aan het grotere beeldhouwwerk.

San Francesco d'Assisi, 1940 (nr. 5)

Zijn plaats als penningkunstenaar
Voor Brinkgreve is de penningkunst 'dat stukje van de beeldhouwkunst dat hij altijd met het grootste plezier heeft gedaan'.

In tegenstelling tot Esser en diens leerlingen is hij er niet op uit van zijn penningen kleine beeldhouwwerkjes te maken. Hoewel hij sommige penningen uit deze school erg kan waarderen, streeft hij een iets ander doel na. Wat hem vooral in de penning aantrekt, is het strakke en konsentrische.

---

* J. Edmundsun. Collecting modern commemorative medals. Londen, 1972. Blz. 233.

Godspenning, 1958 (nr. 43)

Voor hem is het maken van een penning als het maken van een sonnet, waarin de kunstenaar datgene dat hij wil zeggen, in een strakke vorm moet uitdrukken. Terwijl veel hedendaagse kunstenaars aan vrijere vormen de voorkeur geven, houdt Brinkgreve zich graag bezig met problemen als de vlakverdeling in de cirkel, het groeperen van letters en het in klein bestek op elkaar afstemmen van teksten en voorstellingen.

Meer dan veel andere penningkunstenaars zoekt hij dan ook aansluiting aan de traditie. Het is niet toevallig dat hij ook een munt en een aantal gedenkpenningen, die veel gemeen hebben met de penningkunst uit vorige eeuwen, heeft ontworpen. Tot deze memorial coins, die meestal in goud en/of zilver zijn uitgevoerd, behoren bijvoorbeeld herdenkingspenningen met de beeltenissen van Koning Willem I, Koningin Juliana en, bien étonnés de se trouver ensemble, President Ben Goerion en de pausen Johannes XXXIII en Paulus VI.

Enkele keren heeft hij ook op minder verheven wijze een oude traditie gevolgd. Als één der weinige moderne Nederlandse kunstenaars maakte hij spotpenningen. Slachtoffer was o.a. de Amsterdamse wethouder Mr. G. van 't Hull. Ook de abstracte beeldhouwkunst werd door hem belachelijk gemaakt.

De achterkanten

Van groot belang zijn voor Brinkgreve de achterkanten. Een aantal van zijn grotere penningen is eenzijdig, maar meestal heeft hij er naar gestreefd op de achterzijde met een kernachtige voorstelling en/of passende tekst datgene uit te beelden dat hij als karakteristiek voor de afgebeelde persoon of gebeurtenis beschouwde.

In het portretje van zijn dochtertje Christine modelleerde hij bijvoorbeeld een klein speelgoedje en in dat van de als gynaecologe en violiste beide even begaafde Helena Brouwer-Robert, een kombinatie van een viool en een kokertje dat een gynaecoloog gebruikt om de harttoon van de ongeboren baby te beluisteren. Als motto koos hij 'de tonen van het hart'.

Op de achterkant van de strijdbare Heemschutter Ton Koot, die soms op vinnige wijze de belagers

Metamorphose, 1956 (nr. 35)

van ons kultureel erfgoed te lijf kon gaan, beeldde hij een egeltje dat een adder opvreet, uit. Daarbij plaatste hij de tekst noli me tangere (raak me niet aan).

Het vinden van een passende tekst is voor hem zeer belangrijk. Voor de conscientieuze rechter Van der Does de Willebois, die zwaar aan ieder vonnis tilde, nam hij een tekst uit de Psalmen: 'Waarheid en mededogen hebben elkaar ontmoet, vrede en rechtvaardigheid hebben elkaar omhelsd.' Op de penning die hij ontwierp ter ere van zijn schoonvader, de musikoloog Jaap Kunst, beeldde hij een groot oor af met een pansfluit, zijnde het instrument dat aan het begin staat van alle muziek. als tekst koos hij een dichtregel van Nijhoff: 'Wie oor heeft om te horen, hoort muziek in de natuur.'

Enkele technische aspekten

Brinkgreve heeft verschillende technieken beoefend. Hij maakte zowel giet- als slagpenningen. De meeste in goud en zilver uitgevoerde penningen werden geslagen bij de Rijksmunt in Utrecht. Hij ciseleerde dan, zoals bijvoorbeeld in het portret van Ernst Heldring, met verschillende ponsen in het zilver.

Mr. Jaap Kunst, 1960 (nr. 53)

Bouwen, 1958 (nr. 40)

Om haarscherpe gietsels te verkrijgen laat hij soms de ontwerpen voor zijn bronzen penningen in lood gieten en bewerkt hij dit loodmodel op overeenkomstige wijze.

Technisch interessant is de typografische penning die hij in 1960 maakte voor een internationaal drukkerskongres en die bij de Rijksmunt op de gepolijste stempel werd geslagen. Deze penning bevat alleen een lange, in half-kursief Garamond-achtige letters aangebrachte tekst. Brinkgreve sneed eerst de tekst op vier maal de grootte in spiegelschrift in gips en korrigeerde later de gipsafdruk.

Dit korrigeren is voor hem één der belangrijkste werkzaamheden. Soms giet hij een gipsafdruk twee of driemaal om en om, telkens bijwerkend en strevend naar grotere verfijning.

Enige biografische gegevens
Geurt Brinkgreve werd op 9 december 1917 in Utrecht geboren. Van 1933 tot 1937 bezocht hij de akademie in Den Haag, waar hij leerling was van Ingen Housz, een voortreffelijk vakman en een z.i. momenteel ten onrechte vergeten beeldhouwer. De techniek van het medailleren leerde hij vooral bij Telcs, die als welhaast geen ander in staat was met een miniem reliëf een geweldige suggestie weer te geven. Na nog twee jaar in Italië te hebben gewerkt, vestigde hij zich in 1943 in Amsterdam, waar hij in 1944 trouwde. In de oorlogsjaren leidde hij een moeizaam bestaan. Voor zijn levensonderhoud hakte hij zelfs grafstenen. Na de bevrijding werd het leven voor

Erepenning Stichting Diogenes, 1967 (nr. 76)

hem gemakkelijker. O.a. maakte hij toen enkele oorlogsmonumenten.

Gedurende ruim tien jaar fungeerde hij als voorzitter van Arti et Amicitiae. Ongeveer tezelfdertijd, van 1958 tot 1967, was hij namens de KVP gemeenteraadslid. Als zodanig hield hij zich vooral bezig met kunstzaken en binnenstadsproblemen. In een tijd toen velen van de Amsterdamse binnenstad een zakencentrum wilden maken naar Rotterdams voorbeeld, was hij één der eersten die zich tegen de afbraakplannen verzette. Na een vergeefse oppositie tegen de bouw van de

Sint Lucasprijs, 1956 (nr. 34)

ABN-Bank in de Vijzelstraat vond hij het tijd worden op te stappen.

Zijn belangstelling voor de monumentenzorg bleef echter. Over dit onderwerp hield hij vele lezingen en publiceerde hij diverse artikelen. Hij was ook 12 jaar redakteur van het blad Heemschut en hij schreef veel kunstkritieken, o.a. voor Elseviers weekblad en de Volkskrant. In totaal heeft hij honderden stukjes geschreven, waarvan veel met een polemisch karakter.

Sinds 1965 bewoont hij een belangrijk historisch, uit 1631 daterend, aan de Schinkel gelegen huis, dat door de vereniging Hendrick de Keyser schitterend is gerestaureerd. De huizen in de omgeving zijn van later datum en minder stijlvol, maar het pand zelf is als enig overgebleven vroeg-17e-eeuwse Nederlandse herberg van unieke betekenis. In dit pand is tevens het sekretariaat gevestigd van een aantal door Brinkgreve opgerichte stichtingen, zoals Diogenes, Claes Claeszhofje, De Pinto en Westindisch huis. Zijn werkzaamheden als sekretaris en gedelegeerde voor deze stichtingen nemen hem steeds meer in beslag. Enerzijds is dit toe te juichen, anderzijds is het voor de penningliefhebbers toch te hopen dat hij in dit werk niet zo zeer zal opgaan dat hij geen tijd meer zal kunnen vinden voor het ontwerpen van penningen. Want volgens zijn eigen woorden is ten slotte de penningkunst 'een ongelofelijk boeiend terrein'.

Naschrift door Geurt Brinkgreve

Het voorafgaande artikel heeft vele jaren onder een stapel papier gelegen. De inmiddels overleden auteur had me gevraagd een door hem opgestelde lijst van door mij ontworpen penningen aan te vullen en te corrigeren. Ik kwam daar niet toe, omdat ik geen aantekeningen had gemaakt van penningopdrachten uit de vroegere jaren... en toen heb ik het hele verhaal vergeten. Op verzoek van de redactie van De Beeldenaar heb ik nu toch zoveel mogelijk gegevens opgespoord.
De in de conclusie van het artikel uitgesproken wens is wel in vervulling gegaan: op mijn 65-ste heb ik het dagelijkse beheer van een aantal Amsterdamse monumenten-stichtingen overgedragen aan mijn naaste medewerker, zodat ik weer tijd kreeg voor penningen. Het resultaat is onder meer de serie: 'Nederlandse toonkunstenaars op de penning'.

Kleinzoon van de kunstenaar, 1982 (nr. 89)

Kleindochters van de kunstenaar, 1982 (nr. 90)

Catalogus

1. 1935 Dr. M.R.J. Brinkgreve, vader van de kunstenaar. Brons, gegoten bij Begeer, Voorschoten. 1935. Diameter 95 mm. Vz.: zaaier naar rechts en tekst (die met tranen zaaien, zullen met gejuich maaien). Kz.: 3 bijen en tekst (n'est besoin d'espérer pour entreprendre ni de réussir pour persévérer). vW 883.
2. 1936 Jhr. R.F. Groeninx van Zoelen. Brons, gegoten bij Begeer, Voorschoten. 1936. Diameter 95 mm. Vz.: tekst (macte virtute tenax propositi vir). Kz.: als vorige. vW 1040.
3. 1937 B.M.A. Ingen Housz, docent beeldhouwklas Kon. Academie voor beeldende kunsten, brons 100 mm, gegoten bij Begeer, Voorschoten. Ontworpen op het atelier van Eduard Telcs, Budapest. Vz.: beeldhouwer in middeleeuwse kleding werkend aan een Mariabeeld, in randschrift (quam quisque norit artem; in hac se exerceat). Kz.: door Monie Rosse, tekst (aan onze leermeester BMA Ingen Housz in dankbare herinnering aan onze studiejaren 1937), in rand van takken en kinderfiguurtjes ter weerszij.
4. 1940 Dr. P.J. de Bruyn pr. Brons, 102 mm, gegoten door Giampaoli in Rome. Portret naar rechts in randschrift (credidimus caritati), Kz.: vlak.
5. 1940 .San Francesco d'Assisi, brons, 88 mm, gegoten door Giampaoli in Rome. Vz.: naar rechts geknielde monnik, links tekst (=titel). Kz.: lange tekst in het Italiaans (gebed van St. Franciscus).
6. 1940 .Eugen Dragutescu, Roemeens tekenaar, brons 105 mm, gegoten door Giampaoli in Rome, randschrift (Eugen Dragutescu pictor). Kz.: vlak.
7. 1941 St Dominicus, brons, 71 mm, gegoten door Giampaoli in Rome, Vz.: monnikskop naar rechts, tekst (Sanctus Dominicus). Kz.: hond met fakkel in randschrift (missus in fine saeculi forma praevisus catuli).
8. 1945 Nagedachtenis majoor H. Brinkgreve, broer van de kunstenaar. Brons, gegoten. Diameter 100 mm. Vz.: hoofd naar links en randschrift (Henk Brinkgreve 6.6.1915 - 3.3.1945 soyez sincère). Kz.: naakte man, plant en vogel met randschrift (eerbied voor al wat leeft). Bax (1950) 14.
9. 1945 Rederij IJzermans, brons 60 mm, geslagen bij Gerritsen en Van Kempen Zeist Vz.: drie haringen in een net. Kz.: gezicht op Vlaardingen, in rand met wapenschilden en jaartallen 1795-1945 op banderolle, en tekst (Vlaardingen IJzermans en Co Holland).
10. 1946 Strijd der illegalen. Brons, geslagen door Gerritsen en Van Kempen, Zeist. Diameter 50 mm. Vz.: leeuw, muis en gier. Kz.: 2 medaillons, resp. met gezin en met man voor een vuurpeloton, met lange tekst naar Jan Campert. Bax (1950) 45.
11. 1946 Bevrijding uit gevangenschap. Brons, geslagen door Gerritsen en Van Kempen, Zeist. Diameter 50 mm. Vz.: 2 handen en tekst (zoo helpt u God uit der tyrannen band en slot 1940-1945). Kz.: leeuw met zwaard, die een keten stuk slaat. Bax (1950) 56.
12. 1946 Hulp van Denemarken aan Nederland. Brons, 60 mm geslagen door Gerritsen en Van Kempen, Zeist. Vz.: St Maarten en de bedelaar met randschrift (Sanctus Martinus). Kz.: tulp en randschrift (Holland hjaelpen 1945). Bax (1950) 99.
13. 1946 Prof Wieger Bruin, architect, brons, 134 mm, gegoten bij Rijnlandse kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar rechts in randschrift (=titel). Kz.: vlak.
14. 1947 Margraten. Brons, gegoten (125 mm) en geslagen bij Gerritsen en Van Kempen, Zeist (60 mm). Vz.: Amerikaanse soldaat met helm en randschrift (they died for liberty). Kz.: treurende vrouw tussen grafkransen met tekst op lint (20000 US soldiers buried at Margraten). Bax (1950) 21.
15. 1947 Generaal Smuts, brons, gegoten bij de Rijnlandse kunstgieterij Leiden, 105 mm. Vz.: portret naar rechts in randschrift (Jan Christiaan Smuts Africanus). Kz.: Huifkar van voren, randschrift (per varios casus per tot discrimina rerum).
16. 1947 Moeder en kind, brons, 147 mm. Gegoten bij de Rijnlandse kunstgieterij Leiden. Vz.: randschrift (Sjuwke Maarten). Kz.: vlak.
17. 1948 F.D. Roosevelt. Zilver. Diameter 30 mm, geslagen bij 'sRijksmunt. Vz.: hoofd naar rechts en randschrift (Franklin Delano Roosevelt). Kz.: fakkel, wereldbol en randschrift (champion of justice and freedom).
18. 1948 Inhuldiging Koningin Juliana. Brons, geslagen door Gerritsen en Van Kempen, Zeist. Diameter 50 mm. Vz.: portret naar rechts en randschrift (Juliana koningin der Nederlanden). Kz.: kroon met stralenkrans boven tekst (Je Maintiendrai) inhuldiging te Amsterdam 6 september 1948).
19. 1948 Barbertje Martijntje Goedkoop 2 jaar 7 maanden oud. Brons 126 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar links in randschrift (=titel). Kz.: vlak.
20. 1948 Maarten Henk Brinkgreve, zoontje van de kunstenaar, 2 jaar oud, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Brons. 1948. Diameter 126 mm. Vz.: kopje naar links en randschrift (=titel). Kz.: glad.
21. 1948 Prof. Van Thienen, brons, 97 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar rechts in randschrift (Frithjof W.S. van Thienen. Hist.Art.Prof.). Kz.: staande man in 18-de eeuwse kleding op de rug gezien voor schilderij, tekst (Amor Artis).
22. 1949 Frederiekje Grond oud 3 jaar. Brons 141 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij

Leiden. Vz.: portret naar links in randschrift (=titel). Kz.: vlak.

23. 1949 Doop. Staande priester met boek en doopschelp, knielende vrouw. Zilver, 48 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Randschrift (fiat voluntas tua). Kz.: vlak.

24. 1949 Pater Tepe, brons 71 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: St. Dominicus (zie nr. 7). Kz.: Tobias met engel, tekst (fratri Raphaeli Tepe ord.praed.dedicata).

25. 1949 Hulde soldaten in Indonesië. Zilver (enige ex.) en brons, geslagen door Begeer, Voorschoten. 1949. Diameter 60 en 50 mm. Vz.: hoofd naar rechts en randschrift (Gen. Simon H Spoor cdt van het leger in Indonesië 13.I.1902 - 25.V.1949). Kz.: staande soldaat en inlandse landbouwers, met randschrift (voor recht en veiligheid). Uitg. Ver. v. Penningkunst (60 mm). vW. 1855/6.

26. 1949 A.Th. Merkx, brons, geslagen bij Begeer Voorschoten (?) 78 mm. Vz.: portret naar rechts in randschrift (Adrianus Theodorus Merkx aet. LXX). Kz.: in parelrand tekst (stichter en directeur der n.v. Vroom en Dreesmann te Heerlen 1919-1949 10 juli 1949). Onder de tekst: hoorn des overvloeds.

27. 1950 70-jarig bestaan boekbinderij Stokkink. Brons, geslagen bij de Rijksmunt, Utrecht. Diameter 65 mm. Vz.: boekbinder naar rechts en randschrift (Stokkink's boekbinderij N.V. 1950). Kz.: opengeslagen boek en randschrift (boeken, de band zij de spiegel van den inhoud).

28. 1950 Barbara, brons, 123 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: kind dat een appel vasthoudt, naar links, randschrift (Barbara Brinkgreve).

29. 1951 Petrus verloochening. Brons. Diameter 77 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: Petrus naar links en haan, met randschrift (petrus egressus oras flevit amare et continuo gallus cantavit). Kz.: glad.

30. 1952 Dr. Ernst Heldring, zilver en brons, gegoten bij Begeer Voorschoten (?), 74 mm. Vz.: portret naar rechts randschrift (=titel). Kz.: familiewapen in randschrift (Java China Japan lijnen Kon. Java China paketvaartlijnen 1902 oprichter en bestuurder 1952).

31. 1953 Christine Brinkgreve, dochter van de kunstenaar, 4 jaar. Brons, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Diameter 93 mm. Vz.: portret naar rechts. Kz.: pop en randschrift (Christine Dorothea Antoinette Brinkgreve vier jaar oud).

32. 1955 Jhr. Mr. J. van der Does de Willebois aet. LXII, brons 90 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: borstbeeld naar rechts in randschrift (=titel). Kz.: familiewapen boven psalmtekst (veritas et misericordia obviaverunt sibi pax et justitia osculatea sunt) in randschrift (president van het Gerechtshof te Amsterdam).

33. 1956 Clara Brinkgreve, dochter van de kunstenaar, brons, 98 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar links, tekst (Antonia Clara). Kz.: glad.

34. 1956 Sint Lucas prijs. Brons, gegoten bij 'sRijks Munt 1956. Diameter 71 mm. Vz.: portret van de schilderes Thérèse Schwartze-van Duyl, naar rechts, naam schilderes (in schrijfletters). Kz.: gevleugelde stierenkop met wapen, randschrift (Sint Lucas prijs aan) en ruimte voor een naam.

35. 1956 Metamorphose, spotpenning op de abstracte plastiek, brons, 104×106 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Naakte vrouw waarvan hoofd en ledematen veranderen in vormen in de trant van Calder, Picasso en Moore. Tekst in Griekse letters (metamorphoosis andriantopietike). Kz.: nar met puntmuts en gat als oog met tekst in Griekse letters (aphrosune pantotolmos).

36. 1957 100-jarig bestaan Willebrorduskerk Amsterdam. Brons, geslagen door Begeer. Diameter 60 en 25 mm. Vz.: heilige met kerk en scepter, en randschrift (Sint Willebrordus binnen de veste het vredesduifje). Kz.: duif en wolken met randschrift (in loco isto dabo pacem 1857 Amsterdam 1957). vW 2361/2.

37. 1958 Prijspenning Koninklijk Huis. Brons, geslagen bij 'sRijksmunt. Diameter 60 en 40 mm. Vz.: dubbelportret naar rechts en randschrift (Juliana Koningin Bernhard Prins der Nederlanden). Kz.: 2 wapens, takje en randversiering.

38. 1958 Pieter Pauw-stichting, Wageningen. Brons, gegoten door Begeer. Diameter 59 mm. Vz.: ziekenhuis, pauw en tekst (Pieter Pauw stichting ziekenzorg). Kz.: (JPA N) (=logo van de aannemer), ter herinnering aan de opening 14 januari 1958). vW 2378.

39. 1958 Wijding mgr Joh. van Dodewaard, coadj. Haarlem. Brons, gegoten door de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Diameter 99 mm. Vz.: hoofd naar rechts en randschrift (+Johannes van Dodewaard Johannis Petro Huisbers ep. Harl. IX sept MCMLVIII in die consecr. Kz.: van Niel Steenbergen. Cat FIDEM, Wenen 1959, nr. 467. Cat. FIDEM, Wenen 1959, nr. 467. Cat. FIDEM Rome, 1961, nr. 735.

40. 1958 Bouwen. T.g.v. de verbouwing en inrichting van het nieuwe bondsgebouw van de Ned. Kath. Aannemers- en Patroonsbond Amsterdam. Brons, gegoten. Zeshoekig. 77×67 mm. Vz.: bouwer voor een groot bouwwerk en titel. Kz.: tandwielen en tekst (23 april 1958 KNAPBOranje Nassaulaan 1 Amsterdam).

41. 1958 Marlowe Hood aetatis II, brons, 98 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij

BATAVIA lijst 15

Classical Coins & Banknotes

Zoutmanstraat 32
2518 GR Den Haag
Nederland
Tel.: 070-451772

lid nederlandse vereniging van munthandelaren

De echtheid van alle aangeboden munten wordt gegarandeerd. De prijzen zijn in guldens en gelden, tenzij anders aangegeven, per stuk. De verzendkosten zijn voor rekening koper. De prijzen zijn inclusief BTW.

Geopend dinsdag t/m zaterdag van 10.00 tot 18.00 uur.

Historie penningen

1602.	De stad Grave door Prins Maurits ingenomen. Penning door de Staten van Utrecht geslagen. Zilver 38 gr. 49 mm. v.L. I,567.2. KPK. 453	zfr –	975,–
1672.	De gebroeders de Witt te 's Gravenhage vermoord. Zilver 47 gr. 48 mm. v.L. III,87,3. KPK. 1082	zfr	325,–
1672.	Penning vereerd door de Staten van Groningen en Ommelanden aan de studenten. Zilver 26 gr. 48 mm. vgl. v.L. III,102. KPK. 1111	Pr	600,–
1694.	Herdenking honderdjarige bevrijding van Groningen. Door J.V.R. Zilver 39 gr. 48 mm. v.L. IV,116,1. KPK. 1727	Pr	600,–
1696.	Begrafenisoproer te Amsterdam gestild. Gedenkpenning aan de gewapende burgers vereerd. Zilver 24,5 gr. 37 mm. v.L. IV,161,3 KPK.1827	zfr	375,–
1713.	Vrede te Utrecht gesloten. Zilver 15,5 gr. 34 mm. v.L. IV,660.2. KPK. 2303	Zfr +	350,–
1736.	Eeuwfeest Hoogeschool te Utrecht. Zilver 14 gr. 34 mm. verv. v.L. 106	Zfr +	275,–
1737.	Inhuldiging van Prins Willem IV en Prinses Anna te Breda. Door N. v. Swinderen. Zilver 35 gr. 41 mm. verg. v.L. 117	Pr	850,–
1741.	Eeuwfeest der Classis van de Hervormde Gemeente te 's Hertogenbosch. Zilver 12,5 gr. 32 mm. verv. v.L. 219. KPK. 2600	Pr	275,–
1745.	Op de zorgelijke toestanden in de Nederlanden. Door N. v. Swinderen. Zilver 5 gr. 24 mm. verv. v.L. 197. KPK. 2684	zfr +	225,–
1747.	Verkiezing Prins Willem IV tot stadhouder. Brons 54 mm. verv. v.L. 234.	Pr –	295,–
1747.	Erepenning leden van 'd'Orange Stam' te Utrecht. Zilver 8,5 gr. 29 mm.	Pr	275,–
1747.	Doortocht Willem IV te Haarlem. Zilver 10 gr. 35 mm. verv. v.L. 249	Pr	295,–
1752.	Overlijden en uitvaart van Willem IV. Door J.G. Holtzhey. Zilver 47,5 gr. 49 mm. verv. v.L. 308. KPK. 2972	zfr +	875,–
1759.	Overdracht van het vaandel der kompagnie 'De Swarte Knegten' te Utrecht. Door Marmé. Zilver 6,5 gr. 30 mm. verv. v.L. 354. KPK. 3050	Pr	250,–
1767.	Ter ere van de vier gebroeders Jorissen tezamen 332 jaar oud. Door C.F. Konse. Zilver 26 gr. 42 mm. verv. v.L. 414. KPK. 3176	Zfr	325,–
1767.	Prijspenning Maatschappij tot redding van drenkelingen. Door J.G. Holtzhey. t.n.v. G. Woudstra (1876). Zilver 17,2 gr. 32 mm. verv. v.L. 399. KPK. 3175	Pr –	225,–
1772.	2e Eeuwfeest verlossing Vlissingen. Zilver 6 gr. 28 mm. verv. v.L. 466	Zfr +	225,–
1774.	2e Eeuwfeest ontzet Leiden. Zilver 6 gr. 27 mm. verv. v.L. 494. KPK. 3276	zfr	250,–
1779.	2e Eeuwfeest Unie van Utrecht. Zilver 12 gr. 31 mm.. KPK. 3342	Zfr +	275,–

Gilde- en aanverwante penningen

1.	**Amsterdam**, 1782. Schilders- of St. Lucasgilde. Vz. Het wapen van het gilde. Kz. gegraveerd; Jan Romp, jaartal G.S. Messing 42 mm. WK. 21,12.3	Zfr	250,–
2.	Amsterdam, 1803. Korendragersgilde. Vz. Gegraveerd scheepje met korendrager. Kz. J. Keijser 't Fonds Gekogt 31 maart 1803. Messing 30 mm. WK. 16,5	Zfr	350,–
3.	*Amsterdam, ca. 1740. Kompasmakersgilde. Vz. Gegraveerd zeilscheepje. Kz. Kompas. Messing 35 mm. Dirks. 3,27 (zeldzaam)	Zfr	350,–
4.	*Amsterdam, 1816. Korendragers- en Stortersgilde. Gegraveerd. Vz. Korendrager met scheejpe. Kz. Jan Fk. de Smit. Messing 34 mm. WK. 24,16.5	Zfr	375,–
5.	Amsterdam, 1771. Toegangspenning tot de Hortus Medicus voor Doktoren en Apothekers. Vz. Aesculapius met slangenstaf. Kz. Gekroond stadswapen tussen twee horens van overvloed. Messing 50 mm (met gat). WK. 30.3	Zfr	325,–
6.	Amsterdam, 1782. Als voorgaand (doch zonder gat)	Zfr–	350,–
7.	Amsterdam, 1684. Toegangspenning Hortus Medicus voor Apothekersleerlingen. Vz. Bloemenvaas, HORTUS MEDICUS, 1684. Kz. Gegraveerd H.J. 1794. Dirks. 1,3	Zfr–	375,–
8.	Amsterdam, 1777. Timmerlieden- of St. Josephgilde. Vz. de vlucht naar Egypte. Kz. Wapen Amsterdam, waaronder Jacob de Koning 1777. Messing 30 mm. WK. 20.6	Zfr	250,–
9.	Amsterdam. Brandspuitpenning. Vz. Wapen Amsterdam wijk 55, Kz. Brandspuit ingeslagen nr. 17. Messing 40 mm.	Zfr	100,–
10.	**Goes**, z.j. Brandewijnverkopersgilde. Vz. Kroon tussen B.G. Kz. Ingeslagen 2 Lood 40 mm (met gat). WK. 9,2 (zeer zeldzaam)	Zfr	650,–
11.	Goes, 1633. Weversgilde. Vz. Gekruisde spoelen. Kz. Glad (met gat). WK. 3,1	Zfr–	375,–
12.	Goes, 1764. Bakkersgilde. Vz. Gekruisde broodspanen en jaartal. Kz. Gegraveerd Nr. 18. Lood 39 mm. WK. 5,2	Zfr+	475,–
13.	Goes, 1637. Smedengilde. Vz. Gekroonde hamer. Kz. Gegraveerd; Smedegilde 16. Messing 35 mm. WK. 4,2 (met gat)	Zfr	475,–
14.	Goes, 1658. Timmerliedengilde. Vz. Passer. Kz. Ingeslagen 72. Lood 33 mm. WK. 7,1	Zfr	500,–
15.	Goes, 1623. Kleermakersgilde. Vz. Gegraveerd; schaar. Kz. Gegraveerd; Baar daarboven D, onder 2. Lood 33 mm. WK. 1,1	Zfr	375,–
16.	Goes, 1678. Kleermakersgilde. Vz. Gekroonde schaar tussen jaartal. Kz. KLEERMAKERSGILDE. Gegoten Lood 33 mm	Zfr+	250,–
17.	Goes. Brandspuitpenning. Vz. Wapen van Goes. Kz. Brandspuit (met gat)	Zfr	375,–
18.	**Gouda**. 1572. Vroedschapspenning. Vz. Jacoba v. Beieren met Floris V en Ridder Catz. Kz. Schepen en stadsgezicht. Zilver 30 mm. v.L. I,151	Zfr	325,–
19.	**'s Gravenhage**, 1730. Vroedschapspenning. Vz. Trekschuit op Delftse en Leidse Vaart. Kz. Beeld der gerechtigheid. v. Orden 1,4. Zilver 36 mm	Zfr	495,–
20.	's Gravenhage, 1643. Buurtpenning. Vz. Gegraveerd; B V D Schoolstraert 1643. Kz. N O 43. Messing 41 mm.	Zfr	625,–
21.	**Haarlem**, 1640. Vroedschapspenning. Vz. Stedemaagd. Kz. Schip vaart door kettingen van een burcht. Zilver 32 mm. v.L. I,160,2 (hakje in de rand)	Zfr	250,–
22.	**Middelburg**, 1660. Turfpenning. Vz. Burcht. Kz. TORF- VOOR.DEN.ARMEN. Koper 30 mm.	Zfr	400,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Middeleeuwse munten

23.	**Bulgarije**. Ivan Alexander ca. 1350. Vz. Hertogelijk paar. Kz. Christus	Zfr.	85,–
24.	**Engeland**. Aethelred 978-1016. Penny. Vz. Portret. Kz. Kruis. Seaby. 1151	Pr–	675,–
25.	Edward I 1272-1307. Penny. Vz. Portret. Kz. Kruis. Seaby. 1380.	Zfr–	40,–
26.	Henry VI 1422-1461. Groat. Vz. Portret. Kz. Kruis. Seaby. 1835	Zfr+	225,–
27.	James I 1603-1625. Shilling. Vz. Portret. Kz. Wapenschild. Seaby. 2645.	Zfr–	145,–
28.	**Frankrijk**/Aquitaine. Richard van Leeuwenhart 1169-1196. Denier. Vz. RICA-RDVS. Kz. Kruis. Boudeau 471	Zfr	150,–
29.	Bourbonnais. Klooster van Souvigne. Anoniem ca. 1000. Denier. Vz. Portret. Kz. Kruis-SILVINIACO. Boudeau 358/359	Zfr	265,–
30.	Bourbonnaies. Lodewijk ca. 1200. Anonieme Denier. Vz. Portret naar links. Kz. Kruis-BORBONENSIS. Boudeau 366	Zfr	275,–
31.	Bretagne. Eudon de Porhoet 1148-1158. Denier. Vz. Kruis-DUX EVDO. Kz. Kruis-BRITANNIE. Boudeau 24	Fr+	75,–
32.	Lorraine. Charles III 1545-1608. Dubbele Denier. Vz. Zwaard, ingestempeld met dubb. adelaar. Kz. Wapen. Boudeau 1537	Zfr+	60,–
33.	Lorraine. Mathieu II 1218-1251. Denier. Vz. Ruiter. Kz. Wapen. Boudeau 1441.	Fr+	40,–
34.	Poitou-Melle. Charles 840-877. Denier. Vz. Monogram-MET VLLO. Kz. CARLVS REX, kruis. Boudeau 411	PR	450,–
35.	Poitou-Melle. Charles 840-877. Denier. Vz. MET-ALO. Kz. CARLVS REX rondom kruis in cirkel. Boudeau 413	Zfr–	95,–
36.	Nevers. Anoniem ca. 1100. Denier. Vz. Monogram, CARLVS REX. Kz. NEVERNIS CIVIT. Boudeau 338	Pr–	375,–
37.	Nevers. Anoniem ca. 1125. Denier. Vz. LUDOVICUS R+, kruis in cirkel. Kz. NEVERNIS CIVT, kruis. Boudeau 340	Pr	475,–
38	Nevers. Mahaut II 1257-1267. Denier. M.COMITISSA, lelie. Kz. NIVERNIS CIVIT, kruis	Zfr+	235,–
39.	**Italië**/Genua. Conrad 1149-1252. Denier. Vz. Toren. Kz. Kruis.	Zfr+	50,–
40.	Venetië. Reinier I Geno. 1253-1268. Grosso. Vz. Doge en St. Markus. Kz. Christus op troon	Pr–	165,–
41.	Venetië. Jacopo Contarini 1275-1280. Grosso. Vz. Doge en St. Markus. Kz. Christus op troon	Pr–	165,–
42.	**Luxemburg**. Wenceslas I 1353-1383. Blan Gros. Vz. Gekroonde wapens. Kz. Kruis. Weiller 147 e/f	Zfr+	395,–
43.	**Spanje**/Barcelona. Alfonsius II 1162-1196. Groat. Vz. Portret naar links. Kz. Kruis, CIVI-TAS-BACI-LONA. Castan, Cayon; 787	Zfr+	495,–
44.	Barcelona. Jacobus I 1276. Denier. Vz. Portret naar links. BARQUINO. Kz. Kruis. IACOB REX. Castan, Cayon; 777	Zfr–	45,–
45.	Castillia. Alfonsius X 1252-1284. Noven. Vz. Leeuw. Kz. Wapen. Castan, Cayon 198	Zfr	45,–
46.	Sevilla. Petrus I 1350-1369. Reaal. Vz. Gekroond monogram en tekst rondom. Kz. Wapen. Castan, Cayon; 314	Pr–	425,–
47.	Sevilla. Henricus VI 1390-1406. Reaal. Vz. Gekroond monogram met tekst rondom. Kz. Wapen Castan, Cayon; 480	Pr	500,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Buitenlandse munten

48. **Amerika.** Trade dollar 1878 S. (W. Barber) zfr. 350,—
49. ½ dollar 1876 fr. 95,—
50. ¼ dollar 1857 fr. 50,—
51. ¼ dollar 1898 zfr. 60,—
52. ¼ dollar 1923 zfr+ 50,—
53. Dime 1843 zfr— 47,50
54. Three cent 1853 zfr. 27,50
55. ½ Dime 1853 fr+ 30,—
56. ½ Dime 1854 fr+ 35,—
57. ½ Dime 1856 zfr. 40,—
58. 1 cent 1846 zfr— 25,—
59. 1 cent 1848 zfr. 27,50
60. 1 cent 1851 zfr+ 35,—
61. 1 cent 1859 zfr+ 50,—
62. 1 cent 1909 S. (V.D.B.) zfr— 600,—
63. **België.** 50 francs 1935. (frans) Y. 48 Pr. 375,—
64. 5 francs 1849. Y. 13 zfr— 145,—
65. 5 francs 1849. Y. 20 pr— 195,—
66. 20 francs 1931 (vl) Y. 32.1 zfr+ 150,—
67. 20 francs 1931 (fr) Y. 32 zfr 150,—
68. 20 francs 1932 (fr) Y. 32 zfr 150,—
69. 10 centimes 1833 Craig. 4 zfr+ 225,—
70. **Cambodja;** 1 Tical 35 mm. (1208) 1847. KM. 37 Zfr. 295,—
71. **Cyprus.** 45 Piaster 1928 zfr+ 125,—
72. 18 Piaster 1901. Y. 7 F 65,—
73. **Denemarken.** Rigsdaalder 1839. Frederik VI. Craig. 112 zfr— 225,—
74. 3 Skilling 1842. C. 122a zfr. 20,—
75. 1 Skilling 1853. C. 132b Pr. 65,—
76. **Duitsland/Baden.** 3 Mark 1911G. Y. 27 Zfr+ 60,—
77. 2 Mark 1877G. Y. 12 Zfr— 115,—
78. 1 Kreuzer 1860. Cr. 142 Pr. 12,50
79. **Beieren.** 5 Mark 1930D zfr. 85,—
80. 3 Mark 1910D. Y.37 zfr+ 60,—
81. 3 Mark 1912D. Y. 37 zfr+ 60,—
82. 2 Mark 1876D. Y. 31 zfr— 145,—
83. 2 Mark 1907D. Y. 37A zfr+ 65,—
84. 1 Kreuzer 1866. Cr. 252 Pr— 10,—
85. 1 Kreuzer 1871. Cr. 252 Pr— 8,50
86. ½ Kreuzer 1853. Cr. 223 zfr 7,50
87. **Bocholt.** 20 Heller 1762 zfr— 45,—
88. **Bremen.** 36 Grote 1840. Cr. 21 zfr+ 125,—
89. 6 Grote 1861. Cr. 15b zfr+ 65,—
90. **Frankfurt.** 1 Albus 1656 zfr. 30,—
91. **Hamburg.** 32 Shilling 1795. Craig. 35 zfr+ 150,—
92. 3 Mark 1911J. Y. 58 zfr+ 85,—
93. **Hannover.** 1849B. Thaler zfr 95,—
94. **Hesse-Cassel.** 1 Thaler 1837. Craig. 145 zfr 95,—
95. 1/6 Thaler 1793. Cr. 98 zfr 35,—
96. 2 Albus 780. Cr. 50 zfr 30,—
97. 1/24 Thaler 1814. Cr. 115.2 zfr+ 30,—
98. 4 Heller 1739 zfr— 15,—
99. **Hesse-Darmstadt.** 3 Kreuzer 1866. Cr. 155 Pr 95,—
100. 5 Mark 1875H. Y. 64 zfr— 265,—
101. **Lubeck.** 32 Schilling 1797. Craig. 16 zfr. 225,—
102. 8 Schilling 1730 zfr— 45,—
103. 4 Schilling 1728 zfr— 30,—
104. 1 Schilling 1727 zfr. 20,—
105. ***Hanau-Münzenberg.*** Teston 1626 zfr+ 225,—
106. **Mansfeld.** Spruchthaler 1615. Davenport. 6977 zfr 285,—
107. **Oldenburg.** 28 stuiver z.j. fr+ 125,—
108. **Saxen.** Taler 1601. Dav. 7557 zfr 375,—
109. Taler 1629. Dav. 7601 zfr 400,—
110. Taler 1663. Dav. 7617 zfr+ 375,—
111. ⅔ Taler 1767. Cr. 117 zfr— 125,—
112. ⅔ Taler 1768. Cr. 84 zfr— 195,—
113. Taler 1787. Cr. 131 zfr 175,—
114. Taler 1806. Cr. 135 zfr— 125,—
115. Taler 1812. Cr. 180b zfr 125,—
116. Taler 1816. Cr. 180b zfr 165,—
117. Taler 1825. Cr. 188 zfr— 125,—
118. Taler 1836. Cr. 209a zfr+ 195,—
119. 5 Mark 1898. Y. 181a zfr 115,—
120. 5 Mark 1907. Y. 195 zfr 90,—
121. 3 Mark 1909. Y. 194 zfr 40,—
122. 3 Mark 1910. Y. 194 zfr+ 65,—
123. **West-Falen.** ⅔ Taler 1812. Craig. 9 zfr— 300,—
124. 1/6 Taler 1763. Cr. 11 zfr 65,—
125. **Wuertemberg.** 5 Mark 1902 zfr 95,—
126. 5 Mark 1903. Y. 222 zfr. 95,—
127. 3 Mark 1910. Y. 221 zfr+ 75,—

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

128. **Weimar Republiek.** 5 mark 'Eichbaum' 1928G. Yeoman 49 zfr+ 350,—
129. 5 mark 'Eichbaum' 1929A zfr 275,—
130. 5 mark 'Eichbaum' 1931F zfr+ 325,—
131. 5 mark 'Eichbaum' 1932J zfr+ 325,—
132. 3 mark 1924E. Y. 47 zfr− 65,—
133. 3 mark 1924A. Y. 47 zfr 80,—
134. 3 mark 1924F. Y. 47 zfr+ 100,—
135. 3 mark 1925D. Y. 47 zfr+ 200,—
136. 3 mark 1925D. Y. 50 zfr 125,—
137. 3 mark 1930A. Y. 72 zfr 125,—
138. 2 mark 1925A. Y. 46 zfr− 25,—
139. 2 mark 1926A. Y. 46 zfr+ 55,—
140. 2 mark 1926D. Y. 46 zfr 35,—
141. 2 mark 1926F. Y. 46 zfr 35,—
142. 2 mark 1926J. Y. 46 zfr 30,—
143. 1 mark 1924A. Y. 44 zfr 20,—
144. 1 mark 1924G. Y. 44 zfr 30,—
145. 1 mark 1925A. Y. 44 zfr+ 90,—
146. 1 mark 1925A. Y. 45 zfr 25,—
147. 1 mark 1925D. Y. 45 zfr+ 30,—
148. 1 mark 1925F. Y. 45 zfr 40,—
149. 1 mark 1927F. Y. 45 zfr 90,—
150. 4 pfennig 1932A. Y. 39 Pr− 50,—
151. **Engeland.** Double Florin 1819. Craig. 34 Pr 695,—
152. Double Florin 1820. Cr. 34 zfr− 145,—
153. Double Florin 1887. Y. 26 zfr− 50,—
154. Shilling 1758. Cr. 8a zfr 40,—
155. Shilling 1787. Cr. 31 Pr− 75,—
156. 6 Pence 1787. Cr. 28 Pr 125,—
157. 1 Penny 1892. Y. 18 Pr− 45,—
158. 1 Penny 1901. Y. 34 Pr 40,—
159. ⅓ Farthing 1881. Y. 2 Pr 32,50
160. **Frankrijk.** 5 Francs 1811A. Craig. 165 Zfr+ 250,—
161. 5 Francs 1817A. Cr. 181 zfr− 95,—
162. 5 Francs 1828A. Cr. 189 zfr− 75,—
163. 5 Francs 1844A. Cr. 204 pr− 295,—
164. 5 Francs 1850A. Y. 61 zfr 50,—
165. 5 Francs 1851A. Y. 61 zfr− 60,—
166. 2 Francs 1887A. Y. 50 zfr− 27,50
167. 1 Franc 1808A. Cr. 163 zfr 95,—
168. ½ Franc 1808A. Cr. 152 zfr− 25,—
169. ½ Franc 1810A. Cr. 152 zfr− 25,—
170. 50 Centimes 1866A. Y. 29 Pr/Unc. 125,—
171. 50 Centimes 1895A. Y. 48 zfr− 7,50
172. ¼ Franc 1805A. Cr. 151 zfr 125,—
173. ¼ Franc 1805A. Cr. 151 zfr− 75,—
174. 1 Decime 1814. Cr. 174 zfr+ 125,—
175. 1 Decime 1815. Cr. 174 zfr 150,—
176. **Griekenland.** 20 Lepta 1831. Craig. 4 zfr− 125,—
177. 10 Lepta 1831. Cr. 3 zfr 150,—
178. 5 Lepta 1830. Cr. 2 fr+ 125,—
179. 5 Drachmai 1876A. Y. 14 zfr− 120,—
180. 10 Lepta 1837. Cr. 9 zfr+ 150,—
181. Kreta. 2 Drachmai 1901. Y. 8 fr 85,—
182. Kreta. 1 drachme 1901. Y. 7 zfr− 50,—
183. **Italië/Parma.** 5 Lire. Cr. 30 zfr− 285,—
184. 10 Soldi. 1815. Cr. 27 fr+ 35,—
185. **Italië/Sardinië.** 5 Lire. Cr. 124 zfr− 125,—
186. ¼ Scudo 1756. Cr. 16 zfr− 95,—
187. **Mexico.** 8 Reales 1744. Cr. 17 zfr+ 350,—
188. 8 Reales 1759. Cr. 17 zfr 225,—
189. 8 Reales. 1767. Cr. 17 zfr 245,—
190. 8 Reales 1792. Cr. 81 fr+ 40,—
191. 8 Reales. 1794. Cr. 81 zfr 135,—
192. 8 Reales 1795. Cr. 81 zfr+ 195,—
193. Peso 1872M. Y. 15 zfr 40,—
194. Peso 1873. Y. 15 zfr 40,—
195. Peso 1875. Y. 15 zfr 40,—
196. Peso 1880. Y. 15 zfr 40,—
197. Peso 1883. Y. 15 zfr+ 45,—
198. Peso 1884. Y. 15 zfr+ 60,—
199. Peso 1885. Y. 15 zfr 45,—
200. Peso 1886. Y. 15 zfr 45,—
201. Peso 1890. Y. 15 pr− 60,—
202. Peso 1911. Y. 42 zfr+ 225,—
203. Peso 1924. Y. 50 zfr− 17,50
204. Peso 1926. Y. 50 zfr− 15,—
205. Peso 1944. Y. 50 zfr 15,—
206. ½ Reaal 1846. Y. 21 zfr 150,—
207. 25 Centavos 1883. Y. 13 zfr+ 75,—
208. 20 Centavos 1920. Y. 34 zfr− 30,—
209. 10 Centavos 1935. Y. 33 zfr 40,—
210. 5 Centavos 1921. Y. 32 zfr+ 45,—
211. 2 Centavos 1935. Y. 29 zfr 17,50
212. 1 Centavo 1920. Y. 27 zfr 50,—
213. **Mexico/Oaxaca.** 8 Reales 1814 zfr− 85,—
214. 2 Reales 1811 fr 35,—

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

215.	**Oostenrijk.** Thaler 1811C. Cr. 185	zfr	195,–
216.	Thaler 1824C. Cr. 185	zfr+	275,–
217.	2 Florins 1870A. Y. 16	Pr	525,–
218.	1 Kreuzer 1816A. Cr. 177	Pr–	35,–
219.	**Polen.** 5 Zlotych 1831. Cr. 124	zfr	225,–
220.	**Portugal.** 400 Reis 1807. Cr. 59	zfr	75,–
221.	400 Reis 1813. Cr. 59	zfr–	65,–
222.	200 Reis 1767. Cr. 9	zfr–	65,–
223.	200 Reis 1780. Cr. 24	zfr+	65,–
224.	40 Reis 1815. Cr. 52	zfr	125,–
225.	40 Reis 1820. Cr. 68	fr+	25,–
226.	40 Reis 1827. Cr. 81	zfr	30,–
227.	20 Reis z.j. Cr. 4	zfr	35,–
228.	10 Reis 1734. Cr. 3	zfr	35,–
229.	10 Reis 1743. Cr. 3	zfr+	40,–
230.	10 Reis 1765. Cr. 3	zfr+	45,–
231.	5 Reis 1785. Cr. 18	zfr	15,–
232.	5 Reis 1840. Cr. 99	pr	75,–
233.	5 Reis 1850. Cr. 99	zfr	17,50
234.	3 Reis 1764. Cr. 1	zfr	35,–
235.	**Roemenië.** 5 Lei 1880. Y. 16	zfr+	85,–
236.	5 Lei 1901. Y. 23a	zfr+	100,–
237.	5 Lei 1906. Y. 38	zfr+	125,–
238.	2 Lei 1911. Y. 46	zfr	27,50
239.	1 Lei 1914. Y. 45	pr	17,50
240.	20 Lei 1951. Y. 95	zfr+	45,–
241.	5 Lei 1950. Y. 94	Pr	12,50
242.	**Rusland.** Roebel 1725. Peter I 1689-1725	zfr	350,–
243.	Roebel 1727. Peter II 1725-1727	zfr+	450,–
244.	Roebel 1732. A Ivanovna 1730-1740	zfr+	495,–
245.	Roebel 1733A. Ivanovna	zfr	295,–
246.	Roebel 1740A. Ivanovna	zfr–	295,–
247.	Roebel 1743A. Ivanovna	zfr+	395,–
248.	Roebel 1774 Catherine II 1762-96	fr+	150,–
249.	Roebel 1798 Paul I 1796-1801	zfr	250,–
250.	Roebel 1830 Nicholas I 1825-1855	zfr–	85,–
251.	Roebel 1842 Nicholas I	zfr+	85,–
252.	Roebel R 1844 Nicholas I	zfr–	60,–
253.	Roebel 1848 Nicholas I	pr–	150,–
254.	Roebel 1851 Nicholas I	pr–	145,–
255.	Roebel 1853 Nicholas I	pr–	150,–
256.	Roebel 1870 Alexander II	zfr+	60,–
257.	Roebel 1883 Alexander III	zfr–	85,–
258.	Roebel 1913. Nicholas II	zfr+	50,–
259.	½ Roebel 1844	zfr	50,–
260.	25 Kopeks 1847	zfr–	25,–
261.	25 Kopeks	zfr+	40,–
262.	20 Kopeks 1784	zfr–	175,–
263.	20 Kopeks 1862	zfr	7,50
264.	15 Kopeks 1917	pr	75,–
265.	10 Kopeks 1751	zfr–	45,–
266.	10 Kopeks 1768	zfr–	95,–
267.	10 Kopeks 1771	zfr–	75,–
268.	10 Kopeks 1799	zfr	175,–
269.	5 Kopeks 1709	zfr	335,–
270.	5 Kopeks 1756	zfr+	80,–
271.	5 Kopeks 1756	zfr	50,–
272.	5 Kopeks 1763	zfr–	30,–
273.	5 Kopeks 1765	zfr	45,–
274.	5 Kopeks 1777	zfr+	65,–
275.	**Siberië.** 10 Kopeks 1781	zfr+	525,–
276.	10 Kopeks 1777	zfr+	295,–
277.	5 Kopeks 1779	zfr+	195,–
278.	5 Kopeks 1768	zfr–	125,–
279.	2 Kopeks 1769	zfr	225,–
280.	2 Kopeks 1772	zfr	195,–
281.	2 Kopeks 1774	zfr–	125,–
282.	1 Kopek 1774	zfr	150,–
283.	Denga 1769	zfr–	200,–
284.	Polushka 1769	zfr+	550,–
285.	**Zwitserland/Argau.** 5 Rappen 1829. Cr. 12	zfr+	60,–
286.	½ Batzen 1811. Cr. 3	zfr	30,–
287.	2 Rappen 1812. Cr. 2	zfr	20,–
288.	2 Rappen 1814. Cr. 2	zfr	20,–
289.	**Appenzell.** ½ Batzen 1808	zfr	75,–
290.	1 Kreuzer 1813. Cr. 2	zfr	85,–
291.	**Basel.** 1 Rappen z.j. Cr. 50	pr–	35,–
292.	1 Batzen 1810. Cr. 104	zfr	35,–
293.	**Freyburg.** 1 Batzen 1811. Cr. 34	zfr+	35,–
294.	1 Batzen 1827. Cr. 43	zfr–	25,–
295.	**Geneve.** 6 Sols 1797. Cr. 37	zfr	45,–
296.	16 Sols 1794. Cr. 39	zfr–	65,–
297.	6 Deniers 1785. Cr. 2	zfr	17,50
298.	1 Sol 1825. Cr. 52	pr	35,–
299.	1 Sol 1833. Cr. 52	zfr	25,–
300.	1 Sol 1825. Cr. 53	zfr–	17,50

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Byzantijnse munten

303. **Anastasius** 491-518.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M (Nikomedia).
Follis. S.33 Zfr. 100,—

302. **Justinus I** 518-527.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.62 Fr. 65,—

303. **Justinus I** 518-527.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote K. (Nikomedia).
½ Follis. S.90 Zfr. 60,—

304. **Justinus I** 518-527.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.101 Zfr– 125,—

305. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M (Constantinopel).
Follis. S.158 Fr.+ 65,—

306. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.163 Fr. 65,—

307. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote E. (Constantinopel).
Pentanummium. S.170 Zfr. 30,—

308. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote H. (Thessalonica).
8 Nummi. S.190 Fr– 55,—

309. **Justinianus I** 527-565.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Cyzikus).
Follis. S.207 Zfr+ 115,—

310 **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote I. (Cyzikus).
Dekanummium. S.209 Zfr. 65,—

311. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.213 Zfr+ 165,—

312. **Justinianus I** 527-565.
vz. Justinianus op troon.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.214 Zfr. 95,—

313. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote K. (Antiochië).
½ Follis. S.227 Fr. 65,—

314. **Justinus II** 565-578.
vz. Justinus en Sophia op troon.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.360 Zfr+ 75,—

315. **Justinus II** 565-578.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.378 Zfr– 150,—

316. **Justinus II** 565-578.
vz. Hoofd naar rechts.
Kz. I + B. (Alexandrië).
12 Nummi. S.389 Fr– 20,—

317. **Tiberius II** 578-582.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.429 Zfr. 50,—

318. **Tiberius II** 578-582.
vz. Buste en face.
kz. Grote I. (Constantinopel).
Decanummium. S.435. Zfr– 45,—

319. **Tiberius II** 578-582.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Nikomedia).
Follis S.441 Zfr+ 70,—

320. **Mauricius Tiberius** 582-602.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.494 Zfr– 45,—

321. **Mauricius Tiberius** 582-602.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.532 Zfr. 40,—

322. **Mauricius Tiberius** 582-602.
vz. Buste en face.
kz. Grote XX. (Antiochië).
½ Follis. S.534. Zfr+ 50,—

323. **Focas** 602-610.
vz. Buste en face.
kz. Grote X. (Constantinopel).
Decanummium. S.646 Zfr. 45,—

324. **Heraclius** 610-641.
vz. Heraclius en zoon op troon.
kz. Kruis. (Constantinopel)
Hexagram. S.799 (zilver) Zfr– 275,—

325. **Heraclius** 610-641.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.804 Zfr. 55,—

326. **Heraclius** 610-641.
vz. Buste en face.
kz. Grote XX. (Thessalonica).
½ Follis. S.828 Zfr+ 65,—

327. **Constans II** 641-668
vz. Buste en face.
kz. Kruis op globe.
Hexagram. S.989 (zilver) Zfr. 350,—

328. **Constans II** 641-668.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1004 Zfr. 45,—

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

329. **Tiberius III** 698-705.
vz. Staande Tiberius.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1367 Zfr – 175,–

330. **Constantijn V** 741-775.
vz. Bustes van Constantijn V en Leo IV.
kz. Buste van Leo III. (Syracuse).
Follis. S.1569 Zfr. 60,–

331. **Nicephorus I** 802-811.
vz. Bustes van Nicephorus en Stauracius.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1607 Zfr+ 95,–

332. **Theophilus** 829-842.
vz. Buste en face.
kz. Tekst. (Constantinopel).
Follis. S.1667 Zfr – 45,–

333. **Leo VI** 886-912.
vz. Buste en face.
kz. Tekst. (Constantinopel).
Follis. S.1729. Zfr. 50,–

334. **Constantinus VII** 913-959.
vz. Bustes van Constantinus VII en Zoe.
kz. Tekst. (Constantinopel).
Follis. S.1758 Zfr – 40,–

335. **Basillius II** 976-1025.
vz. Buste van Christus.
kz. Tekst. (klasse A2).
Follis. S.1812 Zfr. 35,–

336. **Constantinus VIII** 1025-1028.
vz. Buste van Christus.
kz. Tekst (Klasse A3).
Follis. S.1818 Zfr – 30,–

337. **Constantijn X** 1059-1067.
vz. Staande Christus.
kz. Eudocia en Constantijn.
Follis. S.1853 Fr+ 30,–

338. **Nicephorus III** 1078-1081.
vz. Buste van Christus.
kz. Kruis. (klasse I).
Follis. S.1889 Zfr. 40,–

339. **Alexius I** 1081-1118.
vz. Buste van Christus.
kz. Buste van Alexius I.
Tetarteron Nomisma. S.1895 Fr. 150,–

340. **Alexius I** 1081-1118.
vz. Buste van de Maagd Maria.
kz. Buste van Alexius I.
Follis. S.1901. Fr+ 35,–

341. **Alexius I** 1081-1118.
vz. Kruis.
kz. Tekst.
Follis. S.1911 Fr. 45,–

Klein Armenië (zilver)

342. **Levon I.** 1199-1266
vz. Christus en Levon
kz. twee Leeuwen
Tram zfr 75,–

343. **Levon I.** 1199-1226
vz. Koning op troon
kz. Leeuw met kruis
Tram zfr+ 150,–

344. **Levon I.** 1199-1226
vz. Koning op troon
kz. Twee leeuwen
Tram Pr – 125,–

345. **Hetoum I.** 1226-1271
vz. Hetoum en Zabel
kz. Leeuw
Tram zfr+ 85,–

346. **Hetoum I.** 1226-1271
vz. Hetoum te paard
kz. Tekst
Tram zfr+ 350,–

347. **Hetoum I.** 1226-1271
vz. Hetoum en Zabel
kz. Leeuw
½ Tram zfr – 175,–

348. **Levon II.** 1270-1289
vz. Koning te paard
kz. Leeuw
Tram zfr 75,–

349. **Levon II.** 1270-1289
vz. Koning te paard
Kz. Leeuw
Tram zfr – 65,–

350. **Hetoum II.** 1289-1306
vz. Portret
kz. Kruis
Takvorin zfr 325,–

351. **Levon III.** 1301-1307
vz. Koning te paard
kz. Leeuw
Tram fr+ 85,–

352. **Oshin.** 1308-1320
vz. Koning te paard
kz. Leeuw
Takvorin zfr 195,–

353. **Levon V.** 1374-1375
vz. Portret
kz. Kruis
Takvorin zfr 275,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Leiden. Vz.: kinderportret naar rechts, randschrift (=titel). Kz.: vlak.

42. 1958 Moeder van kunstenaar, brons 104 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij. Vz.: portret naar links in randschrift (Antionette Brinkgreve-Bosman aet. LXVIII matri optimae). Kz.: vlak.

43. 1958 Godspenning, verkocht t.b.v. vervolgden in de oostbloklanden (aktie oostpriesterhulp en comité middagklok-noodklok). Brons, geslagen bij de Rijksmunt. 1958. Stervormig, 11-hoekig. Vz.: zon, haan, maan en lange tekst (Heer wat wilt U dat ik doen zal, enz.). Kz.: prikkeldraad en tekst (wie u vervolgt vervolgt MIJ).

44. 1958 Admiraal van Noort, brons, gegoten, 68 mm. Gieter onbekend. Vz.: portret en face, randschrift (Olivier van Noort, primus Batavus maria omnia circum/Kz.: ruimte voor naam boven tekst (Bene merito erga quaerentes novam patriam), in dubbel randschrift/Dixit Dominus egredere de terra tua et de cognatione tua et veni in terram quam monstrabo tibi).

45. 1959 Koningin Juliana 55 jaar. Goud, geslagen bij de Rijksmunt. 1959. Diameter 25 en 18,5 mm. Vz.: hoofd naar rechts en randschrift (Juliana Koningin der Nederlanden). Kz.: Nederlandse Leeuw naar links en randschrift (Holland bolwerk der vrijheid 1959).

46. 1959 Opening kinderkliniek OLV-gasthuis. Brons, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Diameter 63 mm. Vz.: pelikaan met 3 jongen. Kz.: naakt liggend kind, door zon beschenen, met randschrift (titel) en jaartal. In de zon het logo van de aannemer. J.P.A. Melissen (zie nr 38).

47. 1959 R.N.M. Eykel, arts, brons, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden, 58 mm. Vz.: portret naar links in randschrift (=titel). Kz.: in rand van eikels tekst (opening astma centrum Eykeloord 14 nov. 1959 stichting Eykel Bloemarts) logo aannemer (zie nr 46).

48. 1959 Prot. Ziekenhuis 's-Hertogenbosch, brons, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden, 60 mm. Vz.: de barmhartige Samaritaan, tekst (Lucas 10.30-37). Kz.: omtrek van gebouw, logo van de aannemer (zie nr 46 en 39), randschrift (uitbreiding Protestants Ziekenhuis 's Hertogenbosch, oct. 1959).

49. 1959 Spotpenning op Mr. G. van 't Hull, wethouder van Amsterdam, brons, 68 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: karikaturaal portret naar rechts, rand mollen tussen tekst (tunnelgraver/Kz.: slang met kamelenhoofd).

50. 1960 Spotpenning op Mr. A. de Roos, wethouder van Amsterdam, brons, 64 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: karikaturaal wazig portret in tekst (hoe werd een man oprecht en trouw ter wereld zo gevonden?). Kz.: Oktopus die een vrouw onder water trekt, randschrift (in manibus Rosae submergitur musa).

51. 1960 Berthe Louise Elise Brink-de Senarclens de Grancy. Brons, 96 mm. Vz.: portret naar links in randschrift (=titel). Kz.: familiewapen.

52. 1960 Erepenning federatie van werkgeversorganisaties in het boekdrukkersbedrijf, uitgegeven t.g.v. het 10e internationale drukkerscongres. Zilver en brons. Geslagen bij de Rijksmunt. 1960. Diameter 41 mm. Vz.: tekst, ten dele in kursief ten dele in gewoon schrift (aangeboden als blijk van waardering voor de belangrijke gemeenschapsarbeid verricht ter gelegenheid van het tiende internationale drukkerscongres Scheveningen juni 1960. Kz.: randschrift (federatie der werkgeversorganisatieën in het boekdrukkersbedrijf), tekst (aan) en ruimte voor een naam.

53. 1960 De musicoloog mr. Jaap Kunst, schoonvader van de kunstenaar. Brons, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. 1960. Diameter 77 mm. Vz.: portret naar rechts en randschrift in schrijfletters (mr Jaap Kunst). Kz.: panfluit in oor, met randschrift (wie oor heeft om te horen, hoort muziek in de natuur).

54. 1960 Charles Stulemeyer aet.S.LXXX. Brons, 88 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar rechts in randschrift (=titel). Kz.: tekst in cursiefletter (Et la parfaite joie arrive avec le soir pour qui sut avec fruit employer la journée, Corneille), in randschrift (1897 Breda Brussel Paris Valencia Barcelona 1960).

55. 1960 Toneel- en muziekkriticus J.W. Hofstra. Brons, 98 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar links in randschrift (Jan Willem Hofstra). Kz.: vlak.

56. 1961 25-jarig huwelijk echtpaar Krudop-Van Dam, brons, 115 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: dubbelportret naar links in randschrift (Alice Ernst Krudop-van Dam Merrett). Kz.: familiewapen met tekst (1936-5mei-1961).

57. 1961 50 jaar Heemschut. Zilver (enkele ex.) en brons. Geslagen door Begeer. 1960. Diameter 60 mm. Vz.: waakhond voor omheining en tekst (titel en jaartal). Kz.: 4 dichtregels met stadsplattegrond en -poort. Uitg. Ver. v. penningkunst vW 2622.

58. 1961 Prins Bernhard 50 jaar. Goud. Geslagen bij de Rijksmunt 1961. Diameter 25 en 18,5 mm. Vz.: hoofd naar rechts en randschrift (Bernhard Prins der Nederlanden). Kz.: wapen en jaartal.

59. 1962 Mr. D.A. Delprat, bij zijn afscheid van de KJCP-RIL, brons, 75 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar links in randschrift (Mr. Daniel

Apollonius Delprat). Kz.: familiewapen in dubbel randschrift (Kon. Java China Paketvaartlijnen Royal Interocean Lines voorzitter raad van bestuur 1947-1962).

60. 1962 25 jarig-huwelijk Juliana - Bernhard. Goud. Geslagen bij de Rijksmunt 1962. Diameter 25 en 18,5 mm. Vz.: dubbelportret naar rechts en randschrift (Juliana Koningin Bernhard Prins der Nederlanden). Kz.: 2 wapens en randschrift (1937-1962 je maintiendrai).

61. 1962 Idem. Zilver. Geslagen bij de Rijksmunt. 1962. Diameter 30 mm. Vz.: als vorige. Kz.: JB in sierletters, onder kroon, met tekst (7 januari 1937 1962).

62. 1962 Tweede Vatikaans concilie. Goud. Geslagen bij de Rijksmunt. 1962. Diameter 25 en 18,5 mm. Vz.: Christus-hoofd naar rechts en tekst in Griekse letter (iesos christos Theo huios sooter). Kz.: 2 handen, 4 symbolen en randschrift (ut omnes unum sint secun. concil vatic MCMLXII).

63. 1963 150 jaar onafhankelijkheid. Goud. Geslagen in 1000 ex. bij de Rijksmunt. Diameter 42 mm. Kz.: Nederlands wapen en 2 takjes, met randschrift (1813 1963) je maintiendrai. Vz.: hoofd Willem I naar rechts en randschrift (Willem Koning der Nederlanden Gr Hert v Lux).

64. 1963 Paus Joannes XXIII, goud, geslagen bij 'sRijks Munt, diam. 24 mm. Vz.: portret naar rechts in randschrift (Joannes XXIII Pont.Max. + 1963 +). Kz.: zoals nr. 62.

65. 1963 Hendrick de Keyser-dukaat, goud, geslagen door 'sRijks Munt op maat gewicht en gehalte van een dukaat. Vz.: borstbeeld naar rechts met jaartallen 1565-1611 en randschrift (Hendrick de Keyser Amsterdam 1963). Kz.: keizerskroon in vierkant, gevat in ornament.

66. 1965 Paus Paulus VI, goud, geslagen bij 'sRijks Munt, diam. 24 mm. Vz.: portret naar links in randschrift (Paulus VI Pont.Max.1963). Kz.: zoals in 62.

67. 1966 Jubileum Maatschappij voor tandheelkunde. Zilver, 53 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: St. Apolonia met tang en kiespijnlijder, randschrift (Sancta Apollonia). Kz.: tekst (50 jaar Ned.Mij. t.b.d. tandheelkunde 1964).

68. 1964? Erepenning Aardrijkskundig Genootschap, brons, 68 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret en face met wereldkaart als achtergrond, randschrift (Prof. P.J. Veth 1814-1895). Kz.: antiek schip met tekst in Griekse letters (andra moi ennepe mousa polutropon) in randschrift (Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap).

69. 1965 Opening Buitenrustbrug Haarlem, brons, 62 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunsgieterij Leiden. Kz.: Christoforus met op de achtergrond silhouet van de Grote Kerk te Haarlem. Kz.: silhouet van de brug met tekst (Buitenrustbrug Haarlem W. 1000) en logo van de aannemer (zie nrs. 46, 47 en 48).

70. 1966? Olympische Spelen. Brons, 100 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: antieke zuil, links fragment beeld discuswerper, rechts athleet rustend op zuilentrommel, randschrift) in Griekse letters: kalos kai agathos, in Romeinse letters: citius, altius, fortius). Kz.: vlak met in verdiepte rechthoek tekst in Griekse letters (gnoothi seauton).

71. 1966? Ben Gurion. Goud, 29 mm, geslagen bij 'sRijks Munt. Vz.: portret naar rechts in randschrift in Hebreeuwse en Romeinse letters David Ben Gurion Founder of Israel. Kz.: zevenarmige kandelaar met tekst (100 shekel) en rand met symbolen van de twaalf stammen.

72. 1966? Theodor Herzl, uitvoering zoals nr. 70.

73. 1966? Koning David, uitvoering zoals nr. 69 en 70.

74. 1966? Koning Salomo, uitvoering zoals nrs. 69, 70 en 71.

75. 1967 150-jarig bestaan van de bondsspaarbanken in Nederland te Workum en te Haarlem. Zilver. Geslagen bij de Rijksmunt. 1967. Diameter 33 mm. Vz.: kop naar links en randschrift (Koning Willem I koopman-koning spaarzaamheid). Kz.: bij voor een honingraat en tekst (bondsspaarbanken 1817-1967).

76. 1967 Erepenning begunstigers Stichting Diogenes. Zilver en roodkoper. Geslagen bij de Rijksmunt. Diameter 40 mm. Vz.: Diogenes staande naar rechts met 17e-eeuws huisje met randschrift in Griekse letters (Diogenes polissoos). Kz.: ton met tekst (dank van de stichting Diogenes), omgeven door gereedschappen.

77. 1968? Jacob van Campen – dukaat. Goud, geslagen door 'sRijks Munt op maat, gewicht en gehalte van een dukaat. Vz.: linksgewend borstbeeld in randschrift (Jacob van Campen Amsterdam 1595-1657). Kz.: zoals nr. 65.

78. 1969 1-cent, 2½ cent, 5 cent en 25 cent voor de Nederlandse Antillen, geslagen door 'sRijks Munt. Vz.: waarde aanduiding. Kz.: wapen in randschrift (Nederlandse Antillen 1969). Het 1-guldenstuk heeft op de voorzijde de beeldenaar van H.M. Koningin Juliana door O. Wenckebach.

79. 1970 Helena Brouwer-Robert. Vz.: portret naar rechts, randschrift (= titel). Brons, 100 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Kz.: hart, viool en medisch instrument in randschrift (tonen van het hart).

80. 1970? Sancta Theresa, brons, 120 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: non met gevouwen handen in randschrift (= titel). Kz.: madeliefje met onderaan tekst (la petite fleur que Jésus a cueillie).

81. 1971 Barbara, dochter van de kunstenaar, ovaal,

grootste afm. 45 mm, brons, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar rechts. Kz.: vlak, geen tekst.

82. 1974 15 jaar reddingsmaatschappijen. Brons, geslagen door Begeer, Voorschoten. Diameter 60 mm. Vz.: kop met zuidwester naar rechts en randschrift (mayday mayday mayday). Kz.: golflijnen en tekst (150 reddingsjaren 1824-1974 KNZHRM KZHMRS) vW 3892.

83. 1975 Ton Koot. Erepenning Heemschut. Brons, gegoten bij Begeer, Voorschoten. 1975. Diameter 105 mm. Vz.: portret naar rechts en randschrift (Ton Koot Heemschut). Kz.: egel, die een adder opvreet en randschrift (noli me tangere) vW 3950.

84. 1975 Sarah de Clercq, kleindochter van de kunstenaar. Brons, 124 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar rechts, randschrift Sarah de Clercq. Kz.: vlak.

85. 1978 Couperin, brons, gegoten bij Begeer Voorschoten, 84 mm. Vz.: portret en face in randschrift (Francois Couperin Sieur de Crouilly). Kz.: wapen en tekst (Couperinprijs) met ruimte voor naaminscriptie randschrift (Vrije Universiteit).

86. 1981 Na de operatie, brons, ovaal, grootste afm. 75 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Kz.: portret naar rechts, tekst links onder (Clara, jan. 1981). Kz.: vlak.

87. 1981 Prof. Pitlo, brons, 85 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar rechts in randschrift (Prof.Mr. A. Pitlo aet.S.LXXX). Keerzijde logo en tekst (1951 stichting tot bevordering der notariële wetenschap 1981).

88. 1982 Echtgenote van de kunstenaar, brons, 83 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar links in randschrift (Sjuwke M.L. Brinkgreve-Kunst aet.S.LIX). Kz.: zonnebloem met in het hart tekst (uxor mater avia cara).

89. 1982 Kleinzoon van de kunstenaar, brons, 83 mm, gegoten bij de Rijnlande Kunstgieterij Leiden. Vz.: portret naar links. Kz.: tekst (Elias Fels 2 jaar oud. Als ik zijn handje in mijn hand voel gelegen kan ik niets dan volmaakt gelukkig zijn). De tekst is een citaat uit een gedicht van J.C. Bloem.

90. 1982 Kleindochter van de kunstenaar, brons, 116 mm, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden. Vz.: dubbelportret naar rechts, tekst (Anne en Sarah de Clercq 1982). Kz.: vlak.

91. 1982 G. Leonhardt, musicus. Brons, 60 mm, geslagen bij Begeer Voorschoten. Vz.: portret naar rechts in randschrift (Gustav Leonhardt). Kz.: muziekfragment (Bach) gevat in barok-ornament.

92. 1983 Elly Ameling, zangeres. Brons, 60 mm, geslagen bij Begeer Voorschoten. Vz.: portret naar links in randschrift (Elly Ameling). Kz.: muziekfragment (Schubert) in ornament, tekst (du holde Kunst ich danke dir).

93. 1983 Bernard Haitink, dirigent. Brons, 60 mm, geslagen bij Begeer Voorschoten. Vz.: portret naar links in randschrift (Bernard Haitink). Kz.: muziekfragment (Bruckner) tussen korenaren en wijnrank, tekst (allegro moderato).

94. 1984 In memoriam Mr. J. Oranje advocaat, brons, ovaal, grootste afm. 85 mm, gegoten bij Stijlaart in Rumpt. Vz.: portret naar rechts, tekst (Mr. J. Oranje). Keerzijde verdiepte rechthoek waarin tekst (6.9.1928 amicus certus in re incerta 4.1.1984). N.B. Het portret is gedateerd 1981, uit dat jaar dateren exemplaren met vlakke keerzijde, gegoten bij de Rijnlandse Kunstgieterij Leiden.

95. 1984 Herman Krebbers, violist, brons, 60 mm, geslagen bij Begeer Voorschoten. Vz.: portret naar links in randschrift (Herman Krebbers). Kz.: muziekfragment (Beethoven) tussen palmet en meander.

96. 1984 Han de Vries, hoboïst, brons, 60 mm, geslagen bij Begeer Voorschoten. Vz.: portret naar rechts in randschrift (Han de Vries). Kz.: muziekfragment (Mozart) gevat in guirlande met medaillon.

97. 1984 Frans Brüggen, musicus, brons, 60 mm, geslagen bij Begeer Voorschoten. Vz.: portret naar links in randschrift (Frans Brüggen). Kz.: muziekfragment (Luciano Berio) gevat in geometrische vormen.

98. 1984 De walletjes, brons, ovaal, grootste maat 116 mm, gegoten bij Stijlaart in Rumpt. Vz.: vrouw achter raam die gordijn openschuift en op de rug gezien mannenfiguur. Kz.: glad met tekst (een Amsterdamse haven...).

99. 1984 Promotie Christien Brinkgreve, brons, diam. 80 mm, gegoten bij Stijlaart in Rumpt. Vz.: portret naar rechts. Kz.: spiraal, uitkomend om een koker met het logo van de Universiteit van Amsterdam, in de spiraal tekst (Dr. Christien Brinkgreve, 18 mei 1984).

100. 1984 A.G. Lisman, een ex. zilver, overige ex. brons, gegoten bij Stijlaart in Rumpt, diam. 72 mm. Vz.: portret naar links in randschrift (Adrianus Gijsbertus Lisman). Kz.: verdiept kruis met tekst (1884-1984), het was hem gegeven bijna 100 jaar te leven).

101. 1984 Vereniging de Amsterdamse haven, brons, 78 mm, gegoten bij Stijlaart in Rumpt. Vz.: plattegrond van het Noordzeekanaal, boven twee meeuwen, onder golven met boei. Kz.: randschrift (Vereniging de Amsterdamse haven) en logo.

102. 1985 Henk Zantkuijl, aangeboden bij het 25-jarig bestaan van de stichting Diogenes, brons, gegoten bij Stijlaart in Rumpt, 93 mm. Vz.: portret naar links in randschrift (Henk Zantkuijl Monumentenzorger van Amsterdam). Keerzijde oog in brilrand, gevat in kwab-ornament, met tekst (oculo experto arcana patent).

ELFSTEDENTOCHT 1985

DE 'SULVEREN' RIDER VAN 1985

Oplage: 'sulveren rider' (zilveren rijder) maks. 10.000 stuks.
Met de naam van de winnaar van 1985

Sinds 22 jaar is er geen Elfstedentocht gereden en daarom is er alle reden om de tocht van dit jaar te herdenken. Want dit echt traditionele Friese gebeuren hield enkele weken geleden de landelijke en internationale pers in zijn ban en de belangstelling was ongekend groot. Miljoenen mensen volgden het gebeuren en waren getuige van de overwinning van Evert van Benthem. Het was niet een zo onmenselijke tocht als 22 jaar geleden, maar toch een zeldzaam sportief evenement. Bovendien is er een ouderwetse strenge winter nodig voordat een dergelijke gebeurtenis plaats kan vinden. Het is met dit klimaat erg goed mogelijk dat dit de laatste Elfstedentocht van de twintigste eeuw zal zijn. De 'sulveren rider' (zilveren rijder), die wij ter gelegenheid van deze Elfstedentocht laten slaan blijft dan ook een bijzonder zeldzame uitgifte. Aizo Betten maakte het ontwerp van deze prachtige 'rijder' en plaatste op de voorkant het trajekt langs de elf steden van Friesland. Op de achterzijde plaatste hij de typische elfstedenrijder; de man die weer en wind trotseert om de finish te halen. De naam van de winnaar van deze Elfstedentocht staat bovendien op de 'sulveren rider'.
De 'sulveren rider' 1985 wordt geslagen van zilver eerste keur 999/1000 in een bescheiden oplage van 10.000 stuks. Hij weegt ongeveer 12 gram, heeft een diameter van 30 mm en wordt geleverd in een luxe cassette met een genummerd certificaat van echtheid. De levering vindt plaats in maart 1985. De 'zilveren rijder' wordt u zonder verdere kosten per PTT thuisbezorgd. U kunt de 'sulveren rider' bestellen door *f* 75,— over te maken op bankrekening 43.69.14.638 (Amrobank Kollum-rayon Leeuwarden) van de Fryske Muntsentrale. Als u per giro over wilt maken, kan dat via het gironummer van de Amrobank te Kollum no. 80.30.49 met daarbij in de mededelingenhoek: 'Fryske Muntsentrale en het reeds vermelde bankrekeningnummer. Zie onderstaand voorbeeld.

VOORBEELD/FOARBYLD GIROKAART

Girokaart

bedrag .....
postrek 80 30 49
naam Amrobank,
adres Bleekerstraat 2,
plaats Kollum.

mededelingen
Fryske Muntsentrale no. 43 69 14 638
(aant.) 'sulv. rider'

uw postrekeningnummer .....
(uw naam, adres en postcode)

Zilveren hangers (glad of bewerkt) *f* 20,— ekstra. **INLICHTINGEN 05123-2066**

Pausbezoek aan Nederland - 1985

Eureliëf Nederland te Nijmegen en Muntpost te Elst Gld. hebben in samenwerking met de stichting "EEN HART VOOR POLEN" het initiatief genomen tot uitgifte van OFFICIËLE GELEGENHEIDSMUNTEN in het kader van het bezoek dat Paus Johannes Paulus II in mei 1985 brengt aan Nederland.

SPECIFICATIES EN BESTELMOGELIJKHEDEN:

GOUD: Ø 22,5 mm (afmeting "Gouden Tientje") 6,72 gram muntgoud .900 in PROOFKWALITEIT, voorzien van Munt- en Muntmeesterteken. Max. oplage: 1.000 ex. Bestelnummer: **1553.** Prijs: **f. 575,-**

ZILVER: Ø 38 mm (afmeting vijftiggulden-stuk) 25 gram sterlingzilver .925 in PROOFKWALITEIT, voorzien van Munt- en Muntmeesterteken. Oplage: 10.000 ex. Bestelnummer: **1552.** Prijs: **f. 95,-**

BRONS: Ø 38 mm (als zilver) in PROOFKWALITEIT voorzien van Munt- en Muntmeesterteken. Max. oplage: 25.000 ex. Bestelnummer: **1454.** Prijs: **f. 19,50**

SET BRONS EN ZILVER: Bestelnummer: 1554. Prijs: **f. 110,-**

SET BRONS, ZILVER EN GOUD: Bestelnummer: 1581 Prijs: **f. 675,-**

„ORANJE IN DE 20ste EEUW"

EERSTE REGERINGSLUSTRUM KONINGIN BEATRIX

Nr. 1408

goud
.900
Ø18 mm
3,36 gram

f 397,50
max. 1.500 stuks

zilver
.925
Ø20 mm
6 gram

f 67,50
max. 5.000 stuks

Nr. 1414

IN OPDRACHT VAN EURELIËF NEDERLAND DOOR 's RIJKS MUNT TE UTRECHT GESLAGEN BIJZONDERE HERDENKINGS-UITGIFTEN IN GOUD EN STERLINGZILVER. (Voorzien van Munt- en Muntmeestertekens.)

BESTELMOGELIJKHEDEN VOOR TOEBEHOREN:

Gouden muntrand voor Lustrumvijfje **nr. 1429**	*f*. 72,50
Gouden muntrand voor Negotiepenning **nr. 1625**	*f*. 77,50
Gouden collier 45 cm **nr. 1628**	*f*. 87,50
Zilveren muntrand voor Lustrumstuiver **nr. 1449**	*f*. 13,50
Zilveren collier 45 cm **nr. 1627**	*f*. 12,50

PRINS WILLEM-ALEXANDER 18 JAAR

Nr. 1416

universele voorzijde

Nr. 1415

keerzijde zilver .925
Ø 38 mm - 25 gram - *f* 87,50
max. 7.500 stuks

keerzijde goud .900
Ø 22,5 mm - 6,73 gram - *f* 575,00
max. 1.500 stuks

BESTELMOGELIJKHEDEN VOOR COMBINATIESETS
BEATRIX/WILLEM ALEXANDER UITGIFTEN

GOUDEN ORANJE-SET — Bestaande uit Gouden BEATRIX-Lustrumvijfje en
nr. 1417 **f. 950,-** WILLEM-ALEXANDER Gouden Negotiepenning

ZILVEREN ORANJE-SET — Zilveren BEATRIX-Lustrumstuiver en WILLEM-ALEXANDER
nr. 1425 **f. 150,-** Vijftig Daalderstuk

COMPLETE ORANJE-SET — Beatrix Lustrumvijfje, lustrumstuiver, Willem-Alexander Negotiepenning en Vijftig Daalderstuk.
nr. 1427 **f. 1.100,-**

BESTELBON

ALGEMENE VOORWAARDEN

Aangezien het merendeel van het aangebodene aan strenge limitering onderhevig is, beschouwt Muntpost uw bestelling pas als geaccepteerd nadat een bevestiging in de vorm van een acceptgiro-kaart, aan de hand waarvan betaald dient te worden vóór de erop vermelde datum, is toegezonden.
I.v.m. ondermeer koersrisico's op de valuta- en edelmetaalmarkt worden prijswijzigingen uitdrukkelijk voorbehouden zolang u nog geen bevestiging is toegezonden.
Annulering van bestellingen kan geschieden d.m.v. terugzending van de acceptgiro-kaart onder vermelding van de reden.
Alle genoemde prijzen zijn incl. BTW. Voor bestellingen beneden de f. 100,- is f. 6,50 verschuldigd voor verzend-en administratiekosten. Afhankelijk zijnde van toelevering door derden, kan geen aansprakelijkheid worden aanvaard voor vertraging in de aflevering.

MUNTPOST, POSTBUS 23, 6660 AA ELST
TELEFOON 08819-2468 b.g.g. 4249

Naam: _____

Adres: _____

postcode: _____

te: _____

DEB. NR.

ORD. NR.

Aantal:	Bestelcode:	Prijs:
	Kleinschaligheidskosten:	*f* 6,50*
	TOTAAL	

* (zie algemene voorwaarden en toelichting)

Datum: _____ Handtekening: _____

Penningnieuws

door Frank Letterie

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hamminkweg 1, 7251 RB Vorden.

Deze keer heb ik slechts één inzending ontvangen.

Sara Weezepoel zond me foto's van twee éénzijdige penningen. Zij ontving haar opleiding aan de Stadsacademie te Maastricht en aan de Rijksacademie te Amsterdam. In 1977 ontving ze de Willem Uriotprijs. Zij exposeerde op verschillende plaatsen in ons land.

Penning 'Geheim' brons, diameter 10 cm.

Penning 'Amaryllis' brons, diameter 10 cm.

Jaartalwijzigingen op florijnen

door J.C. van der Wis

Munten, geslagen met stempels, waarin één of meer jaartalcijfers zijn gewijzigd, vormen een bekend gegeven, waaraan in ons land helaas nog te weinig aandacht is besteed.
Zo zijn mij munten bekend uit het V.O.C.-schip 'De Liefde' en de vondsten Barendrecht en Abcoude, die zijn vervaardigd met stempels met gewijzigde jaartallen, hetgeen als zodanig niet is beschreven en vermoedelijk evenmin is onderkend.
Ongetwijfeld beperkt de geringe aandacht voor jaartalwijzigingen in muntstempels zich niet alleen tot deze drie vondsten. Dat ligt ook enigszins voor de hand, omdat voor een vondstbeschrijving de jaartallen, die daadwerkelijk op de munten staan van belang zijn en niet de onderliggende.
Het verschijnsel van gewijzigde jaartallen in muntstempels vindt zijn oorsprong in de omstandigheden, dat een muntmeester meestal een aantal stempels méér voor het uitvoeren van een opdracht liet snijden, dan dat hij volgens begroting nodig dacht te hebben. Indien onverhoopt één of meer stempels voortijdig onbruikbaar zouden geraken, zou dit een stagnatie in de muntproduktie kunnen opleveren; een ruime voorraad muntstempels was voor een continue voortgang der werkzaamheden een vereiste.
Dikwijls echter bleven er nog bruikbare muntstempels over, die niet werden vernietigd, maar die in daaropvolgende jaren weer werden gebruikt, waarbij in veel gevallen de oorspronkelijke jaartallen werden gewijzigd in die van het lopende jaar. In de meeste gevallen zijn deze wijzigingen op de munten te zien.
Jaartalwijzigingen komen het meest veelvuldig voor bij muntsoorten, waarvan lange reeksen van opeenvolgende jaartallen zijn geslagen. Op leeuwendaalders, nederlandse rijksdaalders, zilveren rijders, drieguldens, guldens en dubbele stuivers uit de tijd van de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën bijvoorbeeld komen zij veelvuldig voor; op florijnen of achtentwintigstuiverstukken slechts zeer sporadisch, voorzover thans bekend.
De florijn werd in de Republiek geïntroduceerd door Friesland, dat in 1601, 1602 en 1614 deze muntsoort liet vervaardigen, enkele jaren later gevolgd door de drie IJsselsteden; Deventer 1617-1621, Kampen 1616-1619 en zonder jaartal en Zwolle 1619-1628 en zonder jaartal.
Dan komt aan de eerste periode van florijnenproduktie een einde. Een tweede periode vangt in 1665 aan, wederom in Friesland. Dit initiatief wordt door een groot aantal stedelijke en provinciale munthuizen opgevolgd; gedurende de tweede helft van de zeventiende eeuw komt het hoogtepunt van de florijnproduktie te liggen in de tachtiger en heb begin van de negentiger jaren. In 1692 komt de aanmaak van florijnen voorgoed stil te liggen en in 1693/'94 wordt deze muntsoort opgenomen in de grote muntvorming van die jaren, waarbij het merendeel van de op dat ogenblik in circulatie zijnde stukken van een instempeling of klop wordt voorzien.

Overijssel, florijn 1686 over 1685.
Vz.: Gekroond en versierd provinciewapen. Omschrift: MO.NO.ARGEN.ORD.TRANS-IS; *het jaartal staat tussen de fleurons van de kroon.*

Kz.: Dubbelhoofdige adelaar met de waarde-aanduiding 28 in een cirkel op de borst. Omschrift: (kroon) DA.PAC.DOMIN.DIEBVS.NOSTRIS *(rozet).*
Geslagen te Kampen door Dirk van Rumund (Romondt); muntmeesterteken rozet. Op de voorzijde tweemaal ingestempeld met de pijlenbundel.

Het is duidelijk, dat van lange opeenvolgende jaartallenreeksen florijnen geen sprake is, terwijl de reeksen, die er zijn, grote hiaten vertonen. Dit verklaart mede het sporadisch voorkomen van jaartalwijzigingen op deze muntsoort. Tot nu toe waren slechts de volgende voorbeelden bekend:

- Nijmegen, 1688 over 1686, piedfort; Delm. suppl. 1097.
- West-Friesland, 1687 over 1686, Delm. 1099.
- Friesland, 1614 over 1601; Delm. 1100.
- Kampen, 1680 over 1660, Delm. suppl. 1113.

De Kampense florijn is vrijwel zeker geslagen met een stempel waarin het foutief gesneden jaartal 1660 is hersteld in 1680, omdat blijkens de thans voorhanden zijnde gegevens in Kampen in 1660 geen florijnen zijn geslagen.
Indien men de Kampense florijn en de Nijmeegse piedfort buiten beschouwing laat, blijven er dus nog drie voorbeelden van jaartalwijzigingen over op florijnen uit de circulatie.
Dit aantal kan thans met één worden uitgebreid. Onlangs verwierf ik een florijn van Overijssel met het jaartal 1686 over 1685.
Deze florijn is des te interessanter, doordat hij onnodig en wellicht abusievelijk in de jaren 1693/'94 tweemaal van de Generaliteitsklop 'pijlenbundel' is voorzien.
Een nauwkeuriger bestudering in de toekomst van florijnen in muntvondsten en collecties op het punt van jaartalwijzigingen zal het aantal voorbeelden daarvan misschien kunnen doen stijgen; om eerdergenoemde redenen zullen deze voorbeelden waarschijnlijk tot de uitzonderingen blijven behoren.

Literatuur:

Mr. L.W.A. Besier: De muntmeesters en hun muntslag †574-1813.
Utrecht, 1890 (herdruk Rotterdam 1972).
A. Delmonte: De zilveren Benelux. Amsterdam 1967.
Supplement, Amsterdam 1975.
Dr. H. Enno van Gelder: Munthervorming tijdens de Republiek 1659-1694. Amsterdam, 1949.
Heinz-W. Müller: Auktion 41, Losnr. 841. Solingen, 18-19 März 1983.

Indische huisvlijt?

door J.W. van der Dussen

Voordat een klop/instempeling op een munt helemaal is thuisgebracht moet men het antwoord weten op en aantal vragen. Vragen als: Wie heeft de klop laten aanbrengen? Waarom? Wanneer? En hoe is een en ander geschied?
Een zilveren rijder van 1773 van West-Friesland met een bijzonder goed verzorgde instempeling kwam op mijn weg. De klop bestaat uit een wapen waarvan ⅔ deel bestaat uit een naar rechts varend zeeschip met daarboven een naar rechts schrijdende leeuw. Leeuw en schip beide verdiept of in negatief (zie afb. 1).
Het kaartsysteem van het Koninklijk Penningkabinet leverde op dat een drieguldenstuk van 1793 met dezelfde instempeling was voorzien. Na enig zoeken bleek het wapen afkomstig te zijn van een cent van Brits Noord Borneo geslagen in de jaren 1882-1907 (Yeoman nr. 2). Dat wapen wordt zoals ook afbeelding 2 laat zien vastgehouden door twee krijgers, een met een zwaard, de ander met een schild. In veiling 14 van Coin Investment (nov. 1981) kwam onder nr. 116 voor: een dukaton van Zeeland van 1791 met als instempeling de krijger met het schild; eveneens in negatief.
Wat is er nu gebeurd? Iemand heeft van een cent van Brits Noord Borneo zowel het wapen als een wapenhouder uitgezaagd en daarmee ten minste

afb. 1

afb. 2

drie zilveren munten bewerkt. Nog niet eens zo lang geleden, op zijn vroegst in 1882. Gezien het feit dat in de loop der jaren veel munten van de Republiek naar Indië zijn gezonden vermoed ik, dat de ijverige zager/instempelaar afkomstig is uit het verre Oosten. Meer dan een vermoeden is dat echter niet.
Voor wat de techniek van de klop betreft het volgende. Een aantal z.g. Vickers microhardheidsmetingen, die de heer Holleman zo vriendelijk was te verrichtten, leverde als resultaat op dat de geklopte zilveren rijder op de plaats waar men de klop wilde aanbrengen eerst is verhit waardoor de hardheid van het zilver afnam. Na afkoeling is toen de klop aangebracht. De hardheid in de klop zelf maakt dat waarschijnlijk. Er kunnen – zo schreef de heer Holleman mij – niet veel exemplaren op deze manier gemaakt zijn van hetzelfde stempel. Deze technische expertise bevestigt mijn vermoeden dat het om huisvlijt gaat. Toch blijven er nog wel een aantal vragen over. Waarom zijn deze instempelingen aangebracht? Om interessant materiaal te maken voor verzamelaars van instempelingen? Of zo maar voor de aardigheid? Of om een andere reden? Wanneer? In ieder geval na 1882 en vóór 1981. Is er ook een munt met de andere krijger?
Met dank aan de heren Holleman, Jacobi en Pol voor hun expertise c.q. bijstand.

Actualiteiten

Nieuwe vestiging Koninklijke Van Kempen en Begeer

Teneinde de integratie te bevorderen zal per 1 juli a.s. de N.V. Van Kempen en Begeer met haar 2 dochters, de Koninklijke Begeer en Keltum, haar intrek nemen in een nieuw te bouwen pand in Zoetermeer. Het nieuwe bedrijfspand, waarin zowel de produktie als de kantoren van het gehele bedrijf worden ondergebracht, is gevestigd op het industrieterrein Lansinghaghe tegenover Nutricia.
De huidige voorzitter van de raad van bestuur, J.G.H. Vreeman (39) is reeds eigenaar van Hendriks Holding B.V. en T.B.O. Material Handling. De heer Vreeman is de stuwende kracht achter de bedrijfsovername van Koninklijke Begeer en Keltum en zodoende direkt betrokken bij de moderne bedrijfsvoering.
Mevrouw Veldhuyzen van Zanten, oud-direkteur van de Koninklijke Begeer, blijft op verzoek van de Raad van Bestuur voorlopig nog enige werkzaamheden verrichten als direkteur externe betrekkingen voor de holding en de beide dochters.

De Koninklijke Begeer B.V.
De Koninklijke Begeer ontwerpt en produceert custom-made artikelen, penningen, insignes, eretekenen, ridderorden, miniaturen, emblemen, sieraden, premiums, plastieken, beeldjes, wandplaquettes en relatiegeschenken. De Koninklijke Begeer heeft grote ervaring in het opzetten van sales-promotion akties en fondswervingen, alsmede de afhandeling daarvan.

Nieuw beleid
Direkteur G. Elijzen (39) heeft vooral zijn aandacht gericht op de verbetering van het produktieproces, in kombinatie met de commerciële afdeling waarbij efficiency en het inspelen op nieuwe ontwikkelngen op de markt een must worden.

Uitbreiding met een verkooppunt
Uit publikaties heeft u gelezen, dat binnen de holding Van Kempen en Begeer de aktiviteiten van Keltum en Koninklijke Begeer (penningen, relatiegeschenken en premiums), versterkt zullen worden voorgezet. Een uitvloeisel daarvan is, dat de Koninklijke Begeer op de jaarbeursstand van Keltum op de vierde etage een overzicht toont van het produktenpakket. Daarbij zal de aandacht worden gericht op de eigen doelgroep.
In kombinatie met Keltum produkten, die uitermate geschikt zijn voor premiumakties en relatiegeschenken vindt men dus behalve in de showroom Voorschoten, thans ook in Utrecht een uitgelezen produktassortiment.

Tot slot
De Koninklijke Begeer kan met optimisme de toekomst tegemoet zien, omdat velen uit het bedrijfsleven, de overheid en de non-profitorganisaties het bedrijf in de acherliggende moeilijke periode trouw zijn gebleven en vele nieuwe klanten kennelijk ook al dit vertrouwen bezitten.

Koninklijke Begeer B.V.
showroom: Leidseweg 219,
2253 AE Voorschoten.

Internationale numismatische ruilbeurs
Het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde organiseert in Antwerpen op zaterdag 27 april 1985 van 9 tot 17 uur de Eerste Internationale Numismatische Ruilbeurs. Deze beurs zal worden gehouden in de Handelsbeurs te Antwer-

pen. De ingang is aan de Meir-Twaalfmaandenstraat. Voor inlichtingen kan men zich wenden tot de secretaris, de heer E. Moors, Oude Antwerpsebaan 161, TE 2800 Mechelen, Tel. 015-217288 (in België).

Op blz. 211 van het november-december nummer van 1984 stond een Friese oord afgebeeld met een kruis ins bas-reliëf ingeslagen op de voorzijde. Op de vraag of er meerdere exemplaren van een dergelijke munt bekend waren zijn twee reacties binnengekomen.

De Spaar- en Voorschotbank te Surhuisterveen bezit ook een dergelijke munt; de afgebeelde foto toont echter links en rechts van de ridder de letters P O in plaats van F O.
De herkomst van deze klop is ook bij de bank niet bekend.
Een verzamelaar in het zuiden van het land kon onlangs ook een dergelijke oord met klop kopen. Ook dit exemplaar vertoont weer enkele verschillen met het afgebeelde getekende exemplaar. De tekst rond het wapen luidt in dit geval: MO NOVA ARG ORDIN FR. Het ingeslagen kruis staat bij dat exemplaar links van het zwaard, juist over de letter F.

Boekbespreking

Door de redactie werd onlangs ontvangen:
Journal of Mechanical Working Technology, 10, no. 3, November 1984 met daarin op de pagina's 253-271 een artikel over munttechniek: F. Delamare en P. Montmitonnet, A mechanical Analysis of Coin Striking: Application to the Study of Byzantine Gold Solidi minted in Constantinople and Carthage.

A.L.T. McCammon, Currencies of the Anglo-Norman Isles, London 1984, 365 pag. ca. 1000 illustraties, Uitgever Spink & Son Ltd. Prijs £25.

Naast het verzamelen zelf beleven de lezers van dit blad ook plezier aan het lezen over numismatiek. Vandaar dat dit blad verschijnt! De meeste boeken over numismatiek geven beschrijvingen van bepaalde gebieden. Heel nuttig en belangrijk, maar niet om van a tot z met rode oortjes te lezen. Zo nu en dan verschijnt er echter een boek dat een genoegen is om te lezen. Zelfs als het desbetreffende gebied niet het eigen terrein is (en ook nimmer zal worden). Het boek van McCammon is zo'n boek. Dit boek behandelt de numismatische geschiedenis van de kanaaleilanden vanaf het begin tot heden. Pas in de negentiende eeuw werden speciaal voor de kanaaleilanden munten en tokens geslagen en bankbiljetten gedrukt. Daarvoor, maar ook daarna, circuleerde onder meer ook geld afkomstig van het vasteland van Europa (b.v. duits geld tijdens de bezetting gedurende de tweede wereldoorlog), alsmede brits geld. Als aannemelijk lijkt dat van elders afkomstige munten op de kanaaleilanden hebben gecirculeerd dan worden ze eveneens besproken. Het boek begint met de keltische munten van de Armorici en van de Coriosoliten in de eerste eeuw voor Christus, maar ook enkele andere gallische munten. Omdat 15-20.000 van deze munten op Jersey zijn gevonden is er een goed overzicht – ook goed geïllustreerd – van deze munten. Daarna komen enkele remeinse, merovingische, carolingische, normandische en middeleeuwse munten aan de beurt. Zo gaat het door tot wij terecht komen bij de munten, tokens en bankbiljetten van de kanaaleilanden zelf. Daarvan wordt een complete catalogus gegeven (bijgewerkt tot en met 1983). Dat laatste is nuttig, maar het gedeelte daarvoor dat in feite een overzicht geeft van de numismatiek van vooral noord-west Frankrijk en ook van Brittannië met achtergronden vond ik het meest boeiend. Goed uitgevoerd, rijk geïllustreerd met veel en heldere foto's, goed

gebonden is dit boek ook uiterlijk een genoegen. McCammon, die in dit boek zijn eigen collectie heeft beschreven en belicht, en dit boek ook voor eigen rekening liet drukken, verdient dan ook onze lof en onze dank.

St. Geertruid
J.W. van der Dussen

Early Greek Coins from the Collection of Jonathan P. Rosen by Nancy M. Waggoner, New York, 1983, $35.00.

De laatste jaren wordt in de Verenigde Staten meer en meer aandacht besteed aan het publiceren van belangrijke muntencollecties. Als deel 5 in de serie Ancient Coins in North American Collections verscheen laat in 1983 een keurig verzorgde publicatie, Early Greek Coins from the Collection of Jonathan P. Rosen. Deze publicatie werd verzorgd door Nancy M. Waggoner, curator of Greek Coins bij de American Numismatic Society en werd ook door de A.N.S. uitgegeven. De collectie omvat 770 Griekse munten uit de vroegste periode van de muntslag. De grote variëteit in de vroeg-Griekse muntslag komt in deze verzameling bijzonder goed tot uitdrukking: men vindt er munten van allerlei denominaties van stater tot het 1/96 deel daarvan, geslagen in alle delen van de Griekse wereld. Vooral de kleinere eenheden zijn in deze collectie zeer uitgebreid vertegenwoordigd.
Omdat over de vroeg-Griekse muntslag eigenlijk nog zo weinig bekend is, vindt men in deze collectie tal van nog niet-gepubliceerde munten. Belangrijk is de sectie waarin ruim 150 electrum en zilveren munten uit de 7e en 6e eeuw v. Chr. zijn beschreven, die ergens in Klein-Azië moeten zijn geslagen. Tot nu toe is het niet mogelijk gebleken deze munten aan een bepaalde muntplaats toe te schrijven. Hierin slaagt Waggoner ook niet, maar doordat ze hier de beschikking heeft over een groot aantal van dergelijke munten, schept haar poging de munten in te delen volgens hun gewichtsstandaard toch al veel meer structuur binnen deze veelal als restgroep zonder meer achteraan geplaatste munten. Het formaat van het boekje (28 × 20,5 cm) is erg handzaam, niet meer het format van de vroegere Sylloge delen.
De foto's zijn over het algemeen van redelijke kwaliteit; handig is dat bij de hele kleine munten steeds een vergroting ernaast geplaatst is, zodat ook daar nog enige details vallen waar te nemen. Enkele indices van plaatsnamen, vorsten en volkeren, voorzijde en keerzijde voorstellingen en op sommige exemplaren voorkomende symbolen verhogen de bruikbaarheid van dit boek in hoge mate.

J. v.d. V.

Verenigingsnieuws

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST
Secretariaat: De heer N.A.J. Visser, v.d. Meystraat 1, 1815 GP ALKMAAR, tel. 072-120041; giro 96820.
Penningbestellingen: Mevr. M. Kemper-Koel, Mollenburgseweg 60, 4205 HD GORINCHEM, tel. 01830-26543.

Aanvulling op de prijslijst per 1 februari 1982.

1984-1	Willy the naughty cat			
	Carla Klein	60 mm	G.	ƒ55,—
1984-2	De bot			
	Frank Letterie	80 mm	G.	ƒ95,—

In de volgende Beeldenaar zal een nieuwe prijslijst van de Verenigingspenningen worden gepubliceerd.

M. Kemper-Koel

Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde

voorjaarsbijeenkomst

Zoals al eerder is aangekondigd, wordt de voorjaarsbijeenkomst van het Genootschap gehouden op zaterdag 1 juni a.s. in de zalen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in het Rijksmuseum te Amsterdam.
Deze bijeenkomst past in het kader van de herdenking dat het huidige gebouw van het Rijksmuseum, ontworpen door de bekende architect P.J.H. Cuypers, op 13 juli 1885 werd geopend.
De bijeenkomst, die georganiseerd wordt door medewerkers van het Rijksmuseum, van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap en het Genootschap voor Munt- en Penningkunde, heeft als onderwerp de muntslag van en voor de Verenigde Oostindische Compagnie, afgekort VOC. Dit onderwerp wordt door verschillende sprekers belicht (o.a. Drs. F.S. Gaastra, een erkend deskundige op het gebied van de VOC, en A. Pol van het Koninklijk Penningkabinet die een speciale studie gemaakt heeft van de geldzendingen van de VOC naar de Oost). Daarna kan een expositie van munten en penningen met betrekking tot de VOC bezichtigd worden, afkomstig uit de grote collectie van het Koninklijjk Oudheidkundig Genootschap en aangevuld met enkele stukken uit de verzameling van het Rijksmuseum.

Het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap (KOG) werd opgericht in 1858 om belangrijke voorwerpen van kunst en wetenschap voor het nageslacht te bewaren. Vooral in de negentiende eeuw hebben veel leden omvangrijke collecties aan het KOG geschonken of nagelaten. Veel van deze voorwerpen bevinden zich nu als bruikleen in het Rijksmuseum. De verzameling munten en penningen wordt door het KOG zelf beheerd. De kern van deze verzameling bestaat uit een schenking van de erfgenamen van Elias Canneman (1777-1861) die reeds tijdens de Bataafse Republiek en het bewind van Lodewijk Napoleon een toppositie op het ministerie van Financiën bekleedde. In 1813 werd hij minister van Financiën, maar kwam al spoedig in botsing met de nieuwe koning Willem I, zodat hij al in 1814 vervangen werd. Daarna bleef hij wel op andere hoge posten in dienst van de overheid.
Canneman kon door zijn bijzondere positie vrij gemakkelijk een grote verzameling munten bijeenbrengen, waaronder veel bijzondere stukken uit de toenmalige koloniën.

Wij zijn zeer verheugd dat door de samenwerking met het Rijksmuseum en het KOG deze bijzondere collectie tentoongesteld wordt.
Voor niet-leden van het Genootschap voor Munt- en Penningkunde of van het KOG is de tentoonstelling te bezichtigen in het Rijksmuseum op zondag 2 juni a.s. van 13.00-17.00 uur.

Te raadplegen literatuur:
F.S. Gaastra, De geschiedenis van de VOC (Bussum 1982).
C. Scholten, De munten van de Nederlandse gebiedsdelen overzee (Amsterdam 1951), hierin wordt veel verwezen naar exemplaren uit de collectie van het KOG.

B.v.B.

Muntennieuws

door J. C. van der Wis

NICARAGUA
5 Cordobas 1984; chroomstaal; ∅ 33 mm; 6 gram. Nieuwe circulatiemunt met de afbeelding van Caesar Augusto Sandino. Afb. 1

Afb. 1

Ter gelegenheid van de in juni/juli 1984 te Rome gehouden Visserijconferentie van de Food and Agricultural Organization en tot steun aan de FAO heeft een 12-tal landen herdenkingsmunten uitgegeven. Hoewel ze niet voor de circulatie bedoeld zijn, zijn onderstaand toch de munten van zes landen afgebeeld, omdat zij bijzonder aardig zijn voor opname in thematische collecties met als motief schepen en zeedieren.

GHANA
50 Cedi 1983; koper-nikkel; ∅ 38,6 mm; 28,28 gram. Oplage 100.000 stuks. Afb. 2

Afb. 2

LIBERIA
2 Dollar 1983; koper-nikkel; ∅ 38,6 mm; 28,28 gram. Oplage 130.000 stuks. Afb. 3

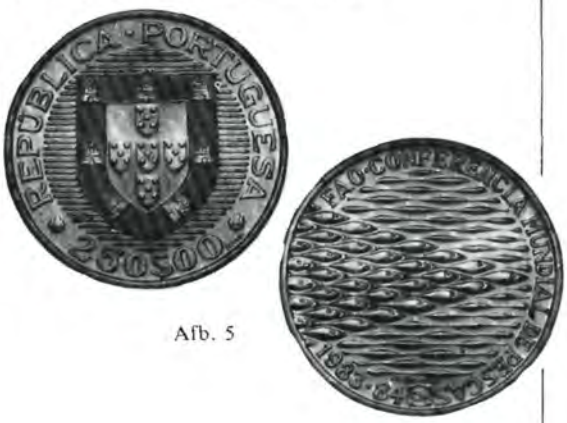
Afb. 3

MOZAMBIQUE
50 Meticais 1983; koper-nikkel; ∅ 35 mm; 22 gram. Oplage 130.000 stuks. Afb. 4

Afb. 4

PORTUGAL
250 Escudo's 1983; koper-nikkel; ∅ 37 mm; 23 gram. Oplage 200.000 stuks. Afb. 5

Afb. 5

SEYCHELLEN
25 Rupees 1983; koper-nikkel; ∅ 36,6 mm; 28,28 gram. Oplage 100.000 stuks. Afb. 6

Afb. 6

TURKIJE
500 Lira 1983; koper-nikkel; ∅ 38,6 mm; 28,28 gram. Oplage 120.000 stuks. Afb. 7

Afb. 7

NIEUW IN NEDERLAND

The Royal Commemorative and Inauguration Medals of the Netherlands 1898-1980.

door Per Thornit

47 p. met ill. in de tekst en 1 kleurenplaat met linten.
(uitgegeven in een beperkte oplage door Ordenshistorisk Selskab, Copenhagen, t.g.v. het bezoek van H.M. Koningin Beatrix aan Denemarken.)

Prijs, incl. port en BTW f 42,50
over te maken op postrekening
nr. 15.38.597 t.n.v.
A. G. van der Dussen b.v.
Hondstraat 5, 6211 HW Maastricht
(tel. 043-15119)

Aan serieuze verzamelaars zullen wij gaarne onze volgende prijslijst toezenden. Deze bevat moderne munten, romeinse munten, noordelijke en vooral zuidelijke nederlanden, en militaria.
Gaarne opgave verzamelgebied.

JEAN ELSEN

Tervurenlaan, 65 – bus 1
B - 1040 BRUSSEL
Tel.: 02/734.63.56

Munten – Penningen
Boeken
Maandelijkse prijslijsten
Schriftelijke Veilingen
Oudheid
Middeleeuwen
Nederlanden

RIETDIJK bv

Regelmatig iedere 3 maanden een muntveiling

Kantoor: **Noordeinde 41, 2514 GC Den Haag.**
Wilt u inlichtingen omtrent de catalogus of eventueel inzenden: tel. 070-647831, b.g.g. 647957.

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

12-5-1747
Haarlem
Op de doortocht van
Prins Willem IV
zilver 32 mm
f 250,—

Geïllustreerde prijslijst op aanvraag.

J. B. Westerhof
NUMISMAAT
gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.

Hoogend 18, 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - 's maandags gesloten

MUNTENHANDEL
PHOENIX

Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 - giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

Kent U al onze Oranje prijslijst. Gaarne zenden wij U deze toe na schriftelijke aanvraag.

muntenhandel Groningana

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

Canadä

DE 10E GOUDEN $100 MUNT.

DE ROYAL CANADIAN MINT KOMT UIT MET 2 NIEUWE MUNTEN OM HET EEUWFEEST VAN CANADA'S EERSTE NATIONALE PARK TE VIEREN.

DE 20E ZILVEREN HERDENKINGSDOLLAR.

De wonderlijke wereld der dieren en fascinerende edelmetalen wordt bij elkaar gebracht door de Royal Canadian Mint.

De afgelopen 100 jaar heeft Canada gestreefd naar het behoud van haar natuurlijke erfenis. Dit jaar viert Canada het eeuwfeest van het Banff National Park, de hoeksteen van het stelsel van Canada's nationale parken.

De Royal Canadian Mint heeft om een blijvende herinnering te creëren voor deze gewichtige gebeurtenis, twee nieuwe munten geslagen die taferelen uit het Canadese dierenrijk voorstellen.

Natuurtaferelen schitterend in beeld gebracht.

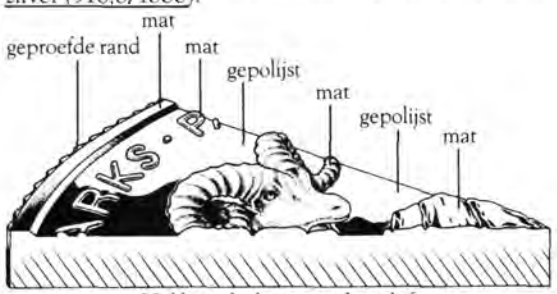
Twee Canadese kunstenaars hebben het thema geïllustreerd. Hector Greville's schaap uit het rotsgebergte siert de gouden $100 munt, terwijl Karel Rohlicek's eland is afgebeeld op de zilveren dollar.

Specialisten verwerken de ontwerpen minutieus tot een mal die als basis dient voor het vervaardigen van het moederstempel, waarmee vervolgens alle stempels worden geslagen die nodig zijn voor de muntslag.

Tenslotte worden de muntplaatjes een aantal malen geslagen. Dit proces garandeert de grootst mogelijke numismatische precisie en een uitzonderlijke detaillering.

De 10e gouden $100 munt.

De gouden $100 munt is een wettig betaalmiddel in Canada. De munt bevat exact een half troy ounce puur goud (15,551 gram) en 1,414 gram puur zilver (916,6/1000).

Verklarend schema van het reliëf

De keerzijde toont een schaap uit het rotsgebergte en de nominale waarde van de munt.
De voorzijde draagt de beeltenis van Hare Majesteit Koningin Elisabeth II. Iedere munt is gecontroleerd, met de hand van een munthouder voorzien, en wordt in een luxe etui afgeleverd. Elk exemplaar is voorzien van een certificaat van echtheid, gegarandeerd door de Canadese regering.

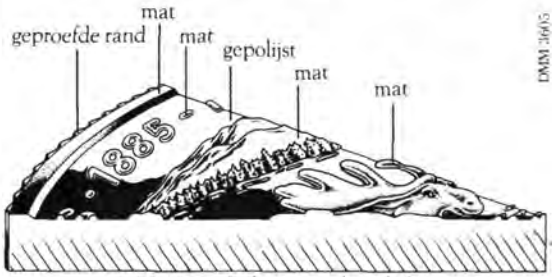
Vanwege de historische betekenis en schoonheid van de munt wordt er een grote vraag uit de hele wereld verwacht. Toch heeft de Royal Canadian Mint besloten de aanmunting te limiteren en wel tot 200.000 exemplaren.

De 20e zilveren herdenkingsdollar.

De keerzijde van de nieuwe door de Royal Canadian Mint geslagen zilveren dollar toont een eland. De voorkant draagt de beeltenis van Hare Majesteit Koningin Elisabeth II.

De munt is verkrijgbaar in twee versies:
Proof- een mat reliëf op een glanzende ondergrond, voorzien van een munthouder en kunstleren etui.
Brilliant Uncirculated - een glansrijk reliëf op een glanzende ondergrond, beschermd door een munthouder.

Er zijn ook twee sets verkrijgbaar:
De Proofset - deze bevat de zilveren herdenkingsdollar, de nikkelen dollar en de 1 cent tot en met de 50 cent munt.
De Brilliant Uncirculated set - deze bevat 6 munten, van de 1 cent munt tot en met de nikkelen dollar.

Verklarend schema van het reliëf

De aanmunting van de zilveren dollar is strikt beperkt tot het aantal bestellingen dat is binnengekomen t/m 15 december 1985. Na deze datum zullen er geen orders meer worden geaccepteerd.

Deze munten van hoogwaardige kwaliteit zullen zeker een plaatsje in het hart veroveren van alle muntenverzamelaars die waarde hechten aan natuurlijke schoonheid en perfektie.
De munten zijn verkrijgbaar bij: **ABN BANK - AMRO BANK - H.B.U. - NMB BANK - DE GRENSWISSELKANTOREN - DIV. RABOBANKEN EN VERENIGDE SPAARBANK - NCB BANK.**

Diameter van de gouden 100 dollarmunt: 27 mm
Diameter van de zilveren dollar: 36,07 mm - 50 zilver - 50 koper

Royal Canadian Mint — Monnaie royale canadienne

BON MI

Stuur mij a.u.b., zonder verdere aankoopverplichtingen de komplete brochure over de gouden $100 munt en de zilveren dollarmunt van de Royal Canadian Mint.

Naam: .....
Adres: .....
Plaats: ..... Postcode: .....
Leeftijd: ..... Beroep: .....

Bon terug te sturen naar:
CANADIAN NUMISMATIC COINS,
POSTBUS 3, 1400 AA BUSSUM

OVERWEEGT U UW VERZAMELING TE VERKOPEN?

Vraag onze gratis veiling catalogus

Bij ons heeft u 2 mogelijkheden:

Contante betaling

of realisatie via onze

Internationale veilingen

Onze eerstvolgende veiling is:

9 Mei a.s.

Bel ons voor een vertrouwelijk en gratis advies.
Tel. 020-230261
242380

"voor klinkende munt"

DE NEDERLANDSCHE MUNTENVEILING

Rokin 60 – Amsterdam-C. – Tel. 020-230261/242380
Postadres: Postbus 3950 – 1001 AT Amsterdam

Beëdigd Makelaars en Taxateurs

munt- en penningkundig nieuws

mei/juni 1985
9e jaargang no. 3

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMISMATIQUES - VENTES PUBLIQUES - ARCHEOLOGIE

✽

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448 — 1016 GD Amsterdam
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21 — Postgiro 9922

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
J. P. A. van der Vin
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: f 30,—.
Overige landen: f 55,—.
Losse nummers: f 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst is het abonnementsgeld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever,
Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

De muntslag van de Hollanders langs de kust van India 83
De Z in Latijnse muntomschriften 94
Penningnieuws 101
De vroedschapspenningen van Gouda 105
Een muntmeestersteken als ontwerpprobleem 106
Boekbespreking 108
Verenigingsnieuws 109
Prijslijst per 1 mei 1985 110
Muntennieuws 112

De muntslag van de Hollanders langs de kust van India

door J. Lingen

Inleiding

Overzeese handelskontakten met de zuidelijke kustgebieden van India stammen reeds uit de tijd van het oude Egypte. De handel met India nam belangrijk toe toen Hippalus, een Egyptische schipper, ontdekte dat men gebruik kon maken van de moesson winden, waarbij grote schepen in juli/augustus de Arabische havenplaatsen verlieten en in 40 dagen de Indische Oceaan overstaken en in december/januari weer terug zeilden.
Toen de Romeinen het Midden-Oosten hadden veroverd, zetten die deze handelskontakten voort. Dat deze handel niet slechts van beperkte omvang was bewijzen de vele en vaak omvangrijke muntvondsten van Romeinse gouden en zilveren munten in het zuidelijk gedeelte van India.
De belangrijkste handelswaren die naar het westen werden verscheept, waren specerijen, parfum, edelstenen, fijne textiel (zijde), ivoor, ijzer, verfstoffen (indigo) en lak maar ook levende dieren en vogels. Welgestelde Romeinen hielden er o.a. apen, parkieten en pauwen als huisdieren op na.
India op haar beurt stelde nagenoeg uitsluitend prijs op goud. Het wegvloeien van dit edele metaal uit het Romeinse Imperium werd o.a. door Plinius onderkend die bitter opmerkte dat deze gedegenereerde gewoonten van die dagen het Rijk zo'n 100 miljoen sestertiën per jaar kostte, *'zo zeer betalen wij voor de ijdelheid en luxe van onze vrouwen'*.
In de 6e eeuw hebben de Arabieren en Ethiopiërs deze overzeese handel overgenomen. Echter de opkomst van de Islam en de Arabische veroveringen van Iran en Egypte hadden tot gevolg dat de direkte communicatie tussen India en Europa werd verbroken. Indiase goederen werden nu door moslim handelaren op de markten van de Levant verhandeld en door de Venetianen verder vervoerd, die door deze handel een ongekende invloed en weelde vergaarden, waarvan de uiterlijke kenmerken heden nog alom in Venetië aanwezig zijn.

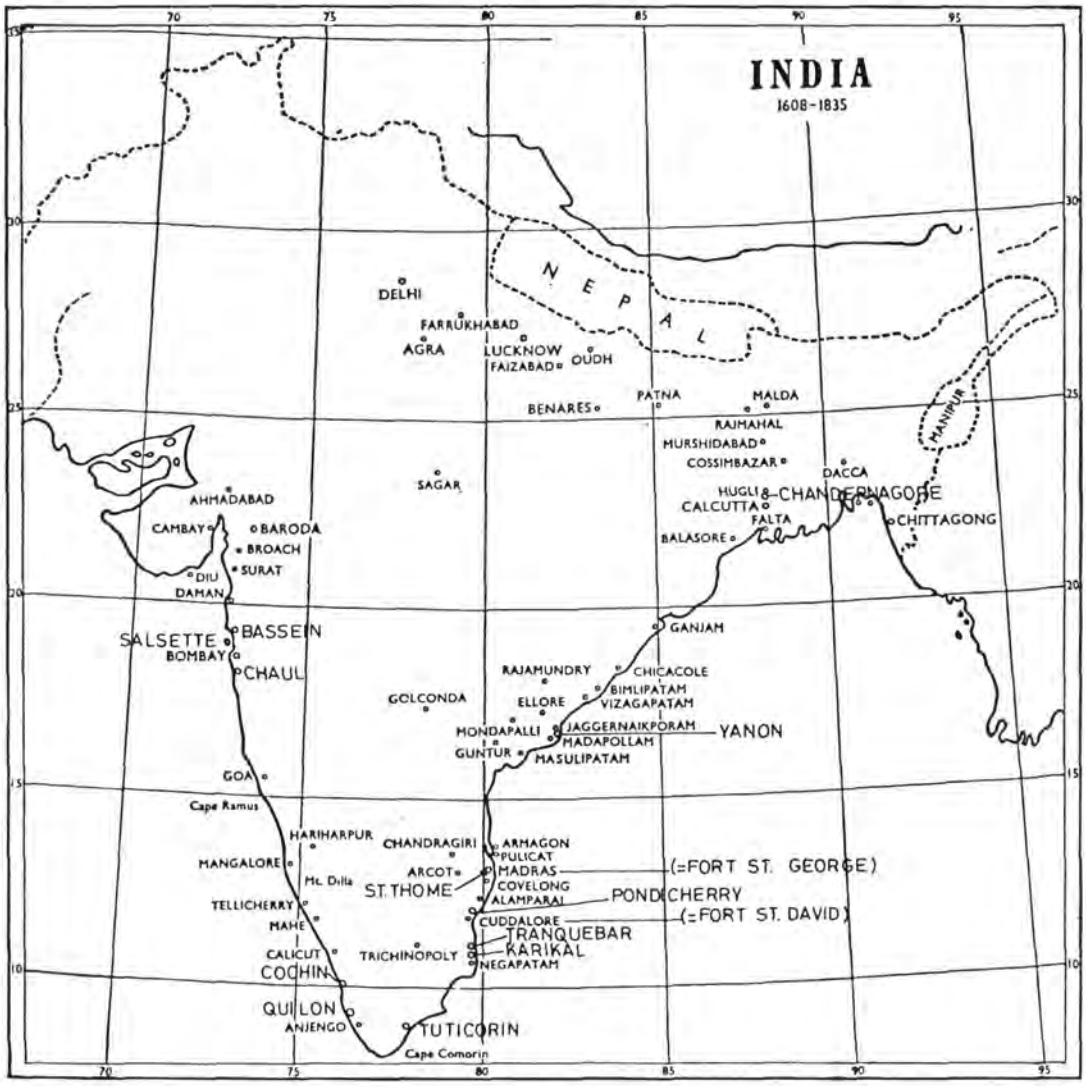
Ook vanuit China bestonden er dergelijke handelskontakten met zuidelijk India. Prinsen en vorsten in Zuid-India waren zodoende al meer dan duizend jaar gewend dat vreemde schepen en handelaren hun havens aandeden.
Chinezen, Maleiers, Arabieren, Afrikanen waren welkom en werd toegestaan hun eigen handelspost op te zetten die geheel door eigen mensen werd beheerd en bestuurd. Een dergelijk concept van een exterritorialiteit kan alleen bestaan bij volkeren die een lang gevestigde maritieme traditie bezitten alsmede een groot respekt voor de rechten, gewoonten en kultuur van de vreemdelingen.

De Portugese expansie

West-Europa, doch in't bijzonder Portugal, keek met argusogen naar het succes en de rijkdom van de Venetianen en zocht naar wegen voor een direkt handelskontakt met India. In 1498 lukte het de Portugezen de zuidpunt van Afrika te ronden en met behulp van Arabische stuurlieden die men in Zanzibar had opgepikt slaagde Vasco da Gama er in de Arabische Zee over te steken en op 20 mei 1498 gooide hij z'n anker uit voor de Indiase kust ter hoogte van Calicut.
Binnen enkele jaren vestigden de Portugezen zich langs de kusten van India en verder in Zuid-Oost Azië. In India verdrongen zij de reeds gevestigde Arabische handelsnederzettingen en monopoliseerden de gehele zeevaart ten oosten van Kaap de Goede Hoop.
De Portugese macht op zee was in de 16e eeuw onaantastbaar.

De Hollanders op het toneel van de oosterse zeeën

Door de zee-visserij en walvisvaart alsmede de

handel met de Baltische staten had Holland zich aan het einde van de 16e eeuw ontwikkeld tot de belangrijkste zeevarende natie in N.W.-Europa en zocht nu naar verdere expansie van haar handel. Het was vooral Jan Huijgen van Linschoten die in 1583 als secretaris van de aartsbisschop van Goa in India verbleef en belangrijke informatie verschafte omtrent de mogelijkheden voor de Hollanders om handel te drijven in Azië.
Toen enige jaren later de Hollanders op het toneel van de oosterse zeeën verschenen hadden de Portugezen zonder enige noemenswaardige oppositie van een zeevarende natie een eeuw lang, ononderbroken, hun handelsmonopolie kunnen uitoefenen.
De eerste die via Kaap de Goede Hoop naar 't oosten zeilde was Cornelis de Houtman, die in 1596 voor de kust van Sumatra arriveerde.
In de daarop volgende 5 jaren voeren niet minder dan 65 Hollandse schepen naar de Oost. Privé compagnieën voor de handel met het Oosten werden in diverse plaatsen van de Lage-landen opgericht, doch al deze aktiviteiten werden in 1602 door de Staten Generaal samengebundeld in de Verenigde Oost-Indische Compagnie of kortweg V.O.C.

De eerste nederzettingen in India waren langs de Coromandel kust n.l.: Masulipatam (1605), Petapoeli – huidig Nizampatam (1606), Tegnapatam (1608/9) en Paliakate – huidig Pulicat (1610).

De munt aktiviteiten van de Hollanders
De munt aktiviteiten van de Hollanders in India zijn, hoewel uitvoerig door C. Scholten in het Jaarboek v.h. Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde 1934 en 1935 behandeld en later samengevat in zijn standaardwerk *'De munten van de Nederlandse Gebiedsdelen overzee 1601-1948'*, in 't algemeen tamelijk onbekend. Dit komt waarschijnlijk ook doordat men in de vaak gehanteerde catalogi van de uitgeverij Zonnebloem tevergeefs naar deze serie zal zoeken.

De eerste nederzettingen in India, Masulipatam en Petapoeli, lagen in het deltagebied van de rivier de Krishna, welk gebied gelegen was in het rijk van de Sultan van Golkonda, doch later (in 1687) onder het gezag van de in Delhi residerende Moghul keizer kwam.
De Hollanders hebben nooit officieel muntrecht verkregen in voornoemde plaatsen en zullen hun muntmateriaal naar de plaatselijke munt of die te

Gravure van de stad Masulipatam, 18e eeuw

Golkonda hebben gebracht ter vermunting in plaatselijk gangbaar geld (afb. 1, 2).

Afb. 1 Zilveren rupee van de Moghul keizer Aurangzeb Alamgir (AH1068-1118/1658-1707AD), geslagen in het 44ste regeringsjaar, het jaar 1111AH = 1699/1700AD te Masulipatam (gew. 11.1 g)

Afb. 2 Zilveren rupee van de Moghul keizer Mohammad Shah (AH1131-1161(1719-1748AD), geslagen te Masulipatam in het 8ste regeringsjaar, het jaar 1138AH = 1725/26AD (gew. 10.5 g)

Dit gold voor alle nederzettingen, ook die welke zij later verwierven en die binnen het gezagsgebied van de Moghul-keizer vielen.
Vaak was het de Hollanders wel toegestaan, zoals in Bengalen, om hun eigen muntmetaal op de plaatselijke munt onder eigen toezicht te laten vermunten tot sicca-rupees. Echter, doordat deze munten met dezelfde stempels als die van de keizer werden geslagen, zijn ze niet van elkaar te onderscheiden.
Zelfstandige muntslag van de Hollanders beperkt zich in India daarom uitsluitend tot de nederzettingen op het zuidelijk gedeelte van het subcontinent.
Dit gebied was Hindoeïstisch en niet aan Moslims onderworpen.
Ook het plaatselijke muntstelsel was afwijkend van dat in Noord-India en bestond hoofdzakelijk uit goud en koper.
Zilver werd merendeels onder invloed van de westerse handelscompagnieën ingevoerd. Gouden munten bestaan er in 2 denominaties nl.:
hun, varaha of pagoda van 3,25 tot 3,85 gram en de fanam van 0,2 tot 0,3 gram.
Koperen munten werden *Kasu* genoemd hetgeen verbasterd werd tot *Kas*.
De zilveren fanams die werden vervaardigd hadden een gewicht van ruim 1 gram. De onderlinge wisselkoers was afhankelijk van het gehalte van de munten en was vaak aan sterke wisselingen onderhevig.

Paliakate

De aanvankelijke hoofdplaats langs de oostkust van India was Paliakate, gesitueerd in het toenmalige rijk van de Koning van Vellore en opgericht met toestemming van de Naik van Tanjore. Met de aan de Hollanders verleende toestemming om handel te drijven, verbood de Naik aan zijn onderdanen om handel te drijven met andere Europeanen. Een verbod dat in de eerste plaats de Portugezen betrof die zich in het nabij gelegen St. Thomé bevonden. De Portugezen gaven zich echter niet zomaar gewonnen en in 1612, twee jaar na de oprichting van de factorij, werd Paliakate door de Portugezen geplunderd en verwoest, een aantal employees gedood en de rest gevangen genomen en met de gehele handelsvoorraad afgevoerd naar St. Thomé. Deze Portugese aktie was aanleiding voor de Hollanders voor de bouw van het fort Gelria, hetwelk een uitstekende uitgangspositie bood voor de strijd om de handel langs de Coromandelkust.

Afb. 3

Van het fort Gelria is niets meer over en alleen een afbeelding op een grafsteen (afb. 3) in Paliakate geeft een beeld hoe dit fort er eertijds heeft uitgezien.
In 1646 werd Paliakate bezet door Mir Jumla, de generaal van de Sultan van Golkonda. Echter door taktische onderhandelingen kwamen de Hollanders niet ongunstig uit de strijd te voorschijn en zelfs verkregen ze officieel het muntrecht. Zonder enige autoriteit (ook niet van de Heren XVII) vervaardigde men vóór 1646 in Paliakate reeds koperen munten. Dit waren enkele en dubbele kassen (afb. 4) en, zoals al de koperen kas-

Afb. 4 Koperen 2 kas geslagen voor 1646 (gew. 3.25 g)

munten, bestemd voor lokaal gebruik.
Deze betrekkelijk zeldzame munten hebben het monogram van de V.O.C. met daarboven de P van Paliakate. De keerzijde heeft een inscriptie in Nagari.
Nadat men officieel het muntrecht had ontvangen van de Sultan van Golkonda, kon men moeilijk doorgaan met munten te slaan in een Hindoe schrift.
Het lag dus voor de hand dat men z'n ondergeschiktheid aan de Sultan van Golkonda, Abdullah Qutab Shah (1626-1672), tot uitdrukking zou willen (mogelijk ook moeten) brengen op de munten en zodoende werden de munten voorzien van een Arabische inscriptie in de naam van de Sultan, die luidt *'In de naam van de Sultan Abd-Ullah'*.

Afb. 5 Koperen X kas (gew. 16.35 g)

Afb. 6 Koperen VIII kas (gew. 13.15 g)

Deze munten werden vanaf 1646 tot waarschijnlijk in 't begin van de 18e eeuw in een 6-tal denominaties vervaardigd t.w.: X (afb. 5), VIII (afb. 6), V, IIII, II en I Kas.
De X Kas en V Kas werden uitsluitend geslagen voor Ceylon (huidig Sri Lanka) en circuleerden daar voor een stuiver en een ½-stuiver.
Gedurende de 18e eeuw werden eveneens enkele en dubbele kas muntjes geslagen met op de voorzijde het VOC-monogram + P er boven en op de keerzijde in het midden een prominente hoofdletter G (voor fort Gelria) met daarom heen *Pallicat, Palicate* of iets wat daarop lijkt in een zeer gedegenereerde vorm + datum, meestal weergegeven door de laatste twee cijfers. De vroegst bekende datum is 1742, de laatste 1780 (afb. 7).

Afb. 7 Koperen 1 kas (17)72 (gew. 2.2 g)

Naast de koperen munten werd er in Paliakate ook een 2-tal typen pagodas vervaardigd nl.:
a. de 3-beeldige pagoda (afb. 8) bestemd voor de handel langs de noordelijke Coromandel kust. De in Masulipatam te betalen belastingen cq. heffingen moesten met dit type pagoda worden voldaan.

Afb. 8 3-beeldige pagoda (3× ware grootte). Dit type werd ook door de Engelsen vervaardigd (gew. 3.4 g)

b. de één-beeldige of Paliakaatse pagoda (afb. 9) bestemd voor de plaatselijke handel, die een rechtstreekse imitatie is van de Vijanagar pagoda. De voorzijde vertoont een staande godheid, de keerzijde een nietszeggende inscriptie in rudimentaire Nagari tekens.

Afb. 9 1-beeldige pagoda (3× ware grootte) (gew. 3.4 g)

Ook werden er in Paliakate gouden fanams geslagen. De voorzijde hiervan is gelijk aan de Cochin fanam (zie afb. 28). De keerzijde toont een rudimentaire inscriptie in Arabische tekens.

Ook zouden er zilveren munten in Paliakate zijn geslagen. De inscriptie zou luiden *Zilveren munt van de Oost-Indische Compagnie van de Verenigde Provincies van het zelfde gehalte en gewicht als de Sicca'*.
Het is echter uiterst twijfelachtig dat ooit munten met deze inscriptie zijn geslagen en het ligt meer voor de hand dat men een plaatselijk type imi-

teerde, zoals ook de Engelsen en de Fransen deden, zoals b.v. de Arkat-rupee (afb. 10).

Afb. 10 Zilveren Arkat-rupee in de naam van de Moghul keizer Alamgir II (AH1167-1173/1754-1759AD) door de Fransen te Pondicherry geslagen in het 1ste regeringsjaar van de keizer (ca. 1754AD) (gew. 11.2 g)

Hoewel rupees te Paliakate over een tamelijk lange periode geslagen moeten zijn, is nog nimmer een type gevonden dat door de Hollanders daar geslagen zou kunnen zijn. Wel werden Perzische (afb. 11) en Portugese munten alsmede larijnen (afb. 12) van kloppen voorzien bestaande uit het monogram van de V.O.C. Dit gebeurde ook op Ceylon, maar daar gaf men door middel van een initiaal boven het monogram tevens de plaats van handeling aan.

Negapatnam

In 1658 gaven de in Negapatnam gelegen Portugezen zich, zonder veel weerstand te bieden, over aan de Hollanders.

Afb. 11 Zilveren Perzische Abassi geklopt te Colombo (Ceylon). Bij de in Paliakate geklopte munten ontbreekt het initiaal boven het VOC-monogram (gew. 7.2 g)

Afb. 12 Larijnen fungeerden als handelsmunt met de Arabische wereld. Het 'vishaak'-model werd op Ceylon vervaardigd en daar 'kokaridi' genoemd. De afgebeelde rechte- of 'haarspeld'-larijnen zijn vervaardigd door de Sultan van Bijapoer, Ali Adil Shah II (AH1068-1083/1657-1672AD) (gew. 4.45 – 4.70 g)

Negapatnam groeide al snel uit tot de belangrijkste nederzetting aan de Coromandel kust en in 1690 werd het de hoofdpost aan de kust hetgeen

Gravure van de stad Negapatnam, 18e eeuw

het bleef totdat Negapatnam in 1784 definitief aan de Engelsen werd overgedragen.
In 1662 verkreeg men hier het muntrecht en verplaatsten de belangrijkse muntaktiviteiten zich van Paliakate naar Negapatnam.
Net als in Paliakate zijn de koperen kas munten van Negapatnam het meest bekend. Het oudste en zeldzaamste type heeft het monogram van de Compagnie met de N van Negapatnam er boven en op de keerzijde een inscriptie in Nagari tekens.
Dit type werd opgevolgd door het meer voorkomende type met een Tamil inscriptie op de keerzijde.

Afb. 13 Koperen 1 kas (2× ware grootte) (gew. 1.2 g)

Afb. 14 Koperen 1 kas (2× ware grootte) N gespiegeld (gew. 1.15 g)

De Tamil inscriptie stelt de naam van de plaats voor nl.: *'Negapattanam'*. Bij de hogere denominaties, nl. 15, 10 en 4 kas, is onder het VOC-monogram de waarde aangegeven. Op de 1 en 2 kas muntjes van dit type, die ook het meest voorkomen, komt deze waarde aanduiding niet voor (afb. 13, afb. 14).

Gelijk aan de 1 en 2 kas stukken vindt men ook loden munten (afb. 15) van dit type die omstreeks 1681 zijn vervaardigd. De Tamil inscriptie op deze munten is uiterst verbasterd.

Afb. 15 Loden kas munt, ca. 1681 (2× ware grootte) (gew. 2.5 g)

Omstreeks 1676 werden er in Negapatnam ook munten van het kranstype (afb. 16) geslagen voor

Afb. 16 Koperen stuiver van het kranstype, ca. 1676 te Negapatnam geslagen (gew. 13.1 g)

circulatie op Ceylon. De in Negapatnam geslagen stuivers van het kranstype waren beduidend lichter dan de in Ceylon geslagen typen en daar slecht geld goed geld verdringt, leidde dit tot een groot verlies voor de schatkist.

Afb. 17 Dubbele stuiver (gew. 54.4 g)

Afb. 18 a. Stuiver (gew. 26.3 g); b. doit (gew. 3.0 g); c. 1/2 doit (gew. 1.6 g)

In 1695 kreeg men opnieuw opdracht om enkele (afb. 18a) en dubbele (afb. 17) stuivers alsmede doits (afb. 18b) en halve doits (afb. 18c) te slaan bestemd voor Ceylon. De waarde diende gelijk te zijn aan de waarde van het koper zoals deze gold in de naburige markten, hetgeen resulteerde in een gewicht van 55 gram voor de dubbele stuivers, wat zowaar een flinke klomp koper is.
Deze serie heeft aan de voorzijde de symbolische afbeelding van Kali, zoals deze op fanams van Tanjore voorkomt en op de keerzijde *Negapattanam* in Tamil.

Van 1693 tot 1698 bezetten de Hollanders de wat noordelijker gelegen Franse nederzetting Pondicherry.
Tijdens deze bezetting werden daar eveneens kas munten geslagen gelijk aan boven vermeld type doch met op de keerzijde de tekst *Puduchheri* in Tamil (afb. 19).

Afb. 19 Koperen kas (2× ware grootte) (gew. 1.3 g)

De muntjes zijn vrij bescheiden van afmeting en wegen tussen de 1 à 1,67 gram.

Nadat Negapatnam in 1662 muntrecht verkreeg werden de voorheen in Paliakate vervaardigde pagoda's ook in Negapatnam geslagen.

Afb. 20 'Porto Novo' pagoda. Vroeg type, periode 1662-1677 (2× ware grootte) (gew. 3.43 g)

De één-beeldige pagoda, echter, is nu van een veel verfijnder type met een licht gebolde en gegranuleerde keerzijde, is in 't algemeen bekend als de Porto Novo pagoda en werd van 1662 tot 1677 vervaardigd (20).
Na 1677 keerde men terug naar het oorspronkelijke type van de Paliakaatse pagoda. Echter, het eerder geïntroduceerde type van de Porto Novo pagoda was zo populair en door Jan en alleman geïmiteerd dat men in 1747 opnieuw besloot Porto Novo pagoda's te slaan.

Afb. 21 'Porto Novo' pagoda. Later type, 1747-1781 (3× ware grootte) (gew. 3.4 g)

Het gehalte echter liep meer en meer terug. Het aanvankelijke gehalte was 831‰, doch liep spoedig terug naar 800‰, in 1767 verder verlaagd naar 767‰ (afb. 22).
Toen Negapatnam in 1781 door de Engelsen werd bezet lieten deze pagoda's vervaardigen met een gehalte van 675‰. Dit gebeurde onder de

Afb. 22 De muntmeester in die periode was Cornelis Pietersz., hetgeen blijkt uit de hierboven afgebeelde tekst op een grafsteen op de begraafplaats te Negapatnam.

'Hier Onder Rust Mejuffrouw
Constantia Charlottea van Lawick
Huijsvrouw van den Heer Cornelis
Pietersz, Coopman Muntmeester en
Adigaar ter deeser Steede Nagapat=
nam. Geboren den 10: September An=
no 1728; en in den HEERE ontslaapen
den 11: Februarij Anno 1766, Oud zijnde
37 Jaren 5 Maanden en 1 Dagh'

authoriteit van Captain Scott, zodat deze pagoda's ook wel Iskat- of Scott pagoda werden genoemd.

Belangrijk voor de handel in Zuid-India waren de gouden fanams, die daarom veelvuldig en in grote hoeveelheden en variëteiten voorkomen.
Het belangrijkste type is afgeleid van de Viraraya fanam (afb. 23) geslagen door de Zamorin van Calicut.

Afb. 23 Algemeen type van de Vira-raya fanam (3× ware grootte) (gew. 0.4 g)

Een type dat o.a. in Negapatnam werd geslagen (1693-1694) vertoont de omtreklijnen van een Kali-figuur met op de borst een *Sankha* = schelp.
De keerzijde lijkt op een horizontale J met daar-

onder 3×4 rijen stippen en boven de liggende J de letters O C.
Deze zeldzame munten komen voor in de denominaties 1 en 3 fanam.

Afb. 24 Grote zilveren fanam van 6 stuivers (3× ware grootte) (gew. 0.98 g)

Afb. 25 Zilveren fanam (3× ware grootte) (gew. 0.35 g)

Dit type werd ook in zilver (afb. 24 en 25) geslagen en was speciaal bestemd voor de handel met Ceylon en Cochin alsmede ten behoeve van de parelvisserij voor de kust van Tuticorin. Een ander type fanam (afb. 26) dat in Negapatnam werd vervaardigd was een direkte imitatie van de Tanjore fanam (afb. 27).

Afb. 26 Negapatnam fanam (3× ware grootte) (gew. 0.35 g)

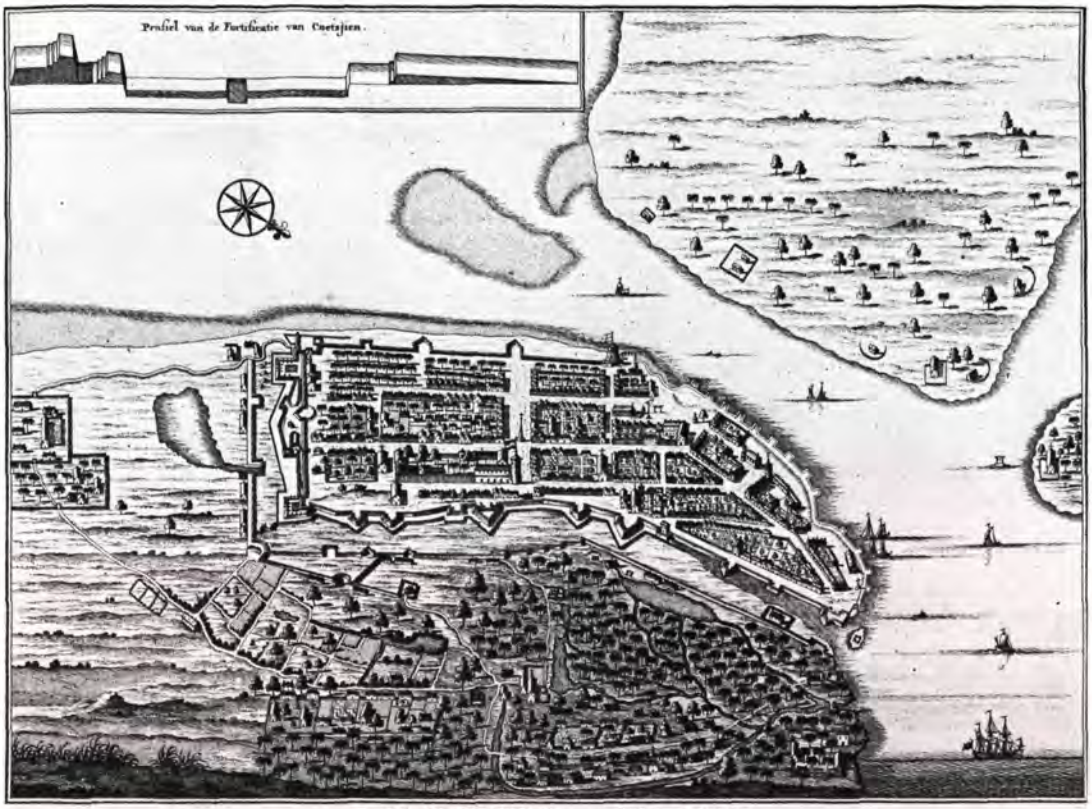
Afb. 27 Tanjore fanam (3× ware grootte) (gew. 0.35 g)

Het heeft aan de voorzijde de omtreklijnen van een Kali-figuur, de keerzijde vertoont een abstracte weergave van de Nagari tekst *Rama Raya* zoals deze op de oorspronkelijke Tanjore fanams voorkomt.
Toen in 1690 Negapatnam de hoofdpost werd, werden de reeds onder Paliakate besproken zilveren rupees nu ook hier geslagen. Deze nieuwe Paliakaatse rupees, ook wel Coromandel rupees genoemd, zijn helaas net zo onbekend als de oude, in Paliakate geslagen, rupees.

Tuticorin
Tuticorin was een Hollandse factorij gelegen ten zuiden van Negapatnam. Het werd in 1658 op de Portugezen veroverd.
De munt te Tuticorin heeft diverse typen munten geslagen, maar nagenoeg allemaal imitaties van munt-typen die ook elders door de Compagnie werden vervaardigd. Zo zijn er grote aantallen fanams geslagen en na 1760 ook pagoda's, geslagen met het *'Nieuwe Negapatnamse stempel'* (Porto Novo pagoda).
In 1786 werden Porto Novo pagoda's vervaardigd met een gehalte van 625‰, dus nog minder dan de Scott-pagoda van 675‰, die in 1781 door de Engelsen in Negapatnam werd geslagen.
De fanams die aan Tuticorin worden toegeschreven zijn nagenoeg identiek aan de Negapatnam fanam van het Kali type (zie afb. 27).

Verder is het interessant op te merken dat in 1743 een kleine hoeveelheid fanams werd geslagen met initialen van de Compagnie. Verondersteld wordt dat deze identiek zijn aan de fanams met O C, zoniet dan dienen ze nog ontdekt te worden.
Verder zijn er in Tuticorin nog rupees geslagen met het Ceylonese type met de datum 1788 en 1789.

Cochin
Cochin was waarschijnlijk de enige vestiging aan de kust van Malabar waar de Hollanders munten sloegen. Hoewel de Hollanders reeds in 1604 een overeenkomst met de Zamorin van Calicut bezegelden, ontplooiden de Hollanders niet veel aktiviteit aan de westkust. In 1626 werd door Herman van Speult opnieuw een overeenkomst met de Zamorin beklonken. De eerste post aan de Malabar kust werd in 1637 in Wingurla opgericht met Pieter Paets in charge. Een werkelijke factorij werd er pas 10 jaar later opgericht in Kayankulam, tussen Quilon en Cochin en vandaar verdreef men langzaam maar zeker de Portugezen uit hun posten langs de westkust. Calicut en Kranganur werden veroverd en in 1663 werd Cochin aan hen overgeleverd.
Ook werd geprobeerd Goa te bezetten, doch hierin slaagde men niet. Ook latere blokkades e.d. dwongen de Portugezen in Goa niet op de knieën en het bleef de belangrijkste Portugese enclave in India totdat deze in 1961 door India zelf werd ingenomen.

Gravure van de Stad Cochin, 18e eeuw

In 1669 werd Cochin de hoofdpost voor de Malabar kust en 10 jaar later bezat men hier niet alleen het handelsmonopolie doch regelde men ook het bestuur van de Staat Cochin.

In Cochin circuleerden gouden, zilveren en koperen munten, alsmede munten van een lood-tin legering, van inlandse makelij. Na 1724 werden er ook, in de Nederlanden geslagen, VOC-duiten geïntroduceerd.
Het is helaas niet met zekerheid te zeggen welke munten nu in Cochin zijn geslagen en welke in de Compagnie's muntateliers te Paliakate, Negapatnam en Tuticorin en het is daarom maar beter de munten te beschrijven die vóór Cochin geslagen zijn.

Als gouden munt circuleerde er de fanam (afb. 28a en b). Deze fanam was van een laag gehalte, nl. 100‰, en ziet er derhalve nogal 'bleek' uit. De voorzijde is afgeleid van de Kali-figuur van de Tanjore fanam. De keerzijde vertoont een horizontale J waarboven 2 schuin naar boven geplaatste stippen en onder de J 3×4 rijen + 1 stip. Deze fanams zijn omstreeks 1740-1780 vervaardigd.

Afb. 28a en b Cochin fanam (3× ware grootte) (gew. 0.37 g)

De zilveren munten werden in ieder geval in het begin te Negapatnam geslagen. Omstreeks het midden van de 18e eeuw werd een zilveren fanam (afb. 29) geslagen die een getrouwe nabootsing is van de hiervoor genoemde gouden fanam.

In 1782/83 werd het fanam type met O C boven de horizontale J naar alle waarschijnlijkheid in

Afb. 29 Zilveren fanam of puttan (3× ware grootte) (gew. 0.35 g)

Afb. 30 Zilveren fanam of puttan (3× ware grootte) (gew. 0.35 g)

Cochin geslagen, inplaats van de *Sankha* (schelp) heeft dit type 3×4 rijen stippen op de borst (afb. 30).
Opnieuw werden in 1790-1 in Cochin puttans, zoals de zilveren fanams te Cochin genoemd werden, geslagen die klaarblijkelijk identiek waren aan de eerder vermelde fanams van Negapatnam (zie afb. 24 & 25).

De koperen munten (afb. 31) voor circulatie in Cochin waren exacte replicas van de gouden fanams en werden *Rasi* genoemd, doch deze naam is misleidend daar de Rasi een gouden munt is en waarschijnlijk is de gelijkenis met de gouden fanams aanleiding geweest deze munten zo te noemen.

Afb. 31 Koperen rasi of stuiver (gew. 11.45 g)

In werkelijkheid was de denominatie een stuiver en van dit type zijn ook ½ en ¼ stuivers bekend.

Als enige plaats waar de Compagnie deze als betaalmiddel hanteerde, vinden we hier de *Bazaruccos*. Dit zijn munten van een lood-tin legering met een lage waarde. Hoewel er ook koperen Bazarrucos worden vermeld zijn deze nog nooit gevonden. De lood-tin bazaruccos vertonen aan de voorzijde het VOC-monogram met of zonder getal daarboven. De keerzijde vertoont in 't algemeen een *Shanka* (schelp) (afb. 32).

Afb. 32 Tinnen bazarucco (gew. 1.47 g)

Epiloog
Ingevolge de proclamatie van 7 febr. 1795 door de naar Engeland gevluchte Stadhouder Willem V uitgevaardigd, werden alle Nederlandse nederzettingen in de Oost door de Engelsen bezet om te voorkomen dat deze in Franse handen zouden vallen. Bij 't einde van het jaar waren alle bezittingen in India in Engelse handen. In 1799 werd de V.O.C. ontbonden en te zamen met een schuld van *f* 135 miljoen door de Bataafse Republiek overgenomen.
Ingevolge de overeenkomst van Amiens van 1802 werden alle nederzettingen, behalve Cochin en Ceylon, opnieuw aan Nederland overgedragen. Uiteindelijk werden, bij het verdrag van Sumatra van 17 maart 1824, alle bezittingen in India voorgoed aan de Engelsen overgedragen waarbij een definitief einde kwam aan de betrekkelijk weinig bekende geschiedenis van de Hollanders in India.

– – – – –

150
Munt- en Penningjuweliers
staan met hun garantie
en vertrouwen voor u klaar
in heel Nederland.
Uw partner voor Munten en Penningen
Adressenbrochure verkrijgbaar op aanvraag.
Kerklaan 22, 7311 AE Apeldoorn, tel. 055-217913

De Z in Latijnse muntomschriften

door Jan Grolle

Op veel Nederlandse munten uit de tijd van de Renaissance treffen we in de Latijnse omschriften een teken aan dat meestal wordt vertaald met het nevenschikkende voegwoordje *en*. Dit teken lijkt op de laatste letter van ons alfabet, de Z, doch het Latijnse alfabet kent, met uitzondering voor Griekse leenwoorden, deze letter niet. Als dit teken geen letter, geen fonetisch symbool voor een taalklank is, wat is het dan wel en waar komt het dan vandaan? Om hierop een antwoord te vinden, kunnen we het beste te rade gaan bij vervaardigers van middeleeuwse handschriften.
De schrijftechniek was in de Middeleeuwen niet alleen een zeer arbeidsintensieve bezigheid, het was ook kapitaalsintensief: schrijfmateriaal, met name perkament, was schaars dus duur. Ook al paste men een recyclingsprocédé toe, waardoor palimpsesten* ontstonden, toch was het toen zaak om zo veel mogelijk tekst zo kort mogelijk op zo min mogelijk perkament te zetten. Daarom gebruikte men abbreviaturen, afkortingen door letters weg te laten of ligaturen = verkortingen door letters samen te koppelen. Bovendien gebruikte men uit oogpunt van tijd- en ruimtewinst enkele logogrammen, waarmee een heel woord (Gr. *logos*) werd weergegeven door één enkel teken (Gr. *gramma*).
Deze logogrammen waren ontleend aan één van

Engelse nobel van Edward III, ingevoerd in 1344; logogram voor et *in de titel REX ANGLIAE Z FRANCIAE,* koning van Engeland en Frankrijk.
De koning is afgebeeld als de held die in de zeeslag bij Sluis (1340) het Franse cordon doorbrak, zoals Jesus in Nazareth dwars door de woedende menigte ging: IHESVS AVTEM TRANSIENS PER MEDIVM ILLORVM IBAT, maar Jesus ging dwars tussen hen door en ging zijns weegs; *Luc. 4:30.*

Plak van Willem V van Holland (1350-1389); logogram voor et *in de titel COMES HOLANDIAE Z ZELANDIAE,* graaf van Holland en Zeeland..

de oudste stenografiesystemen dat was ontworpen door Marcus Tullius Tiro, de tijdgenoot, vrijgelatene, vriend en secretaris van de Romeinse staatsman en redenaar Cicero (106-43 vC). De logogrammen van Tiro noemt men naar hem *notae tironianae,* Tironiaanse tekens. Zij werden overgeleverd in de manuscripten die hij van Cicero's brieven en oraties uitgaf om wijdverbreid toegepast te worden in de schrijfkunst van de vroege Middeleeuwen. In merovingische en karolingische kanselarijstukken komt men ze dan ook veelvuldig tegen. Ook kwamen ze nog voor in literaire manuscripten uit de 9e en 10e eeuw om tenslotte in de 11e eeuw in onbruik te raken. Slechts een drietal van hen werd een langer leven beschoren en zou als afkortingsteken voor woorden en lettergrepen nog een tijd in gebruik blijven. Onder hen bevindt zich de nota voor *et* en *ac* of *atque* (Lat. = en) dat zich had ontwikkeld van het oorspronkelijke teken ⁊ via ȝ (Engels document uit 1087) tot ȝ (charter van king John uit 1204). Later zou het in gestileerde vorm ook als type worden toegepast bij de boekdruk, o.a. door Coster (1444), Gutenberg (42-regelige Bijbel 1445) en Fust (Psalterium 1457).[1]
Het algemeen voorkomen van dit *en*-teken in het middeleeuwse kanselarijschrift en de aan dit teken inherente economische principes van tijd- en ruimtewinst zullen er waarschijnlijk oorzaak van zijn dat het logogram voor *et* ook op munten terecht kwam in een omschrift met Latijnse letters. Dit gebeurde vlak voor het midden van de 14e eeuw.
In Engeland had het logogram reeds zijn intrede op munten gedaan ten tijde van Edward III (1327-1377). Deze maakte toen zijn oom Karel de Schone van Frankrijk in 1328 als laatste van het Huis Capet kinderloos overleed, aanspraak op de Franse kroon. Tijdens de oorlog die hierdoor ontbrandde, versloeg hij in de zeeslag bij Sluis de Fransen en liet hij zich hetzelfde jaar 1340 nog

in Gent uitroepen tot koning van Frankrijk. Omdat het recht van munt een uiting is van soevereiniteit en omdat munten een propagandamiddel zijn bij het uitdragen van die soevereiniteit liet Edward met ingang van de muntregeling van 1344 zijn nieuwe titel op zijn munten zetten. De koningstitels van Engeland en Frankrijk werden zoals gebruikelijk in het Latijn gesteld en ze werden nevengeschikt door middel van het logogram voor *et*: EDWARDVS DEI GRATIA REX ANGLIAE Z FRANCIAE DOMINVS HYBERNIAE, *Edward bij Gods gratie koning van Engeland en Frankrijk, heer van Ierland.*[2]
In die tijd bestond er tussen Engeland en Holland niet alleen een economische en politieke band, er was ook een familierelatie tussen Edward en het Hollandse gravenhuis. Edward was namelijk getrouwd met Filippa van Holland-Henegouwen, wier zuster Margaretha de moeder was van graaf Willem V van Holland-Beieren (1350-1389).
Deze Willem heeft – kennelijk als eerste – het gebruik van het logogram van zijn Engelse oom nagevolgd om op de munten zijn rechten aan te geven als graaf van Holland en Zeeland, COMES HOLANDIAE Z ZELANDIAE. En wel op het schild, de plak en de groot.[3] Voor Brabantse munten deed het logogram zijn intrede gedurende de regering van Johanna en Wenceslaus (1358-1383) ter aanduiding van hun beider Brabantse condominium, WENCESLAVS Z IOHANA BRABATIAE DVCES.[4] In Gelre duidde het sinds Eduard (1361-1371) de combinatie van de ambtelijke en landsheerlijke macht aan DVX Z DOMINVS GELRENSIS,[5] evenals in Vlaanderen bij Lodewijk van Male (1346-1384), COMES Z DOMINVS FLANDRIAE.[6]
Aanvankelijk bestond dit logogram op de munten uit een verticaal streepje met schreven aan boven- en onderkant I, soms voorzien van een dwarsstreepje I. Als varianten hiervan traden in de loop der jaren allerlei vormen op, vermoedelijk ten gevolge van verschillende schrijftechnieken en -stijlen: ‡ ‡ ϟ ⅀ ⅀ en ⅁.
Rond het jaar 1404 werd de uiteindelijke Z-vorm bereikt: Z en ⅀. Dit geschiedde in Holland tijdens de regering van Albrecht, dus voor 1404;[7] in Brabant tijdens Johanna, dus voor 1405[8] en in Gelre tijdens Reinoud IV, dat wil zeggen na 1402.[9]
Gewoonlijk staat het Z-logogram in prepositie, vòòr het laatste woord van de opsomming en vertaalt men het met *en*. Omdat *atque* ook als enclitische suffix *-que* achter een woord wordt geplaatst, komt het logogram in een enkel geval ook wel na het laatste woord van de opsomming zoals bij de Gelderse filipsdaalder 1557 met HISPANIARVM ANGLIAE Z REX, *koning van Spanje en Engeland.* In het geval van postpositie is er echter nog een vertaling mogelijk die zijn oorsprong vindt in de combinatie van het Z-logogram met de abbreviatuur C' of C: ZC' of ZC, dat staat voor *et cetera* (=enzovoorts). We vinden die combinatie o.a. op de Gelderse pronkdaalder 1567 waarop staat DVX ... GELRIAE ZC, *hertog van ..., Gelre enz.* Tenslotte echter werd het Z-logogram zelf wel voor *enzovoorts* gebruikt zoals op de halve filipsdaalder: HISPANIARVM Z REX, *koning van Spanje enz.*
De keuze voor een juiste vertaling bij postpositie

Gelderse filipsdaalder 1557; logogram in HISPANIARVM ANGLIAE Z REX, koning van Spanje en Engeland, *nl. als echtgenoot van Maria Tudor (1554-1558).*

Spaanse zilveren reaal van Karel V en Johanna van Castilië, geslagen te Antwerpen in 1517; logogram voor et *in combinatie met de abbreviatuur C' in CASTELLAE LEGIONIS ARAGONAE ZC' REGES,* koningen van Castilië, Leon, Aragon enz.

– *en* of *enzovoorts* – dient men uit het zinsverband op te maken. In het geval van de Gelderse filipsdaalder 1557 met ... ANGLIAE Z REX is deze keuze evenwel niet exclusief te maken. Naast de vertaling *koning van Spanje en Engeland* blijft ook mogelijk: *koning van Spanje, Engeland enz.* In zo'n geval lijkt de oorspronkelijke *en*-betekenis van Z echter de oudste rechten te hebben, dus: *koning van Spanje en Engeland.*

Gelderse pronkdaalder 1567 van Filips II; logogram Z' en ZC in HISPANIARVM SECILIAE Z' REX ARCHIDVX AVSTRIAE DVX BVRGONDIAE BRABANTIAE GELRIAE ZC, koning van de beide Spanjes, Napels, Sicilië enz., aartshertog van Oostenrijk, hertog van Bourgondië, Brabant, Gelre enz.
Z' en ZC staan o.a. voor de titels REX INDIARVM ET HIEROSOLYMAE, DVX MEDIOLANI, COMES FLANDRIAE HANNONIAE HOLLANDIAE ZELANDIAE TYROLENSIS ET ZVTPHANIAE DOMINVS TRAIECTENSIS ET FRISIAE, koning van de Indiën en Jeruzalem, hertog van Milaan, graaf van Vlaanderen, Henegouwen, Holland, Zeeland, Tirol en Zutfen, heer van Utrecht en Friesland.

Gelderse halve filipsdaalder 1575; logogram voor etcetera in HISPANIARVM Z REX, koning van de Spanjes enz. *De spreuk van de koning gaat terug op de alfonsino d'oro van Alfonsus V van Aragon-Napels: DOMINVS MIHI ADIVTOR ET EGO DESPICIAM INIMICOS MEOS,* de Heer is mij tot helper, maar ik ben mijn vijanden tot wanhoop.

Samenvatting

In de Latijnse omschriften op Middeleeuwse en latere munten komt vaak een Z voor. Deze Z is geen letter (symbool voor een klank), maar een logogram (symbool voor een woord of lettergreep). Dit logogram werd in Engeland voor het eerst op munten geplaatst door Edward III in 1344. Enkele jaren later kwam het ook voor op munten van diens neef Willem V van Holland en vervolgens op munten van de andere Nederlanden. Het is afgeleid van de *nota tironiana* ⁊ die zich uiteindelijk tot Z ontwikkelde. Het staat voor het Latijnse nevenschikkende voegwoord *et* en diens equivalent *ac, atque* en het enclitische suffix *-que* en kan zowel in prepositie vóór, als in postpositie ná het laatste lid van een opsomming worden geplaatst. Later werd het ook gebruikt als logogram voor de combinatie ZC' = *et cetera,* dat in postpositie staat. In prepositie dient men het te vertalen met *en*; in postpositie met óf *en* óf *enzovoorts*. Indien echter de contekst niet tot een exclusieve keuze aanleiding geeft, heeft de oorspronkelijke *en*-betekenis de voorrang.

* Een palimpsest is een stuk perkament dat na verwijdering van de oorpronkelijke tekst opnieuw is beschreven.

Noten

1. J. Tschichold, *The ampersand; its origin and development,* London, 1957, 7-20.
2. C. Oman, *The coinage of England, Oxford,* 1931, 174, XIX.1.
3. Zie: Van der Chijs, *Holland* V.4, 9-12 en VI.17, 23, 25-26; JMP 1969/70, p. 117 e.v.
4. idem *Brabant* IX.2-3, X.7-8 en XXXIV.4.
5. idem *Gelre* V.2, 6-7.
6. Zie: Delmonte, *Gouden Benelux,* 458, 460, 462.
7. Zie: Van der Chijs, *Holland* VII.8.
8. idem *Brabant* XII.11.
9. idem *Gelre* VIII.1 en 3 en IX.5.

ûnder de upstalbeam

eala frya fresena

Stiensgea,

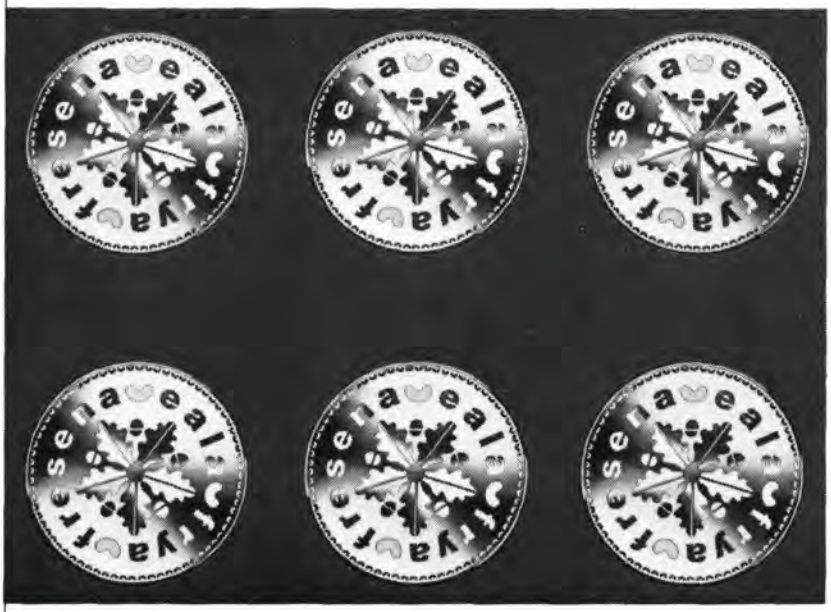

DE LYTSE
OLYMPYSKE SPULLEN
EUROLYMPIADE

OLYMPYSKE KROANEN (door 's Rijksmunt vervaardigd).
Maximale oplage 25.000.

Uniek voor Nederland/Europa en overal ter wereld is het feit dat de Kleine Olympische Spelen in Friesland worden gehouden. De Fryske Muntsentrale, die vanaf de eerste aanzet geïnformeerd was, heeft daarom direct contact opgenomen met 's Rijksmunt en een setje Fryske Olympische Kroanen laten vervaardigen.
Het onbetwistbare sukses van het eerste Friese setje, dat al lang uitverkocht is, zal door dit Olympische setje Fryske Kroanen in de schaduw worden gesteld. Omstreeks half juli wordt het setje zonder verdere kosten per PTT bij u thuisbezorgd.

messing
½ kroan
cupronikkel
1 kroan
2 kroanen
2½ kroan
5 kroanen
sulver
10 kroanen

Rijksmuntsetje

spesjale kroan *f* 75,—

Alle kroanen ha in diameter van 30 mm (kwaliteit F.D.C.)

Gezien het feit dat het Fryske Olympyske Setsje door geheel Europa wordt aangeboden is het van belang dat u niet te lang wacht met bestellen.
Het setje met vijf verschillende door 's Rijksmunt vervaardigde Fryske Kroanen kost slechts f 47,50. Een speciaal setje met een ekstra zilveren 10 kroanenstuk (los verkrijgbaar voor f 75,—) kost f 97,50. Het banknummer van de Fryske Muntsentrale is 43 69 14 638 – Amrobank Kollum. Giro van de bank 80 30 49.

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

12-5-1747
Haarlem
Op de doortocht van
Prins Willem IV
zilver 32 mm
f 250,—

Geïllustreerde prijslijst op aanvraag.

J. B. Westerhof
NUMISMAAT
gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.
Hoogend 18, 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - 's maandags gesloten

MUNTENHANDEL
PHOENIX

FA. PHOENIX ASSEN

Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 - giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid a.n.m.h.

Kent U al onze Oranje prijslijst. Gaarne zenden wij U deze toe na schriftelijke aanvraag.

muntenhandel Groningana

CIV. GRONIN CA.

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

HERDRUKKEN VAN BOEKEN

Het herdrukken van boeken brengt literatuur onder de aandacht van diegenen die daar anders geen ingang toe zouden hebben. **DIT IS GOED.**

Het fotocopieren van boeken al of niet eenzijdig – al of niet op ware grootte – al of niet met slechte afbeeldingen – al of niet behoorlijk gebonden – al of niet in geringe oplagen – al of niet met toestemming van de rechthebbenden – al of niet indien het origineel nog in de handel is – verhindert het tot stand komen van goede herdrukken en op den duur het uitbrengen van nieuwe boeken. **DIT IS SLECHT.**

Wij brengen onder Uw aandacht een goede herdruk, gebonden op ware grootte van:
MINARD van Hoorebeke, L.: Description des Méreaux et Jetons de Présence, etc. des Gildes et Corps de Métiers, Eglises, etc. 912 p., ill. 3 delen in 2 gebonden. *f* 300,—*

en een origineel, sinds enige tijd herontdekt, van:
BOUDEAU, E.: Catalogue général des monnaies françaises provinciales. 313 p., ill. Linnen *f* 100,—*

* De prijzen zijn exclusief port en 5% BTW.

A.G. van der Dussen b.v.
Hondstraat 5, 6211 HW Maastricht
(tel.043-15119)

(Een volledige literatuurlijst zullen wij op verzoek gaarne toezenden.)

JEAN ELSEN

Tervurenlaan, 65 – bus 1
B - 1040 BRUSSEL
Tel.: 02/734.63.56

Munten – Penningen
Boeken
Maandelijkse prijslijsten
Schriftelijke Veilingen
Oudheid
Middeleeuwen
Nederlanden

Rietdijk bv

Veiling no. 334 Vrijdag 14 juni 1985
in zaal 8 van Hotel Gouden Wieken
Oude Scheveningseweg 237
2584 KA Scheveningen

waarin opgenomen o.a.
* Provinciale munten; o.a. gouden dukaat Overijssel *1738*, zilveren dukaat Zwolle *1664*
* Leuk Koninkrijk, w.o. veel lots
* Gouden dukaten; o.a. 1815, 1818, 1837, 1849, alsmede Gelderland 1801
* Koloniaal; o.a. 1 gulden 1794 in FDC
* Buitenland; o.a. 20 dollar 1876, Maple Leaf 1979, Hawaii dollar 1883, Rusland 1 poltina 1798, zolotnik z.j., Vatikaan 20 lire 1869R, Suite medailles des Rois de France etc.
* Veel collecties in albums
* Mooie collectie bankbiljetten Nederland en koloniën; o.a. zilverbonnen, 10 gulden *1852I*, proefdrukken, misdrukken enz. in prachtige kwaliteit
* Grote collectie gouden en platina proofmunten Canada, Rusland, Franklin Mint 1976-1980
* Veel lots diversen enz.

Kijkgelegenheid: 14 juni in zaal 10 van Hotel Gouden Wieken, van 10.00-13.00 uur. Aanvang veiling: 's middags 14.00 en 's avonds 19.00 uur.

Veilingcatalogus te verkrijgen door storting van *f* 10,— op gironummer 420875 t.n.v. Rietdijk b.v., Noordeinde 41, 2514 GC Den Haag, o.v.v. 'Munten' (voor een heel jaarabonnement).

Rietdijk b.v. een kwestie van vertrouwen sinds 1919

Noordeinde 41 (schuin t/o het Paleis)
2514 GC Den Haag, tel.: 070-647831, bgg 647957

HERDENKINGSPENNING
TENTOONSTELLING 'HOMMAGE AAN JEROEN BOSCH'

ter gelegenheid van het 800 jarig bestaan van de stad 's-Hertogenbosch

Deze bronzen penning, gemaakt door de Belgische kunstenaar Nat Neujean, verbeeldt aan de voorzijde Hieronymus Bosch, een naakt van Nat Neujean dat leunt op een Jeroen Bosch figuur, die een sleutel reikt aan Jeroen Bosch. Hiermee symboliseert de kunstenaar de overbrugging van onze tijd naar de tijd van Jeroen Bosch.
Aan de achterzijde het wapen van de stad 's Hertogenbosch met de Wildemannen.

penning: gesigneerd Nat Neujean.
opschrift voorzijde: Hieronymus Bosch
opschrift achterzijde: 's Hertogenbosch 1185-1985
techniek: Brons
doorsnee: 7 cm.
oplage: 1000 met genummerd certificaat.
prijs: *f* 125,—; voor leden van de vereniging van penninghouders *f* 100,—.

GALERIE HÜSSTEGE

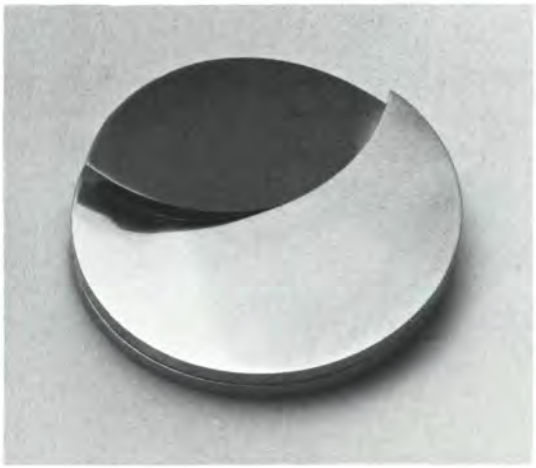
Verwersstraat 28, 5211 HW 's-Hertogenbosch, Tel. 073-142863

geopend van dinsdag t/m zaterdag 11.00-17.30 uur.

Penningnieuws

door Frank Letterie

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hamminkweg 1, 7251 RB Vorden.

Penning Nederlandse Muziekprijs
In 1981 ontworpen door Lijsbeth Teding van Berkhout in opdracht van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk. De penning is gemaakt van rood koper en bestaat net als de door haar in 1980 ontworpen verenigingspenning uit twee identieke delen, die in elkaar gedraaid kunnen worden. De penning is hierbij in gesloten en open toestand afgebeeld. Op de vlakken aan de binnenzijde is de tekst gegraveerd. Op de ene kant 'Nederlandse Muziekprijs' en op de andere de naam van de winnaar en het jaartal van uitreiking. In 1981 is aan Hans Roelofsen de prijs toegekend en in 1983 aan Ronald Brautigam en Jard van Nes.

VREEDENHOFF
NIEUWERSLUIS

1974 - 1984
Kam. A.J.-A.M. Lisman van Raay

de Olmenhorst
Haarlemmermeer

GOVERT WILLEM ADRIAAN DE CLERCQ
1909 - 1984
WROETEND KOMIKER DOOR

Penningen van Barbara de Clercq-Brinkgreve
Barbara de Clercq-Brinkgreve, die eerst Spaans studeerde, maakt pas sinds anderhalf jaar penningen. Behalve aanwijzingen van haar vader, Geurt Brinkgreve, heeft zij verder geen opleiding in dit vak genoten.

Penning 'Vreedenhoff' Nieuwersluis
Bronzen gietpenning (diameter 65 mm). Gemaakt ter ere van het 10 jaar bewonen van dit buiten.
De voorzijde toont het aangezicht van het huis met park en hek.
De keerzijde: De kortgeleden gerestaureerde theekoepel.

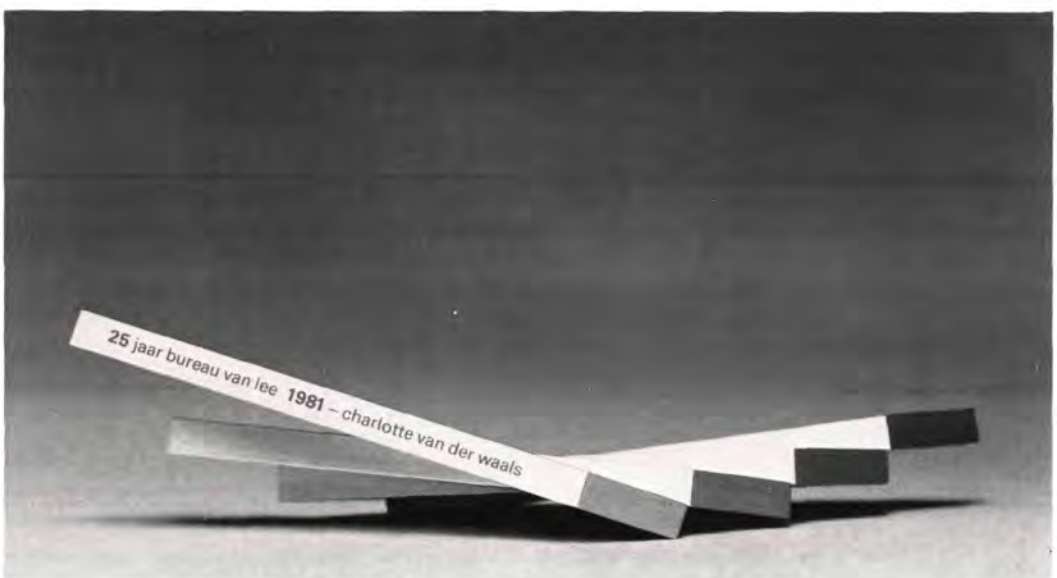
Penning 'De Olmenhorst'
Bronzen gietpenning (diameter 55 mm) ontworpen ter gelegenheid van de 75ste verjaardag van de eigenaar, landbouwer en fruitteler in de Haarlemmermeer.
Voorzijde: Het woonhuis met de akker ervoor. Keerzijde: De lijfspreuk van de jarige 'Wroetend kom ik erdoor', gesymboliseerd door een mol, die uit zijn molshoop te voorschijn komt.

Penning 'Kees Kortenoever'
Bronzen gietpenning (diameter 50 mm) gemaakt ter gelegenheid van de 65ste verjaardag van Kees Kortenoever, architect en zeilliefhebber.
Voorzijde: Het gereedschap van de architect. Keerzijde: Het strandzeilen door de Sahara begeleid door dolfijnen met de spreuk van Simon Stevin, die de eerste ijszeiler ontwierp: 'Het is wonder en het is geen wonder'.

Penning 'Gijsbrecht van Aemstelkwartet'
Eénzijdige bronzen gietpenning (diameter 40 mm) van het kwartet.

'Wassend'
Bronzen gietpenning uit 1983 van Ruth Brouwer.

Penning 25 jaar Bureau van Lee
In 1981 werd Charlotte van der Waals door Bureau van Lee opgedragen een ruimtelijke penning te ontwerpen, ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het bureau.
De penning van geanodiseerd aluminium, is zo geconstrueerd, dat hij driedimensionaal veranderbaar is. Charlotte van der Waals is vormgeefster, industrieel ontwerpster, hetgeen duidelijk uit haar benadering van 'de penning' blijkt. Zij kreeg van 1967-1971 haar opleiding aan de Gerrit Rietveld Academie in Amsterdam. In 1976 ontving zij een stipendium van C.R.M. Zij heeft verschillende tentoonstellingen in binnen- en buitenland gehouden.

De vroedschapspenningen van Gouda

door H.J. van der Wiel

De Goudse vroedschap besloot op 1 januari 1691 het bijwonen van hun vergadering voor de leden aantrekkelijker te maken[1] door het uitreiken van een presentiepenning. Tevoren had men de laatkomers en wegblijvers een boete laten betalen, kennelijk zonder veel verbetering in de opkomst te bereiken. De resolutie luidde: "...de penaliteit offte boeten van ses stuyvers bij voorgaande resolutiën gestatueert tegens diegenen van de heeren raeden en ministers die absent souden mogen wesen oofte laet inkomen naer het lesen van haer naemen als de vroetschap is geconvoceert geworden, voor het toekomende te mortificeren ende in plaetse van dien aan de heren raeden en ministers die present sullen wesen in de vroetschap voor het lesen van haer respectieve naemen te distribueren naar het exempel van andere steden yder reise als deselve ter vroetschap compareren een penningske ter waerde van een oort van een rijcksdaelder of daer omtrent'.

De Burgemeesters moesten zich belasten met de aanmaak van de bedoelde penning. De Goudse tekenaar Arent Lepelaer maakte een ontwerp en werd hiervoor met *f* 18,— beloond. En de benodigde stempels werden besteld bij de Haagse graveur Josias Drappentier. Op diens advies werd ook besloten dat de penning meer zilver mocht bevatten dan overeenkwam met een kwart rijksdaalder. In de vergadering van 17-12-1691 maakten de Burgemeesters bekend dat de stempels gereed waren. Voor het maken en het snijden rekende Drappentier 370 gulden[2]. Het slaan van de penningen werd gegund aan Mattheus Sonnemans, Muntmeeser te Dordrecht. Deze had drie jaar tevoren ook de Rotterdamse vroedschapspenning geslagen. Er werden 3000 penningen besteld, en bovendien 70 afslagen in goud. Sonnemans voert in zijn rekening op:

aan zilver 117 mark 5 ons en 5 engels, tegen 25 gulden en 8 stuiver het mark	*f* 2981,06
aan goud voor 70 penningen à 4 dukaten	*f* 1400,—
7 percente	*f* 98,—
Werkloon	*f* 360,—
Totaal	*f* 4839,06

De kosten van de gouden penningen worden in de stadsrekening niet genoemd en naast het afschrift van de kwitantie in het stadsregister[3] staat vermeld dat dit bedrag ad *f* 1498 aan de stad werd terugbetaald door de houders van de penning. Ze zijn dus particulier besteld, en werden niet uitgereikt door het stadsbestuur. Verdere gegevens hierover heb ik niet gevonden.

De penning is afgebeeld bij Van Loon (deel I p. 151). De voorzijde laat ons het gekroonde stadswapen zien, met daaronder, op een halfrond lint de wapenspreuk PER ASPERA AD ASTRA, de woorden ten onrechte door punten gescheiden. Het wapen staat tussen twee op sokkels geplaatste borstbeelden. Op de linker sokkel staat FLOR.V. waardoor duidelijk wordt dat het borstbeeld Graaf Floris V voorstelt, die in 1272 aan Gouda stadsrecht verleende. Op de rechter sokkel staat CATZ EQ., waarmee Ridder Nicolaas Cats wordt aangeduid, de eerste slotvoogd. Achter het wapen staat een vrouwenfiguur, het hoofd naar links gewend, met in de rechterhand een vaandel waarop te lezen valt JAC.COM. Kennelijk wordt Gravin Jacoba van Beyeren bedoeld, die tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten de stad beloonde wegens de haar verleende steun.

Boven dit tafereel staat CONDITORIBVS (aan de stichters van de stad).

De keerzijde toont een gezicht op de stad, gezien vanaf de IJssel, met het opschrift NUMMUS SENATORIUS. Op de voorgrond zit een riviergod met een naar omlaag gerichte drietand.

De penning heeft een doorsnee van 30 mm; het gewicht wisselt tussen 9,4 en 9,9 gram.

Bij besluit van 23 oktober 1696 machtigt de vroedschap de thesaurier tot betaling van 22 stuiver voor iedere ingewisselde penning. Toch zijn er in de loop der tijd heel wat exemplaren achtergehouden, zodat op 16 augustus 1706 in het resolutieboek[4] wordt aangetekend dat de vroedschap heeft besloten nog eens duizend exemplaren te laten slaan. De in 1692 gemaakte stempels waren blijkbaar niet meer voorhanden, althans niet in bruikbare staat, want de nu geleverde penning is duidelijk anders, en minder artistiek uitgevoerd. De voorzijde toont Gravin Jacoba ten voeten uit, staande links van het wapen, met

De Goudse vroedschapspenning van 1691

De Goudse vroedschapspenning van 1706

het hoofd naar rechts gedraaid. Het wapen is niet schildvormig maar ovaal, de wapenspreuk staat niet op een lint maar in de afsnede. Geen punten achter de woorden CONDITORIBVS VRBIS, die een groter deel van de omtrek bezetten en van een andere letter zijn.
De keerzijde bestaat ook uit dezelfde elementen als de eerste penning, maar de riviergod houdt zijn drietand nu omhoog in plaats van omlaag, en het grote schip op de IJssel ligt een stuk meer naar rechts. Correspondentie over deze tweede emissie heb ik in het Goudse archief niet aangetroffen, en evenmin is het mij gelukt de rekening van deze penning terug te vinden. Daardoor is ook de graveur onbekend gebleven, want het was in ieder geval niet Josias Drappentier. Deze was kort tevoren, op 3 augustus 1706, in zijn woonplaats Den Haag overleden. De familie Drappentier, oorspronkelijk afkomstig uit Antwerpen, heeft zich via Vlissingen verspreid over Nederland, en heeft veel bekwame graveurs voortgebracht. Als mijn veronderstelling juist is dat de tweede penning ook in Dordrecht werd geslagen dan zijn de stempels wellicht gemaakt door de daar werkzame graveur Daniël Drappentier, een neef van Josias.
Men moet de Goudse vroedschapspenning niet verwarren met de in 1872 ter gelegenheid van het 600-jarig bestaan van de stad geslagen herdenkingspenning. Deze heeft dezelfde voorstelling, maar is kleiner (25 mm doorsnee tegen 30 mm bij de vroedschapspenning) en op de voorzijde is het omschrift aangevuld met 1272 VAN BERGEN YZENDOORN 1872 als eerbewijs aan de toenmalige burgemeester. Op de keerzijde staat onder het stadsgezicht GOUDA'S 600JARIG JUBILÉ.

Noten:

1. Resolutieboek 1691 fol. 1 O.S.A. Gemeente-archief Gouda.
2. Stadsrekeningen 1692 fol 159 ibidem.
3. Stadsregister 1692 fol 49 ibidem.
4. Resolutieboek 1706 O.S.A. 60 ibidem.

Een muntmeestersteken als ontwerpprobleem

door F. Sevenhuijsen

Het bijzonder aardige relaas over de lotgevallen van het muntmeestersteken op de eerste koninkrijksmunten in een vorige aflevering (1) geeft mij aanleiding tot een kanttekening. De bedoeling ervan is, te proberen toch nog iets meer te begrijpen van de manier waarop Michaut dit deel van zijn opgave heeft uitgevoerd.
Van onze huidige muntreeks zijn de gedachten die tot het ontwerp hebben geleid gelukkig uitvoerig geregistreerd (2), maar naar die van Michaut zullen we – bij gebrek aan schriftelijke bronnen – inderdaad moeten 'raden'. Dat wil zeggen: we zullen door redeneren zo dicht mogelijk bij de waarheid moeten zien te komen, als we tenminste recht en reden willen hebben om te oordelen dat hij 'drastisch is afgeweken van het hem voorgelegde ontwerp' en dat het op de ducaten en het kwartje geplaatste teken 'beter' is. We zullen trouwens voor zo'n oordeel ook een maatstaf moeten vinden. We zullen ons daarvoor moeten realiseren wat de opgave precies inhield, wat de vrijheden en verplichtingen van een ontwerper tegenover zo'n opgave zijn en tenslotte zullen we moeten beoordelen of de ontwerper zijn vakkkenis met voldoende inspanning ten dienste van zijn opdrachtgever heeft gesteld.
De opdracht was, om ponsoenen te maken voor de twee tekens die op de verschillende munten zouden moeten worden geplaatst. Als richtlijn, naast de bewoordingen waarmee die tekens in de voordracht van de Raden en Generaalmeesters en het K.B. zijn omschreven, waren ze nog in een bijlage getekend weergegeven (afb. 1 in genoemd artikel). Die tekening is niet zozeer een 'ontwerp' in die zin dat dit alleen nog in metaal gereproduceerd hoefde te worden. Het was gemaakt als een illustratie van de voordracht van de Raden en Generaalmeesters aan Zijne Majesteit, om hem daarmee een idee te geven van de vormen waarover hij een besluit moest ondertekenen. Er zijn significante verschillen tussen de op grotere schaal en op ware grootte getekende versies, zodat ze zeker niet kunnen worden aangemerkt als eenduidige weergave van wat Michaut moest produceren. Op eenzelfde manier krijgen architecten soms van hun opdrachtgevers 'getekende programma's van eisen' die zij met de inzet van hun specifieke vakkenis tot een (cq: in hun) ontwerp moeten verwerken. Voor ontwerpers is het eigenlijk de moeilijkste vorm waarin een opdracht vervat kan worden, omdat nl. de verantwoordelijkheid voor het 'wat' (in ons geval de motiefkeuze)

heel duidelijk bij de opdrachtgever berust en de verantwoordelijkheid voor de uiteindelijke vorm (het hoe) heel duidelijk bij de ontwerper. Hij kan daarop worden aangesproken en die verantwoordelijkheid niet ontlopen, door te zeggen dat zijn opdrachtgever dat al zo had getekend. Anderzijds is het moeilijk om zich te onttrekken aan de suggestie die van zo'n getekende vorm uitgaat en vraagt het inspanning de weg open te houden naar de meest passende, eventueel zelfs heel andere oplossingen. Die kritische houding ten opzichte van de opgave is een van de kenmerken die men bij een goede ontwerper mag verwachten.

We kunnen dus wel vaststellen dat Michaut tot taak had de beide motieven, de Mercuriusstaf en het topstuk van Suermondt's familiewapen tot herkenbare en in het muntbeeld goed plaatsbare merktekens om te vormen. Wat dat laatste betreft, zij maken geen deel uit van het eigenlijke muntbeeld en zijn secundaire, afzonderlijke elementen die dus liefst ook zo veel mogelijk 'in zich zelf gekeerd' moeten zijn. Zij moeten, afhankelijk van hun context, rechtop dan wel onder verschillende hoek gekanteld, kunnen worden geplaatst zonder hun eigen karakter geweld aan te doen.

Op de dukaat was voor de tekens het begin en het eind van het omschrift op de voorzijde bestemd (afb. 1). Op de overige munten is kennelijk plaatsing ter weerszijden van de voet van het wapenschild daarvoor aangewezen.

Afb. 1 Bovenkant van de vz. van de gouden dukaat 1817 (Schulman 204)

Hoe nu is Michaut met die opgave te werk gegaan? Dat hij de getekende vormen niet slaafs heeft gevolgd, is duidelijk. Hij heeft zich gerealiseerd dat, als hij de vleugels aan de mercuriusstaf *op de gevraagde schaal* herkenbaar wou houden, zij binnen het teken een belangrijker deel van de ruimte moesten krijgen en dus de interne verhoudingen in het motief drastisch moesten worden veranderd. Hij activeerde die vleugels bovendien, zodat ze wat meer 'nijverheid' uitstraalden dan de wat slappe vormpjes uit de tekening. Hij begreep dat slangekoppen om een andere weergave vroegen en dat de subtiele vormgeving van het handvat op deze schaal niet zou werken. Kortom hij gedroeg zich als van een vormgever mocht worden verwacht, die tenslotte vanwege de inbreng van zijn specifieke kennis van het ontstaan en het effect van vormen was ingeschakeld. Als we nu kijken wat hij met het 'borstbeeldje' gedaan heeft, is dat in feite niet eens zo vreselijk drastisch. Hij heeft het kopje en het kraagje niet méér veranderd dan voortvloeit uit het onderscheid tussen tekenen en modeleren; hij articuleert de rand van het hoedje iets meer dan v.d. Kellen het doet, waardoor zowel de getekende vorm als de hoofdband van het morenkopje hun weerslag in het tekentje krijgen. Hoe dan ook, als men de onderste helft van het gearceerde deel van het figuurtje afdekt, is er nauwelijks enig verschil met wat er op de dukaten en het kwartje is geplaatst.

De enige restvraag blijft dus eigenlijk: waarom zou Michaut de voet onder het kopje zo hebben afgepunt of beter: een tapse vorm hebben gegeven. Naar mijn mening zijn daarvoor twee geldige redenen aan te voeren. Allebei komen die voort uit het element 'plaatsbaarheid'.

De moeilijkheid van het getekende figuurtje is, dat het feitelijk rechtop moet staan om niet de indruk van een 'omgevallen' beeldje te maken. De vorm van de voet suggereert dat het ergens op hoort te staan. Dat klopt natuurlijk ook, want het was immers het topstuk van het familiewapen. Het moet nog wat verder verzelfstandigd worden om (mirabile dictu) beter dienstbaar te kunnen zijn binnen het muntvlak.

We zien nu dat Michaut een middel uit de truckendoos van de vormgevende professies pakt, dat vaker gebruikt wordt om een onderwaartse relatie te verzwakken: naar beneden toe versmallen. Stoelpoten kunnen bv. door dat middel het mobiele karakter aan een stoel geven. De zuilen in het paleis van Knossos op Kreta geven door dat zelfde middel de impressie van 'loskomen van de aarde', van 'overwinning op de zwaartekracht'. Michaut versterkt het-in-zich-gekeerd-zijn nog door plastisch een ronde dwarsdoorsnede te suggereren. Het wordt een 'voorwerp', dat je in de hand zou kunnen nemen en dus ook een naam verdient. Eigenlijk is het een perfect merkteken! Daar komt nog iets anders bij. De plaats onder aan de voet van het wapenschild is een tapse ruimte waar dit tekentje passend in kan worden geplaatst. Op het kwartje van 1817 is het teken ongelukkig tussen wapenhoek en rand geklemd en lijkt het zojuist door het wapen te zijn omgegooid.

We kunnen verder nog overwegen dat de doorgaans symmetrische opstelling van de beide tekens een zekere vormovereenkomst verlangt. Op de Brusselse muntslag is goed te zien dat een

Afb. 2 Onderkant van de kz. van een 'Brussels' kwartje (Schulman 296)

groot verschil tot een wat onbevredigend resultaat leidt, doordat ze precies door dat verschil te veel aandacht vragen (zie fig. 2).
Hebben we enig recht om zo, al redenerend, de veronderstelling te uiten dat de ontwerper inderdaad deze of daaraan verwante gedachten heeft gekoesterd? Welnu, we kennen van zijn hand drie versies van het teken: het 'kindje in de luuren', het mummietje en de uiteindelijk gekozen fakkel. Alle drie zijn het taps toelopende figuurtjes die zich goed lenen om op de opgegeven plaatsen in het muntbeeld te worden toegepast (zie fig. 3). Zelf voortkomende uit de vormgevende professies kan ik me nauwelijks voorstellen dat zoiets toevallig is.

Afb. 3 De drie door Michaut ontworpen muntmeestertekens

De geschiedenis die op deze, naar mijn inzicht volstrekt integere, opdrachtvervulling volgt, is eigenlijk hartverscheurend, niet in de laatste plaats omdat we er te veel parallellen van kennen. Dat soort dingen gebeurt tot in onze tijd toe, zowel met postzegel- als met muntontwerpen.
In plaats van de kennelijk grote benoembaarheid van het tekentje als een kwaliteit aan te merken, gingen ambtenaren, zonder gehinderd te worden door veel benul van de implicaties van zo'n opgave, paniekerig reageren. Zij wisten zelfs de nog niet zo erg ervaren Koning te bewegen tot het desavoueren van een door hemzelf ondertekend besluit. Het was een volstrekt onnodige angst voor spotnamen en de 'openbare mening'. Hoeveel door ons in de numismatiek gehanteerde muntnamen zijn niet gesproten uit precies dat soort volksetymologieën die via de benoembaarheid het bewijs vormen van de zo essentiële herkenbaarheid van een munt.
Het uiteindelijk resultaat van al die opwinding was een tekentje, dat op zich niet beter of slechter was dan het gewraakte. Michaut kreeg het, tot op de dag van vandaag hardnekkige gerucht mee, dat hij een fout had gemaakt en Suermondt was zijn persoonlijke binding met het merkteken kwijt geraakt. Tel uit je winst!

1. P.W. Kasteleyn, Mercuriusstaf en Morenbuste. De invoering van een welbekend en een miskend teken op Nederlandse Koninkrijksmunten, De Beeldenaar 9 (1985) 3-14.
2. zie bv. H.W. Jacobi, De nieuwe beeldenaars voor de Nederlandse muntserie, *De Beeldenaar* 5 (1981) 127.

Boekbespreking

Albert Galloway: Illustrated Coin Dating Guide for the eastern world. Uitgave van Krause publications (USA) 1984. ISBN 0-87341-046-7; 136 pagina's. Prijs *f* 38,75.

In dit boekwerkje wordt gerefereerd aan het artikel 'DATING' dat voorkomt in de Standard Catalog of World Coins (onder ons beter bekend als het 'telefoonboek') en in The Standard Guide to South Asian Coins and Paper Money. Beide boeken zijn eveneens uitgaven van Krause Publications.
De laatste jaren is de belangstelling voor 'oostersе' munten sterk toegenomen. Ongetwijfeld zal Albert Galloway hierop hebben ingespeeld.
Vele verzamelaars hebben nogal eens moeite om de op 'oosterse' munten voorkomende jaartallen 'om te rekenen' tot AD-jaartallen.
Weinig problemen zijn er bij het herleiden van AH = Anno Hegirae' jaartallen tot AD = Anno Domini jaartallen. U weet dat de Mohammedanen beginnen te 'tellen' in 622. In dit jaar en wel in juli 622 vluchtte Mohammed van Mekka naar

Medina (dus: jaartal op munt +622 −3%. De aftrek van 3% wordt toegepast om de verschillen tussen het Islamitische maanjaar en het westerse zonnejaar op te heffen.)
Voorbeelden hiervan kunt u o.a. vinden in 'Coins of the World' van William D. Craig en in 'Arabic Coins and how to read them' van Richard Plant.
Voor deze zgn. Hegirae (ook wel Hijra of Hegira) jaartallen geeft Michael Mitchiner in zijn 'The World of Islam' zelfs uitgebreide tabellen, te beginnen bij AH 1 tot en met AH 1400, met daarnaast de AD-jaartallen.
In bovengenoemde boeken komen ook andere tijdrekeningen aan de orde, zoals b.v. de Ilahi-Era (munten van de Mogul keizer Akbar in India) en de Solar-Hijra (o.a. in Iran en Afghanistan).
Wat is nu de verdienste geweest van Galloway. M.i. dat hij de zeer vele tijdrekeningen bij elkaar heeft gebracht in één boekwerkje.
Graag geef ik hiervan enkele voorbeelden.
China-verzamelaars komen ruimschoots aan hun trekken. Maar liefst 23 pagina's worden aan deze munten gewijd. Hieronder vallen ook de munten van Tibet met zijn Sho, zijn Tangka en zijn Srang. Maar ook munten uit het Szechuan-Shensi Soviet District en het Hupeh-Honan-Anhwei Soviet District.
Ook Japan komt vrij uitgebreid aan de orde: te beginnen met de Genbun Periode tot en met het huidige systeem. Van het moeilijke Japanse systeem stappen we even over op een gemakkelijk Italiaans, dat gangbaar was tijdens de regering van Benito Mussolini. Tijdens zijn regeerperiode werden de jaartallen op de munten in zgn. Romeinse cijfers vermeld. Voorbeeld: jaar V = 1927; jaar XVII = 1939.
Ook de vele India-verzamelaars kunnen in dit boekje hun hart ophalen.
Het zou te ver voeren om alle daterings-systemen hier op te sommen. Slechts enkele wil ik toch nog wel graag noemen, waarbij de nadruk gelegd wordt op munten van de zgn. Native-States (ook wel de Princely States genoemd): Baroda, Chambra, Junagadh, Kutch e.a. met de Vikrama Samvet Era. Hierbij wordt het 'vertaalde' jaartal verminderd met 57 om te komen tot het AD-jaartal. Bij munten van Mysore (met het olifantje) wordt het jaartal vermeerderd met 571: de zgn. Maludi Era.
Voor de 'vertaling' van de 'inheemse' jaartallen tot de westerse jaartallen kan men gebruik maken van de in dit boekje voorkomende tabel (pag. 70): STANDARD INTERNATIONAL NUMERAL SYSTEMS, met de cijfers 0 t/m 10 en de getallen 50-100-500 en 1000. Trouwens het hele boekje is voorzien van tabellen. Ik noem de Hejira Data Chart (nog uitgebreider dan bij Mitchiner); de Conversion Table; de chart met Hebrew Numerals en data; de Tibetan Cyclical Chart enz. enz.

Ik wil nog wijzen op de foto's van de munten. Alle munten zijn 'herleid' tot de maat van ca. 5 cm doorsnee. Met pijltjes en streepjes wordt aangegeven waar zich de jaartallen bevinden met meestal de 'vertaling' in ons cijferschrift.
Al met al een kostelijk boekje. Niet zomaar een leesboekje. Neen: het is echt een naslagwerk dat zeker niet mag ontbreken in de bibliotheek van vele muntenverzamelaars die zich op een of ander 'oosters' land hebben georiënteerd.

P.H. van Kogelenberg

Verenigingsnieuws

Bijeenkomst kringvoorzitters
16 maart kwamen de voorzitters van de Nederlandse kringen in het Centraal Museum in Utrecht bijeen om onderwerpen van gemeenschappelijk belang te bespreken en ervaringen uit te wisselen.
Aan de orde kwamen o.a. het jaarlijks overzicht van de voor de numismatische kringen gehouden voordrachten; De Beeldenaar, attenties voor sprekers.
Na een gezamenlijke lunch vertelde de oud-voorzitter van de kring Twente, de heer H. Gerritsen aan de hand van eigen ervaringen wat er allemaal komt kijken als een kring een tentoonstelling wil organiseren, o.a. het kiezen van een thema, het bijeenbrengen van de collectie, verzekering, het maken van vitrines.
Het is te hopen dat de heer Gerritsen zijn ervaringen ook in De Beeldenaar wil publiceren.

J.K.

Door de redactie ontvangen
Opnieuw verscheen een artikel over de technische aspecten van de muntslag in een aflevering van de Journal of Mechanical Working Techology, vol. 11, no. 1, March 1985, pp. 37-52:
F. Delamare en P. Montmitonnet, Evolution of Coin Striking Processes: a Mechanical Survey. I. Hammer Striking.
Dit tijdschrift is een uitgave van Elsevier Science Publishers B.V., Postbus 211, 1000 AE Amsterdam.

Prijslijst per 1 mei 1985

Voor afbeeldingen zie catalogus van de Verenigingspenningen.

Met het uitkomen van deze lijst vervallen alle vorige prijsopgaven. Onderstaande prijzen gelden tot nader aankondiging, terwijl tussentijdse prijswijzigingen voorbehouden blijven.
Penningen van onderstaande lijst worden – uitsluitend aan leden en op voorwaarde, dat deze penningen niet in de handel gebracht worden – geleverd tegen genoemde bedragen, vermeerderd met de kosten van toezending. Betaling kan geschieden na ontvangst van de bij de aflevering bijgesloten nota en wordt dan gaarne per omgaande tegemoet gezien, met vermelding van het nota nummer.
Bestellingen s.v.p. uitsluitend te zenden aan:
Mevr. M. Kemper-Koel, Mollenburgseweg 60,
4205 HD Gorinchem, tel. 01830-26543.

Van de penningen ouder dan 25 jaar zijn nog enkele in voorraad. Van de overige penningen ouder dan 25 jaar kan prijsopgave gevraagd worden bij bovenstaand adres.
Hoewel zoveel mogelijk geprobeerd wordt van al de onderstaande penningen enkele exemplaren in voorraad te houden, kan het natuurlijk voorkomen, dat een penning tijdelijk is uitverkocht. Wij vragen er bij voorbaat begrip voor, dat er soms enige tijd gemoeid is met het aanvullen van de voorraad.

1960-1	Multatuli-Max Havelaar	Auke Hettema	63 mm	G.	ƒ 87,50
1960-2	50 jaar Heemschut	G. Brinkgreve	60 mm	S.	ƒ 28,—
1961-1	Jan Pietersz. Sweelinck	Louise Metz	65 mm		ƒ 56,—
1962-1	Geboortepenning	Christina Nijland	55 mm		ƒ 28,—
1962-2	G.H. Breitner	Wilfried Put	70 mm	G.	ƒ 90,—
1963-1	Frank Lloyd Wright	Eric Claus	80 mm	G.	ƒ 95,—
1964-1	Shakespeare	V.P.S. Esser	55 mm	G.	ƒ 80,—
1964-2	Ruimtevaart	Jan Snoeck	49 mm		ƒ 28,—
1965-1	Hendrick de Keyser	Frank Letterie	63 mm	G.	ƒ 87,50
1966-1	150 Jaar Kon. Penningkabinet	Eric CLaus	74 mm	G.	ƒ 91,—
1967-1	Ruiter te Paard	Arthur Spronken	40 mm	G.	ƒ 67,50
1967-2	Leda en de Zwaan	Fred Carasso	55 mm	G.	ƒ 82,50
1968-1	Israël 1948-1968	Theresia v.d. Pant	76 mm		ƒ 47,50
1968-2	Herd. Begin 80-Jarige Oorlog	H.J.J. Dannenburg	61 mm	G.	ƒ 80,—
1969-1	Zomer	Ruth Brouwer	64 mm	G.	ƒ 80,—
1970-1	150 Jaar Electr.-Ampère	Renze Hettema	60 mm		ƒ 22,50
1970-2	Word wat gij zijt	Floyd T. DeWitt	50 mm	G.	ƒ 82,50
1971-1	Hoekig-Rond	Fried. C.J. Wevers	60 mm		ƒ 28,—
1972-1	Dr. Maria Montessori	Nynke Jelles-Schepers	80 mm	G.	ƒ107,50
1972-2	Herder met schapen	Christl Seth-Höfner	63 mm	G.	ƒ 82,50
1973-1	Vondelparkslager	J.H. Jorna	70 mm	G.	ƒ 65,—
1974-1	Le couple	Fons Bemelmans	75 mm	G.	ƒ 70,—
1974-2	Leidse Universiteit	Ek van Zanten	70 mm		ƒ 30,—
1975-1	Jubileumpenning	Paul Grégoire	29 mm	Z.SG.	ƒ 35,—
1975-1 +	Jubileumpenning + boek	Paul Grégoire	29 mm	Z.SG.	ƒ 35,—
1976-1	Alice in Wonderland	Marianne Letterie	105 mm	M.G.	ƒ 60,—
1976-2	Naaktstrand	Guus Hellegers	70 mm		ƒ 30,—
1977-1	Zonder titel	Ger Zijlstra	75 mm	VG.	ƒ 25,—
1978-1	Linnaeus	Chr. Nijland	65 mm	M.G.	ƒ 45,—
1978-2	Brecht	Geer Steyn	60 mm	G.	ƒ 57,50
1979-1	200 jaar Teyler's Stichting	Fr. Weinberg	58 mm	G.	ƒ 57,50
1979-EX	Vredespenning	Niel Steenbergen	95 mm	G.	ƒ125,—
1980-1	Vierkant met cirkel in hoek	Lysbeth Teding v. Berkhout	60 mm	K.	ƒ 75,—
1980-2	A bird in the hand is worth two in the bush	Theo van de Vathorst	60 mm	G.	ƒ 57,50
1981-1	Geboortepenning	Jet Schepp	52 mm	G.	ƒ 50,—
1982-1	Kiem	Wien Cobbenhagen	50 mm	G.	ƒ 57,50

1982-2	Holle Bolle Gijs	Cornelis de Vries	64 mm	G.	*f* 60,—
1983-EX	Anti-kernbom	Louise Metz	75 mm	G.	*f* 137,50
1983-1	Hugo de Groot	Jos Reniers	70 mm	G.	*f* 75,—
1984-1	Willy the naughty cat	Carla Klein	60 mm	G.	*f* 55,—
1984-2	De bot	Frank Letterie	80 mm	G.	*f* 95,—

Van de 1000 genummerde exemplaren van de Jubileumuitgave over het slingergieten, met het zilveren penninkje is nog een restant verkrijgbaar. Hiervan komt geen herdruk (zie penning 1975-1+).
De catalogus van Verenigingspenningen is voor zover nog voorradig, verkrijgbaar à *f* 3,50.
Tevens is nog steeds verkrijgbaar: Een boekje 'Penningkunst Nu', uitgegeven september 1975, verkrijgbaar à *f* 3,50 met o.a. van gietmodel tot penning en een opgave van medailleurs met enige personalia en gegevens betreffende hun penningen met diverse afbeeldingen.
Per stel 10 verschillende fotokaarten van Verenigingspenningen à *f* 2,—.

Vereniging voor penningkunst

Secretariaat: De heer N.A.J. Visser, v.d. Meystraat 1, 1815 GP Alkmaar, tel. 072-120041; giro 96820.
Penningbestellingen: Mevr. M. Kemper-Koel, Mollenburgseweg 60, 4205 HD Gorinchem, tel. 01830-26543.

Penning 1985-1.
Het Bestuur heeft Marianne Letterie een opdracht gegeven voor het vervaardigen van deze penning.

De Algemene Ledenvergadering zal plaats vinden op 13 juli 1985 in het Koninklijk Penningkabinet te Den Haag; aanvang 10.30 uur.

Ons atelier giet voor u in brons, tin of aluminium:

Familiewapens
Emblemen
Naamplaten
Penningen
Deurknoppen
Ornamenten
Haardplaten

Restaureren van antieke bronzen en tinnen voorwerpen.

Specialiteit: Gieten van tinnen schalen 36 cm ∅, met familie of stadswapen (ook met tekst).

DECOGRAPHICA

HAAGSEMARKT 22 POSTBUS 9540 4801 LM BREDA TEL.: 076-132153

Muntennieuws

door J.C. van der Wis

ARGENTINIË
1 Peso 1984; aluminium; ∅ 23 mm; 2,3 gram. Nieuwe circulatiemunt. Afb. 1

Afb. 1

BERMUDA'S
25 Cents 1984; koper-nikkel; ∅ 24,3 mm; 5.96 gram. Herdenkingsmunt op de 375-jarige ontdekking van de eilandengroep door de Britse admiraal Sir George Somer, die met zijn schip 'Sea Venture' in 1609 op de eilandengroep landde. Met deze ontdekking werd tevens de Britse kolonisatie ingeluid. De eilandengroep werd overigens reeds in 1503 door de Spanjaard Juan de Bermudez ontdekt en later naar hem vernoemd. Afb. 2

Afb. 2

EGYPTE
1 Piaster 1984; aluminium-brons; ∅ 18 mm; 2 gram. 5 Piasters 1984; aluminium-brons; ∅ 25 mm; 4,8 gram. Nieuwe circulatiemunten. Afb. 3 en 4

Afb. 3

Afb. 4

FRANKRIJK
10 Francs 1984; koper-nikkel-aluminium; ∅ 26 mm; 10 gram. Nieuwe circulatie- en herdenkingsmunt op de 200-ste geboortedag van de beeldhouwer François Rude, van wie een beeldengroep de Arc de Triomphe siert. Afb. 5

Afb. 5

100 Francs 1984; zilver 900/1000; ∅ 31 mm; 15 gram. Herdenkingsmunt op de 50-ste sterfdag van de natuur- en scheikundige Marie Curie-Sklodowska op 5 juli. Afb. 6

Afb. 6

INDIA
20 Paise 1983; aluminium; ∅ 24 mm; 2,2 gram. Het betreft hier een FAO-munt, die de aandacht vestigt op het belang van de visvangst voor de voedselvoorziening. Afb. 7

Afb. 7

ISRAEL
100 Sjekel 1984; koper-nikkel; ∅ 29 mm; 10,8 gram. Nieuwe circulatie- en herdenkingsmunt, uitgegeven ter gelegenheid van het chanukka-feest

Afb. 8

en geslagen in een oplage van 2 miljoen stuks. De munt verschilt van het in 'De Beeldenaar' 6/1984 aangekondigde stuk door de toevoeging op de waardezijde van de tekst 'HANUKKA'. Afb. 8

OOSTENRIJK
500 Schilling 1984; zilver 925/1000; ∅ 37 mm; 24 gram.
Herdenkingsmunt op het 700-jarig bestaan van het Stift Stams in Tirol. Afb. 9

PORTUGAL
25 Escudo's 1981; koper-nikkel; ∅ 28,5 mm; 11 gram. 100 Escudo's 1981; koper-nikkel; ∅ 34 mm; 16,5 gram.
Herdenkingsmunten op het Internationale Jaar van de Gehandicapten. Hoewel de munten het jaartal 1981 dragen, werden zij eerst in augustus 1984 uitgegeven. Afb. 10.

Koninklijk onderscheiden
Bij gelegenheid van Koninginnedag 1985 hebben twee in de numismatische wereld bekende personen een koninklijke onderscheiding mogen ontvangen.
Drs. G. van der Meer, conservator van de afdeling Penningen aan het Koninklijk Penningkabinet, werd benoemd tot Officier in de Orde van Oranje Nassau. Met deze onderscheiding werd de grote waardering uitgedrukt voor haar vele werk op het gebied van de penningkunde en de penningkunst. Bij het uitreiken van de onderscheiding werden door minister Brinkman speciaal haar veelzijdige activiteiten binnen het vakgebied van de numismatiek gememoreerd en werd haar functie als vice-president van de FIDEM, de Fédération internationale des Médailles, extra benadrukt.

Orde van Oranje Nassau: Officier

Dr. A.J. Bemolt van Loghum Slaterus werd benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau. De heer Bemolt van Loghum Slaterus is reeds vele jaren actief op het gebied van de numismatiek; hij is o.a. erelid van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde, erelid van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in Amsterdam, en bovendien reeds vele jaren voorzitter van de numismatische kring Amsterdam.
Voor beide gedecoreerden een hartelijke gelukwens.

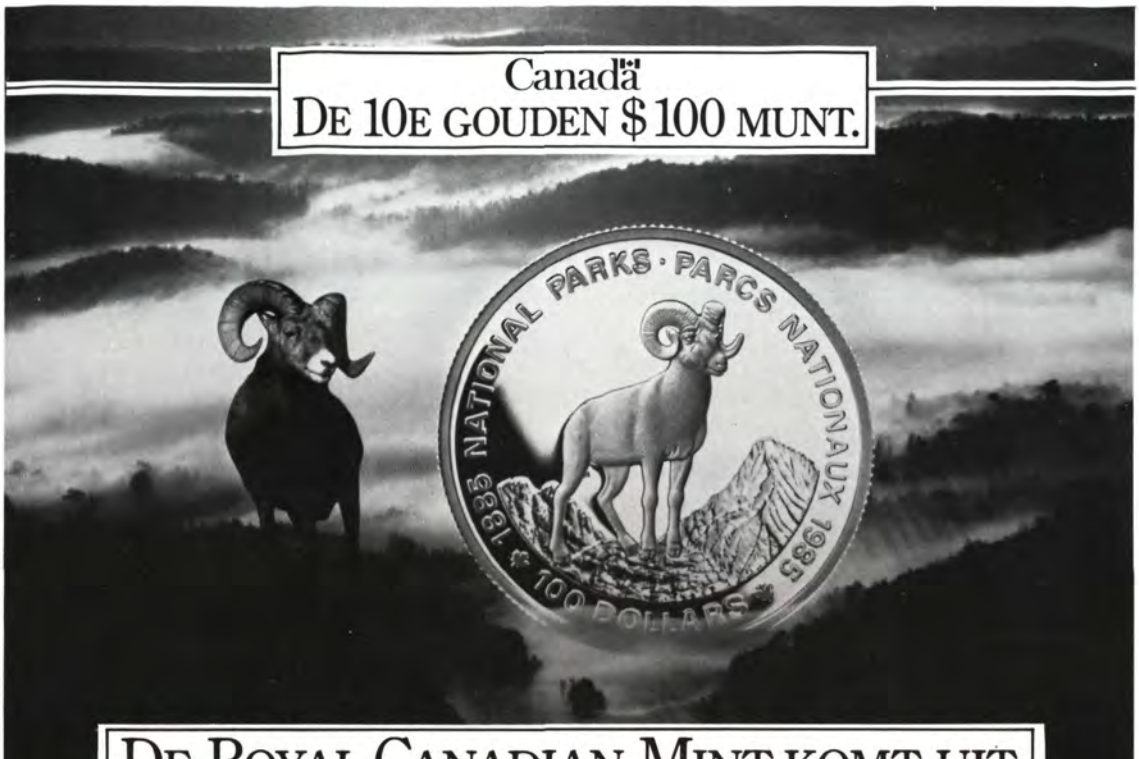

Orde van Oranje Nassau: Ridder

mooie zaken ... in zand gegoten of via 'verloren was'
metaalgieterij b.v.
verdult
Postbus 176
1700 AD Heerhugowaard
Nijverheidsplein 4
1704 RB Heerhugowaard
Tel. (02207) 1 05 47
orden
beelden
penningen
plaquettes
aluminium
messing
brons
zink
zwarten
bruneren
patineren
verzilveren
verbronzen
vergulden
probeert U ons eens ... als Uw penninggieter bv!!

Canada

DE 10E GOUDEN $100 MUNT.

DE ROYAL CANADIAN MINT KOMT UIT MET 2 NIEUWE MUNTEN OM HET EEUWFEEST VAN CANADA'S EERSTE NATIONALE PARK TE VIEREN.

DE 20E ZILVEREN HERDENKINGSDOLLAR.

De wonderlijke wereld der dieren en fascinerende edelmetalen wordt bij elkaar gebracht door de Royal Canadian Mint.

De afgelopen 100 jaar heeft Canada gestreefd naar het behoud van haar natuurlijke erfenis. Dit jaar viert Canada het eeuwfeest van het Banff National Park, de hoeksteen van het stelsel van Canada's nationale parken.

De Royal Canadian Mint heeft om een blijvende herinnering te creëren voor deze gewichtige gebeurtenis, twee nieuwe munten geslagen die taferelen uit het Canadese dierenrijk voorstellen.

Natuurtaferelen schitterend in beeld gebracht.

Twee Canadese kunstenaars hebben het thema geïllustreerd. Hector Greville's schaap uit het rotsgebergte siert de gouden $ 100 munt, terwijl Karel Rohlicek's eland is afgebeeld op de zilveren dollar.

Specialisten verwerken de ontwerpen minutieus tot een mal die als basis dient voor het vervaardigen van het moederstempel, waarmee vervolgens alle stempels worden geslagen die nodig zijn voor de muntslag.

Tenslotte worden de muntplaatjes een aantal malen geslagen. Dit proces garandeert de grootst mogelijke numismatische precisie en een uitzonderlijke detaillering.

De 10e gouden $ 100 munt.

De gouden $ 100 munt is een wettig betaalmiddel in Canada. De munt bevat exact een half troy ounce puur goud (15,551 gram) en 1,414 gram puur zilver (916,6/1000).

Verklarend schema van het reliëf

De keerzijde toont een schaap uit het rotsgebergte en de nominale waarde van de munt. De voorzijde draagt de beeltenis van Hare Majesteit Koningin Elisabeth II. Iedere munt is gecontroleerd, met de hand van een munthouder voorzien, en wordt in een luxe etui afgeleverd. Elk exemplaar is voorzien van een certificaat van echtheid, gegarandeerd door de Canadese regering.

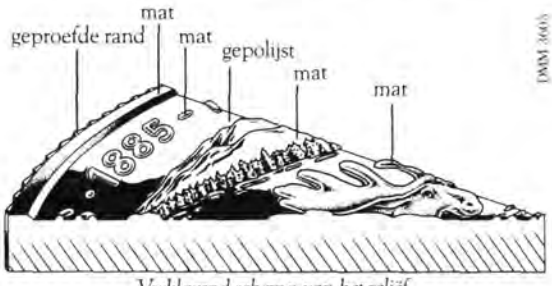
Vanwege de historische betekenis en schoonheid van de munt wordt er een grote vraag uit de hele wereld verwacht. Toch heeft de Royal Canadian Mint besloten de aanmunting te limiteren en wel tot 200.000 exemplaren.

De 20e zilveren herdenkingsdollar.

De keerzijde van de nieuwe door de Royal Canadian Mint geslagen zilveren dollar toont een eland. De voorkant draagt de beeltenis van Hare Majesteit Koningin Elisabeth II.

De munt is verkrijgbaar in twee versies:
Proof- een mat reliëf op een glanzende ondergrond, voorzien van een munthouder en kunstleren etui.
Brilliant Uncirculated - een glansrijk reliëf op een glanzende ondergrond, beschermd door een munthouder.

Er zijn ook twee sets verkrijgbaar:
De Proofset - deze bevat de zilveren herdenkingsdollar, de nikkelen dollar en de 1 cent tot en met de 50 cent munt.
De Brilliant Uncirculated set - deze bevat 6 munten, van de 1 cent munt tot en met de nikkelen dollar.

Verklarend schema van het reliëf

De aanmunting van de zilveren dollar is strikt beperkt tot het aantal bestellingen dat is binnengekomen t/m 15 december 1985. Na deze datum zullen er geen orders meer worden geaccepteerd.

Deze munten van hoogwaardige kwaliteit zullen zeker een plaatsje in het hart veroveren van alle muntenverzamelaars die waarde hechten aan natuurlijke schoonheid en perfektie.

De munten zijn verkrijgbaar bij: **ABN BANK - AMRO BANK - H.B.U. - NMB BANK - DE GRENSWISSELKANTOREN - DIV. RABOBANKEN EN VERENIGDE SPAARBANK - NCB BANK.**

Diameter van de gouden 100 dollarmunt: 27 mm
Diameter van de zilveren dollar: 36.07 mm - 50 zilver - 50 koper

Royal Canadian Mint — Monnaie royale canadienne

BON MI

Stuur mij a.u.b., zonder verdere aankoopverplichtingen de komplete brochure over de gouden $ 100 munt en de zilveren dollarmunt van de Royal Canadian Mint.

Naam: .....

Adres: .....

Plaats: ..... Postcode: .....

Leeftijd: ..... Beroep: .....

Bon terug te sturen naar:
CANADIAN NUMISMATIC COINS,
POSTBUS 3, 1400 AA BUSSUM

OVERWEEGT U UW VERZAMELING TE VERKOPEN?

Vraag onze gratis veiling catalogus

Bij ons heeft u 2 mogelijkheden:

Contante betaling

of realisatie via onze

Internationale veilingen

Onze eerstvolgende veiling is:

September a.s.

Bel ons voor een vertrouwelijk en gratis advies.
Tel. 020-230261
24 23 80

"voor klinkende munt"

DE NEDERLANDSCHE MUNTENVEILING

Rokin 60 – Amsterdam-C. – Tel. 020-230261/242380
Postadres: Postbus 3950 – 1001 AT Amsterdam

Beëdigd Makelaars en Taxateurs

munt- en penningkundig nieuws

juli/augustus 1985
9e jaargang no. 4

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMIS-
MATIQUES - VENTES PUBLIQUES -
ARCHEOLOGIE

✽

✽

MUNTEN - PENNINGEN -
NUMISMATISCHE
BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448 — 1016 GD Amsterdam
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21 — Postgiro 9922

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
J. P. A. van der Vin
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: f 30,—.
Overige landen: f 55,—.
Losse nummers: f 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst is het abonnementsgeld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever,
Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

'Willy the naughty cat' en andere penningen van Carla Klein 119
Een apostelpenning van Valentin Maler 123
Verslag bijeenkomsten Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde 124
Penningnieuws 126
Twee bewogen jaren. Een onderzoekje naar de muntslag in de jaren 138 en 139 na Christus 133
De munten van Zuid-Afrika 136
Verenigingsnieuws 141

'Willy the naughty cat' en andere penningen van Carla Klein

door A.J. de Koning

Op de deur staat het bescheiden aangegeven: Atelier Niklê. Het atelier en de woning gaan schuil achter de pui van het bekende type huizenblokken in een van de straten in het Amsterdamse stadsdeel Oudzuid, ergens achter het torenhoge Japanse hotel aldaar. Iets wat je daar eigenlijk niet verwacht: In een van buiten normaal uitziende woning bevindt zich een tweetal haast model verzorgde en ingerichte ateliers, die blijken te behoren aan Carla Klein en Arnold Nieuwendam. Doel van het bezoek aldaar is kennismaking met de maakster van een van de laatst verschenen penningen van de Vereniging voor Penningkunst. Het betreft Carla Klein, ontwerpster van de penning 'Willy the naughty cat'.
Bij het gesprek dat zich na binnenkomst ontspint, is Arnold Nieuwendam, schilder en vervaardiger van papiercollages, enthousiast aan het woord over penningen in het algemeen en met bewondering over de penningen van Carla Klein in het bijzonder. Carla Klein stelt zich bescheidener op, meer introvert en vult het gesprek weloverwogen aan.
Zij noemt haar kunst een stille groei, waaraan zij met haar beelden vorm en ruimte geeft. Daar spelen de natuur en het portret een belangrijke rol in.
Arnold Nieuwendam zegt onder meer dat je vaak iets van de persoon terugvindt in zijn of haar werk. Dat geldt dan zeker ook voor het werk van Carla Klein en dan met name voor haar penningen. De penning, als klein beeldhouwwerkje spreekt haar erg aan door de intieme vorm. Met penningen en penningkunst kwam zij voor het eerst in aanraking – hoe kan het anders – tijdens de lessen aan de Rijksakademie bij Prof. Esser. Van de serie door de Vereniging voor Penningkunst uitgegeven penningen spreken haar, onder meer, de penning 'Herder met schapen' van Christl Seth-Höfner en de Geboortepenning van Christina Nijland, aan. Bij het ter sprake komen van de penningkunst van Esser en Claus komt het feit naar voren dat hun knappe vormgeving

Willy the naughty cat VZ

Willy the naughty cat KZ

soms opvallend wordt 'gevolgd' of geïmiteerd. Iets wat wel tot eer van de oorspronkelijke ontwerpers strekt maar niets origineels toevoegt. Internationaal gezien had Carla Klein, wat betreft hedendaagse penningen, meer verwachtingen van bijvoorbeeld de Franse medailleurs. Teruggaand naar het verleden heeft zij grote bewondering voor het werk van Pisanello.
Voordat Carla Klein, geboren in 1943 te Baarn, haar opleiding volgde aan de Rijksakademie te Amsterdam van 1967 tot 1972, doorliep zij de Vrije Akademie te Laren (van 1963 tot 1966). Aan de Rijksakademie kreeg zij lessen van P. Grégoire, P. Esser en Th. van der Pant.
Vroeger maakte zij poppen, die een sprookjesachtige wereld verbeeldden. Daarmee exposeerde zij inmiddels verschillende malen met succes. Vervolgens kwamen er tekeningen, aquarellen en houten beelden bij.

Momenteel ontwerpt Carla Klein haar werk in was en klei dat later in brons afgegoten wordt. Bij het bezien van haar werk in het atelier, blijkt dat zij het beeldhouwen in alle facetten en technieken beoefent: werk uitgevoerd in hout, brons en steen. Naast beeldhouwwerk ontwerpt zij penningen met veelal mens en dier als onderwerp.
De werkwijze van Carla Klein bij het ontwerpen en vervaardigen van penningen is soms via een ontwerptekening, soms het direct ontwerpen en uitwerken in was. Voor het vervaardigen van portretten vindt zij het belangrijk de persoon, de mens te leren kennen. Soms is dat niet mogelijk, zoals bij een opdracht iemand uit te beelden, die

Beeldhouwer VZ

Beeldhouwer KZ

dat zelf (nog) niet mag weten. Dan wordt gewerkt aan de hand van foto-portretten.
Carla Klein blijkt bedachtzaam te werk te gaan, rustig, liever wat langer werkend aan een ontwerp, dat dan bijna meteen goed is, dan snel veel proefontwerpen waarvan er dan meestal geen enkele geslaagd is.

De penning 'Willy the naughty cat', uitgegeven door de Vereniging voor Penningkunst als zogenoemd vrij ontwerp, is ontstaan tijdens een verblijf in de Verenigde Staten. Dat verklaart al direct de in de Engelse taal gestelde tekst en titel. Bij familie was een kat, Willy genoemd, in huis, Een intelligent, inspirerend en soms ondeugend dier; daarvan maakte Carla Klein tekeningen, een zeer geslaagde aquarel en tenslotte een penning.
De penning heeft geen ander doel dan een sierstukje te zijn. Op de voorzijde is de kat slapende weergegeven, terwijl op de keerzijde van de penning het ondeugende van het dier tot uitdrukking wordt gebracht door middel van pootafdrukken rondom de tekst. Voor de keerzijde is van het oorspronkelijke ontwerp afgeweken en de huidige versie lijkt in vergelijk met het eerdere ontwerp de meest geslaagde.
Wat betreft formaat, 6 cm doorsnede, behoort de penning tot de kleinere penningontwerpen van Carla Klein. Haar andere ontwerpen zijn wat groter uitgevoerd (7 tot 9 cm doorsnede).
De eerste van haar in brons uitgevoerde penningen (1972) hebben hetzelfde onderwerp als motief als een van haar plastieken, nl. de 'Gulden Ridder'.

Van de ongeveer twintig penningen die Carla Klein tot nu toe maakte, zijn de laatste ontwerpen in opdracht vervaardigd; de overige zijn zogenoemde vrije penningen.
De afgebeelde portret-penningen geven een 'papieren' indruk van haar werk, waarbij de onderling verschillende wijzen van vormgeving, scherpte van het profiel en vormaccenten van de portretten binnen het penningrond opvallen. Verschillend, maar stuk voor stuk fraai van uitvoering en blijkgevend van serieuze werkwijze.
Voor al de penningen van Carla Klein geldt dat de vormgeving van de keerzijde steeds in samenhang is met het onderwerp op de voorzijde, terwijl bij de keuze van de tekst zorgvuldig tewerk wordt gegaan. Dat leidt veelal tot passende of rake vondsten. Zo werd bij de penning 'Oekje', een paard, de tekst gekozen: 'Een paarde-bloem tussen de paarden van Ameland' en voor de penning 'Arnold', iemand die schildert en musiceert: 'Schilderend leven is musiceren'.

Nicoline VZ

Carla Klein is alweer bezig aan een nieuwe penning die Holysloot, een landschappelijk dorpje boven Amsterdam, tot onderwerp heeft. Het ontwerp ziet er reeds veelbelovend uit.

Lijst met titels van penningen van Carla Klein. Met uitzondering van de eerst opgegeven penning zijn alle penningen gegoten en uitgevoerd in brons.

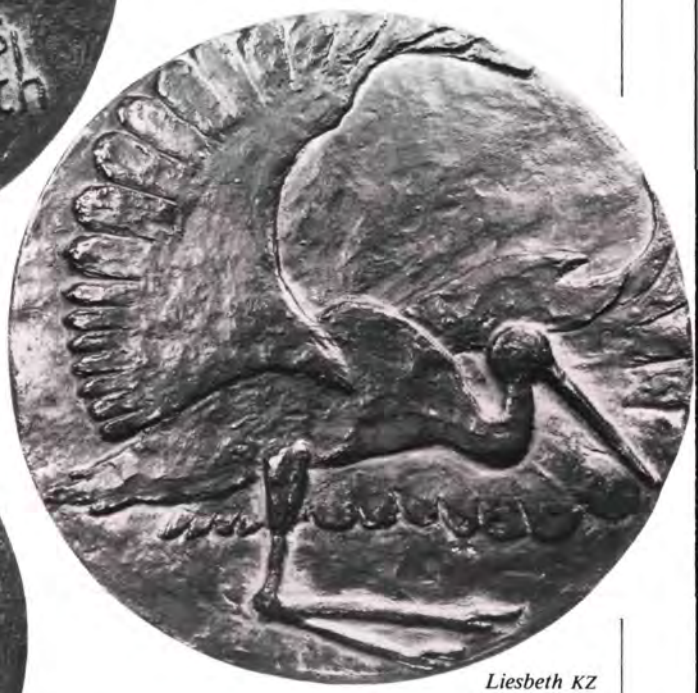
1. Luctor et Emergo. ∅ 7 cm. Klei. 1972.
2. Gulden Ridder I. ∅ 7 cm. 1972.
3. Gulden Ridder II. ∅ 7 cm. 1972.
4. Paardje. ∅ 5 cm. 1973.
5. Oekje. ∅ 8 cm. 1973.
6. Nicolaas. ∅ 7 cm. 1974.
7. Gerard. ∅ 7 cm. 1974.
8. Beeldhouwer. ∅ 7 cm. 1977.
9. Nicoline. ∅ 8 cm. 1978.
10. Carmen. ∅ 7 cm. 1978.
11. Arnold Kenneth. ∅ 8,5 cm. 1979.
12. Liesbeth. ∅ 9 cm. 1980.
13. Tonny - Theo. ∅ 9 cm. 1981.
14. Prof. H.J. Kuhlmeyer. ∅ 8 cm. 1982.
15. Willy the naughty cat. 1e versie, ∅ 6 cm. 1984.
16. Willy the naughty cat. 2e versie, ∅ 6 cm. 1984.
17. Anna. ∅ 8 cm. 1984.

De penningen zijn gesigneerd met het teken ℭ.

Carla Klein woont en werkt te Amsterdam, Mesdagstraat 49 hs. Tel. 020-767026.

Liesbeth VZ

Liesbeth KZ

Anna VZ

Anna KZ

Een apostelpenning van Valentin Maler

door J.C. Flohil

In 1948 kocht mijn Vader deze godsdienstige penning met het idee eens uit te zoeken, wat de voorstellingen op de voor- en achterzijde van de penning betekenden. Het heeft lang geduurd voor een en ander duidelijk was en velen hebben hun steentje er aan bijgedragen[1].

De maker van de penning is Valentin Maler, geboren in Iglau (Oostenrijk). Zijn geboortedatum is niet bekend. Hij legt de meesterproef af in Neurenberg en trouwt daar in 1569 met een dochter van zijn landgenoot Wentzel Jamnitzer, die in die stad werkzaam was als goudsmid van Zijne Keizerlijke Majesteit. Maler zelft heeft ook hoofdzakelijk in Neurenberg gewerkt. Hij heeft zeker 190 verschillende penningen gemaakt, waarvan er 8 een godsdienstig onderwerp hebben. Zijn laatste ontwerp dateert van 1601. In 1603 is Maler overleden. Hij was een middelmatig talent met een sterk wisselende stijl. Vaak werd hij beïnvloed door vakgenoten.

Bovengenoemde Apostelpenning wordt genoemd door o.a. G. Habich: Die Deutschen Schaumünzen des XVI Jahrhunderts II, 1, München 1932, blz. 374 als Apostelmedaille van 1592. Geen nadere omschrijving. De signatuur staat naast de adelaar in het midden van de keerzijde. Een uitgebreidere beschrijving vinden we in de catalogus van de verzameling van Adalbert von Lanna III (Berlin 1911) nr. 740:

1592 Apostelmedaille:

Christus sitzend neben den Tieren der Evangelisten, rundherum die von den Namen begleiteten Symbole der zwölf Apostel. R.s. Der Kaiser stehend, neben und unter ihm: CVM/PRI/CAE 1592 V.M. rund herum die von den Namen begleiteten Wappen der zwölf Königreichen. S. 37 mm. 19 gr. von Valentin Maler.

Bekijken we de penning nu nader: Afbeelding I laat ons de voorzijde zien (2× vergroot). Centraal zien we een Christusfiguur met de symbolen der vier evangelisten, nl. de leeuw (Marcus), het rund (Lucas), de adelaar (Johannes) en de mens (Mattheus). Bij de centrale figuur valt het op, dat het rechterbeen slechts gedeeltelijk te zien is, op de voorgrond is mogelijk een aanduiding van een graf. Misschien is de beschrijving 'Christus sitzend' dan ook niet juist, en wordt hier zijn opstanding uit het graf afgebeeld. Hij is ook niet in een gewaad gekleed, maar is nog omwikkeld met de windsels waarin hij begraven werd. In de rechterhand heeft Christus een olijftak, wat een symbool voor de vrede kan zijn, maar bij de opstanding zou dit ook als een teken van leven gezien kunnen worden. In de linkerhand heeft Jezus een pijl, die hij ondersteboven houdt. Volgens het boek Symbolen van de Zodiaque is dit een van de machtigste hemelse symbolen, die een goddelijke interventie symboliseert, b.v. de bliksem, een vruchtbare regen. Rondom het medaillon met de christusfiguur vinden we twaalf vakken met symbolen erin, boven elk vak staat de naam van een apostel. De in de Catalogus Von Lanna gesuggereerde samenhang tussen de apostelnaam en het eronder staande symbool bleef onduidelijk, tot ik op een vergadering van de Numismatische Kring Oost-Nederland vorig

jaar deze penning liet zien en vertelde, dat ik dit niet begreep. Een van de leden, de heer A.J.M. Leeuwenberg uit Wageningen, kwam met een heel andere verklaring: de symbolen hadden niets met de namen der apostelen te maken, maar stelden in volgorde voor:

Bisschop Koning Keizer Priester	Gezagsdragers van kerk en staat
Gesel, paal en roede Kruis met lans en aspergillus (= wijwaterkwast) Doornkroon met nagels Hamer en nijptang (voor kruisafname) Zweetdoek De vijf wonden	Het lijden van Christus
Het Lam Gods God	Het hoogste gezag

Op de keerzijde (Afb. 2) zien we langs de rand de namen van 12 koninkrijken, vermoedelijk de Christelijke wereld voorstellend. Het zijn: Duitsland, Hongarije, Bohemen, Polen, Frankrijk, Zweden, Denemarken, Schotland, Spanje, Engeland, Portugal en Napels. De Nederlanden en Zwitserland ontbreken: het zijn geen koninkrijken. Onder elk koninkrijk staat het bijbehorende wapen. In het centrum zien we een naaktfiguur met een kroon, een rijksappel en een scepter. Dit moet dus de keizer zijn. Maar waarom hij naakt is, is me niet duidelijk. Naast de mannefiguur is een rots afgebeeld met aan de voet daarvan een steen. Op de rots staat: cum pri(vilegio) Caes (aris), d.w.z. het privilege dat Maler in 1588 van de keizer had gekregen om stempels te maken, die niet door anderen gekopieerd mochten worden. Nemen we aan, dat de rots Petrus voorstelt, de rotsman, dan zou de steen te verklaren zijn met de tekst uit de eerste brief van Petrus 2, vs. 6: Zie, ik leg in Sion een uitverkoren en kostbaren hoeksteen en wie op hem zijn geloof bouwt, zal niet beschaamd uitkomen (Bijbel, in de nieuwe vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap). Onder de afsnede in de cirkel zien we de Oostenrijkse adelaar met de initialen van de kunstenaar: V.M.
Overzien we nu het geheel, dan stelt de voorzijde het goddelijke/christelijke gezag voor, en de keerzijde het wereldlijk gezag.

1) Hierbij bedank ik het Penningkabinet en de heer Jacq. Schulman voor hun brieven van respectievelijk december en april 1948, en de heer A.J.M. Leeuwenberg voor zijn uitleg.

Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde

verslag bijeenkomsten

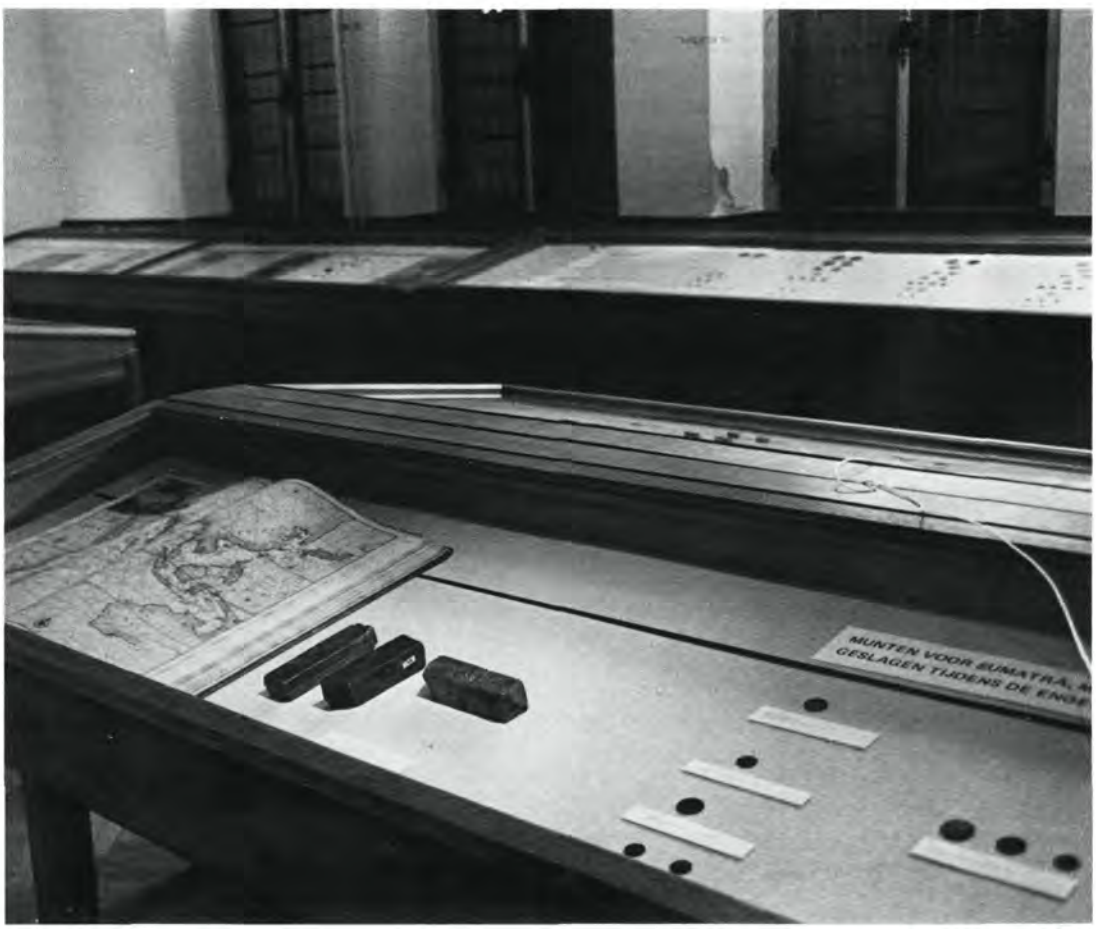
In de afgelopen tijd heeft het Genootschap twee zeer geslaagde bijeenkomsten georganiseerd. Op 27 en 28 april jl. was er een ontmoeting met de 'Verein der Münzfreunde für Westfalen und Nachbargebiete' in 's-Heerenberg en Emmerik. In 's-Heerenberg was het gezelschap de gast van de heer J.H.A. van Heek van de stichting Huis Bergh. Het programma van de eerste dag bestond uit een lezing van ons lid mr. M. Bloemendal over de munten van de heren en graven Van den Berg, een voordracht van dr. P. Ilisch over 'In Westfalen gefundene Münzen', een overzicht van de geschiedenis van het Huis Bergh door de heer Van Heek en een rondleiding door het kasteel en het bijbehorende munthuis. In het munthuis bestond de gelegenheid om zelf een penning te slaan op de manier zoals men dat vroeger met de hand deed.
Na de overnachting in Zeddam ging het gezelschap naar Emmerik voor een bezoek aan het Rheinmuseum en de Martinikerk waar Pfarrer P. Sesing sprak over de bouwgeschiedenis van de kerk en hij een kunsthistorische toelichting gaf op het bezoek aan de schatkamer.

Op zaterdag en zondag 1 en 2 juni 1985 heeft het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde, in samenwerking met het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap en het Rijksmuseum, een bijeenkomst en een tentoonstelling georganiseerd over de numismatiek van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) in het kader van de voorjaarsbijeenkomst van het Genootschap.
Het is de traditie van het Genootschap voor Munt- en Penningkunde om de bijeenkomsten zoveel mogelijk af te stemmen op actuele numismatische of culturele gebeurtenissen. Zo werd in het voorjaar van 1984 een tweedaags symposium gewijd aan de Friese numismatiek ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van het Fries Munt- en Penningkabinet en de najaarsvergadering te Dordrecht stond in het teken van de herdenking van de moord op Willem van Oranje vierhonderd jaar geleden.
Voor de voorjaarsbijeenkomst van 1985 viel de keus op het Rijksmuseum te Amsterdam dat dit jaar het honderdjarig bestaan van zijn gebouw viert. Het Rijksmuseum is in het bezit van een betrekkelijk onbekende collectie penningen, af-

komstig uit enkele legaten uit de vorige eeuw. Ook het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap (KOG) dat zijn zalen heeft in het Rijksmuseum, bezit een grote, weinig bekende numismatische collectie. Het leek ons een goede gedachte om enkele hoogtepunten uit beide collecties tot het onderwerp van deze bijeenkomst te maken en we zijn alle betrokken instanties zeer dankbaar dat dit plan in slechts enkele maanden tijds uitgevoerd kon worden.

De bijeenkomst VOC NUMISMATIEK begon zaterdagmiddag in het Rijksmuseum met een welkomstwoord van de hoofddirecteur, dr. S.H. Levie. Daarna volgden drie lezingen:
Drs. F.S. Gaastra, Twee eeuwen uitvoer van munten en muntmateriaal door de VOC,
A. Pol, Twee decennia geldexport door de VOC en de muntproductie in Nederland,
J. Lingen, Inleiding tot de tentoonstelling 'Muntslag van en voor de VOC'.
Na de theepauze wandelde het gezelschap naar de zalen van het KOG om de tentoonstelling te bezichtigen die was ingericht door de heer J. Lingen in samenwerking met de staf van de afdeling Nederlandse Geschiedenis van het Rijksmuseum. De tentoonstelling was ook de dag daarna te bezichtigen. Ondanks het stralende weer was er ook de tweede dag veel belangstelling waarbij het opviel dat een aantal bezoekers ook op de eerste dag al aanwezig was. In het volgende nummer van de Beeldenaar zal een apart artikel gewijd worden aan 'VOC-Numismatiek', waarin ook de samenvattingen van de lezingen opgenomen zijn.

BvB

Enkele vitrines van de tentoonstelling.
Op de voorgrond onder andere enkele baren zilver afkomstig uit het schip 'Het Slot ter Hooge' dat in 1724 bij Madeira verging.

Penningnieuws

door Frank Letterie

Foto's Cor de Bruin, Nijmegen.
Foto's van Hans van den Hurk, Helmond.

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hamminkweg 1, 7251 RB Vorden.

Twee Nederlandse galeries hebben een penning uitgegeven. Een verheugend initiatief! Ik geef daarom graag gehoor aan 't verzoek de penningen in deze rubriek te vermelden.

Galerie Hüsstege in 's Hertogenbosch organiseerde een tentoonstelling ter gelegenheid van het 800-jarig bestaan van deze stad. De galeriehoudster Ria Meijer-de Weijer nodigde een vijftigtal, regelmatig bij haar exposerende kunstenaars hiervoor uit.

Hen werd gevraagd een kunstwerk, geïnspireerd door Jeroen Bosch, voor deze expositie te vervaardigen.
De Belgische beeldhouwer Nat Neujean maakte voor die gelegenheid een penning, die door de galerie verkocht wordt.
Neujean geboren in Antwerpen (1923) ontving zijn opleiding aan de Academie Van Schone Kunsten in diezelfde stad en volgt later anatomielessen in Parijs. Hij ontving een laureaat van de Académie Royale de Belgique en een eredoctoraat aan de School of Museum of Time Arts te Boston (USA). Hij voerde verschillende grote opdrachten uit en is actief portrettist. Hij had tentoonstellingen over de hele wereld en zijn werk in dan ook in verschillende collecties in Europa en Amerika opgenomen.
Op de voorzijde van de penning een afbeelding van Jeroen Bosch. Verder een naaktfiguur van Neujean leunend op een figuur uit het werk van Bosch, die een stok met sleutel reikt aan de schilder. Hiermee wordt door Neujean symbolisch een brug geslagen tussen het heden en de tijd van Jeroen Bosch. Op de keerzijde het wapen van 's Hertogenbosch met de twee wildemannen.
Het is een bronzen slagpenning met een diameter van 7 cm.

Galerie 'De Tweeling' in Nijmegen, organiseerde dit voorjaar voor de tweede maal de tentoonstelling: 'Beelden aan de rand van Nijmegen' in de tuinen van het huis 'Gemini'.
Als tastbare, dierbare herinnering aan hun 10-jarig galeriehouderschap hebben Marion en Ad Merx, Pépé Grégoire, één van de exposanten, de opdracht tot het maken een penning gegeven. Pépé Grégoire, zoon van Paul Grégoire geboren in 1950, woont en werkt in Laren (NH). Hij ontving zijn opleiding aan de Rijksacademie te Amsterdam. Hij kreeg in 1976 een studiebeurs van het ministerie van buitenlandse zaken in Rome. Hij voerde verschillende opdrachten uit o.a. in Zaanstad,

Hilversum, Rotterdam en Nijmegen. Hij exposeerde in verschillende plaatsen in binnen- en buitenland.
De penning wordt door de galerie in twee uitvoeringen verkocht, een bronzen en een keramische. Hij heeft een diameter van 7 cm en bestaat uit twee identieke delen, die samen het totaal vormen. Op de voorzijde is een tweeling afgebeeld. Op de keerzijde de tekst: 'De tweeling, Nijmegen' en de jaartallen '75-'85.

De tentoonstellingen van beide galeries zijn, jammer genoeg, bij het verschijnen van dit nummer reeds afgelopen.

Steekpenning
Een uit twee losse delen bestaande bronzen gietpenning van Jan Paul Kruimel uit Oegstgeest.
De 'Steekpenning' zoals hij hem noemt kan in verschillende standen geplaatst worden en is eigenlijk meer een klein ruimtelijk object. Het is ongeveer 70 mm groot en is oranje-groen gepatineerd.

Franz Lisztpenning
Jos Reniers ons bekend van de verenigingspenning, Hugo de Groot, heeft naar aanleiding van het feit, dat het volgende jaar, 100 jaar geleden is, dat de componist stierf een penning gemaakt.
Het is een bronzen gietpenning met een diameter van 10 cm.

Erepenning gemeente Waalwijk van Guns Hellegers. Een bronzen vierkante gietpenning, 8×8 cm.
Op de voorzijde, de tekst: 'Erepenning Gemeente Waalwijk'. De afbeelding is een toespeling op de naam van de gemeente.
Op de keerzijde, de tekst: 'Men gaat niet alleen om aan te komen, maar ook om al gaande te leven', is samen met de afgebeelde schoenen een verwijzing naar de belangrijkste industrie ter plaatse.

BATAVIA lijst 16

Classical Coins & Banknotes

Zoutmanstraat 32
2518 GR Den Haag
Nederland
Tel.: 070-451772

lid nederlandse vereniging van munthandelaren

De echtheid van alle aangeboden munten wordt gegarandeerd. De prijzen zijn in guldens en gelden, tenzij anders aangegeven, per stuk. De verzendkosten zijn voor rekening koper. De prijzen zijn inclusief BTW.

Geopend dinsdag t/m zaterdag van 10.00 tot 18.00 uur.

Gilde- en aanverwante penningen

1.	**Amsterdam**, 1782. Schilders- of St. Lucasgilde. Vz. Het wapen van het gilde. Kz. gegraveerd; Jan Romp, jaartal G.S. Messing 42 mm. WK. 21,12.3	Zfr	250,—
2.	Amsterdam, 1803. Korendragersgilde. Vz. Gegraveerd scheepje met korendrager. Kz. J. Keijser 't Fonds Gekogt 31 maart 1803. Messing 30 mm. WK. 16,5	Zfr	350,—
3.	*Amsterdam, ca. 1740. Kompasmakersgilde. Vz. Gegraveerd zeilscheepje. Kz. Kompas. Messing 35 mm. Dirks. 3,27 (zeldzaam)	Zfr	350,—
4.	*Amsterdam, 1816. Korendragers- en Stortersgilde. Gegraveerd. Vz. Korendrager met scheejpe. Kz. Jan Fk. de Smit. Messing 34 mm. WK. 24,16.5	Zfr	375,—
5.	Amsterdam, 1771. Toegangspenning tot de Hortus Medicus voor Doktoren en Apothekers. Vz. Aesculapius met slangenstaf. Kz. Gekroond stadswapen tussen twee horens van overvloed. Messing 50 mm (met gat). WK. 30.3	Zfr	325,—
6.	Amsterdam, 1782. Als voorgaand (doch zonder gat)	Zfr—	350,—
7.	Amsterdam, 1684. Toegangspenning Hortus Medicus voor Apothekersleerlingen. Vz. Bloemenvaas, HORTUS MEDICUS, 1684. Kz. Gegraveerd H.J. 1794. Dirks. 1,3	Zfr—	375,—
8.	Amsterdam, 1777. Timmerlieden- of St. Josephgilde. Vz. de vlucht naar Egypte. Kz. Wapen Amsterdam, waaronder Jacob de Koning 1777. Messing 30 mm. WK. 20.6	Zfr	250,—
9.	Amsterdam. Brandspuitpenning. Vz. Wapen Amsterdam wijk 55, Kz. Brandspuit ingeslagen nr. 17. Messing 40 mm.	Zfr	100,—
10.	**Goes**, z.j. Brandewijnverkopersgilde. Vz. Kroon tussen B.G. Kz. Ingeslagen 2 Lood 40 mm (met gat). WK. 9,2 (zeer zeldzaam)	Zfr	650,—
11.	Goes, 1633. Weversgilde. Vz. Gekruisde spoelen. Kz. Glad (met gat). WK. 3,1	Zfr—	375,—
12.	Goes, 1764. Bakkersgilde. Vz. Gekruisde broodspanen en jaartal. Kz. Gegraveerd Nr. 18. Lood 39 mm. WK. 5,2	Zfr+	475,—
13.	Goes, 1637. Smedengilde. Vz. Gekroonde hamer. Kz. Gegraveerd; Smedegilde 16. Messing 35 mm. WK. 4,2 (met gat)	Zfr	475,—
14.	Goes, 1658. Timmerliedengilde. Vz. Passer. Kz. Ingeslagen 72. Lood 33 mm. WK. 7,1	Zfr	500,—
15.	Goes, 1623. Kleermakersgilde. Vz. Gegraveerd; schaar. Kz. Gegraveerd; Baar daarboven D, onder 2. Lood 33 mm. WK. 1,1	Zfr	375,—
16.	Goes, 1678. Kleermakersgilde. Vz. Gekroonde schaar tussen jaartal. Kz. KLEERMAKERSGILDE. Gegoten Lood 33 mm	Zfr+	250,—
17.	Goes. Brandspuitpenning. Vz. Wapen van Goes. Kz. Brandspuit (met gat)	Zfr	375,—
18.	**Gouda**. 1572. Vroedschapspenning. Vz. Jacoba v. Beieren met Floris V en Ridder Catz. Kz. Schepen en stadsgezicht. Zilver 30 mm. v.L. I,151	Zfr	325,—
19.	**'s Gravenhage**, 1730. Vroedschapspenning. Vz. Trekschuit op Delftse en Leidse Vaart. Kz. Beeld der gerechtigheid. v. Orden 1,4. Zilver 36 mm	Zfr	495,—
20.	's Gravenhage, 1643. Buurtpenning. Vz. Gegraveerd; B V D Schoolstraert 1643. Kz. N O 43. Messing 41 mm.	Zfr	625,—
21.	**Haarlem**, 1640. Vroedschapspenning. Vz. Stedemaagd. Kz. Schip vaart door kettingen van een burcht. Zilver 32 mm. v.L. I,160,2 (hakje in de rand)	Zfr	250,—
22.	**Middelburg**, 1660. Turfpenning. Vz. Burcht. Kz. TORF- VOOR.DEN.ARMEN. Koper 30 mm.	Zfr	400,—

Middeleeuwse munten

23.	**Bulgarije.** Ivan Alexander ca. 1350. Vz. Hertogelijk paar. Kz. Christus	Zfr.	85,–
24.	**Engeland.** Aethelred 978-1016. Penny. Vz. Portret. Kz. Kruis. Seaby. 1151	Pr–	675,–
25.	Edward I 1272-1307. Penny. Vz. Portret. Kz. Kruis. Seaby. 1380.	Zfr–	40,–
26.	Henry VI 1422-1461. Groat. Vz. Portret. Kz. Kruis. Seaby. 1835	Zfr+	225,–
27.	James I 1603-1625. Shilling. Vz. Portret. Kz. Wapenschild. Seaby. 2645.	Zfr–	145,–
28.	**Frankrijk**/Aquitaine. Richard van Leeuwenhart 1169-1196. Denier. Vz. RICA-RDVS. Kz. Kruis. Boudeau 471	Zfr	150,–
29.	Bourbonnais. Klooster van Souvigne. Anoniem ca. 1000. Denier. Vz. Portret. Kz. Kruis-SILVINIACO. Boudeau 358/359	Zfr	265,–
30.	Bourbonnaies. Lodewijk ca. 1200. Anonieme Denier. Vz. Portret naar links. Kz. Kruis-BORBONENSIS. Boudeau 366	Zfr	275,–
31.	Bretagne. Eudon de Porhoet 1148-1158. Denier. Vz. Kruis-DUX EVDO. Kz. Kruis-BRITANNIE. Boudeau 24	Fr+	75,–
32.	Lorraine. Charles III 1545-1608. Dubbele Denier. Vz. Zwaard, ingestempeld met dubb. adelaar. Kz. Wapen. Boudeau 1537	Zfr+	60,–
33.	Lorraine. Mathieu II 1218-1251. Denier. Vz. Ruiter. Kz. Wapen. Boudeau 1441.	Fr+	40,–
34.	Poitou-Melle. Charles 840-877. Denier. Vz. Monogram-MET VLLO. Kz. CARLVS REX, kruis. Boudeau 411	PR	450,–
35.	Poitou-Melle. Charles 840-877. Denier. Vz. MET-ALO. Kz. CARLVS REX rondom kruis in cirkel. Boudeau 413	Zfr–	95,–
36.	Nevers. Anoniem ca. 1100. Denier. Vz. Monogram, CARLVS REX. Kz. NEVERNIS CIVIT. Boudeau 338	Pr–	375,–
37.	Nevers. Anoniem ca. 1125. Denier. Vz. LUDOVICUS R+, kruis in cirkel. Kz. NE-VERNIS CIVT, kruis. Boudeau 340	Pr	475,–
38	Nevers. Mahaut II 1257-1267. Denier. M.COMITISSA, lelie. Kz. NIVERNIS CIVIT, kruis	Zfr+	235,–
39.	**Italië**/Genua. Conrad 1149-1252. Denier. Vz. Toren. Kz. Kruis.	Zfr+	50,–
40.	Venetië. Reinier I Geno. 1253-1268. Grosso. Vz. Doge en St. Markus. Kz. Christus op troon	Pr–	165,–
41.	Venetië. Jacopo Contarini 1275-1280. Grosso. Vz. Doge en St. Markus. Kz. Christus op troon	Pr–	165,–
42.	**Luxemburg**. Wenceslas I 1353-1383. Blan Gros. Vz. Gekroonde wapens. Kz. Kruis. Weiller 147 e/f	Zfr+	395,–
43.	**Spanje**/Barcelona. Alfonsius II 1162-1196. Groat. Vz. Portret naar links. Kz. Kruis, CIVI-TAS-BACI-LONA. Castan, Cayon; 787	Zfr+	495,–
44.	Barcelona. Jacobus I 1276. Denier. Vz. Portret naar links. BARQUINO. Kz. Kruis. IACOB REX. Castan, Cayon; 777	Zfr–	45,–
45.	Castillia. Alfonsius X 1252-1284. Noven. Vz. Leeuw. Kz. Wapen. Castan, Cayon 198	Zfr	45,–
46.	Sevilla. Petrus I 1350-1369. Reaal. Vz. Gekroond monogram en tekst rondom. Kz. Wapen. Castan, Cayon; 314	Pr–	425,–
47.	Sevilla. Henricus VI 1390-1406. Reaal. Vz. Gekroond monogram met tekst rondom. Kz. Wapen Castan, Cayon; 480	Pr	500,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Byzantijnse munten

303. **Anastasius** 491-518.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M (Nikomedia).
Follis. S.33 Zfr. 100,—

302. **Justinus I** 518-527.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.62 Fr. 65,—

303. **Justinus I** 518-527.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote K. (Nikomedia).
½ Follis. S.90 Zfr. 60,—

304. **Justinus I** 518-527.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.101 Zfr– 125,—

305. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M (Constantinopel).
Follis. S.158 Fr.+ 65,—

306. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.163 Fr. 65,—

307. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote E. (Constantinopel).
Pentanummium. S.170 Zfr. 30,—

308. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote H. (Thessalonica).
8 Nummi. S.190 Fr– 55,—

309. **Justinianus I** 527-565.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Cyzikus).
Follis. S.207 Zfr+ 115,—

310. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote I. (Cyzikus).
Dekanummium. S.209 Zfr. 65,—

311. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.213 Zfr+ 165,—

312. **Justinianus I** 527-565.
vz. Justinianus op troon.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.214 Zfr. 95,—

313. **Justinianus I** 527-565.
vz. Hoofd naar rechts.
kz. Grote K. (Antiochië).
½ Follis. S.227 Fr. 65,—

314. **Justinus II** 565-578.
vz. Justinus en Sophia op troon.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.360 Zfr+ 75,—

315. **Justinus II** 565-578.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.378 Zfr– 150,—

316. **Justinus II** 565-578.
vz. Hoofd naar rechts.
Kz. I + B. (Alexandrië).
12 Nummi. S.389 Fr– 20,—

317. **Tiberius II** 578-582.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.429 Zfr. 50,—

318. **Tiberius II** 578-582.
vz. Buste en face.
kz. Grote I. (Constantinopel).
Decanummium. S.435. Zfr– 45,—

319. **Tiberius II** 578-582.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Nikomedia).
Follis S.441 Zfr+ 70,—

320. **Mauricius Tiberius** 582-602.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.494 Zfr– 45,—

321. **Mauricius Tiberius** 582-602.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.532 Zfr. 40,—

322. **Mauricius Tiberius** 582-602.
vz. Buste en face.
kz. Grote XX. (Antiochië).
½ Follis. S.534. Zfr+ 50,—

323. **Focas** 602-610.
vz. Buste en face.
kz. Grote X. (Constantinopel).
Decanummium. S.646 Zfr. 45,—

324. **Heraclius** 610-641.
vz. Heraclius en zoon op troon.
kz. Kruis. (Constantinopel)
Hexagram. S.799 (zilver) Zfr– 275,—

325. **Heraclius** 610-641.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.804 Zfr. 55,—

326. **Heraclius** 610-641.
vz. Buste en face.
kz. Grote XX. (Thessalonica).
½ Follis. S.828 Zfr+ 65,—

327. **Constans II** 641-668
vz. Buste en face.
kz. Kruis op globe.
Hexagram. S.989 (zilver) Zfr. 350,—

328. **Constans II** 641-668.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1004 Zfr. 45,—

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

329. **Tiberius III** 698-705.
vz. Staande Tiberius.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1367 Zfr– 175,–

330. **Constantijn V** 741-775.
vz. Bustes van Constantijn V en Leo IV.
kz. Buste van Leo III. (Syracuse).
Follis. S.1569 Zfr. 60,–

331. **Nicephorus I** 802-811.
vz. Bustes van Nicephorus en Stauracius.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1607 Zfr+ 95,–

332. **Theophilus** 829-842.
vz. Buste en face.
kz. Tekst. (Constantinopel).
Follis. S.1667 Zfr– 45,–

333. **Leo VI** 886-912.
vz. Buste en face.
kz. Tekst. (Constantinopel).
Follis. S.1729. Zfr. 50,–

334. **Constantinus VII** 913-959.
vz. Bustes van Constantinus VII en Zoe.
kz. Tekst. (Constantinopel).
Follis. S.1758 Zfr– 40,–

335. **Basillius II** 976-1025.
vz. Buste van Christus.
kz. Tekst. (klasse A2).
Follis. S.1812 Zfr. 35,–

336. **Constantinus VIII** 1025-1028.
vz. Buste van Christus.
kz. Tekst (Klasse A3).
Follis. S.1818 Zfr– 30,–

337. **Constantijn X** 1059-1067.
vz. Staande Christus.
kz. Eudocia en Constantijn.
Follis. S.1853 Fr+ 30,–

338. **Nicephorus III** 1078-1081.
vz. Buste van Christus.
kz. Kruis. (klasse I).
Follis. S.1889 Zfr. 40,–

339. **Alexius I** 1081-1118.
vz. Buste van Christus.
kz. Buste van Alexius I.
Tetarteron Nomisma. S.1895 Fr. 150,–

340. **Alexius I** 1081-1118.
vz. Buste van de Maagd Maria.
kz. Buste van Alexius I.
Follis. S.1901. Fr+ 35,–

341. **Alexius I** 1081-1118.
vz. Kruis.
kz. Tekst.
Follis. S.1911 Fr. 45,–

Klein Armenië (zilver)

342. **Levon I.** 1199-1266
vz. Christus en Levon
kz. twee Leeuwen
Tram zfr 75,–

343. **Levon I.** 1199-1226
vz. Koning op troon
kz. Leeuw met kruis
Tram zfr+ 150,–

344. **Levon I.** 1199-1226
vz. Koning op troon
kz. Twee leeuwen
Tram Pr– 125,–

345. **Hetoum I.** 1226-1271
vz. Hetoum en Zabel
kz. Leeuw
Tram zfr+ 85,–

346. **Hetoum I.** 1226-1271
vz. Hetoum te paard
kz. Tekst
Tram zfr+ 350,–

347. **Hetoum I.** 1226-1271
vz. Hetoum en Zabel
kz. Leeuw
½ Tram zfr– 175,–

348. **Levon II.** 1270-1289
vz. Koning te paard
kz. Leeuw
Tram zfr 75,–

349. **Levon II.** 1270-1289
vz. Koning te paard
Kz. Leeuw
Tram zfr– 65,–

350. **Hetoum II.** 1289-1306
vz. Portret
kz. Kruis
Takvorin zfr 325,–

351. **Levon III.** 1301-1307
vz. Koning te paard
kz. Leeuw
Tram fr+ 85,–

352. **Oshin.** 1308-1320
vz. Koning te paard
kz. Leeuw
Takvorin zfr 195,–

353. **Levon V.** 1374-1375
vz. Portret
kz. Kruis
Takvorin zfr 275,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Twee bewogen jaren

Een onderzoekje naar de muntslag in de jaren 138 en 139 na Christus.

door F. Diederik

Het is al weer een aantal jaren geleden dat ik in het zuidfranse Carcassonne in een rommelig antiek-winkeltje een munt van Antoninus Pius aantrof. De 'Madame' die de eigenaresse van het winkeltje was, vertelde me dat de Romeinse munten die zij te koop aanbood, alle, in de loop der jaren ín, of rondom de plaats waren gevonden, hetgeen, gezien de Romeinse oorsprong van het vestingstadje, heel wel mogelijk was. Na het nodige marchanderen kon ik me de eigenaar van het muntje noemen.

1. dupondius van Antoninus Pius als Caesar, voorjaar 138
   VZ. IMP T AELIUS CAESAR ANTONINUS
   kz. staande Pietas bij altaar.

De voorzijde van de munt toont het portret van de jonge Antoninus blootshoofds naar rechts, met daar omheen de tekst: IMP.T. AELIVS CAE-SAR ANTONINVS. De keerzijde laat een staande Pietas zien, met het hoofd naar links, rechts een doosje vasthoudend waar een breed lint vanaf hangt en links een opgeheven hand die ze houdt boven een brandend, met guirlanden versierd altaar. Rondom staat: TRIB.POT. COS DES II, en in de afsnede: PIETAS. In de RIC deel 2 zijn bij de munten van Hadrianus twee munten te vinden die voldoen aan de bovengegeven beschrijving. Onder de nummers 1093 en 1095 staan echter een sestertius en een as vermeld. Verder zoeken leert dat in de periode tussen 25 februari 138, de datum waarop Antoninus door Hadrianus werd geadopteerd én 10 juli van dat zelfde jaar, toen Hadrianus de laatste adem uitblies, volgens de RIC geen dupondii geslagen zijn. Vaak is het verschil tussen as en dupondius te zien aan het hoofd van de keizer dat op de dupondii getooid is met een stralenkroon. Waar het portret op asses en dupondii gelijk is, kan slechts door het iets hogere gewicht en door de gele kleur van het metaal bepaald worden dat het om een dupondius gaat.

2. aureus van Aelius Caesar, 137 A.D.
   VZ. L. AELIUS CAESAR
   kz. staande Pietas bij altaar.

Dat er in de hierboven genoemde periode geen dupondii geslagen zouden zijn, is vreemd, aangezien er door L. Aelius Caesar in 137 een serie van elf verschillende dupondii werd geslagen, en Antoninus zelf in 139 een serie van negen stuks uitgaf. De munt, zoals eerder beschreven, weegt 11,8 gram en is, duidelijk zichtbaar, van geelkoper vervaardigd en moet daarom een dupondius zijn. In de RIC moet dus voor de periode tussen februari en juli 138 de dupondius als denominatie worden toegevoegd.

3. aureus van Antoninus Pius als Caesar, voorjaar 138
   VZ. IMP T AEL CAES ANTONINUS
   kz. zittende Concordia.

Bij het naslaan van de eerste bladzijden van de catalogus van de eerste series munten van Antoninus, valt op dat er een zeer grote verscheidenheid aan opschriften is. Geïntrigeerd door deze hoeveelheid en de korte spanne tijds waarin ze werden vervaardigd, leek het een aardig idee te onderzoeken of er een fijnere chronologische rangschikking kon worden gemaakt dan louter op grond van de vermelding van het consulschap, zoals de RIC dat doet. In het onderzoekje werden alle munten van Antoninus betrokken vanaf diens adoptie op 25 februari 138, tot aan zijn derde consulschap dat waarschijnlijk begon op 1 januari 140, hetgeen dus neerkomt op een periode van een kleine twee jaar.
Keizer (Publius Aelius) Hadrianus had in het jaar 136 L. Ceionius Commodus geadopteerd, met als doel dat deze hem later zou opvolgen. Bij zijn

adoptie nam hij de naam L. Aelius Verus Caesar aan. Geheel onverwacht stierf L. Aelius op 1 januari 138, en moest, de met zijn gezondheid sukkelende Hadrianus met zekere spoed een nieuwe zoon en opvolger zoeken. Hij vond deze in de persoon van Titus Aurelius Fulvus Boionus Arrius Antoninus. Bij diens adoptie op 25 februari, noemde hij zich, ter ere van zijn adoptief vader: Titus Aelius Hadrianus Antoninus. T. Aelius Antoninus was reeds in 120 consul geweest. Waarschijnlijk direct bij zijn adoptie ontving hij de 'Tribunicia Potestas' en het praenomen 'Imperator'. Of hij toen meteen, of iets later benoemd werd tot 'Pontifex Maximus', zal wel altijd verborgen blijven in de nevelen des tijds. Zijn volgende 'promotie' zou zijn herbenoeming als consul zijn, hetgeen op een kleine serie munten, waar de munt die de aanleiding tot dit hele verhaal was, deel van uitmaakte, werd aangekondigd. Tevens werd de bestaande serie: Pietas, Concordia, Minerva, Diana, Felicitas, ineengeslagen handen en Securitas, uitgebreid met Aequitas en Fides.

4. aureus van Antoninus Pius, 138 A.D.
VZ. IMP T AEL CAES HADRI ANTONINUS
kz. staande Pietas bij altaar.

Na de dood van Hadrianus, op 10 juli 138, presenteert Antoninus zich als: IMP. ANTONINVS AVGVSTVS op munten met als keerzijde: Pietas, Aequitas en Fides. De laatste twee typen waren kort tevoren geïntroduceerd en dragen ook dezelfde teksten op de keerzijden. (Vergelijk RIC Hadr. 456 en 457 met RIC Ant. P. 15 en 16.) Eén enkele munt, RIC 527, een as, laat de combinatie zien met weer een nieuwe tekst-variant met: IMP. CAES. AELIVS ANTONINVS AVG. TRIB. POT. COS DES II, met Pietas op de keerzijde. De redenen voor het teruggrijpen naar de tekst die zoveel lijkt op die van vlak vóór zijn ambtsaanvaarding, zijn waarschijnlijk de moeilijkheden die Antoninus ondervond met de Senaat om de consecratie van Hadrianus te bewerkstelligen. De meningsverschillen liepen blijkbaar zó hoog op, dat op een volgende serie munten de aanduiding DES II niet meer voorkomt. De normale procedure met de benoeming van consuls was, dat van oktober tot aan het eind van het jaar, de (her)benoeming werd aangekondigd met COS ... DES ... Mogelijk doordat Antoninus al vóór juli 138 de aanduiding COS DES II gebruikte, wekte dit de wrevel van de Senaat die op zijn beurt weigerde Antoninus' herbenoeming vóór de daartoe bestemde tijd te bevestigen.
Als tegenzet, weigerde Antoninus op zijn beurt de hem aangeboden titel 'Pater Patriae' en handhaafde de namen die zo duidelijk verwezen naar zijn gestorven adoptiefvader. Deze 'nobele' houding tegenover Hadrianus leverde hem het cognomen 'PIVS' op, hetgeen vrijwel ongemerkt op de munten verscheen. Bovendien wordt de naam Hadrianus weer in de naam vermeld. De verstandhouding tussen Keizer en Senaat zal echter weldra verbeterd zijn, aangezien korte tijd later middels de toevoeging COS DES II aangekondigd wordt dat de herbenoeming van Antoninus vrijwel zeker is. Tevens wordt met deze serie munten een nieuwe keerzijde geïntroduceerd: Annona.
Op 1 januari 139 zal Antoninus zijn tweede consulschap zijn begonnen, hetgeen aanleiding was een aantal nieuwe typen te introduceren:
Aeternitas – ter nagedachtenis aan Hadrianus,
Heilige Attributen – als verwijzing naar de komende consecratie van Hadrianus,
Victoria – ten teken van de overwinning (de consecratie?),
Fortuna – als teken van de voorspoed die gaat komen,
Militaire Standaards – ten teken van de trouw van het leger aan Antoninus,
Ineengeslagen Handen – als teken van de adoptie van Marcus Aurelius.

5. denarius van Antoninus Pius, 139 A.D.
VZ. ANTONINUS AUG PIUS P P
kz. staande Libertas.

Als kort daarna, in maart 139, de consecratie van Hadrianus een feit is, aanvaardt Antoninus de titel 'Pater Patriae' en voegt deze toe aan de dan gebruikte namen. Als, nog in hetzelfde jaar, Antoninus vindt dat hij voldaan heeft aan al zijn verplichtingen tegenover zijn voorganger Hadrianus, komen de oude titels niet meer voor en stelt hij daarvoor zijn eigen naam in de plaats: Antoninus Augustus Pius Pater Patriae. Bovendien wordt de bestaande reeks van typen aanzienlijk uitgebreid met afbeeldingen en teksten die getuigen van optimisme in de toekomst:
Bonus Eventus – de personificatie van voorspoed,
Genius Populi Romani – de genius

(= beschermgod) van het Romeinse volk,
Wolvin met Romulus en Remus – symbool van de stad Rome,
Tempel – waarschijnlijk de door Hadrianus gebouwde tempel van Rome,
Libertas – personificatie van de vrijheid,
Moneta – ten teken dat Antoninus de betaalmeester was,
Antoninus in een 'Liberalitas' scene – de vrijgevigheid van Antoninus,
Abundantia – personificatie van de overvloed,
De Provinciae – grote serie ter viering van het 'Aurum Corollarium', het aanbieden van geschenken aan de nieuwe keizer,
Marcus Aurelius – aan het eind van 139 verschijnt de eerste versie van de bekende munten met op de ene kant het portret van Antoninus en op de andere dat van zijn adoptiefzoon van Marcus Aurelius,
Faustina I – dit is een op zichzelf staande serie met het portret van Faustina op de voorzijde en eigen, niet in dit artikel opgenomen keerzijdetypen.

Overzicht van namen en titels samengesteld uit tekst op de voor- en keerzijde.

als Caesar (dus zonder de titel Augustus)

A. IMP.T.AELIVS CAESAR ANTONINVS TR.P. COS.
B. IMP.T.AELIVS CAESAR ANTONINVS P.M.TR.P.COS.
C. IMP.T.AELIVS CAESAR HADRIANVS ANTONINVS P.M.TR.P.COS.
D. IMP.T.AELIVS CAESAR ANTONINVS TR.P.COS DES II.
E. IMP.T.AELIVS CAESAR HADRIANVS ANTONINVS TR.P.COS DES II.

als Augustus, na de dood van Hadrianus

F. IMP.ANTONINVS AVGVSTVS TR.P.COS DES II.
G. IMP.CAESAR AELIVS ANTONINVS AVG.TR.P.COS. DES II
H. IMP.CAESAR AELIVS ANTONINVS AVG.P.M.TR.P.COS.
I. IMP.T.AELIVS CAESAR ANTONINVS AVG.P.M.TR.P.COS.
J. IMP.CAESAR AELIVS ANTONINVS AVG.PIVS.P.M.TR.P.COS.
K. IMP.T.AELIVS CAESAR HADRIANVS ANTONINVS AVG.PIVS P.M.TR.P.COS.
L. IMP.T.AELIVS CAESAR HADRIANVS ANTONINVS AVG.PIVS P.M.TR.P.COS.DES II.
M. IMP.T.AELIVS CAESAR HADRIANVS ANTONINVS AVG.PIVS (P.M.) TR.P.COS II.
N. IMP.T.AELIVS CAESAR HADRIANVS ANTONINVS AVG.PIVS P.M. TR.P.COS II P.P.
O. ANTONINVS AVG.PIVS P.P. (TR.P.) COS II.

	25/2 138-				10/7 138	10/7 138-						/10 138-1/1 139	1/1 139-/3 139	/3 139-/7 139?	/7 139?-1/1 140
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
PIETAS	X	X	–	X	–	X	X	–	–	X	–	X	X	–	X
FELICITAS	X	–	X	–	–	–	–	–	–	X	–	X	–	–	X
CONCORDIA	X	X	–	X											
SECURITAS	X	–	X												
GEVOUWEN HANDEN	X	X	X										X	X	X
DIANA	X	–	–	–	–	–	–	X	X	–	–	X	–	–	X
MINERVA	X	–	–	X	–	–	–	X	–	–	–	X	–	–	X
PAX		X	–	–	X	–	–	X	–	–	X	X	X	X	X
AEQUITAS				X	–	X	–	X	X	–	–	X	X	–	X
FIDES				X	–	X	–	X	X	–	–	X	X	X	–
ANNONA/MODIUS												X	X	X	X
AETERNITAS													X	–	–
VICTORIA													X	X	–
FORTUNA													X	X	X
OFFERSERIE													X	X	X
VELD TEKENS													X	–	–
BONUS EVENTUS															X
GENIUS POPULI ROMANI															X
WOLVIN MET TWEELING															X
TEMPEL															X

	/7 139?-1/1 140
LIBERTAS	X
LIBERALITAS	X
MONETA	X
ABUNDANTA	X
PROVINCIES	X
MARCUS AURELIUS	X
FAUSTINA I	X

Conclusie

De series van Antoninus als Caesar beginnen op 25 februari 138 en eindigen bij de dood van Hadrianus op 10 juli. Als we er van uit gaan dat de teksten A, B en C varianten van elkaar zijn, net als D en E, kunnen we deze emissies niet nauwkeuriger dateren. Serie F zal ter gelegenheid van de ambtsaanvaarding op 10 juli zijn uitgegeven. Serie G bestaat uit maar drie munten en zal ogenblikkelijk ná F uitgegeven zijn. H en I zijn weer te beschouwen als elkaars varianten. J en K, die het cognomen 'PIVS' bevatten, zullen uitgegeven zijn in augustus of september 138. Als Antoninus zich heeft gehouden aan de bestaande gewoonten aangaande de aankondiging van een volgend consulschap, is serie L te dateren tussen oktober en het eind van het jaar 138. Serie M, waarin door de emissie van enkele nieuwe typen, zo duidelijk verwezen werd naar de op handen zijnde consecratie van Hadrianus, moet dan tussen januari en de feitelijke heiligverklaring in maart zijn verschenen. Daarna pas heeft Antonius de titel 'Pater Patriae' aanvaard, die emissie N dateert ná maart 139. Ten slotte heeft Antoninus (op 10 juli, de 1e sterfdag van Hadrianus?) teruggegrepen op de tekst zoals hij die bij zijn ambtsaanvaarding voor zichzelf had gedacht. Alhoewel we dus voor een aantal emissies niet kunnen komen met een datering tot op de dag van uitgifte, lijkt de gegeven volgorde echter logisch. Als we voorbijgaan aan de fout in de RIC Hadr. 445, waar COS II staat in plaats van COS, blijven er twee munten over die met geen mogelijkheid in het geschetste systeem passen: RIC Hadr. 1092 a én b. De tekst van deze munten luidt: IMP.T.AEL.CAES.HADRI. ANTONINVS PIVS P.M. TR.POT. COS DES II? Pax staand naar links. Mijns inziens hoort het cognomen 'PIVS' niet thuis op deze munten, hoewel de omgekeerde redenatie dat 'AVG' is weggelaten, waarschijnlijk logischer is. Bovendien is RIC 1092 b de enige munt van Antoninus als caesar met een gelauwerd hoofd. Gezien de geweldige hoeveelheid verschillende stempels die binnen een zeer kort tijdsbestek vervaardigd moesten worden, lijkt het voor de hand liggend dat er door een stempelsnijder een fout werd gemaakt en dat tussen ANTONINVS en PIVS het woord AVG had moeten staan. In dat geval passen de munten keurig in serie L.

Schagen, maart 1985

De munten van Zuid-Afrika*

door Prof.dr. H.W.J. Bosman

I. De Zuid-Afrikaansche Republiek

De geschiedenis van het Zuid-Afrikaanse muntwezen is interessant, niet alleen vanwege de belangstelling die men kan hebben voor dat land met zijn grote problemen en vele volken en met een van de officiële talen nauw aan de onze verwant, maar ook omdat Zuid-Afrika in de moderne tijd geheel verschillende staatkundige regelingen heeft gekend, die grote invloed hebben gehad op het muntwezen. Het vertrek noordwaarts van een deel der blanke bewoners van de Kaapkolonie (de Grote Trek 1835-1838) heeft geleid tot het stichten van een tweetal onafhankelijke Boerenrepublieken: de Oranje-Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek (Transvaal).

De Oranje-Vrijstaat heeft geen eigen geld aangemunt; wel zijn in de jaren 1874 en 1888 door een Duitse firma voor deze staat proeven geslagen.

Wat de Zuid-Afrikaansche Republiek betreft: daar moet een onderscheid gemaakt worden tussen een incidentele uitgifte in 1874 van een gou-

* De foto's zijn ontleend aan het in de bibliografie onder IV genoemde boek.

den munt ter waarde van een pond (onder president Burgers) en de regelmatige uitgifte van een hele serie munten in de jaren 1892-1902 onder president Kruger. Alle uitgiften waren gebaseerd op de gouden standaard, in die tijd het heersende geldstelsel in een groot deel van de wereld, en bovendien werd ook in detail het Britse muntsysteem aangehouden.
Het z.g. staatspond van Burgers werd op initiatief van deze president aangemunt in Birmingham (Engeland). Het gebruikte goud was afkomstig uit pas ontdekte goudlagen in N.O. Transvaal. Het enthousiasme van Burgers werd niet gedeeld door het parlement, de Volksraad en daarom is er niets gekomen van een volledige serie munten, zoals Burgers oorspronkelijk van plan was. De kritiek van het parlement had o.m. betrekking op het feit, dat Burgers zijn portret op de munt had afgebeeld. Op de voorzijde van de munt staat ook de naam van de president en het jaartal 1874; op de keerzijde staat het staatswapen met de spreuk 'Eendracht maakt macht' en het omschrift 'Zuid-Afrikaansche Republiek'.
De totale produktie bedroeg 837 exemplaren en het is daarom duidelijk dat in de Zuid-Afrikaanse Catalogi deze munt wordt gewaardeerd op astronomische bedragen.

In het begin van de jaren 90 besloot men een eigen munt in Pretoria te stichten, mede onder indruk van de economische expansie na de ontdekking van goud aan de Witwatersrand. President Kruger was echter ongeduldig in verband met een op handen zijnde verkiezingscampagne en liet vast een aantal munten (nl. ponden, ½ ponden en 5-shilling stukken) bij de Pruisische munt in Berlijn slaan. En hieruit vloeide een uitermate interessante vergissing op muntgebied voort. Aan de keerzijde van de munten zou namelijk weer het staatswapen moeten komen met onder meer een afbeelding van de beroemde voortrekkerswagen. De Duitse ontwerper nu had deze voorzien van een dubbele disselboom en voor- en achterwielen met dezelfde diameter, zoals in Duitsland gebruikelijk was. De echte 'ossewa' echter had een enkele disselboom en het voorwiel was kleiner dan het achterwiel.[1]
De fout, die bij aankomst van de munten ontdekt werd, speelde de tegenstanders van Kruger natuurlijk in de kaart, maar Kruger won de presidentsverkiezingen met een kleine marge.
Van 1892 bestaan er op deze wijze ponden en 5-shillingstukken met enkele en met dubbele dissel, terwijl het ½ pond van 1892 steeds een dubbele dissel te zien geeft. In de jaren 1893 en volgende vertonen alle munten een enkele dissel.
Vanaf 1893 werden alle munten in Pretoria geslagen. De muntslag strekte zich uit tot en met 1900, maar niet alle munten werden in alle jaren geslagen (de crown alleen in 1892). Er zijn geen munten met het jaartal 1899 en van 1900 zijn er alleen ponden. Het volgende overzicht geeft de denominaties en muntmetalen:

goud	1 £	1892-1898 en 1900
goud	0,5 £	1892-1897
zilver	5 sh (crown)	1892
zilver	2 sh 6 d	1892-1897
zilver	2 sh	1892-1897
zilver	1 sh	1892-1897
zilver	6 d	1892-1897
zilver	3 d	1892-1897
brons	1 d	1892-1897 en 1898

Men ziet, dat het muntstelsel geheel op het Britse was gebaseerd: het pond telde 20 shilling en de shilling 12 d (pence)[2]. Ook Britse munten circuleerden trouwens naast die van de Z.A.R.
De voorzijde van alle munten vertoont het goed gelijkende portret van Paul Kruger, hetzelfde dat op de moderne Krugerranden voorkomt.

1 pond Z.A.R. Kruger 1892

1 shilling Z.A.R. Kruger 1892

Tijdens de Boerenoorlog (1899-1902) werd het noodzakelijk de Munt te evacueren en zo namen de betreffende ambtenaren behalve de aanwezige munten ook een aantal nog niet gestempelde ponden-muntplaatjes mee. Deze gouden schijfjes zijn later als geld gebruikt (Kaal ponde).
Tenslotte behoren tot de munten van deze episode ook de gouden z.g. Veld Ponde. Zij werden in 1902 op de 'Staatsmunt te Velde' bij Pelgrimsrus geslagen. De voorzijde vermeldt 'Z.A.R. 1902', de keerzijde 'Een pond'. Er zijn 986 van deze munten geslagen; een recente catalogus noteert voor 'prachtig' een prijs van 4000 rand (min of meer *f* 8000,—).
Behalve deze munt en het Burgers-pond zijn de munten van de Z.A.R. qua type niet zeldzaam.

II. De Zuid-Afrikaanse Unie

De beide Boerenrepublieken hebben vaak strijd met de Engelsen moeten voeren. Zij gingen als zodanig tenonder tijdens de Boerenoorlog (1899-1902). Na de Vrede van Vereniging werden de beide gebieden onder Brits bestuur geplaatst, zoals dat met de Kaapkolonie en Natal reeds eerder het geval was geweest (Orange River Colony en Transvaal Colony). In 1910 werden alle vier gebieden verenigd tot de Unie van Zuid-Afrika, een Brits dominion met zelfbestuur. Het Britse geld circuleerde in de Unie, zoals het tevoren in de samenstellende delen het geval was geweest, maar het geld van de Z.A. Republiek, dat in die republiek steeds in omloop was gebleven, werd mede tot wettig betaalmiddel in de gehele Unie verklaard. Pas in 1923 werd de Munt van Pretoria weer heropend en wel als filiaal van de Royal Mint van Londen. Deze band met Londen werd in 1941 verbroken.

Allereerst volgt hier nu een overzicht van de denominaties, die in de periode 1923-1960 in Pretoria geslagen werden.

1	pond	(goud) 1923-1932, 1952-1960
½	pond	(goud) 1923-1926, 1952-1960
5	shilling	(zilver) (crown) 1947-1960
2,5	shilling	(zilver) (half-crown) 1923-1960
2	shilling	(zilver) (florin) 1923-1960
1	shilling	(zilver) 1923-1960 doch geen aanmunting 1925
6	d	(zilver) 1923-1960 doch geen aanmunting 1928
3	d	(zilver) (tickey) 1923-1960
1	d	(brons) penny 1923-1960 doch geen aanmunting 1925
½	d	(brons) 1923-1960 doch geen aanmunting 1927
¼	d	(brons) (farthing) 1923-1960 geen aanmunting 1925, 1927 en 1940

Men ziet hieruit, dat de meeste munten in (bijna) alle jaren geslagen werden; alleen het 5-shillingstuk werd pas na de tweede wereldoorlog aangemunt en eigen ponden en ½ ponden pas vanaf 1952 (deze laatste munten werden uiteraard tegen veel hogere dan de nominale waarden verkocht). Ook in de eerste jaren van de muntslag te Pretoria werden deze gouden munten geslagen, maar toen waren zij identiek met die, welke in Londen werden aangemaakt. Alleen het muntteken SA duidt op het aanmaken in Pretoria. In dit verband zij vermeld, dat Zuid-Afrika in 1932 de gouden standaard verliet, evenals kort te voren Groot-Brittannië, maar dat gedurende de gehele periode het Zuid-Afrikaanse pond aan het Britse pond gekoppeld bleef.
Op *alle* stukken (behalve de 5-sh. gedenkmunt

1 penny Unie-George V 1923

1 crown Unie-George VI 1947

1 florin Unie-Elisabeth II 1953

van 1960) vertoonde de voorzijde de vorst en wel George V (1923-1936), George VI (1937-1952) en Elisabeth II (1953-1960). Zoals bekend regeerde Edward VIII na de dood van George V te kort om op de munt te kunnen verschijnen. Op de keerzijde stonden in het algemeen Z.A. symbolen: schip, springbok, staatswapen en de in Zuid-Afrika befaamde bloemdeprotea.
Gedenkmunten werden geslagen in 1947 t.g.v. het bezoek van George VI aan Zuid-Afrika, in 1952 t.g.v. het 300-jarig bestaan van Kaapstad en in 1960 bij het 50-jarig jubileum van de Z.A. Unie. Al deze munten waren zilveren 5-shilling stukken. Het vrij grote aantal denominaties, het drietal vorsten en de gedenkmunten zorgen op zichzelf al voor een groot aantal typen. Maar er zijn nog meer variaties: alle munten hebben steeds de naam van het land in beide talen gedragen, maar als gevolg van de invoering van het Afrikaans als officiële taal werd de aanduiding Zuid-Afrika in 1931 vervangen door Suid-Afrika.

Toen in 1948 George VI de titel van 'Keizer van India' had verloren werd het omschrift 'Georgius VI Rex Imperator' vervangen door 'Georgius Sextus Rex'.
Voorts is vermeldenswaard, dat in 1951 het zilvergehalte werd verlaagd van 80% naar 50%. Kleine wijzigingen in de plaats van de waardeaanduiding en het jaartal werden van tijd tot tijd ook aangebracht.

III. De Republiek van Suid-Afrika

In 1961 vonden twee gebeurtenissen plaats, die van rechtstreekse betekenis waren voor het muntwezen. Zuid-Afrika ging in februari over tot het decimale stelsel voor de indeling van zijn geld en het land trok zich terug uit het Britse Gemenebest en werd een republiek (mei 1961). De nieuwe geldeenheid, de Rand werd vastgelegd op 10 shilling, dus ½ £. Deze verhouding tot het Britse pond werd nog gehandhaafd tot november 1967. De valuta-politiek daarna heeft geen invloed meer gehad op het muntwezen. De invoering van het decimale stelsel bracht met zich mee, dat de oude munten als volgt gelijk gesteld konden worden aan de nieuwe:

1	pond	=	2	rand (goud)
½	pond	=	1	rand (goud)
5	shilling	=	50	cent (zilver)
2,5	shilling[3]			(zilver)
2	shilling	=	20	cent (zilver)
1	shilling	=	10	cent (zilver)
6	d	=	5	cent (zilver)
3	d	=	2,5	cent (zilver)
1	d	= ±	1	cent (brons)
0,5	d	= ±	0,5	cent (brons)
0,25	d[3]			(brons)

Van 1961 tot en met 1964 waren de nieuwe munten van de Republiek Zuid-Afrika nog sterk gelijkend op de overeenkomstige munten van de Zuid-Afrikaanse Unie. De grootte en het gewicht waren dezelfde en van de zilveren en gouden munten was ook de keerzijde gelijk of bijna gelijk. Maar de voorzijde gaf nu in plaats van het naar links kijkende portret van Koningin Elisabeth een borstbeeld te zien van Jan van Riebeeck, die in 1652 de stichter van de volksplanting in het uiterste zuiden van Afrika was geweest. Alvorens het relaas te doen van de vrij ingewikkelde aanmunting na 1964 zij vermeld, dat de gouden 2 R en 1 R stukken vanaf 1961 tot en met 1983 ongewijzigd zijn geslagen voor verzamelaars. De voorzijde vertoonde steeds de buste van Jan van Riebeeck, de keerzijde een springbok. Uiteraard hield de prijs waartegen de munten konden worden betrokken verband met de telkens geldende goudprijs.

Vanaf 1965 werd het muntstelsel vrij sterk gewijzigd ten opzichte van de voorafgaande jaren. De gelijkenis met de Britse stukken behoorde tot het verleden en wegens de sterk gestegen zilverprijs werd dit als muntmetaal vervangen door nikkel.

1 cent Republiek-Van Riebeeck 1961

1 Rand Republiek-Staatswapen 1970

Er werd echter wel een zilveren 1 Randstuk aangemunt. (Vanaf 1977 werd de rand voor dagelijks gebruik in nikkel en met kleinere diameter aangemunt, terwijl daarnaast een groter 'proof' exemplaar in zilver voor verzamelaars beschikbaar bleef). De denominaties werden aldus: 1 en 2 cent in brons, 5, 10, 20 en 50 cent in nikkel en 1 Rand in zilver en nikkel. (Vanaf 1970 echter ook weer een bronzen munt van ½ cent).

Wat de zaak verder ingewikkeld maakt is, dat men in het begin munten maakte met Engelse aanduiding 'South Africa' en munten met aanduiding in het Afrikaans 'Suid-Afrika' (op dezelfde wijze als in België), terwijl vanaf 1970 alle munten tweetalige aanduidingen bevatten. Daartussendoor werden er soms gedenkmunten uitgegeven ter ere van Z.A. staatslieden, maar soms voor alle munten van lagere waarde en dan weer alleen voor het 1 Randstuk. In 1974 werd een gedenkmunt van 1 R vervaardigd ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Munt te Pretoria. De keerzijde van de zilveren rand en van de nikkelen rand (welke laatste vanaf 1977 is aangemunt) gaf meestal de springbok te zien, die van de andere munten dieren en bloemen die typisch voor Zuid-Afrika zijn.

In het volgende is van de voorzijde het volgende overzicht te geven:

	1965-66	1967	1968	1969	1970-75	1976	1977-78	1979	1980-81	1982	1983	1984	1985
½ cent	–	–	–	–								–[1]	–
1 cent t/m 50 cent	van Riebeeck	van Riebeeck	Swart	van Riebeeck	staatswapen	Fouché	staatswapen	Diederichs	staatswapen	Vorster	staatswapen	staatswapen	staatswapen
1 Rand zilver	van Riebeeck	Verwoerd	van Riebeeck	Dönges	staatswapen[2]	staatswapen	staatswapen	staatswapen	staatswapen	staatswapen	staatswapen	staatswapen	parlementaire ambtswapen[3]
1 Rand nikkel	–	–	–	–	–	–	staatswapen	Diederichs	staatswapen	Vorster	staatswapen	staatswapen	Viljoen

1. Vanaf 1984 is de aanmunting van de ½ cent gestaakt.

2. Met dien verstande, dat de Rand van 1974 een gedenkmunt was ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de S.A. Munt.

3. De keerzijde vertoont niet de springbok, maar het parlementsgebouw in Kaapstad met de aanduiding: 'Parlement-Parliament 1 Rand'.

Bijzondere vermelding verdient de *Krugerrand*, een grote gouden munt (diameter van 32,7 mm) met dezelfde buste van Kruger als op de munten uit de tijd van de Zuid-Afrikaansche Republiek. Deze muntstukken (als men ze zo wil noemen) zijn vanaf 1967 in grote aantallen geslagen, vooral bedoeld voor hen, die in goud willen beleggen. Aan de keerzijde staat de springbok met jaar van aanmunting en de aanduiding 'Krugerrand' en 'Fyngoud 1 oz Fine gold'. De munt bevat derhalve 1 ounce goud, juist zoveel als vóór 1971 gebruikelijk was om de officiële dollarprijs (35 $ per ounce goud) in uit te drukken.

De munten worden daarom zoveel gevraagd omdat de premie bij verkoop uiterst gering is (in tegenstelling tot andere gouden munten in de wereld). Men betaalt dus nauwelijks meer dan de waarde van het goud.
Recentelijk zijn ook stukken van 0,5, 0,25 en 0,1 Krugerrand verkrijgbaar gesteld. De vraag is natuurlijk of deze stukken tot het muntwezen gerekend kunnen worden. Zij zijn wettig betaalmiddel, maar daarbij zal de actuele goudprijs in acht moeten worden genomen. Ze hebben immers geen nominale waarde. Ze zijn zelfs niet van vroegere munten afgeleid, zoals de 1R en 2R gouden munten, maar komen wel voor in de officiële muntwetgeving.

In 1985 zal er nog een andere gouden munt met dezelfde diameter en hetzelfde gewicht als de Krugerrand worden uitgegeven. De voorzijde bevat het parlementaire wapen en op de keerzijde staat het parlementsgebouw (op analoge wijze als het zilveren 1 R-stuk van 1985).

Conclusie

De munten van Zuid-Afrika zijn uit historisch oogpunt zeer interessant. De 3 besproken tijdvakken leveren resp. 14, 67 en 70 typen. Behalve 2 zeer zeldzame stukken uit de tijd van de Z.A.R. zijn zij nog allemaal te koop.

Literatuur

I. Catalogi, die regelmatig worden herzien zijn:
   a. Numistat, The coins, patterns, banknotes and military medals of the Z.A.R. and South Africa, Die munte, banknote, oorlogsmedaljes en modelmunte van de Z.A.R. en Suid-Afrika (bevat ook artikelen) uitgave Bickels, Coins and Medals (Pty) Ltd, Johannesburg.
   b. Catalogue of the coins of South Africa, Alec Kaplan and Son (Pty) Ltd, Germiston.

II. Een prachtig en compleet boek, zowel qua tekst als illustraties, betreffende de Z.A.R. is:
   Elias Levine, The coinage and counterfacts of the Zuid-Afrikaansche Republiek, Purnell, Kaapstad, 1974 (127 blz.).

III. Niet te lange, maar instructieve en geïllustreerde overzichten betreffende alle geldsoorten in Zuid-Afrika zijn: (de beide eerste boekjes zijn identiek van inhoud)
   a. A history of currency in South Africa, South African Museum, Cape Town, 1956 (27 blz.).
   b. 'n Geskiedenis van betaalmiddels in Suid-Afrika, Suid-Afrikaanse Museum, Kaapstad, 1956 (29 blz.).
   c. Eric Rosenthal, From Barter tot Barclays. Some facts about Southern Africa's old-time coins and banks, Barclays Bank D.C.O. Johannesburg, 1968 (49 blz.).

IV. Een boek, waarin alle munten op schitterende wijze zijn gefotografeerd, is:
   Ken Jacobs en Eli Levine, Coins of South Africa. A complete reference book on South African coins, photographically illustrated by Gerald Hoberman.

V. Een algemeen overzicht van alle geldsoorten in Zuid-Afrika (met vele afbeeldingen) biedt:
   Matthy Esterhuysen, Ons gelderfenis, Nasionale Kultuurhistoriese en Opelugmuseum, Pretoria 1980. (185 blz. waarvan hoofdstuk I 'Ons Munterfenis' 53 blz.).

Ook de munten die vóór het ontstaan der Boerenrepublieken in omloop waren, worden in dit boek behandeld.

Noten

1. Bij een enkele dissel ('shaft') worden ossen aan beide zijden gespannen, bij een dubbele dissel wordt het paard of de ezel tussen beide dissels in geplaatst.
2. In 1898 werden 215 gouden tickeys, dat zijn 3 penny-stukken geslagen voor Samuel Marks, een vriend van de president. Zij worden 'Sammy Marks tickeys' genoemd, maar waren uiteraard geen wettig betaalmiddel.
3. Een overeenkomstige munt werd niet ingevoerd.

Verenigingsnieuws

Vereniging voor penningkunst
Secretariaat: De heer N.A.J. Visser, v.d. Meystraat 1, 1815 GP Alkmaar, tel. 072-120041; giro 96820.
Penningbestellingen: Mevr. M. Kemper-Koel, Mollenburgseweg 60, 4205 HD Gorinchem, tel. 01830-26543.
De 60ste Algemene Ledenvergadering heeft inmiddels plaatsgevonden in Den Haag. Een resumé van deze vergadering kan in de volgende Beeldenaar tegemoet gezien worden.
Adreswijzigingen uitsluitend sturen aan het secretariaat van de Vereniging voor Penningkunst. Indien de Vereniging de nieuw uit te geven penningen door niet tijdige contributiebetaling moet nazenden, worden hiervoor de portokosten in rekening gebracht.

M. Kemper-Koel

150
Munt- en Penningjuweliers
staan met hun garantie
en vertrouwen voor u klaar
in heel Nederland.
Uw partner voor Munten en Penningen
Adressenbrochure verkrijgbaar op aanvraag.
Kerklaan 22, 7311 AE Apeldoorn, tel. 055-217913

Door de redactie ontvangen

1. De Spaar- en Voorschotbank te Surhuisterveen liet de voorjaarsprijslijst verschijnen met daarin een groot aanbod van munten vanaf de Griekste tijd tot en met het Koninkrijk. Exemplaren zijn op aanvraag bij de bank verkrijgbaar. Gratis.
2. J.A. Haxby en R.C. Willey, *Coins of Canada*, 6e editie 1985, $3.95. In dit boekje wordt een overzicht gegeven van munten en bankpapier van Canada uit de koloniale periode, de periode als Brits Dominion en de tijd van na de nieuwe grondwet van 1982. Het boek is niet alleen een prijslijst voor de verschillende kwaliteiten, maar ook wordt informatie verschaft over de voorstellingen, historische gegevens en numismatische varianten.
3. In het nieuw verschenen Journal of Mechanical Working Technology 11 (1985), 189-199 verscheen een artikel van F. Delamare, Study of the minting of a fake French 'gold' coin: a 'Louis with dressed bust', dating from 1775.

De verzamelaar leeft niet bij munten alleen

Daarom hopen wij na de vacantie onze tweede internationale numismatische boekenveiling te organiseren.

Wij kunnen nog goede losse kavels en, natuurlijk, hele bibliotheken gebruiken.

Wij verzoeken verzamelaars en confrères contact met ons op te nemen.

Belangrijke inleveringen zullen wij gaarne bij U afhalen.

A.G. van der Dussen B.V.
Beëdigd taxateur
Hondstraat 5, 6211 HW
Maastricht
(tel.043-215119)

J.B. Westerhof
Gediplomeerd veilinghouder
Hoogend 18, 8601 AE
Sneek (tel. 05150-17198)

mooie zaken ... in zand gegoten of via 'verloren was'

Postbus 176
1700 AD Heerhugowaard
Nijverheidsplein 4
1704 RB Heerhugowaard
Tel. (02207) 1 05 47

metaalgieterij b.v.

verdult

orden
beelden
penningen
plaquettes

aluminium
messing
brons
zink

zwarten
bruneren
patineren

verzilveren
verbronzen
vergulden

probeert U ons eens ... als Uw penninggieter bv!!

JEAN ELSEN

Tervurenlaan, 65 - bus 1
B - 1040 BRUSSEL
Tel.: 02/734.63.56

Munten – Penningen
Boeken
Maandelijkse prijslijsten
Schriftelijke Veilingen
Oudheid
Middeleeuwen
Nederlanden

RIETDIJK bv

Regelmatig iedere 3 maanden
een muntveiling

Kantoor: **Noordeinde 41, 2514 GC Den Haag.**
Wilt u inlichtingen omtrent de catalogus of eventueel
inzenden: tel. 070-647831, b.g.g. 647957.

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

12-5-1747
Haarlem
Op de doortocht van
Prins Willem IV
zilver 32 mm
f 250,—

Geïllustreerde prijslijst op aanvraag.

J. B. Westerhof
NUMISMAAT
gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.

Hoogend 18, 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - 's maandags gesloten

MUNTENHANDEL
PHOENIX

Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 - giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

Kent U al onze Oranje prijslijst. Gaarne zenden wij U deze toe na schriftelijke aanvraag.

muntenhandel Groningana

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

OVERWEEGT U UW VERZAMELING TE VERKOPEN?

Vraag onze gratis veiling catalogus

Bij ons heeft u 2 mogelijkheden:

Contante betaling

of realisatie via onze

Internationale veilingen

Onze eerstvolgende veiling is:

September a.s.

"voor klinkende munt"

Bel ons voor een vertrouwelijk en gratis advies.
Tel. 020-230261
242380

DE NEDERLANDSCHE MUNTENVEILING

Rokin 60 – Amsterdam-C. – Tel. 020-230261/242380
Postadres: Postbus 3950 – 1001 AT Amsterdam

Beëdigd Makelaars en Taxateurs

munt- en penningkundig nieuws

september/oktober 1985
9e jaargang no. 5

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMISMATIQUES - VENTES PUBLIQUES - ARCHEOLOGIE

✽

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448 — 1016 GD Amsterdam
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21 — Postgiro 9922

meer dan ooit is munten kopen een zaak van vertrouwen...

leden van de n.v.m.h. zijn uw vertrouwen waard!

opgericht 25 januari 1982

alle leden van de Nederlandse Vereniging van Munthandelaren onderschrijven de erecode welke door de vereniging is opgesteld.

- **garantie op de echtheid van munten en penningen**
- **objectieve en eerlijke voorlichting**
- **kwalificatie volgens gangbare normen**

lijst van aangesloten munthandelaren in alfabetische volgorde:

AMNU Munthandel
F. Knijnsberg
Berkenrodelaan 14
1811 AJ Amstelveen
020-432933

Batavia
G. J. Rietbroek
Zoutmanstraat 32
2518 GR Den Haag
070-451772

Bussumse munthandel
J. W. Eeckhout
Kapelstraat 20
1404 HX Bussum
02159-16288

Civitat
A. H. G. Drouwen
Luttekestraat 31
8011 LP Zwolle
038-23368

Coinseling Hoogeveen
B. H. Hagemeijer
v. Echtenstraat 21a
7906 LK Hoogeveen
05280-73634

Coret
A. Coret
Heuvelstraat 103
5038 AL Tilburg
013-363240

A. G. van der Dussen
Hondstraat 5
6211 HW Maastricht
043-15119

Karel de Geus
K. de Geus
Stratumsedijk 47a
5611 NC Eindhoven
040-123455

Hekra
L. H. Helderton
Molenstraat 25
4011 AB Ophemert
03445-1392

Hollandia b.v.
A. Braun
De Zande 40
8278 AK Kamperveen
05203-320

Holleman-munten
M. Holleman-Tas
Min. Dr. Kuyperplein 64
7500 DE Enschede
053-338779

Honingh
J. C. Honingh
Dorpsstraat 155
1566 AE Assendelft
02987-3094

Huizinga b.v.
H. J. Huizinga
Nassaulaan 36
6720 AC Bennekom
08389-4004

J. Mevius
Oosteinde 97
7671 AT Vriezenveen
05499-1322

Munthandel Oost-Brabant
M. v. Berkom
Carmelietenstraat 10
5341 EG Oss
04120-24123

Neerlandia
W. F. Mans
H. Cleyndertweg 469
1025 DT Amsterdam
020-322418

Osse munthandel
R. van Breda
Houtstraat 5
5841 GG Oss
04120-25012

Phoenix
J. F. J. van Koningsbrugge
Merwedestraat 18
9406 RM Assen
05920-52045

Ri-ëst b.v.
A. Hielkema
Nieuweburen 134
8911 GB Leeuwarden
058-125799

Van Roekel bv
E. D. J. v. Roekel
Bussum

Romunt b.v.
W. E. M. Dols
Roerzicht 1
6041 XV Roermond
04750-16010

J. Schulman bv
Keizersgracht 448
1016 GD Amsterdam
020-233380

Sipiro-munten
P. Willems
Nassaulaan 5
6721 DW Bennekom
08389-8064

Trajectum
L. Loffeld
Croeselaan 249
3521 BR Utrecht
030-949709

M. Velraeds
Viel 6
6435 AS Bingelrade
045-210800

JB Westerhof
Hoogend 18
8601 AE Sneek
05150-170098

aspirant leden:

L. Kevelon
Speulderweg 15
3886 LA Garderen
05776-1955

C. A. M. Kienhorst
Steenstraat 16
7571 BK Oldenzaal
05410-20208

Schuurman-Rijnholt
Emmastraat 13
7075 AL Etten
08350-27781

Weet u dat er NVMH geschenkbonnen bestaan van *f* 10,— en *f* 25,—. Misschien een leuk idee om eens kado te geven. Verkrijgbaar bij bovenstaande munthandelaren.

secretariaat n.v.m.h.
postbus 3242
7500 DE Enschede

RIETDIJK bv

Regelmatig iedere 3 maanden
een muntveiling

Kantoor: **Noordeinde 41, 2514 GC Den Haag.**
Wilt u inlichtingen omtrent de catalogus of eventueel inzenden: tel. 070-647831, b.g.g. 647957.

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

MUNTENHANDEL
PHOENIX

Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 – giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

Kent U al onze Oranje prijslijst.
Gaarne zenden wij U deze toe
na schriftelijke aanvraag.

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
J. P. A. van der Vin
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: *f* 30,—.
Overige landen: *f* 55,—.
Losse nummers: *f* 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor *Penningkunst is het abonnements*-geld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever, Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

VOC Numismatiek 149
Muntperikelen in Peru rond 1640 en de doorwerking daarvan elders in de wereld 158
Penningnieuws 169
'Indische huisvlijt (?)' deel 2 173
XXe Fidem congres '85 in Stockholm 173
Actualiteiten 174
Boekbespreking 177
Verenigingsnieuws 178
Muntennieuws 180

VOC Numismatiek

door Bert van Beek

In dit artikel wordt, na een algemene inleiding, een samenvatting gegeven van de voordrachten die gehouden zijn op zaterdag 1 juni 1985 te Amsterdam tijdens de voorjaarsbijeenkomst van het Genootschap. Het thema was de numismatiek van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC).
De sprekers waren achtereenvolgens:
F.S. Gaastra, Twee eeuwen uitvoer van munten en muntmateriaal door de VOC,
A. Pol, Twee decennia geldexport door de VOC en de muntproductie in Nederland,
J. Lingen, Inleiding tot de tentoonstelling 'Muntslag van en voor de VOC'.
Bij het schrijven van dit artikel is dankbaar gebruik gemaakt van de aantekeningen van de sprekers en van ten dele nog niet gepubliceerde onderzoeksgegevens.

tentoonstelling VOC NUMISMATIEK, vitrine met penningen

VOC

De Verenigde Oostindische Compagnie werd opgericht in 1602 om een einde te maken aan de onderlinge concurrentie tussen verschillende groeperingen kooplieden uit de Republiek waarbij vooral de Zeeuwse en de Amsterdamse kooplieden tegenover elkaar stonden. De samenwerking was echter ook nodig om de net opgerichte Engelse 'East India Company' de wind uit de zeilen te nemen. De ontstaansoorzaak van de VOC was dus puur economisch, maar reeds vanaf het begin werd de Compagnie eveneens gebruikt als wapen in de strijd tegen de Spanjaarden en de daarmee verbonden Portugezen.

De VOC verkreeg bij de oprichting van de Staten-Generaal het monopolie van de vaart op Indie. Dit monopolie strekte zich uit vanaf Kaap de Goede Hoop voor de Oostelijke route en vanaf de Straat van Magalhanes voor de route om Zuid-Amerika. De VOC werd bestuurd door zes 'kamers' die gevestigd waren in Amsterdam, Middelburg, Rotterdam, Delft, Hoorn en Enkhuizen. Van alle activiteiten nam Amsterdam de helft voor zijn rekening en Middelburg een kwart. De overige kamers deden ieder voor een zestiende mee. Het dagelijks bestuur was in handen van de 'Vergadering der Heren XVII'. Zestien leden hiervan werden benoemd volgens de hiervoor genoemde verdeling, het zeventiende lid werd afwisselend benoemd uit een van de vijf kleine kamers om het Amsterdamse overwicht te bezweren. In de praktijk is hier niet veel van terecht gekomen. De VOC is altijd door de Amsterdamse kooplieden gedomineerd geweest.

De VOC was te vergelijken met een naamloze vennootschap. De deelnemers waren alleen aansprakelijk tot het bedrag van hun inleg. Naast het aandelenkapitaal, dat sinds de oprichting nooit is uitgebreid, maakte de VOC voor de financiering gebruik van obligaties.

Hoewel de VOC zich in de Republiek geheel gedroeg als een particuliere handelsonderneming, vertoonde het in Indie ook trekken van een koloniale mogendheid. De schepen waren zwaar bewapend en vanaf het begin heeft men systematisch alle Portugese nederzettingen en forten veroverd.

Verovering van de Indische gebieden zelf was niet mogelijk en niet nodig. Men kon zich wel mengen in onderlinge oorlogen om meer greep op de inlandse vorsten te krijgen. Dit laatste gebeurde alleen maar om zo gunstig mogelijke voorwaarden voor de handel te verkrijgen.

Er was wel spoedig behoefte aan een gunstig gelegen plaats waar de schepen elkaar konden ontmoeten, pakhuizen gebouwd konden worden en waar het centrale bestuur in Indie gevestigd kon worden. De eerste gouverneur-generaal, Pieter Both, die in 1610 in Indië arriveerde, slaagde er niet in om op Java een eigen bezitting te stichting omdat de inlandse vorst de Nederlanders niet boven de Chinezen en de Engelsen wilde bevoordelen. In 1618 wist Jan Pietersz. Coen echter handig gebruik te maken van een inlands conflict. Hij liet het Nederlands pakhuis te Jakarta ombouwen tot fort. Belegeringen door Indische troepen en de Engelse vloot hadden geen succes en hiermee waren de Hollanders baas in eigen huis. De nederzetting kreeg de naam Batavia. Van hier uit groeide de invloed van de VOC en rond 1680 beheerste men de belangrijkste gebieden van Java.

In eerste instantie had men minder belangstelling voor het vasteland van India omdat de specerijenhandel zich hoofdzakelijk afspeelde op de eilanden. Voor de aankoop van specerijen in de archipel was Indiaas textiel onmisbaar en ook zag men in dat de inter-Aziatische handel (Perzie, India, China, Japan) zeer aantrekkelijk kon zijn. Daardoor ontstonden er nederzettingen in India, Ceylon, Malakka en het Verre Oosten. De VOC-nederzetting op het eilandje Desjima in de baai van Nagasaki was tussen 1641 en 1854 het enige contact tussen Japan en de rest van de wereld.

Vanaf het begin van de achttiende eeuw nam de invloed van de VOC in geheel Azië af en concentreerde men zich meer op Java, het gebied rond

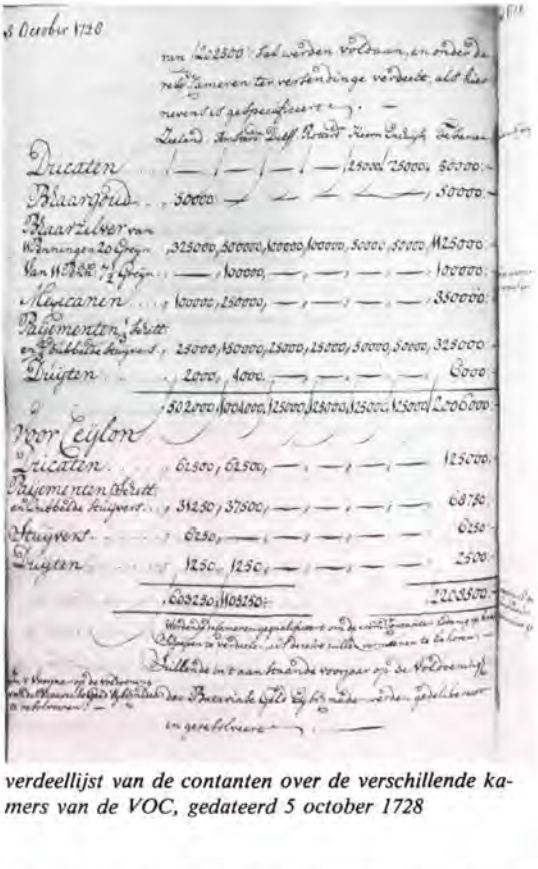
schip Herstelder
penning op de aanstelling van Gustaaf Willem baron van Imhoff tot Gouverneur-Generaal van Ned. Indië, 1742 door Holtzhey.
Holtzhey schreef dat deze penning besteld was 'om aan eenige voorname personen door die Heer vereerd te worden'
zilver. Vervolg. v. Loon II, 170; inv. nr. Rijksmuseum V.G. I, 2332

kasteel van Batavia
penning op de inhuldiging van Pieter Albert van der Parra als Gouverneur-Generaal van Ned. Indië, 1763. zilver. Vervolg v. L. V., 309; inv. nr. V.G. I, 2636

de Molukken, op Ceylon en de oostkust van India. In het laatst genoemde gebied ondervonden de Nederlandse kooplieden echter steeds meer concurrentie van de Engelsen, Fransen en Denen. Na de verwaarlozing van de belangen in Bengalen – men durfde in 1770 de kanonnen op de muren van het fort te Hougli (de hoofdzetel in Bengalen) niet meer te gebruiken omdat men bang was dat de muren dan in zouden storten – en de verovering van Negapatnam door de Engelsen in 1781, was echter ook India afgeschreven. In 1796 werden de Nederlanders door de Engelsen uit Ceylon verdreven. De positie van de VOC werd niet alleen door deze oorlogen verzwakt, maar ook door wanbeleid van de bewindhebbers en corruptie onder het personeel. Vannaf ongeveer 1750 ging het steeds slechter met de VOC en na 1781 werd er geen winst meer gemaakt. Na de inval van de Fransen in ons land in 1795 en de vorming van de Bataafse Republiek, besloot men de VOC te nationaliseren. Hiermee hoopte men nog iets van de failliete boedel te redden en de Nederlandse belangen in Indië veilig te stellen tegen de oprukkende Engelsen.

In zijn voordracht over de uitvoer van munten en muntmateriaal ging de heer Gaastra in op drie vragen: hoe groot was de omvang, hoe was de samenstelling en welke factoren bepaalden de samenstelling van geldtransporten.

verdeellijst van de contanten over de verschillende kamers van de VOC, gedateerd 5 october 1728

De omvang of beter de waarde van de zendingen is globaal af te leiden uit de besluiten van de 'Vergadering der Heren XVII' (zie de tabel). Ieder jaar maakten de Heren Zeventien de 'equipage' op: dat wil zeggen zij gaven opdracht een bepaald aantal schepen, manschappen, goederen en edelmetaal naar Azië te zenden. Het edelmetaal bestond uit munten en baren zilver en goud en werd aangeduid met de term 'contanten'. De opdracht om de equipage samen te stellen werd gegeven aan de zes kamers van de VOC die alle uitvoerende taken ten aanzien van handel en scheepvaart afwikkelden. De equipage werd volgens de vaste verdeelsleutel door de kamers bijeengebracht. Eventuele verschillen werden achteraf verrekend.

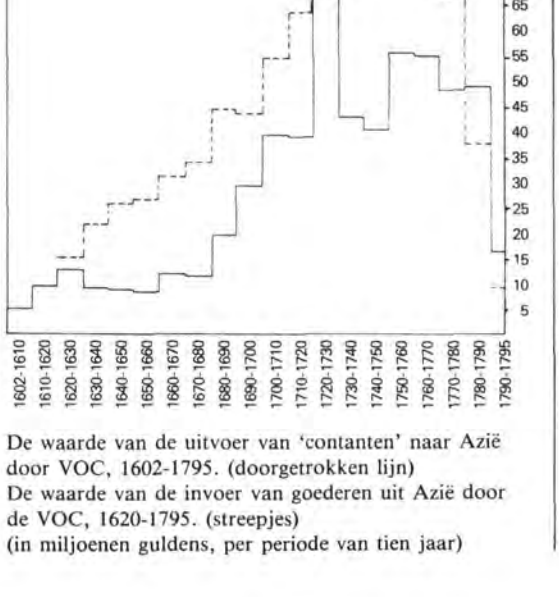
De waarde van de uitgevoerde contanten is in de grafiek vergeleken met de waarde van de invoer van goederen uit Azië. Uit de grafiek blijkt dat – behalve in de laatste jaren van de VOC – de invoer steeds groter was dan de uitvoer, maar dat tussen beide waardes geen vaste verhouding bestond. De beschikbare middelen in Batiavia bestonden niet alleen uit de contanten en de verkoopwaarde van de goederen die men uit het vaderland stuurde, maar ook uit de opbrengsten

	Zilver	Goud
1602/10	53.726 kg	248 kg
1610/20	102.816	49
1620/30	123.360	40
1630/40	89.436	147
1640/50	90.464	—
1650/60	86.352	—
1660/70	91.556	1.845
1670/80	107.524	240
1680/90	172.980	1.269
1690/1700	259.518	1.476
1700/1710	334.423	3.303
1710/20	325.517	3.656
1720/30	579.425	4.701
1730/40	390.636	926
1740/50	377.240	—
1750/60	487.966	4.458
1760/70	377.631	9.503
1770/80	363.508	7.305
1780/90	459.233	1.882
1790/95	144.140	862

De hoeveelheid zilver en goud, geëxporteerd door de VOC naar Azië,1602-1795. Een *schatting* gebasserd op de resoluties van de Heren Zeventien.

Vanaf 1723 geven de resoluties tevens aan hoeveel kopergeld (meest duiten, soms ook halve duiten) zou moeten worden gezonden. Het gaat om de volgende bedragen:

1720/30 *f* 115.000	1760/70 *f* 845.000
1730/40 *f* 695.000	1770/80 *f* 726.000
1740/50 *f* 685.000	1780/90 *f* 645.000
1750/60 *f* 841.000	1790/95 *f* 400.000

De waarde van de uitvoer van 'contanten' naar Azië door VOC, 1602-1795. (doorgetrokken lijn)
De waarde van de invoer van goederen uit Azië door de VOC, 1620-1795. (streepjes)
(in miljoenen guldens, per periode van tien jaar)

van de inter-Aziatische handel en uit de gelden die door de compagniesdienaren in Azië in de Compagnieskas werden gedeponeerd om in Nederland weer op wissel te ontvangen. Deze totale ontvangsten werden gebruikt om de handelswaar te betalen die naar Nederland verscheept werd en voor het bestrijden van de bedrijfsonkosten.
Het systeem van de wissels was door de VOC ingevoerd om tegemoet te komen aan het verbod om geld of kostbaarheden op de schepen mee terug te nemen. Op deze manier konden de compagniesdienaren toch geld naar het vaderland overmaken.
Volgens een opgave uit Batavia was tussen 1700 en 1750 voor ruim honderd miljoen gulden aan goederen uit Nederland ontvangen tegen bijna tweehonderddertig miljoen gulden aan contanten. De omvang van de wissels kon groot zijn. De hoogte van de aangeboden bedragen was afhankelijk van de aanwezigheid van geld bij particulieren en hun wens deze naar Europa over te maken. Het betrof meestal geld dat was verdiend met de verboden privéhandel. Zo liet de Hoge Regering in Batavia onderzoeken, hoe in 1651, de gewezen onderkoopman Jan Muyden (aan zijn rang was een gage van hooguit veertig gulden per maand verbonden) 42.000 gulden kon overmaken. Het geld werd overigens wel later in Nederland betaald. Als de VOC dat niet deed, ging men er wel toe over om het geld via de Engelse of Deense Compagnie over te maken. Op deze wijze werd er alleen al in het boekjaar 1734 voor ruim vier miljoen gulden aan wissels overgemaakt.

De samenstelling van de contanten werd door de Heren XVII voorgeschreven. Men baseerde zich zoveel mogelijk op de wensen vanuit Indië want ongewenste muntsoorten zouden toch maar omgesmolten worden. Het zilver werd in het begin voornamelijk geëxporteerd in de vorm van Spaanse matten of realen van achten. Na 1602 steeg de prijs van de realen en probeerde de Compagnie andere grote zilverstukken ingang te doen vinden. In het seizoen 1615/1616 werd voor de eerste maal een kistje leeuwendaalders (=4000 stuks) verzonden maar deze proef was geen succes. Vanuit Indië stelde men voor om dan maar liever baren te sturen omdat vooral de Chinezen het gehalte van de leeuwendaalders te laag vonden. Later bleek het wel mogelijk om de leeuwendaalders met succes af te zetten in Suratte en Siam. In 1624 spreken de resoluties voor het eerst van rijksdaalders. In de resolutie van 1670 werd voor het eerst gevraagd om ducatons te verzenden en werd er nadrukkelijk gesteld geen klapmutsen of daalders van 28 stuivers te sturen. Klein zilvergeld werd voor het eerst verzonden in 1617. Het betrof dubbele en enkele stuivers tot een bedrag van veertienduizend gulden. Na de stichting van Batavia vroeg J.P. Coen om kleingeld voor eigen gebruik te sturen. Het ging om schellingen en dubbele-, enkele- en halve stuivers. Inderdaad werd in 1622 voor de tweede maal kleingeld naar Indië gezonden: dubbele en enkele stuivers ter waarde van 40.000 gulden. Daarna stuurde men regelmatig kleine zilveren munten die ook voor de handel gebruikt werden.
Goud werd hoofdzakelijk in de vorm van dukaten en van baren gezonden.

Ten aanzien van de factoren die de omvang en de samenstelling van de contanten hebben bepaald, merkte de heer Gaastra op, dat hij ze hoogstens kon noemen maar niet uitwerken. Er bestaat hierover zoveel verschil van mening dat er geen afgerond beeld gegeven kan worden. De handel in edelmetaal in de zeventiende en achttiende eeuw staat volop in de belangstelling van de economisch-historische wetenschap en er worden de komende twee jaar tenminste drie internationale congressen gehouden waar de geleerde wereld zich over dit soort kwesties het hoofd kan breken.

De heer Pol deed hierna verslag van zijn onderzoek naar de geldexport door de VOC.
Er waren drie redenen om te kiezen voor de periode 1720-1740: in deze periode begon de VOC met eigen munten te exporteren, er was een forse schommeling in de omvang van de geldzendingen waarvan de oorzaak nog onbekend is, en de laatste tijd zijn er grote partijen munten geborgen uit schepen die in deze periode vergaan zijn (Akerendam, Vliegent Hart). Deze vondsten kunnen door dit onderzoek in de juiste historische context geplaatst worden.
Centraal in het onderzoek stonden twee vragen:

1. zijn er verschillen tussen wat de VOC besloot te versturen en wat er in werkelijkheid verstuurd is?
2. Waar betrok de VOC de uitgevoerde edele metalen en munten?

De omvang van de geldexport (=de waarde van de 'contanten') werd voor een groot deel bepaald door de vraag van de handel. De gouverneur-generaal stelde elk jaar de 'eis van Indië' op met de verlangde soorten en hoeveelheden munten en edelmetaal, waarna de Heren XVII vaststelden wat er door elke kamer naar Indië verscheept moest worden. Deze besluiten zijn vastgelegd in de resoluties van de Heren XVII en worden bewaard in het Algemeen Rijkskarchief te Den Haag.

vitrine met zeventiende- en achttiende-eeuwse handelsmunten met daarnaast archiefstukken betreffende de verzending van contanten vanuit Batavia naar Bengalen, Coromandel, Ambon enz.

Om na te gaan of deze besluiten ook zo uitgevoerd werden heeft Pol zich gebaseerd op de boekhoudingen van de verschillende kamers van de VOC in Nederland en op de boekhouding van de boekhouder-generaal te Batavia die van elk schip dat binnenkwam nauwkeurig noteerde wat het aan edelmetaal en contanten meebracht. In de betreffende periode zijn er 760 schepen uit Nederland vertrokken waarvan er 32 zijn vergaan en dus ontbreken in de boekhouding van Batavia.
De scheepswrakken bieden een zekere controle op de boekhouding van de kamers en geven bovendien aanvullende informatie over de in de boekhouding niet vermelde gegevens als types, jaartallen, muntplaatsen enzovoort. Naar aanleiding van de eerste vraag blijkt dat de kamers zich over de gehele periode vrij goed gehouden hebben aan de besluiten van de Heren XVII. Er zijn echter veel jaren dat er teveel of te weinig verstuurd werd. Ze hebben zich wel enige vrijheid veroorloofd in de verhouding tussen de hoeveelheid edelmetaal en de contanten en in de soorten munten die ze verscheept hebben. Ook bleek dat de kamers ieder voor zich werkten en niet probeerden elkaars afwijkingen te compenseren.

Bij het beantwoorden van de tweede vraag betreffende de herkomst van het uitgevoerde edelmetaal kwam vanzelfsprekend ook het koper voor de duiten ter sprake.

De beschikbare leveranciers voor de VOC waren:
a. speciehandel
b. de Wisselbanken van Amsterdam en Middelburg
c. essayeurs
d. munthuizen

a. De speciehandel of de handel in edelmetaal (munten en baren) was een particuliere handel en hiervan is zo goed als geen boekhouding bewaard gebleven. Dat de bijdrage van deze handel aanzienlijk is geweest blijkt uit het voorbeeld van het handelshuis Andries Pels & Zn. dat tussen 1720 en 1730 aan de Engelse East India Company ongeveer de helft van de benodigde contanten leverde tot een bedrag van 25 miljoen gulden.
b. De beide wisselbanken hebben regelmatig munten geleverd. Dit zijn hoofdzakelijk Mexicaanse realen. Opvallend is dat er maar weinig gouden dukaten bij waren en dat er na 1727 – het jaar waarin de VOC toestemming verkrijgt om eigen dukatons te slaan – ook deze muntsoort niet meer via de wisselbanken betrokken werd.

ducaton met VOC-monogram uit 1727

c. De essayeurs, keurmeesters en handelaren in edele metalen, leverden hoofdzakelijk baren zilver.
d. De munthuizen leverden eveneens baren zilver. Daarnaast werden gouden dukaten en zilveren dukatons geleverd. Aangezien de VOC ontheffing had gekregen op het verbod tot aanmunting van 'payement' (= klein geld) sloeg men ook schellingen, dubbeltjes, stuivers en duiten. Deze laatste droegen het VOC-monogram om smokkel tegen te gaan want de duiten hadden in Indië een hogere koers dan in het vaderland. Merkwaardigerwijs werd dit argument eveneens gebruikt om de dukatons te voorzien van het VOC-monogram.
De meeste bestellingen deden de VOC-kamers bij de munthuizen in hun eigen gewest (Dordrecht, Middelburg, Hoorn) waardoor de munthuizen in het noorden en oosten van het land steen en been klaagden. De Staten van Gelderland probeerden daarom in 1731 via de Staten-Generaal van de VOC een opdracht te krijgen voor hun noodlijdende munthuis te Harderwijk. Toen de VOC toestemde dreigde de opdracht alsnog niet door te gaan omdat het grootste deel van het muntpersoneel ontslag had genomen om in Hoorn te gaan werken...
De muntmeesters werkten natuurlijk niet alleen voor de VOC maar ook voor particulieren die zaken met de Oost deden. Dit is het beste te illustreren met de productie van de dukatons die niet in Europa circuleerden. Tussen 1727 en 1731 werd er voor twaalf miljoen gulden aan dukatons geslagen en daarvan werd de helft door de VOC afgenomen.
De omvang van de muntslag voor de VOC blijkt uit de volgende cijfers: de totale productie van de Nederlandse munthuizen van de Republiek tussen 1690 en 1750 had een waarde van 450 miljoen gulden. Hiervan was ongeveer 10% besteld door de VOC. De totale waarde van de handel met Indië zal aanzienlijk hoger gelegen hebben omdat deze ook gefinancierd werd door particulieren en door de inter-Aziatische handel van de VOC zelf. Ten slotte besteedde de heer Pol aandacht aan de grote verschillen in de geldzendingen per jaar. Een van de verklaringen hiervoor is de opbrengst van de handel voor eigen rekening van het personeel van de VOC. Deze bedragen werden in de VOC-kas te Batavia gestort waarna ze door middel van wissels in het moederland uitbetaald werden. De spreker toonde met diagrammen aan dat deze kasstortingen het omvangrijkste waren in de jaren dat er de minste contanten naar Batavia werden gezonden.

De heer Lingen besteedde in zijn inleiding niet alleen aandacht aan de tentoonstelling. Hij gaf ook een overzicht van de muntslag van de VOC in haar bezittingen en van de niet-Nederlandse muntsoorten die in Indië circuleerden.

Het muntwezen onder de VOC was beslist niet gebaseerd op een goed georganiseerd monetair

gouden kobang, Japan (1596-1614)
geklopt met Hollandse leeuw in vierkant.
Een resolutie van 1673 bepaalde dat de Japanse kobangs gangbaar werden gemaakt voor 9 rijksdaalders per stuk, in 1681 verhoogd tot 10 rijksdaalders. De klop werd er op geplaatst om ze te onderscheiden van de lichtere kobangs die de Japanse regering toen uitgaf. Toen de klop nagemaakt werd, raakten de munten in ongebruik.
afmetingen 70×38 mm, Scholten 10

systeem. Men had aanvankelijk ook geen bestuurlijke aspiraties. Men streefde alleen naar een zo groot mogelijke winst voor de compagnie. Hierbij behoorde ook het verschepen van Spaanse realen van Nederland naar Azië omdat het zilver daar meer waard was. Door de gevolgen van de Tachtigjarige Oorlog was het de Amsterdamse Compagnie van Verre in 1600 niet gelukt om aan voldoende Spaanse realen te komen. Daarom verzocht men de Staten van Holland om in Dordrecht eigen realen te mogen slaan. De Staten stemden hierin toe onder de uitdrukkelijke bepaling dat de aan te munten stukken nooit in Nederland gangbaar zouden zijn.

Dit waren de eerste munten die speciaal voor de handel op de Oost geslagen werden en die als zodanig herkenbaar waren. Zoals in die tijd gebruikelijk ontwierp men geen nieuwe muntsoort maar baseerde men zich op de meest gevraagde reeds bestaande soort. Deze emissie bleef een eenmalige gebeurtenis.

In 1724 werd een grote hoeveelheid duiten naar Batavia gestuurd omdat het algemeen gangbare Chinese en Japanse kleingeld (kassies of pitjes) steeds schaarser werd. Deze duiten werden in Azië gangbaar verklaard voor een kwart stuiver (in Nederland voor een achtste stuiver) waardoor duitensmokkel zeer lonend werd. Daarom ging men er in 1726 toe over om speciale VOC-duiten te slaan.

In hetzelfde jaar probeerde de VOC ook eigen ducatons te laten slaan, misschien om hiermee enigszins greep te krijgen op de circulatie van groot zilvergeld en daardoor zoveel mogelijk zelf te profiteren van het koersverschil tussen Europa en Azië.

Na aanvankelijke weigering kreeg de VOC toch toestemming van de Staten-Generaal en werden er ducatons met het VOC-monogram geslagen van 1728 tot 1751. Daarna zijn er nog halve-, hele- en drieguldens met het VOC-monogram geslagen.

De schellingen namen een aparte plaats in. Vanaf 1694 was het verboden in Nederland kleingeld te slaan. Op verzoek van de VOC die er dringend behoefte aan had, bepaalden de Staten-Generaal in 1698 dat de VOC opdracht mocht geven tot de aanmunting van schellingen als men er maar voor zorgde dat ze niet in Nederland in roulatie kwamen. Blijkbaar is dat redelijk gelukt want er zijn in de achttiende eeuw tientallen miljoenen schellingen voor de VOC geslagen zonder VOC-monogram (ze waren aan het jaartal voldoende te herkennen).

Lokale muntslag in Azië vond aanvankelijk plaats uit gebrek aan pasmunt. Dit gebeurde mogelijk voor het eerst te Paliakate op de oostkust van India tussen 1615 en 1645, gevolgd door aanmuntingen elders op de kusten van India, op Java, op Ceylon en in Siam. De oudste munten met een jaartal zijn de halve- en kwart stuivers van Batavia uit 1644. Deze munten werden in op-

zilveren Bataviase kroon 1645
gemunt uit een partij Japans 'schuitzilver'
afm. 40 mm, Scho. 12

gouden Javase dukaat (derham Djawi) 1744
gehalte 20 karaat (0,833)
afm. 22 mm, Scho. 430 b

dracht van de VOC geslagen door een Chinees genaamd Conjock. Deze Aziatische aanmuntingen gebeurden zonder officiële toestemming van de Heren XVII of van enige andere autoriteit. Overigens was voor het aanmunten van onedel metaal op de kust van India geen muntrecht nodig.
Conjock is ook betrokken geweest bij de aanmaak van de zilveren Bataviase kronen van 1645 die dezelfde waarde hadden als de leeuwendaalder.
De VOC kreeg reeds in 1646 muntrecht te Paliakate waar onder andere gouden pagoda's werden geslagen. Muntrecht op Java kreeg men pas in 1743 van de sultan of soesoehoenan van Mataram. Men heeft toen in Batavia enkele jaren dukaten geslagen met Arabisch opschrift.

Meer succes had de VOC met zilveren Javase Ropijen. Deze werden geslagen van 1747 tot aan de opheffing van de VOC in 1799. Daarna zijn ze ook nog tot en met de periode van het Engelse bewind geslagen.
Naast eigen muntslag probeerde de VOC ook de circulate te beïnvloeden door munten te voorzien van een klop en ongeklopte munten te weren of ze tegen een lagere koers te accepteren. Meestal waren deze pogingen tot mislukken gedoemd.

Tenslotte ging de heer Lingen in op de penningen die tentoongesteld waren. Veel rijke Compagniesdienaren hebben bij verschillende gelegenheden penningen laten slaan. Meestal betrof het zogenaamde familiepenningen. Van twee van deze families liet hij bovendien dia's zien van de grafstenen die hij aangetroffen had te Paliakate en Negapatnam aan de oostkust van India.

penning op de geboorte van Adriaen Jacob van Dielen op 21 october 1685 te Negapatnam
goud, afm. 80×64 mm, gegraveerd in ajourrand met oog
Bemolt 408

dukaat 1758 Utrecht met de klop 'Djawa' om de waarde 12 stuivers hoger te maken om uitvoer te voorkomen. Toen de klop werd nagemaakt werd deze activiteit gestaakt.

grafsteen van zijn vader Willem te Paliakate, opperhoofd van Mazulipatnam

Muntperikelen in Peru rond 1640 en de doorwerking daarvan elders in de wereld

door J.W. van der Dussen

Inleiding

Tussen 1550 en 1800 bedroeg het aandeel van Zuid-Amerika en Mexico in de totale wereldproduktie aan zilver meer dan 80%; het aandeel daarvan van Zuid-Amerika, lees het vice-Koninkrijk Peru, was daarvan het grootst. In de 16e en 17e eeuw verzorgde Peru 60% van de wereldproduktie van zilver.

Reeds in 1568 werd in Lima een munt geopend, Potosí volgde in 1574; van 1588 tot 1684 was Potosí de enige munt van het vice-Koninkrijk Peru. Zowel in Mexico als in Peru werden vooral munten van rijksdaaldergrootte geslagen. Deze waren over het algemeen onregelmatig van vorm en onduidelijk gestempeld. Ze komen onder verschillende namen voor: peso fuerte, peso, 8 realen, realen van achten, Spaanse matten, e.d.

Hoewel de Spaanse Kroon bij voortduring gedetailleerde voorschriften uitvaardigde omtrent de werkwijze, gewicht, gehalte e.d. waren er in de praktijk vaak afwijkingen. Officieel moesten pesos 27,07 gram wegen en tot 1728 een gehalte hebben van 0,9305. In de praktijk was de variatie plus of min 5% van het werkelijke gewicht aan zilver. Dank zij onze vrachtvaart, maar ook door de aanwezigheid van de Spaanse legers in ons land, kwam een groot deel van de zilverproduktie, zowel in baren als in munten, naar ons land en werd hier omgemunt tot rijksdaalders, leeuwendaalders voor de Oostzee-handel en de handel op de Levant. Via de V.O.C. kwamen echter ook veel pesos in Azië terecht.

Onregelmatigheden bij de munt in Potosí

Hoewel er ook variaties waren in de in Mexico geslagen munten waren die over het algemeen van betere kwaliteit dan de peruaanse pesos. Boxer merkt op dat het muntpersoneel in Mexico blijkbaar eerlijker (of minder oneerlijk) was dan hun collega's in Potosí.

Reeds in 1616 rapporteerde Don Diego de Portugal aan de Spaanse Koning over een door hem ingesteld onderzoek naar de kwaliteit van de in Potosí geslagen munten. Hij constateerde dat de munten van de essayeurs Balthasar Ramos (R) en Augustin de la Quadra (Q) niet aan de gestelde eisen voldeden. Deze essayeurs waren reeds overleden en werden dus niet vervolgd. Als gevolg van deze incidenten werd voorgeschreven dat de munten voortaan van een jaartal moesten worden voorzien. Vóór deze maatregel was het gehalte van deze munten gedaald (0,85 en 0,79 komt voor); daarna is het weer boven de 0,90.

Veel ernstiger waren de onregelmatigheden in de jaren veertig van de zeventiende eeuw. Op zeer grote schaal werden munten geslagen die te licht waren van gehalte. Volgens een memorie van Dr. Alonso Merlo de la Fuente gericht aan de Kroon te Madrid van 7 november 1650 was het muntpersoneel te Potosí niet alleen oneerlijk, maar ook hopeloos onkundig en onbekwaam. Francisco Nestáres y Marín werd als onderzoekrechter belast met het justitieel onderzoek. Ruim 40 personen werden gevangen gezet. Na negen dagen reeds werd de essayeur Felippe Ramírez de Aranello tot de garrote veroordeeld. De makelaar in zilver Francisco Goméz de la Rocha leverde de onderzoekrechter Nestáres y Marín meer problemen op. De la Rocha die millionair was, had vele invloedrijke relaties. Een aanbod voor een waarborgsom werd gedaan, 4 personen die de la Rocha beschuldigden overleden onder duistere omstandigheden. Het mocht echter niet baten, de la Rocha werd schuldig bevonden aan een fraude van 472.000 pesos en in zijn eigen huis werd hij ter dood gebracht.

Na een in 1651 begonnen proces werd in 1656 een zekere Alonso Sanchez Salvador veroordeeld tot verbeurdverklaring van zijn bezittingen alsmede tot een gevangenisstraf.

Ook tegen de onderkoning Markies de Mancera, die werd opgevolgd door de Conde de Salvatiera, werden in een aan de Koning gericht stuk van 22 juni 1645 niet minder dan 35 klachten geuit. Fors werd ook ingegrepen in de munt zelf. Bij Koninklijk Besluit van 22 december 1650 werd voor Potosí een nieuw munttype ingevoerd, te weten het type met op de keerzijde twee Herculeszuilen en de spreuk Plus Ultra.

Dank zij het nauwkeurig bijgehouden dagboek van J. de Mugaburu weten wij dat de onderkoning op 31 januari 1652 liet omroepen – Mugaburu tekent aan dat hij het om half twaalf hoorde – dat pesos die in 1649 geslagen zijn voortaan 7½ reaal waard zouden zijn en dat de onder het bewind van de onderkoning De Mancera geslagen pesos maar 6 realen waard zouden zijn. De pesos van 7½ reaal werden geklopt.

Op 13 september 1652, juist nadat de infanterie

— — —

Zeer veel dank ben ik verschuldigd aan de heer Ir. K.A. Dym die mij veel informatie verstrekte over de gebeurtenissen in Potosí.

van het paleis met pesos van 6 realen was uitbetaald, werd bekend gemaakt dat ze voortaan niet meer geldig waren en dat niemand ze meer mocht ontvangen.
De Mugaburu klaagt erover dat hij met 97 pesos van 6 realen, waarmede zijn salaris was uitbetaald, was getroffen.
De gehele affaire leverde veel commotie op, de forse afwaardering en het latere ongeldig verklaren, droegen daartoe bij.

De afwaardering tot 6 realen betekent een reductie tot 75%. Van zeven verschilllende munten geslagen in de periode 1644-1651 is het gehalte bekend (0,785; 0,80; 0,80; 0,815; 0,815, 0,841 en 0,845). Alleen van de munt met het laagste gehalte is het gewicht ook te laag; de andere 6 zijn aan de maat of boven de maat.

De instempelingen
De volgende instempelingen zijn bekend.
5 verschillende kronen in een cirkel (zie Schulman veiling a t/m e; Christensen veiling nr. 761, Sellschopp 528 en 560);
een kroon in een cirkel met daaronder een soort liggende 2 (Schulman type f);
Kronen in een cirkel met daaronder een letter:
letter C (Schulman type g),
letter F (Schulman type h, Christensen nr. 757, Sellschopp nr. 541 en 545 en Burzio type a),
letter G (Schulman type i en Burzio type c),
letter I (Christensen nr. 758 afgebeeld),
letter L twee varianten: L onder de kroon en gedeeltelijk in de kroon (Schulman type j, Christensen nr. 759, Burzio type b),
letter o (Schulman type k,
Sellschopp nr. 544, Burzio pag. 97 rechterkolom),
letter P ook twee varianten n.l. met en zonder krul (Schulman types l en m),
letter S (Schulman type n, Christensen nr. 760, Sellschopp nr. 542 en Burzio pag. 97 rechterkolom),
letter T wel drie varianten nl. de T tussen twee punten en een T zonder punten onder een kroon met een lelie en een T onder een eenvoudige kroon (Schulman types o t/m q, Burzio type d,
letter V (Burzio pag. 97 rechterkolom) en de letter Z (Burizo type c).
een vijfhoekige instempeling met het jaartal 1652 onder de kroon (Schulman type r).

Er zijn dus 22 verschillende stempels gebruikt, althans zijn bekend. Waar die letters voor staan is niet bekend. Er zijn echter in die periode essayeurs van de munt bekend die hun werk waarmerkten met de letters O, T, V en Z. Daarnaast waren er ook essayeurs van de stad. Deze hadden onder meer tot taak om zilver in baren te toetsen. Vermoedelijk heeft men een groot aantal personen te hulp geroepen. Deze kloppen komen voor op pesos en halve pesos geslagen in de periode 1649-1651; er is echter ook een geklopte peso uit 1644.

Verdere gevolgen van deze onregelmatigheden
In de Koninkrijken Navarre, Aragon en Castilië werd de circulatie van peruaanse pesos verboden. Op 13 november 1647 werden peruaanse pesos in Brazilië verboden, alleen pesos geslagen in Mexico of in Sevilla of Segovia mochten in omloop blijven. Dit verbod werd in 1655 ingetrokken (omdat munten van het nieuwe type circuleerden). Er kwamen ook imitaties (Frankrijk en Portugal worden genoemd). De pesos waren onregelmatig van vorm en ze konden daardoor gemakkelijk worden gesnoeid. Daarnaast waren ze, zoals wij hierboven zagen niet altijd van het juiste gewicht en gehalte.
In de zuidelijke Nederlanden kwamen ze veel in de circulatie voor. Hoe kon men zien welke goed waren en welke niet voldeden aan de eisen? Om in deze behoefte te voorzien werd op 28 oktober 1651 een ordonnantie uitgevaardigd welke inhield dat pesos afkomstig uit Spanje en Mexico 'zijnde van gewicht en gehalte' (estans de poids et alloy) zouden worden geklopt om hen te onderscheiden van pesos geslagen in Peru. Deze laatste werden tot biljoen verklaard en mochten dus niet meer als betaalmiddel circuleren. Bij plakkaat van 20 ferbruari 1652 werd bepaald dat de pesos uit Spanje of uit Mexico moesten worden ingestempeld met het gulden vlies.

Les Reaux d'Eſpaigne & Mexico, eſtants contremarquez auec ceſte marcque, ſe pourront eſchiller pour quarante & huict patars.

Het biljoeneren van de pesos van Peru was al eerder voorgeschreven in een besluit van 2 oktober 1647 in welk besluit ook onderdelen van Spaanse pesos ongeldig werden verklaard. Al in 1647 werd dus onderscheid gemaakt tussen pesos afkomstig uit Peru en pesos afkomstig uit Mexico of Spanje.

Overigens had de maatregel van het kloppen niet het beoogde gevolg. Er werd ook frauduleus geklopt: ook pesos van Peru en te lichte en gesnoeide pesos zijn van een instempeling voorzien. Omdat de stempels waarmede officieel geklopt werd afkomstig waren van verschillende graveurs was het moeilijk echte van valse kloppen te onderscheiden. Het zou nuttig zijn als systematisch werd genoteerd op welke munten deze kloppen voorkomen en wat het gewicht ervan is en het vermoedelijke gehalte. De jongste munt waarop deze klop voorkomt is van 1671, op peruaanse pesos van het nieuwe type en van goed gewicht en gehalte uit de jaren zestig van de zeventiende eeuw zijn een aantal kloppen bekend. Hoe dat ook zij, de maatregelen tegen slechte pesos waren weinig effectief. Noodgedwongen werden op 8 februari 1672 alle pesos, zowel spaanse, portugese, mexicaanse als peruaanse, tot biljoen verklaard. Ook in Indië hielden de autoriteiten zich bezig met de peruaanse pesos. De eerste vermelding is in een plakkaat van 6 oktober 1649 waarin o.a. gesproken wordt over profiteerders die 'nu ook in 't werk hebben gesteld en zich bezig houden met zekere ligte soorten van realen van achten, in Nederland peculeros genaamd en niet meer dan omtrent twee en dertig stuivers 't stuk waardig, voor gevalueerde realen met des Comps. komende schepen van daar mede herwaarts te doen overbrengen en alhier gangbaar te maken' enz. De indische autoriteiten voldeden daarmede aan de wens van de Heren XVII geuit in hun brief van 29 maart 1649 waarin onder meer geschreven wordt over 'eene ligte soort van realen van achten' die met schepen van de Compagnie naar Batavia gezonden werden.
In de opsomming van munten die volgens het plakkaat van 6 oktober 1649 werden toegelaten behoorden ook: 'Spaansche realen van achten in specie, met hare gedeelten: gansch geene gegotene, maar alle geslagen en wigtig.' In een plakkaat van 4 mei 1652 werd voor de toegelaten munten ook de waarde aangegeven. Hierin staat onder meer: 'Realen van achten (Sevilische en Mexi-

kaansche) à 50 stuivers'. Tenslotte werd in een plakkaat van 26 mei 1656 wederom een opsomming gegeven van de toegelaten munten. Daarin staat onder meer: 'realen van achten, die haar behoorlijk gewigt hebben, wel verstaande opregte Sevilische en Mexikaansche, maar geene Perusche, noch Javaansche, dewelke vervalscht en merkelijk slechter van allooi wezende, van de goede kwalijk kunnen onderscheiden en derhalve verboden worden, insgelijks tot zestig stuivers het stuk'.

Boxer vermeldt in zijn artikel 'Plata es Sangra' dat niet alleen medewerkers van de VOC, maar ook engelse kooplieden in India klaagden over de slechte peruaanse pesos. Hij onderstreept voorts het feit dat de Vergulde Draeck, die op 4 oktober 1655 vertrok en op 28 april 1656 aan de westkust van Australië verging, maar enkele honderden peruaanse pesos bij zich had, waaronder enige van het nieuwe type (de jongste is van 1654) en duizenden mecixaanse pesos.

Tot besluit

Wat was de oorzaak van de onregelmatigheden in de jaren veertig van de zeventiende eeuw? Reeds in de jaren tien van die eeuw waren er problemen met de munt in Potosí en ook in 1666 werden munten van Potosí aangetroffen waarvan het gehalte wel 30% te laag was en ook in 1706 waren er weer klachten. Van tijd tot tijd stak het kwaad de kop op. De omvang van de produktie van slechte munten in de jaren veertig was echter groter dan daarna is voorgekomen. Waarom die grote uitbarsting van slechte munten ontstond, zal een raadsel blijven. Er is in de jaren veertig een achteruitgang van de zilverproduktie (29,5 miljoen pesos in de periode 1636-1640 en 22,8 miljoen in de vijf jaar daarna). Dat moet gevolgen hebben gehad voor de omvang van de bedrijvigheid van de munt en voor de overheid alsmede haar dienaren, die inkomsten verkregen uit de zilverproduktie.
Opvallend is dat de afnemers van zilveren munten, zowel in ons land, maar ook in de zuidelijke

Nederlanden en elders in de wereld en vooral natuurlijk in Spanje en in het buurland Brazilië betrekkelijk snel reageerden op de acheruitgang in de kwaliteit van de peruaanse pesos in de jaren veertig van de zeventiende eeuw. Opvallend is ook de scherpe reaktie van de spaanse officiële instanties op de geconstateerde onregelmatigheden. Heeft dat laatste geholpen? Drie munten van het nieuwe type die zijn onderzocht hebben in ieder geval het juiste gehalte. Op zo grote schaal is het niet meer voorgekomen. Het nieuwe munttype is tot ver in de achttiende eeuw in Potosí gehandhaafd.

Literatuur

Julio Benavides, Historia de la Moneda en Bolivia, La Paz 1972.

C.R. Boxer, Plata es Sangra: Sidelights on the Drain of Spanish-America can Silver in the Far East, 1550-1700, in *Philippine Studies* 18 (1970) pag. 457 e.v.

Humberto F. Burzio, *Diccionario de la Moneda Hispanoamerica,* Santiago de Chile, 1958, pag. 96/97.

Pedro Vicente *Cañete y Dominguez in Guia Histórica Geográficá*, Potosi, 1791.

H. Christensen, Madison New Jersey, veiling 11/12 dec. 1981, nrs. 757-761.

Harry E. Cross, South American Bullion Production and Export 1550-1750, in *Precious Metals in the Later Medieval and Early Modern Worlds,* J.F. Richards editor, Durham (North Carolina) 1983, pag. 397 e.v.

K.A. Dym, Contenido de plata fina de algunas monedas hispanoamericanas, in *Gaceta Numismatica*, numero 13, junio 1969.

Henry Grunthal en Dr. E.A. Sellschopp, *The Coinage of Peru,* Frankfurt 1978.

Marcel Hoc, Le cours et la Marquage des Réaux d'Espagne et de Mexique aux Pays Bas, in *Revue Belge de Numismatique*, 1960, pag. 285 e.v.

Guillermo Lohman Villena, *La memorable crisis monetaria de mediados del siglo XVII y sus repercusiones en el virreinato del Perú,* Sevilla 1976.

J. en F. de Magabaru, *Diario de Lima* (1640-1694)

E. Netscher en Mr. J.A. van der Chijs, *De munten van Nederlandsch Indië,* Haarlem 1864.

A.F. Pradeau, *The Numismatic History of Mexico*, New York 1978.

Schulman Coin en Mint Inc., Public Coin Auction december 1974, waarin o.a. some comments by Gabriel Calbeto.

Dr. E.A. Sellschopp, *The coinage of the Mints of Lima, La Plata and Potosi 1568-1651,* Barcelona ca. 1968.

mooie zaken ... in zand gegoten of via 'verloren was'

Postbus 176
1700 AD Heerhugowaard
Nijverheidsplein 4
1704 RB Heerhugowaard
Tel. (02207) 1 05 47

metaalgieterij b.v.

verdult

orden
beelden
penningen
plaquettes

aluminium
messing
brons
zink

zwarten
bruneren
patineren

verzilveren
verbronzen
vergulden

probeert U ons eens ... als Uw penninggieter bv!!

JEAN ELSEN

Tervurenlaan, 65 – bus 1
B - 1040 BRUSSEL
Tel.: 02/734.63.56

Munten – Penningen
Boeken
Maandelijkse prijslijsten
Schriftelijke Veilingen
Oudheid
Middeleeuwen
Nederlanden

ûnder de upstalbeam

eala frya fresena

Stiensgea,

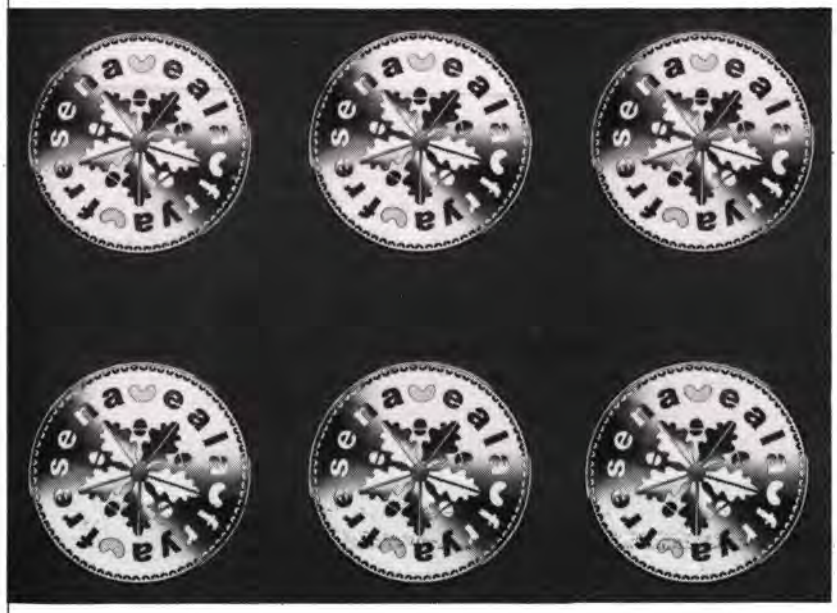

DE LYTSE
OLYMPYSKE SPULLEN
EUROLYMPIADE

OLYMPYSKE KROANEN (door 's Rijksmunt vervaardigd).
Maximale oplage 25.000.

Uniek voor Nederland/Europa en overal ter wereld is het feit dat de Kleine Olympische Spelen in Friesland worden gehouden. De Fryske Muntsentrale, die vanaf de eerste aanzet geïnformeerd was, heeft daarom direct contact opgenomen met 's Rijksmunt en een setje Fryske Olympische Kroanen laten vervaardigen.
Het onbetwistbare sukses van het eerste Friese setje, dat al lang uitverkocht is, zal door dit Olympische setje Fryske Kroanen in de schaduw worden gesteld. Omstreeks half juli wordt het setje zonder verdere kosten per PTT bij u thuisbezorgd.

messing
½ kroan
cupronikkel
1 kroan
2 kroanen
2½ kroan
5 kroanen
sulver
10 kroanen

Rijksmuntsetje

spesjale kroan *f* 75,—

Alle kroanen ha in diameter van 30 mm (kwaliteit F.D.C.)

Gezien het feit dat het Fryske Olympyske Setsje door geheel Europa wordt aangeboden is het van belang dat u niet te lang wacht met bestellen.
Het setje met vijf verschillende door 's Rijksmunt vervaardigde Fryske Kroanen kost slechts f 47,50. Een speciaal setje met een ekstra zilveren 10 kroanenstuk (los verkrijgbaar voor f 75,—) kost f 97,50. Het banknummer van de Fryske Muntsentrale is 43 69 14 638 – Amrobank Kollum. Giro van de bank 80 30 49.

BATAVIA lijst 17

Classical Coins & Banknotes

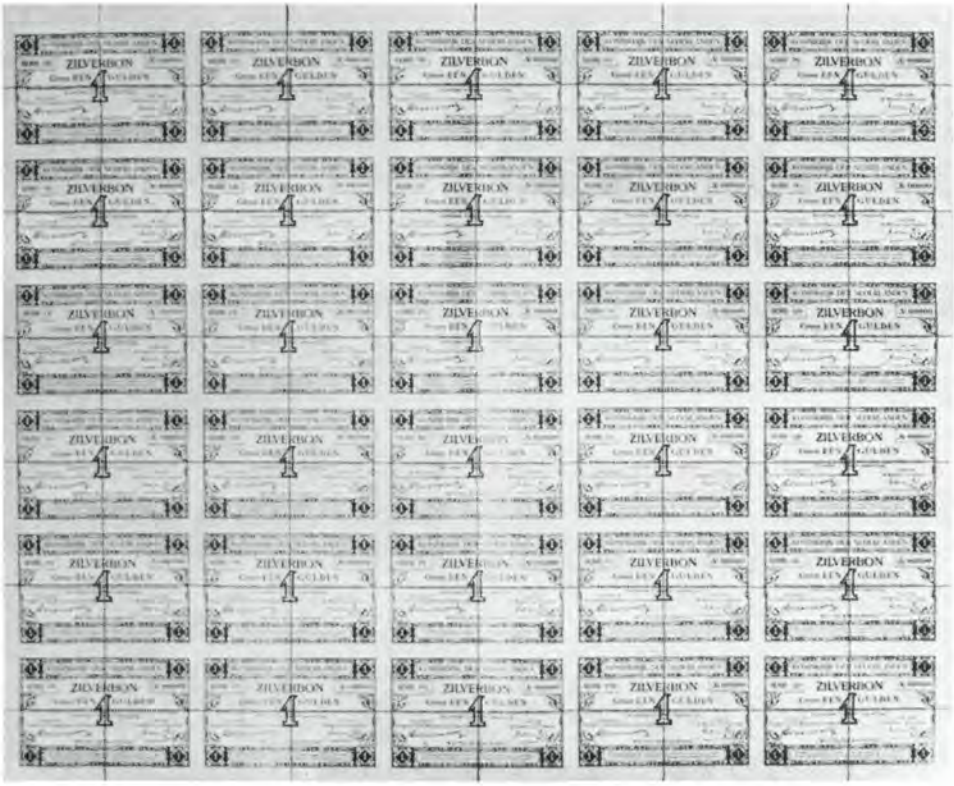
Zoutmanstraat 32
2518 GR Den Haag
Nederland
Tel.: 070-451772

lid nederlandse vereniging van munthandelaren

De echtheid van alle aangeboden munten wordt gegarandeerd. De prijzen zijn in guldens en gelden, tenzij anders aangegeven, per stuk. De verzendkosten zijn voor rekening koper. De prijzen zijn inclusief BTW.

Geopend dinsdag t/m zaterdag van 10.00 tot 18.00 uur.

Papiergeld

X001 1 gulden 1916. Zilverbon. handt. van Gijn. serienr. 2 letters 5 cijfers. Serie van zeven oplopende drukgangen van vier biljetten per blad. Ingebonden met titel in goud-opdruk.
2½ gulden 1915. Zilverbon. handt. Treub. Serie oplopende drukgangen geheel als voren samengesteld en gebonden.
Beide ex. F.D.C. **Zeer Zeldzaam.** 2500,–

X002 Drukvel 1 gulden 1916. Zilverbon. Mevius 02-1. Vel van 30 exemplaren. Oplopende serie-letters. Zie afbeelding.
Zeldzaam. 495,–

Noodbiljetten

X003	**Amsterdam.** Betalingsbon 1 gulden. 31 augustus 1914. 157 × 110 mm. Serie; H 03182. Kleur: crème.	Pr–	275,–
X003	**Amsterdam.** Betalingsbon 2½ gulden. 31 augustus 1914. 157 × 110 mm. Serie; O 6993. Kleur: blauw.	Zfr+	295,–
X004	**Enschede.** 1 gulden waarde in rekening. 8 augustus 1914. 101 × 73 mm. Serie; B 34763. Kleur: blauw. Geperforeerd met twee sterren.	Pr	275,–
X005	**Enschede.** 2½ gulden waarde in rekening. 8 augustus 1914. 101 × 73 mm. Serie; B 10699. Kleur: groen. Geperforeerd met twee sterren.	Pr	300,–
X006	**'s Gravenhage.** Noodgeldbon ter waarde van 10 gulden. 14 oktober 1944. Serie; A 130217. Kleur: blauw. Geperforeerd met een ster.	Pr.	275,–
X007	**Groningen** (provincie). Noodgeld 1 gulden. Mei 1940. 130 × 70 mm. Serie; A. Kleur: lichtbruin.	Zfr	275,–
X008	**Horst** (Limburg). Goed voor 1 gulden. 1 januari 1915 125 × 95 mm. Nr. 255. Kleur: groen. Handtekening gestempeld.	Pr	250,–
X009	**Horst** (Limburg). Goed voor 2½ gulden. 1 januari 1915. 125 × 95 mm. Kleur: blauw. Handtekening gestempeld.	Pr	295,–
X010	**Klundert.** Noodbetaalmiddel 1 gulden. 7 augustus 1914. 182 × 108 mm. Nr. 03700. Kleur: wit.	Zfr+	275,–
X011	**Klundert.** Noodbetaalmiddel 2½ gulden. 7 augustus 1914. 182 × 108 mm. Nr. 00498. Kleur: blauw.	Zfr+	325,–
X012	**Krimpen a/d Lek.** Goed voor 50 cents. Augustus 1914. 110 × 67 mm. Kleur: oranje. Gestempeld met gemeentewapen.	Pr–	265,–
X013	**Krimpen a/d Lek.** Goed voor 1 gulden. Augustus 1914. 110 × 67 mm. Kleur: geel. Gestempeld met gemeentewapen.	Pr–	265,–
X014	**Krimpen a/d IJssel.** Goed voor 10 cents. Augustus 1914 114 × 68 mm. Kleur: groen. Gestempeld met gemeentewapen.	Zfr+	275,–
X015	**Krimpen a/d Ijssel.** Goed voor 50 cents. Augustus 1914. 114 × 68 mm. Kleur: crème. Voorzien van 2 handtekeningen.	Zfr+	275,–
X016	**Lekkerkerk.** Goed voor 1 gulden. 17 augustus 1914. 130 × 110 mm. Nr. 0390. Kleur: geel/groen.	Pr–	325,–
X017	**Rotterdam.** Goed voor 1 gulden. 7 augustus 1914. 100 × 65 mm. Nr. G 056222. Kleur: groen.	Zfr+	175,–
X018	**Rotterdam.** Geheel als voorgaand. Nr. C 012020.	Pr	275,–
X019	**Rotterdam.** Goed voor 2½ gulden. 7 augustus 1914. 120 × 98 mm. Nr. A 060978. Kleur: crème-blauw.	Pr–	325,–
X020	**Rotterdam.** Tijdelijk betaalmiddel groot 10 Gulden. (1944). 142 × 68 mm. Nr. 99641. Kleur: blauw.	Pr	295,–
X021	**Rotterdam.** Tijdelijk betaalmiddel groot 25 gulden. (1944). 152 × 78 mm. Nr. 99726. Kleur: rose.	Pr	295,–
X022	**Sliedrecht.** Noodgeld 2½ gulden. 14 mei 1940. 165 × 98 mm. Nr. 0657. Kleur: oranje.	Pr.	300,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Gouden munten

G001	**Napoleon**, 20 francs 1813. Schulm. 164.	Zfr	875,–
G002	**Willem I**, 10 gulden 1824 B. Sch. 190.	Zfr+	1350,–
G003	Willem I, 10 gulden 1840 U. Sch. 189.	Pr–	1650,–
G004	Willem I, 5 gulden 1826 B. Sch. 197.	Zfr–	750,–
G005	Willem I, 5 gulden 1827 B. Sch. 198.	Zfr/Pr	1400,–
G006	**Willem III**, 10 gulden div. jaren.	Dagprijs	
G007	Willem III, 10 gulden 1880. Sch. 553.	Pr–	400,–
G008	Willem III, 10 gulden 1888. Sch. 557.	Pr	850,–
G009	Willem III, 10 gulden 1889. Sch. 558.	Pr–	325,–
G010	**Wilhelmina**, 10 gulden 1897. Sch. 742.	Pr–	350,–
G011	Wilhelmina, 10 gulden 1898. Sch. 744.	Pr	1100,–
G012	Wilhelmina, 10 gulden div. jaren.	Dagprijs	
G013	Wilhelmina, 5 gulden 1912. Sch. 754.	Zfr+	425,–
G014	Wilhelmina, 5 gulden 1912. Sch. 754.	Pr–	450,–
G015	Wilhelmina, Dukaat 1921. Sch. 772.	Pr–	225,–
G016	**Juliana**, Dukaat 1960. Sch. 1078.	Pr–	1350,–
G017	Juliana, Dukaat 1972. Sch. 1079.	UNC	200,–
G018	Juliana, Dukaat 1978. Sch. 1083.	UNC	200,–
G019	**Nederl. Antillen** 100 gulden 1978.	UNC	250,–
G020	Nederl. Antillen 50 gulden 1979.	UNC	135,–
G021	Nederl. Antillen 300 gulden 1980.	UNC	195,–
G022	Nederl. Antillen 10 gulden 1980.	UNC	365,–
G023	**Amerika**, 20 Dollar 1894. Friedb. 94.	Pr–	1425,–
G024	Amerika, 20 Dollar 1897. Fr. 94.	Pr–	1425,–
G025	**Duitsland**, 10 mark 1888 A. Fr. 81.	Pr–	225,–
G026	Duitsland, 10 mark 1903 A. Fr. 87.	Pr–	175,–
G027	**Engeland**, Guinea 1776. Fr. 220	Zfr	550,–
G028	Engeland, Guinea 1787. Fr. 221.	Zfr+	550,–
G029	Engeland, Sovereign 1873s. Fr. 253.	Zfr–	325,–
G030	Engeland, Sovereign 1966. Fr. 275.	Pr–	295,–
G031	**Frankrijk**, 20 Francs 1811A. Fr. 254.	Zfr	325,–
G032	Frankrijk, 20 Francs 1815W. Fr. 268.	Zfr.	250,–
G033	Frankrijk, 20 Francs 1856A. Fr. 310.	Zfr	295,–
G034	Frankrijk, 10 Francs 1868 A. Fr.	Zfr	135,–
G035	**Iran**, 1 Pahlevi 1943. Fr. 97.	Pr–	295,–
G036	Iran, 1 Pahlevi 1966. Fr. 101.	5 PR	325,–
G037	an, ½ Pahlevi 1979. Fr. 102.	Pr	165,–
G038	Iran, ¼ Pahlevi 1978. Fr. 104.	Pr	75,–
G039	**Rusland**, 5 Roubles 1888. Fr. 151.	Zfr/Pr	295,–
G040	Rusland, 5 Roubles 1901. Fr. 162.	Zfr/Pr	140,–
G041	**Spanje**, 20 Pesetas 1890. Fr. 196	Zfr+	345,–
G042	Spanje, 20 Pesetas 1899. Fr. 199.	Zfr+	395,–
G043	**Turkije**. 50 Piastres 1876. Fr. 37.	Zfr	295,–
G044	Turkije, Zehri Mahbud 1835. Craig. 49a.	Zfr+	150,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Penningen

P001	1602. De stad Grave door Prins Maurits ingenomen. Penning door de Staten van Utrecht geslagen. Zilver 38 gr. 49 mm. v.L. L, 567,2. KPK. 453.	Zfr –	975,–
P002	1672. Groningen verlost en Coevorden ingenomen. Zilver 32 gr. 55 mm. v.L. 110.2. KPK. 1122.	Pr	675,–
P003	1747. Verkiezing Prins Willem IV tot Stadhouder op 3 mei 1747. Brons 55 mm. v.L. 234. KPK. 2778.	Pr –	295,–
P004	1752. Overlijden en uitvaart van Willem IV te Delft, door J.G. Holtzhey. Zilver 47 gr. 59 mm. verv. v.L. 308. KPK. 2972.	Zfr +	875,–
P005	1770. Geboorte Frederika Louise Wilhelmina op 28 november 1770. zilver 5,5 gr. 28 mm. v.L. 442. KPK. 3218.	Pr –	200,–
P006	1768. Inhalen van Willem V en Sophia Wilhelmina te Amsterdam 30 mei 1768. Zilver 9,5 gr. 34 mm. v.L. VI, 4246.	Pr –	250,–
P007	1791. Huwelijk Willem Frederik met Frederika Wilhelmina van Pruissen op 1 oktober 1791. Zilver 6 gr. 30 mm. v.L. X, 800.	Pr	195,–
P008	1807. 50 jarig bestaan van de vrijmetselarijloge 'La Vertu' te Leiden. Tevens herinnering aan de buskruitontploffing. Zilver verguld met draagoog. KPK. 3859. Nahuys I, pl. 32. Kreeft 6.	Pr	425,–
P009	1834. 50 jarig bestaan Vereniging tot Nut van Algemeen op 12 augustus 1834. Zilver 13 gr. 36 mm. Dirks 496.	Pr –	125,–
P010	Brandspuitpenning Goes. Nr 33. Messing 38 mm. Dirks 79, 12.	Zfr +	195,–
P011	Brandspuitpenning Middelburg voor de pakhuizen van de V.O.C. Messing 41 mm. Nr. 31. Minard. 2, 414. Zeldzaam.	Zfr –	175,–
P012	Arnhem. Broodloodje van het Kramersgilde. 23 mm. Dirks 99, 11.	F/Zfr	125,–
P013	Brugge. Armenloodjes 3 stuks. St. Salvatorskerk. Kz. Lam Gods, Minard 185. Kz. Heilige Geest, Minard 184. Kz. S.SAL en twee instempelingen, Minard 190. 2 exemplaren. Zfr, 1 exemplaar Pr		125,–

Rekenpenningen

P014	Onderbreking van de vredesonderhandelingen te Keulen 1580. (Dordrecht). Zilver. v.L. 279. Dugn. 2800	Zfr	250,–
P014	De verrassing van Breda 1590. (Dordrecht). Zilver. v.L. 408 Dugn. 3255	Zfr –	195,–
P016	Vredesonderhandelingen Keizer Rudolph. (Middelburg)	Zfr +	125,–
P017	Inname van Geertruidenberg 1593. (Dordrecht). v.L. 436. Dugn. 3324.	Zfr –	85,–
P018	Drievoudig verbond 1596 (Dordrecht). v.L. 481, 2. Dugn. 3398.	Pr –	115,–
P019	Slag bij Turnhout 1597. (Dordrecht). Dugn. 3416.	Zfr	65,–
P020	God bestraft de wreedheden van Mendoza 1598 (Dordrecht). v.L. 519. Dugn. 3449.	Zfr +	95,–
P021	Inname Sluis overgave Oostende 1604 (Dordrecht). Dugn. 3588.	Zfr	65,–
P022	Wantrouwen in wapenstilstand 1607 (Dordrecht). v.L. 34. Dugn. 3624.	Zfr +	85,–
P023	Onderhandelingen te Den Haag 1608 (Dordrecht). v.L. 34. Dugn. 3628.	Zfr +	85,–
P024	Verbond met Frankrijk en Engeland 1662 (Utrecht). v.L. 497, 2. Dugn. 4185.	Zfr +	125,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

INTERNATIONALE VERZAMELAARS JAARMARKT

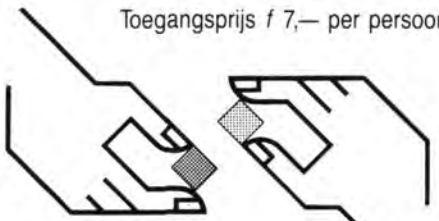
zaterdag 30 november en zondag 1 december 1985
beide dagen van 10 - 17 uur

Alles over verzamelen bijeen in de Jaarbeurs te Utrecht.

In nauwe samenwerking met vele landelijke verenigingen waaronder de ''verzamelaar'' vindt u 550 stands met de meest uiteenlopende verzamelobjecten, collecties en nog veel meer.

Welkom op een gezellige jaarmarkt en doe dè ontdekking van een verzameling!

Toegangsprijs *f* 7,— per persoon

JAARBEURS UTRECHT/HOLLAND

Inlichtingen:
Koninklijke Nederlandse Jaarbeurs
Postbus 8500 3503 RM Utrecht
Tel. 030-955 911

meer dan ooit is munten kopen een zaak van vertrouwen...

leden van de n.v.m.h. zijn uw vertrouwen waard!

opgericht 25 januari 1982

alle leden van de Nederlandse Vereniging van Munthandelaren onderschrijven de erecode welke door de vereniging is opgesteld.

- **garantie op de echtheid van munten en penningen**
- **objectieve en eerlijke voorlichting**
- **kwalificatie volgens gangbare normen**

lijst van aangesloten munthandelaren in alfabetische volgorde:

AMNU Munthandel
F. Knijnsberg
Berkenrodelaan 14
1811 AJ Amstelveen
020-432933

Batavia
G. J. Rietbroek
Zoutmanstraat 32
2518 GR Den Haag
070-451772

Bussumse munthandel
J. W. Eeckhout
Kapelstraat 20
1404 HX Bussum
02159-16288

Civitat
A. H. G. Drouwen
Luttekestraat 31
8011 LP Zwolle
038-23368

Coinseling Hoogeveen
B. H. Hagemeijer
v. Echtenstraat 21a
7906 LK Hoogeveen
05280-73634

Coret
A. Coret
Heuvelstraat 103
5038 AL Tilburg
013-363240

A. G. van der Dussen
Hondstraat 5
6211 HW Maastricht
043-15119

Karel de Geus
K. de Geus
Stratumsedijk 47a
5611 NC Eindhoven
040-123455

Hekra
L. H. Helderton
Molenstraat 25
4011 AB Ophemert
03445-1392

Hollandia b.v.
A. Braun
De Zande 40
8278 AK Kamperveen
05203-320

Holleman-munten
M. Holleman-Tas
Min. Dr. Kuyperplein 64
7500 DE Enschede
053-338779

Honingh
J. C. Honingh
Dorpsstraat 155
1566 AE Assendelft
02987-3094

Huizinga b.v.
H. J. Huizinga
Nassaulaan 36
6720 AC Bennekom
08389-4004

J. Mevius
Oosteinde 97
7671 AT Vriezenveen
05499-1322

Munthandel Oost-Brabant
M. v. Berkom
Carmelietenstraat 10
5341 EG Oss
04120-24123

Neerlandia
W. F. Mans
H. Cleyndertweg 469
1025 DT Amsterdam
020-322418

Osse munthandel
R. van Breda
Houtstraat 5
5841 GG Oss
04120-25012

Phoenix
J. F. J. van Koningsbrugge
Merwedestraat 18
9406 RM Assen
05920-52045

Ri-est b.v.
A. Hielkema
Nieuweburen 134
8911 GB Leeuwarden
058-125799

Van Roekel bv
E. D. J. v. Roekel
Bussum

Romunt b.v.
W. E. M. Dols
Roerzicht 1
6041 XV Roermond
04750-16010

J. Schulman bv
Keizersgracht 448
1016 GD Amsterdam
020-233380

Sipiro-munten
P. Willems
Nassaulaan 5
6721 DW Bennekom
08389-8064

Trajectum
L. Loffeld
Croeselaan 249
3521 BR Utrecht
030-949709

M. Velraeds
Viel 6
6435 AS Bingelrade
045-210800

JB Westerhof
Hoogend 18
8601 AE Sneek
05150-170098

aspirant leden:

L. Kevelon
Speulderweg 15
3886 LA Garderen
05776-1955

C. A. M. Kienhorst
Steenstraat 16
7571 BK Oldenzaal
05410-20208

Schuurman-Rijnholt
Emmastraat 13
7075 AL Etten
08350-27781

secretariaat n.v.m.h.
postbus 3242
7500 DE Enschede

Weet u dat er NVMH geschenkbonnen bestaan van *f* 10,— en *f* 25,—. Misschien een leuk idee om eens kado te geven. Verkrijgbaar bij bovenstaande munthandelaren.

Penningnieuws

door Frank Letterie

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hamminkweg 1, 7251 RB Vorden.

Penning 'Slaap'
Een vrij ontwerp van Linda Verkaaik. De penning is gegoten in brons en heeft een diameter van 115 mm.
Op de voorzijde is afgebeeld:: 'Een gevleugelde droomwereld'.
Op de keerzijde: 'Een lichtvoetige droomwereld.'

Twee recente penningen van Marianne Letterie.

'Parelboot'
Een bronzen gietpenning, vrij ontwerp (1983). Diameter 87 mm.
Voorzijde: Een nautilusschelp. Het opschrift 'Parelboot' is een andere naam voor deze schelp.

Erepenning gemeente Haarlem
Bronzen gietpenning uit 1984. Diameter 98 mm.
Voorzijde: Tulp en gedeelte van het Haarlemse Stadhuis.
Keerzijde: Tulpen en gedeelte van het Haarlemse wapen.
Het tulpenmotief is ontleend aan het tulpenboek van de 17e eeuwse Haarlemse schilderes Jutdith Leyster.

'De kus'
Bronzen gietpenning van Fons Bemelmans. Vrij ontwerp. Diameter 70 × 55 mm.

Penning uitgegeven ter gelegenheid van de opening van het nieuwe gebouw van de Academie van Beeldende Kunsten 'Minerva' te Groningen. Ontworpen door Tonny Drijvers-Schutte. Diameter 65 mm.
De penning is in brons gegoten bij de fa. Volkers in Deil in een oplage van 15 stuks. Het 1e exemplaar is uitgereikt aan Hare Majesteit Koningin Beatrix. De overige aan de bij de bouw betrokken ministers, bestuurders, directie en architect.
Voorzijde: Het nieuwe gebouw wordt uit de grond 'geboren' zoals Pallas Athene (Minerva) uit het voorhoofd van Zeus.
Keerzijde: Graveervlak met datum 2-10-1984 en randschrift: 'A.B.K. Minerva' en 'Aedes Nova Artibus (Een nieuw huis voor de kunsten).

'Indische huisvlijt (?)' - deel 2

door J.C. van der Wis

Met interesse las ik de bijdrage 'Indische huisvlijt (?)' van de heer J.W. van der Dussen in 'De Beeldenaar' van maart/april 1985 (9e jaargang no. 2, pag. 70/71). Het daarin gesignaleerde verschijnsel van grote Nederlandse zilverstukken, ingestempeld met uit moderne munten gezaagde onderdelen van hun beeldenaars, was mij reeds sinds 1981 bekend, toen een lid van de Numismatische Kring Amsterdam mij na afloop van mijn voordracht over 'Kloppen van Noordnederlandse oorsprong' een zilveren rijder 1784 van Utrecht toonde, die op de wapenzijde was geklopt met het Tsjechoslowaakse staatswapen in negatief, zoals dat (in positief) sinds 1960 wordt gevoerd door de Socialistische Republiek Tsjechoslowakije en op haar munten voorkomt.
De afmetingen en de hoedanigheid van deze klop zijn van dien aard, dat de 'stempel' ervan gezaagd zou kunnen zijn uit een 1-Korunastuk (Yeo 68), zoals vervaardigd gedurende de periode 1961-1980. Alleen de ster boven de leeuw is in de klop niet te zien, doordat deze vermoedelijk voordien uit het uitgezaagde stuk munt, dat als stempel fungeerde, is verwijderd.
Het is duideijk, dat het hier om een moderne manier van muntvervalsing gaat. Er wordt 'interessant' en onbeschreven materiaal voor verzamelaars van kloppen gemaakt die, in de veronderstelling met iets bijzonders te doen te hebben, nog wel eens bereid gevonden worden aanmerkelijk meer voor dit materiaal te betalen

dan wat een ongeklopte munt zou opbrengen.
De vervaardiging van de onderhavige geklopte munten zou wel eens dichter bij huis moeten worden gezocht, terwijl het tijdstip van deze vorm van muntvervalsing wellicht wat nauwkeuriger bepaald kan worden.
Indien de maker(s) van de instempeling met het Tsjechische staatswapen in negatief dezelfde is (zijn) als die, die verantwoordelijk is (zijn) voor de door de heer van der Dussen beschreven kloppen – de gebruikte techniek pleit daarvoor –, dan heeft de vervalsing plaatsgevonden in de periode 1961-1981.
Een geklopte munt mag best iets meer kosten dan een ongeklopte. Het behoeft echter geen betoog, dat elke cent, die men voor dit soort fictieve kloppen uitgeeft, er één teveel is en dat men zich, alvorens tot aankoop van een geklopte munt over te gaan, terdege laat informeren.
Gaarne betuig ik mijn dank aan de Amsterdamse verzamelaar voor het voor fotografering beschikbaar stellen van zijn dukaton en het Koninklijk Penningkabinet voor het maken van de foto bij dit artikel!

XXe Fidem congres '85 in Stockholm

door Theo van de Vathorst

Het tweejaarlijkse Fidem congres werd dit jaar gehouden van 3 t/m 6 juni in Zweden. Er waren ditmaal 111 deelnemers uit 22 landen. Ook nu geen Russen, wel een Joegoslaaf en vier Hongaren. Voor de Finnen was het dichtbij en er waren er dan ook 17. De Zweden, nog dichterbij, met 15, maar niet meer dan de Verenigde Staten, ook 15.
De bijbehorende expositie was ingericht in de 'National Swedish Board of Public Building' aan de Karlavägen. Hieraan werd deelgenomen door 27 landen met 812 penningen. Beduidend minder dan in Florence en daardoor overzichtelijker. Dat het toch een beetje een rommelige indruk maakte kwam onder andere door het gebruik van drie verschillende typen vitrines: horizontale en vertikale, en daarnaast plexiglas pyramides waarin ook de Nederlandse inzending was uitgestald.
Jammer dat het gastland Zweden met de Fidempenning zo de mist is ingegaan. Het is een ongevoelige en oninteressante slagpenning van Berndt Helleberg. Dat het zou liggen aan inherente beperkingen van de slagpenning is onzin. De Franse, de Italiaanse en ook onze Nederlandse slagpenningen bewijzen dat het wel degelijk op nivo kan. Misschien is mijn mening subjectief, maar ook van andere médailleurs hoorde ik soortgelijke geluiden.
Helaas was de organisatie rond het congres ook niet vlekkeloos. Veel mensen moesten hun hotel

verlaten en na de Lapland excursie een ander zoeken omdat ondanks duidelijke instructies maar tot 6 juni geboekt was. De catalogus, geen wonder van lay-out, is ook niet voorzien van een afbeelding per deelnemer zoals was aangekondigd. Ik maak me sterk dat het in een land als Zweden toch mogelijk moet zijn wat meer steun van het bedrijfsleven te krijgen voor een behoorlijke catalogus.
Maar het rendiervlees was voortreffelijk op het diner, dinsdags in de 'Sällskapet' evanals de zalm vooraf. Ook de excursie naar de Millesgården op maandag en de boottocht naar het Koninklijk Paleis, woensdag, waar we een deel van de Koninklijke privé penningcollectie mochten bekijken, waren zeer de moeite waard. Een smörgåsbord in Zweden mag je niet missen en die werd ons voorgezet in de Skokloster herberg. Echt iets biezonders.
Nog even terug naar de tentoonstelling. Uiteraard waren er prachtige en heel middelmatige penningen. Mooie penningen bijvoorbeeld van Heidi Dobberkau uit West-Duitsland, een interessante literatuurprijspenning van Gillian Colver, Engeland, een ruitvorm waarbij naar de punten toe delen van het centrale portret herhaald worden. Uit Frankrijk Michel Aksentievitch met sterke penningen en uit Finland Kauko Räsänen. Marianne Letterie, uit ons eigen land, met heel mooie penningen, o.a. de parelboot. Uit de Verenigde Staten een mooie slagpenning van John Cook (buiten catalogus) voor de Brookgreen Gardens 1986.
Ik zei al dat de Amerikanen met een flinke afvaardiging aanwezig waren. Dit zal ongetwijfeld verband houden met de inspirerende aanvoering van de groep door John Cook. Natuurlijk speelt de voor hun gunstige dollarkoers ook een belangrijke rol en bovendien zullen de Amerikanen het volgende congres organiseren. Na een succesvolle 'International Medallic Art Workshop' op de campus van de Pennsylvania State University in oktober '84 zijn de Amerikanen van plan om er in 1987 in Colorado Springs iets uitstekends van te maken. Voor de keer daarop zijn besprekingen gaande met Joegoslavië.
De slotvergadering ontving met veel enthousiasme het voorstel van Mark Jones, van het Department of Coins and Medals van het British Museum, om het tijdschrift *The Medal* tevens te gebruiken voor verslagen en medelingen, de Fidem betreffende, en het aan alle leden toe te sturen. Het blijft mij verbazen dat het aantal aanwezige medailleurs zo klein was. Natuurlijk is zo'n reis een rib uit je lijf en de meeste kunstenaars kunnen die rib niet missen. Alleen sommige socialistische landen geven hun kunstenaars in dit opzicht steun. Maar het spreekt voor de meeste landen vanzelf, dat museumconservatoren, directeuren van Muntinstellingen en wetenschappers hun reis en verblijf vergoed krijgen van hun overheden en dus in groten getale aanwezig zijn.
Al met al is zo'n congres toch een nuttig gebeuren en ik spreek de wens uit dat er in de toekomst wat meer penningmakers zullen komen, en dat er wat meer gelegenheid zal zijn om met de deelnemers vanuit de verschillende disciplines over hun ideeën door te praten.

Actualiteiten

AINP-vergadering
De Association Internationale des Numismates Professionnels kwam van 23-27 mei 1985 bijeen te Oslo voor het 34e congres.
Bij deze gelegenheid werd Robert Schulman uit Amsterdam gekozen als de nieuwe voorzitter van deze organisatie voor de komende 4 jaren. Als

secretaris werd Jean-Paul Divo uit Zürich gekozen.
Een tweede Nederlands lid van deze internationale handelaren vereniging, A.G. van der Dussen uit Maastricht, blijft deel uitmaken van de sectie die zich bezighoudt met numismatische publicaties.
Als derde Nederlands lid trad J.B. Westerhof uit Sneek toe tot deze vereniging.
Ter herinnering aan deze bijeenkomst werd de hierbij afgebeelde penning uitgegeven.

Toespraak staatssecretaris Koning van Financiën ter gelegenheid van de officiële eerste slag van de nieuwe gouden dukaat.

Dames en heren,
Met groot genoegen heb ik de uitnodiging aanvaard om de eerste slag van de dukaat te verrichten. Ik wil u niet verhelen, mijnheer de Muntmeester, dat ik bij het aanschouwen van deze indrukwekkende ouderwetse schroefmuntpers even heb getwijfeld aan de juistheid van mijn beslissing om op uw vriedelijke uitnodiging in te gaan. Ik begreep echter gelukkig onmiddellijk, dat u natuurlijk niet voor niets juist de Staatssecretaris voor Fiscale Zaken hebt uitgenodigd deze zware schroeven aan te draaien. Maar dan moet ik u er toch wel aan herinneren, dat het kabinet er in deze jaren in geslaagd is de sociale premie- en fiscale druk aanmerkelijk te verlichten. Ik ben dus meer geoefend in omgekeerde richting.

Een slag is het overigens dus niet die ik kom slaan. Omdat de dukaat als Nederlanse munt een geschiedenis heeft van bijna 400 jaar, kan er ook eigenlijk nauwelijks van een *eerste* slag worden gesproken. Een wijziging van de Muntwet 1948 in oktober 1982 maakte echter een einde aan het recht van particulieren om dukaten te laten aanmaken. Vanaf die datum heeft alleen de Staat dat recht nog. En dit jaar maakt zij voor het eerst van haar recht gebruik, zodat er toch wel gesproken kan worden van een eerste produktie. Aangezien ik niet aannneem, dat u de vele tienduizenden dukaten voortaan op deze schroefpers zult aanmaken, maar op meer geavanceerde slagmuntpersen, heb ik vrede met het begrip *eerste slag*.

Alvorens over te gaan tot het verrichten van die eerste slag wil ik kort ingaan op de geschiedenis van de dukaat. In de loop van de 13e eeuw ontstond er bij het weer toenemen van de handel in de loop van de Middeleeuwen in Europa en met name bij de Italiaanse steden behoefte aan muntstukken met een hoge waarde. In 1252 liet Florence het eerste Europese goudstuk slaan, de florijn of goudgulden. Deze florin of gulden is de rechtstreekse voorganger van onze nationale munteenheid die na zijn gouden periode gedurende vijf eeuwen van zilver is geslagen. Thans uit nikkel vervaardigd, demonstreert hij nog dagelijks zijn materiële en internationale hardheid. In navolging van de Florentijnse goudgulden liet Venetië in 1284 een goudstuk aanmaken van 3,5 gram en een goudgehalte van 985 duizendste. Op de keerzijde stond het omschrift: 'Sit tibi Christi datus quem tu regis iste ducatus'. Naar dit laatste woord werd deze munt al gauw in de wandeling dukaat genoemd. Overigens de vertaling van het latijnse omschrift is: 'Aan U, Christus, zij opgedragen dit hertogdom, waarover Gij heerst'. De dukaat en ook de gulden, beide afstammelingen van de eerste Europese gouden munten, hebben dus een geschiedenis van meer dan 700 jaar.

In het internationale handelsverkeer vond de dukaat alom erkenning als handelsmunt. Het valt dan ook te begrijpen, dat in 1586, 300 jaar na het verschijnen van de eerste dukaten, de Staten-Generaal van de nog maar kort bestaande Republiek van de zeven Verenigde Nederlanden ook de dukaat in het nieuwe muntstelsel opnamen. De toen vastgestelde specifikaties van de dukaat – 3,494 gram, een goudgehalte van 983 duizendste en een middellijn van 21 millimeter – zijn sedertdien niet meer gewijzigd. Eveneens ongewijzigd bleef de beeldenaar van de voorzijde. Alleen het opschrift van de keerzijde werd in 1817, toen Nederland een koninkrijk werd, in dat opzicht aangepast.

De aanmaak van de (Nederlandse) dukaten vond vooral plaats voor de handel op de Oostzeelanden en Rusland, waar de dukaat de verkeersmunt bij uitstek was. Ook in Oost-Indië was de Nederlandse dukaat een gewilde munt. De produktie van dukaten vond in hoofdzaak plaats voor de export. Voor het binnenlandse betalingsverkeer had de munt nauwelijks betekenis. Ook in de vorige eeuw werden de dukaten met name aangemaakt voor Oost-Europa en Nederlands-Indië. Die behoefte aan dukaten was in Oost-Europa zo groot, dat er toen in Rusland grote hoeveelheden 'Nederlandse' dukaten werden aangemaakt, die nauwelijks van de in Nederland vervaardigde zijn te onderscheiden. Om u een indruk te geven van de aantallen: van 1818 tot en met 1841 werden er aan 's Rijks Munt iets meer dan 7 miljoen dukaten aangemaakt en in Oost-Europa bijna 18 miljoen.

In de eerste helft van deze eeuw ging de aanmaak van dukaten door, nu in hoofdzaak voor

Nederlands-Indië, waar de munten onder andere gebruikt werden als middel tot schatvorming en als 'grondstof' voor sieraden. Tot 1940 werden ongeveer 5 miljoen dukaten aangemaakt.

Na de Tweede Wereldoorlog bleef in de nieuwe muntwet van 1948 de dukaat gehandhaafd, vanwege zijn historische betekenis en vanwege de al genoemde schatvorming in Nederlands-Indië. Tot grote aanmaak is het echter niet meer gekomen. Nederlands-Indië werd onafhankelijk en de aankoop van goud voor het laten aanmaken van dukaten werd voor particulieren een haast onbetaalbare zaak. Voor particulieren werden na 1945 ongeveer 400.000 dukaten aangemaakt – als belegging en voor verzamelaars.

En hiermee heb ik mijn verhaal rond. De aanmaak van dukaten is vanaf oktober 1982 aan de Staat voorbehouden en in het kader van het bijzondere muntuitgiftebeleid past een regelmatige uitgifte van dukaten als verzamelaarsmunt en niet meer als handelsmunt.

Voortvloeiend uit het advies van de door mij ingestelde Commissie Contouren Numismatisch Beleid zal waarschijnlijk in de toekomst ook de aanmaak van de dubbele dukaat weer ter hand worden genomen.

Dan verklaar ik mij nu bereid, mijnheer de Muntmeester, om uw produktie van de gouden dukaten 1985 daadwerkelijk ter hand te nemen. Ik heb begrepen, dat u mij daarbij behulpzaam zult zijn. De muntplaatjes, gemaakt uit Canadees goud, liggen al klaar; dus ik zou zeggen, laten we aan de slag gaan.

Dukaten uitsluiten van Canadees goud
Staatssecretaris Koning van Financiën heeft vandaag aangekondigd dat de nieuwe Gouden dukaten van uitsluitend Canadees goud zullen worden vervaardigd. Dit Canadese goud wordt in Nederland verwerkt tot platen van de juiste legering van 98,3% goud en de rest koper. Bij 's Rijks Munt worden van de aangeleverde platen vervolgens muntplaatjes gemaakt, die daarna tot munten worden geslagen. Mr. Koning kondigde voorts aan dat in de toekomst in het kader van het bijzonder uitgiftebeleid ook dubbele dukaten (dubbeldik) zullen worden geslagen.
Staatssecretaris Koning deed deze aankondiging in zijn rede in Utrecht voordat hij overging tot de officiële eerste slag van de gouden dukaten 1985. Het is voor het eerst dat het Rijk overgaat tot de aanmaak van gouden dukaten en deze zelf gaat uitgeven. Tot 1982 konden particulieren voor eigen rekening gouden dukaten laten slaan bij 's Rijks Munt. Bij wijziging van de Muntwet in 1982 werd dit recht uitsluitend voorbehouden aan het Rijk. De uitgifte van gouden dukaten wordt een onderdeel van het bijzonder uitgiftebeleid van 's Rijks Munt dat voorts jaarsets circulatiemunten in mooie en prachtkwaliteit omvat en bij bijzondere gebeurtenissen zilveren *f* 50,— muntstukken, eveneens in verschillende kwaliteiten. De gouden dukaten worden uitsluitend in de mooiste kwaliteit gemaakt en geleverd. Dit resultaat wordt verkregen door het gebruik van hoogglans gepolijste stempels.
De gouden dukaten 1985 kunnen worden besteld rechtstreeks bij 's Rijks Munt in Utrecht en bij banken en munthandelaren. De besteltermijn bij 's Rijks Munt loopt tot en met 30 september 1985. De voorlopige prijs is gebaseerd op de goudprijs per 1 augustus jl. en zal ongeveer *f* 185,— inclusief 5% BTW bedragen. De kosten van verzending bedragen *f* 6,50 per dukaat. Het in de dukaat verwerkte goud heeft een waarde van thans ongeveer *f* 115,—. Door de bijzondere zorg die aan de toegepaste kwaliteit moet worden besteed belopen de produktie en bedrijfskosten en kosten van verpakking samen met een bescheiden winstopslag ongeveer *f* 70,—. De mogelijkheid bestaat dat de prijs zal moeten worden aangepast aan eventuele toekomstige goudprijsontwikkelingen.

Gouden dukaat
De gouden dukaat is een Nederlandse munt die echter geen nominale waarde heeft en derhalve ook geen wettig betaalmiddel is. De waarde ervan wordt hoofdzakelijk bepaald door het gehalte aan fijn goud.
De gouden dukaat is een van oudste Nederlandse munten. In 1586 werden voor het eerst gouden dukaten in ons land geslagen. De dukaten hebben sindsdien geen enkele wijziging ondergaan. Het gewicht is nog steeds 3,494 gram, het goudgehalte is nog steeds 983 duizendsten en de afmeting 21 millimeter. Ook de beeldenaars voor- en achterzijde zijn nog dezelfde als 400 jaar geleden. Op de voorzijde staat een geharnaste ridder tussen de cijfers van het jaartal, met het omschrift in latijn: Concordia res parvae crescunt. De betekenis van deze woorden is Eenheid maakt alle dingen groot, ofwel: Eendracht maakt macht. Op deze voorzijde komen bovendien voor: het muntteken van 's Rijks Munt in Utrecht, de mercuriusstaf, en het muntmeestersteken van 's Rijks Muntmeester, ir. J. de Jong, een gestileerde hamer en aambeeld. Op de achterzijde staat, binnen een versierd vierkant, een andere tekst in latijn. Deze tekst luidt als volgt: 'Mo: aur: reg: Belgii ad legem imperii'. De betekenis ervan is: gouden Nederlandse munt, geslagen volgens keizerlijke

wet. Deze tekst herinnert nog aan de 400 jaar geleden bestaande Muntwet van het Duitse keizerrijk die toen ook voor de Nederlanden gold. De gouden dukaat heeft een zogenaamde kabelrand, om te voorkomen dat er onopvallende stukjes goud van 'afgesnoeid' worden. Dat gebeurde vroeger wel bij munten van edelmetaal.

De gouden dukaat werd ook wel als negotiepenning betiteld. Door de betrekkelijk grote waarde in klein bestek en het gegarandeerde goudgehalte en gewicht waren dukaten handzame munten voor handelsdoeleinden en op reis. In vroeger eeuwen werden dukaten ook wel gebruikt voor schatvorming en als grondstof voor sieraden, vooral in het toenmalige Nederlands Indië. Om die reden zijn ze in de Muntwet van 1948 gehandhaafd. Gouden dukaten zijn in de huidige tijd wel gewild als verzamelaars- en beleggersmunten en als waardevol geschenk en sieraad.

Eerste slag van de nieuwe gouden ducaat 1985
Op woensdag 14 augustus jl. om 14.30 uur werd in de hal van het gebouw van de Rijksmunt te Utrecht de officiële eerste slag verricht van de gouden ducaat 1985. Wie het muntgebouw wel eens bezocht heeft weet, dat in de hal, rechts tegenover de ingang een oude schroefpers is opgesteld, een museumstuk dat echter nog steeds gebruikt kan worden. Deze pers, die met handkracht bediend moet worden, heeft destijds nog in het Indonesische munthuis gestaan. De slag werd uitgevoerd door twee uiterst deskundige hoofdarbeiders nl. staatssecretaris mr. Koning van Financiën en muntmeester ir. J. de Jong. Het was verheugend te zien, dat het bedienen van deze fraaie oude pers de beide heren geen enkele moeite opleverde, zodat wij de toekomst, op het gebied van de slag van gouden ducaten, met vertrouwen tegemoet kunnen zien.
Er was nog een derde functionaris bij betrokken, die anoniem is gebleven, maar die er voor zorgde dat het muntplaatje exact goed lag. Het produkt bleek dan ook fraai gecentreerd te zijn en was de moeite van het aanzien waard. Na afloop werd de ducaat in een fraai doosje geborgen en aan de staatssecretaris overhandigd, die, zo zijn wij hier in ons land gelukkig nog, gelijktijdig een chèque van *f* 185,— aan de muntmeester overhandigde. Deze gebeurtenis luidde een nieuwe periode in de geschiedenis van de gouden ducaten in. Immers, sinds de wijziging van de muntwet in 1982 is het recht van particulieren om bij de munt goud in te leveren en dat tot ducaten te laten verwerken vervallen. De ducatenproductie is nu een staatszaak geworden, hetgeen echter niet betekent dat er verder iets met betrekking tot deze munt veranderd. Gewicht (3,49½ gram), gehalte (0.983), afmeting (21 mm) en beeldenaar blijven gelijk. Het ligt in de bedoeling om bij gebleken belangstelling voortaan jaarlijks ducaten te laten slaan. Inmiddels hebben de bij de Rijksmunt ingeschreven belangstellenden reeds een aankondiging ontvangen met mogelijkheid tot bestelling. Daaruit blijkt dat de prijs *f* 185,— inclusief BTW bedraagt maar exclusief de verzendkosten ad *f* 6,50. Die prijs is gebaseerd op een goudprijs van *f* 32.884,— per kilogram fijn goud en geldt voor een oplage van ten hoogste 22.500 exemplaren. De munten worden geslagen van Canadees goud. De intrinsieke waarde van de ducaat bedraagt bij de huidige goudprijs ca. *f* 115,—. Bij wijziging van de goudprijs bestaat de mogelijkheid dat de prijs in de toekomst moet worden aangepast.
Een interessante mededeling van de staatssecretaris, gedaan bij de toespraak, die aan de eerste muntslag vooraf ging, was dat ingevolge het advies van de door hem ingestelde Commissie Contouren Numismatisch Beleid, waarschijnlijk in de toekomst ook de aanmaak van de dubbele ducaat weer ter hand genomen zal worden.
De nieuwe gouden munten zijn duidelijk bestemd voor beleggers en voor verzamelaars. Voor grootouders van kinderen die in 1985, en straks ook in de volgende jaren, ter wereld komen, bestaat nu weer de mogelijkheid een gouden Nederlandse munt met daarop het geboortejaar aan te schaffen.

W.K.d.B.

Boekbespreking

Arent Pol: Muntvondsten uit 19 eeuwen. Kon. Penningkabinet, Den Haag 1984.

Met de legendarische goudvondst van Serooskerke 1966 nog vers in het geheugen werd het jaar daarop door Van Gelder/Boersma 'Munten in muntvondsten' gepubliceerd. Helaas is dit boekje reeds lang uitverkocht, terwijl het, zonder aan de aanzienlijke kwaliteiten ervan te kort te doen, voor het grote publiek niet zo gemakkelijk leesbaar is. Redenen voor de schrijver om 'Muntvondsten uit 19 eeuwen' samen te stellen voor het grote publiek als eerste kennismaking met het verschijnsel muntvondst. Het uiteindelijk te bereiken doel ligt verder; een breed publiek voor te lichten omtrent het belang van muntvondsten voor de numismatiek en geldgeschiedenis van ons land en omtrent de diensten, die het Koninklijk

Penningkabinet aan te bieden heeft, teneinde dat publiek te bewegen muntvondsten niet achter te houden, maar voor onderzoek aan te melden.
Onwillekeurig roept 'Munten uit 19 eeuwen' een vergelijking op met het boekje van Van Gelder/Boersma. Al gauw blijkt, dat het geenszins een doublure is. In 'Muntvondsten uit 19 eeuwen' wordt namelijk een beknopt overzicht geboden van de ontwikkelingen, die het muntwezen in ons land heeft doorgemaakt in de afgelopen tweeduizend jaar, waarbij aan de hand van 19 muntvondsten het vroeger in Nederland circulerende binnen- en buitenlandse geld wordt besproken en de inhoud van de vondsten wordt geplaatst tegen een algemene achtergrond.
Slechts 6 vondsten zijn ook door Van Gelder/Boersma beschreven, omdat Arent Pol daar bij de samenstelling van zijn boekje niet omheen kon; de overige 13 zijn deels na 1967 aan het licht gekomen.
Door relatief veel anecdotische gegevens op te nemen, heeft de auteur er een plezierig en gemakkelijk leesbaar boekje van gemaakt, verlucht met tal van uitstekende afbeeldingen. De bijschriften bij de afbeeldingen in de kantlijn te plaatsen is een gelukkige greep, waardoor de schoonheid en de charme van munten en andere voorwerpen in alle opzichten tot hun recht komen.
Uiteraard wordt naast de vondstbeschrijving ook ingegaan op de eigendom van een schatvondst en op het belang deze voor reiniging en beschrijving bij het Koninklijk Penningkabinet aan te bieden.
'Muntvondsten uit 19 eeuwen' kan verkregen worden door *f* 10,— over te maken op giro 201969 van het Koninklijk Penningkabinet te Den Haag (aan de deur, Zeestraat 71b, kost het *f* 7,50).
Een leuk en informatief boekje voor relatief weinig geld!

J.C. v.d. Wis

Verenigingsnieuws

Najaarsbijeenkomst Genootschap voor Munt- en Penningkunde in Apeldoorn
Op 21 september a.s. wordt de najaarsvergadering van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde gehouden in Apeldoorn waarbij de verzamelingen van het Rijksmuseum Paleis Het Loo het onderwerp van de bijeenkomst vormen.
Na de huishoudelijke vergadering 's morgens staat een voordracht over eretekenen op het programma, een onderwerp dat wat buiten het interessengebied van de meesten van ons ligt, maar zeker de moeite waard om er eens aandacht aan te besteden.
Na de lunch in Hotel Restaurant Bloemink volgt een inleiding op het bezoek aan de tentoonstellingen.
Bezocht kunnen worden:
- De westvleugel waarin het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden. Hierin kunnen bezichtigd worden Nederlandse en buitenlandse eretekenen en uniformen van verschillende ridderlijke orden.
- De oostvleugel waarin de belangrijkste leden van het Huis van Oranje-Nassau aan de hand van schilderijen, prenten, penningen, kunstvoorwerpen, kostuums, vaandels en documenten historisch worden belicht.
- Het centrale deel van Paleis Het Loo geeft een beeld van de historische band tussen het Huis van Oranje-Nassau en de Nederlanden. Na een jarenlange restauratie zijn paleis en tuinen sinds 20 juni 1984 opengesteld. Het paleis geeft een indruk van de bewoning door de Oranjes gedurende drie eeuwen: van de stichter koning-stadhouder Willem III tot en met Koningin Wilhelmina.

Numismatische kring 'Frisia'
De eerstvolgende bijeenkomst wordt gehouden op dinsdag 29 oktober in gebouw 'De Opdracht', Stationsweg 150/b, Drachten. Aanvang 19.30 uur.
De volgende bijeenkomst wordt gehouden op dinsdag 26 november in gebouw 'De Opdracht', Stationsweg 150/b, Drachten. Aanvang 19.30 uur.
Tevens muntenruilbeurs. Belangstellenden zijn van harte welkom.

Vereniging voor penningkunst
Secretariaat: De heer N.A.J. Visser, v.d. Meystraat 1, 1815 GP Alkmaar, tel. 072-120041; giro 96820.
Penningbestellingen: Mevr. M. Kemper-Koel, Mollenburgseweg 60, 4205 HD Gorinchem, tel. 01830-26543.
Resumé van de 60ste Algemene Ledenvergadering van de Vereniging voor Penningkunst, gehouden in het Koninklijk Penningkabinet te Den Haag op zaterdag 13 juli 1985.
Aanwezig: 24 leden, waarvan 7 bestuursleden. Bericht van verhindering werd ontvangen van 19 leden.
De heer A. Koningsveld opent als voorzitter de

vergadering en heet de aanwezigen hartelijk welkom. In zijn openingswoord memoreert de voorzitter het plotseling overlijden van de penningmeester de heer G. Groen.
Besloten wordt om de frequentie van uitgifte van penningen te handhaven en de contributie voor 1986 niet te verhogen.
De heer W.M. Seuren leest het getekende verslag van mevr. D.M. Vroom-Simonis en de heer mr. J.P. Kruimel voor, waarin zij verklaren op 10 juli 1985 de jaarstukken en de financiële administratie van de Vereniging voor Penningkunst ten huize van de waarnemend penningmeester te hebben onderzocht en in orde bevonden. Zij stellen de algemene ledenvergadering voor de jaarstukken 1984 goed te keuren, hetgeen geschiedt.
De voorzitter dankt de heer mr. J.P. Kruimel voor zijn bewezen diensten. Mevr. D.M. Vroom-Simonis is bereid nog een jaar lid van de kascommissie te zijn en als nieuw lid wordt de heer A.J. de Koning benoemd.
Aftredend en herkiesbaar zijn mevr. M. Kemper-Koel en de heren E. Claus en N.A.J. Visser. Zij worden van ganser harte herbenoemd. De heer W.M. Seuren is aftredend en niet herkiesbaar en de heer A. Koningsveld dankt hem namens alle leden voor zijn grote activiteit.
De heer V.J.T.M. Reijs wordt tot nieuw bestuurslid gekozen en is bereid de taak van penningmeester op zich te nemen. Er blijft één bestuursfunctie open en deze dient derhalve nog ingevuld te worden. Hierna sluit de heer A. Koningsveld de vergadering onder dankzegging aan het Koninklijk Penningkabinet voor de verleende gastvrijheid.
Na de vergadering is er gelegenheid om munten en penningen te bekijken in het Penningkabinet.

Penninguitgifte

1985-1. Het ontwerp in gedroogde klei van de penning van Marianne Letterie met als onderwerp Nils Holgersson is door het bestuur goedgekeurd en de penning is verder in bewerking.
1986-1. Voor het ontwerpen van deze penning is een opdracht gegeven aan Niko de Wit.
1986-2. De penning van Wilfried Put met als onderwerp Piet Esser is in bewerking.

Rectificatie van de prijslijst in de Beeldenaar 8 nr. 3 1985.
1975-1 + Jubileumpenning + boek Paul Grégoire 29 mm ZSG *f* 55,—

M. Kemper-Koel

EEN BETROUWBAAR ADRES

SINDS 1909
VOOR INKOOP-VERKOOP
EN GRATIS TAXATIE

MUNTENMUSEUM
De Spaar- en Voorschotbank bezit een unieke collectie munten vanaf de 7de eeuw v. Chr. tot heden.
Tot deze collectie behoren zeer exclusieve munten en penningen, waarvan slechts enkele of zelfs maar één exemplaar bekend is.
Vele van deze munten komen uit de beroemde collecties van o.a. koning Faroek, Ferrari uit Italië en Brand uit Chicago.
Voor taxaties raden wij U aan eerst een afspraak te maken. Dankzij de gespecialiseerde kennis is de bank in staat verzamelaars en beleggers deskundige adviezen te geven om in munten en edele metalen te investeren.

Bezichtiging van de munten van maandag t/m vrijdag van 9.00-16.00 uur.

Prijslijst op aanvraag verkrijgbaar.

Lid

SPAAR & VOORSCHOTBANK
Torenplein 7 — 9231 CG Surhuisterveen
Telefoon 05124-1925* — Telex: 46704 SPAVO

Muntennieuws

door J.C. van der Wis

ARGENTINIË
5 Pesos 1984; koper-aluminum; ∅ 19,5 mm; 3,6 gram.
10 Pesos 1984; koper-aluminium; ∅ 20,5 mm; 4,0 gram.
Het betreft hier aanvullingen op de nieuwe circulatiereeks met op de voorzijde de afbeeldingen van resp. het stadhuis van Buenos Aires en van het huis van Tucoma. (Afb. 1, 2)

Afb. 1

Afb. 2

AUSTRALIË
1 Dollar 1985; koper-nikkel-aluminium; ∅ 24 mm; 8,9 gram.
Nieuwe circulatiemunt met het gewijzigde portret van koningin Elizabeth II. (Afb. 3)

Afb. 3

BELGIË
5 Frank 1986; koper-aluminium-nikkel; ∅ 24 mm; 5,5 gram;
Deze denominatie zal het volgende jaar in omloop worden gebracht ter vervanging van de 5-Frankstukken met de afbeelding van Ceres.

Afb. 4

Voorts ligt het in de bedoeling in 1987 een nieuw-50-Frankstuk uit te geven. (Afb. 4)

CHILI
100 Pesos 1981; koper-nikkel-aluminium; ∅ 27 mm; 9,1 gram.
Het betreft hier een nieuwe circulatiemunt. (Afb. 5)

Afb. 5

DUITSLAND-BONDSREPUBLIEK
5 Mark 1985; koper-nikkel; ∅ 29 mm; 10 gram; oplage 8,35 miljoen stuks.
Herdenkingsmunt op het 'Europese Jaar van de Muziek', dat dit jaar wordt gehouden. (Afb. 6)

Afb. 6

EGYPTE
2 Piasters 1984; aluminium-brons; ∅ 21 mm; 3,2 gram.
Aanvulling op de nieuwe reeks, waarvan de 1- en 5-Piasterstukken al in 'De Beeldenaar' 9e jaargang nr. 3 zijn gepubliceerd. (Afb. 7)

Afb. 7

ENGELAND
1 Pond 1984; koper-aluminium-nikkel (virenium); ∅ 22,5 mm; 9,5 gram.,
Nieuwe circulatiemunt met het gewijzigde portret

van koningin Elizabeth II en met het Schotse wapen op de keerzijde. (Afb. 8)

Afb. 8

INDIA
20 Paise 1982; aluminium; ∅ 25 mm; 2,2 gram.
1 Rupie 1983; koper-nikkel; ∅ 26,5 mm; 6 gram.
Nieuwe circulatiemunt, waarvan het bestaan eerst onlangs bekend werd. (Afb. 9, 10)

Afb. 9

ISRAËL
50 Sjekel 1985; koper-nikkel-aluminium; ∅ 28 mm; 9 gram.
Nieuwe circulatiemunt met op de voorzijde de afbeelding van de Israëlische staatsman van Poolse komaf, David Ben-Gurion. Deze in een aanvankelijke oplage van 1 miljoen exemplaren geslagen munt moet de gelijkwaardige bankbiljetten vervangen. (Afb. 11)

Afb. 11

JAPAN
500 Yen 1985; koper-nikkel; ∅ 30 mm; 13 gram.
Nieuwe circulatiemunt, uitgegeven ter gelegenheid van de Expo 1985 in Tsukuba. (Afb. 12)

Afb. 12

150
Munt- en Penningjuweliers
staan met hun garantie
en vertrouwen voor u klaar
in heel Nederland.
Uw partner voor Munten en Penningen
Adressenbrochure verkrijgbaar op aanvraag.
Kerklaan 22, 7311 AE Apeldoorn, tel. 055-217913

A. G. van der DUSSEN b.v.
Beëdigd taxateur
Hondstraat 5, 6211 HW Maastricht
(tel. 043-215119)

J.B. WESTERHOF
Gediplomeerd veilinghouder
Hoogend 18, 8601 AE Sneek
(tel. 05150-17198)

Veiling No. 5

Op maandag, dinsdag en woensdag, 24, 25 en 26 februari 1986
nu in Hotel des Pays-Bas te Utrecht.

Wilt u een gedeelte van uw verzameling afstoten?
Wij kunnen gebruiken goede verzamelingen of losse provinciale munten, Koninkrijk, buitenland, penningen, bankbiljetten, etc.
Gaarna bellen met J.B. Westerhof (05150-17198)

Ons atelier giet voor u in brons, tin of aluminium:

Familiewapens
Emblemen
Naamplaten
Penningen

Deurknoppen
Ornamenten
Haardplaten

Restaureren van antieke bronzen en tinnen voorwerpen.

Specialiteit: Gieten van tinnen schalen 36 cm ∅, met familie of stadswapen (ook met tekst).

DECOGRAPHICA

HAAGSEMARKT 22 POSTBUS 9540 4801 LM BREDA TEL.: 076-132153

RIETDIJK bv

Regelmatig iedere 3 maanden
een muntveiling

Kantoor: **Noordeinde 41, 2514 GC Den Haag.**
Wilt u inlichtingen omtrent de catalogus of eventueel inzenden: tel. 070-647831, b.g.g. 647957.

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

1652.
Leiden.
Schutterij.
Zilver 26 mm.
f 200,—

J. B. Westerhof
NUMISMAAT
gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.
Hoogend 18, 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - 's maandags gesloten

MUNTENHANDEL
PHOENIX

Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 - giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

Kent U al onze Oranje prijslijst. Gaarne zenden wij U deze toe na schriftelijke aanvraag.

muntenhandel Groningana

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

SCHITTEREND EERBETOO
VAN DE CHIN

UNIEK! EEN GOUDEN EN 4 ZILVEREN MUNT
EN DRIE ANDERE GR

中華人民

VOLKSREPUBLIEK CHINA

De Chinese kultuur is een der oudste en rijkste ter wereld en de wijsheid van hun eerste denkers heeft op vele andere kulturen een diepe invloed gehad.

De Chinese Volksrepubliek, die sedert eeuwen kan bogen op een rijke numismatische traditie, brengt vandaag een zeer bijzondere hulde aan de wijsgeren die de grondvesten hebben gelegd van hun grote kultuur: zij wijdt aan hun nagedachtenis een gouden en vier zilveren muntstukken!

ALS EERBETOON AAN CONFUSIUS: EEN 22 KARAATS GOUDEN MUNT

Het gouden 100 yuan muntstuk draagt de beeltenis van Confusius (551-479 v.C.). De grootste Chinese filosoof aller tijden die, overal waar zijn reizen hem brachten, de apostel mag genoemd worden van de harmonie, de vriendschap en het begrip, wordt hier voorgesteld in een houding van vredige meditatie. Op de keerzijde staat de nominale waarde: 100 yuan. Op de voorzijde: 1985 evenals het pictogram van de Chinese Volksrepubliek.

SET VAN ZILVEREN MUNTEN.

De 4 munten van 5 yuan dragen de beeltenis van andere boegbeelden van het Chinese Denken.

LAO TSEN, stichter van het taoïsme en auteur van Tao-te Ching, een boek met parabels over zijn mystieke leerstellingen.

QU YAN, dichter van het oude China die elk jaar met een feestdag wordt herdacht.

UIT CHINA: MUNTSTUKKEN MET EEN BACKG

AAN DE GRONDLEGGERS
SE KULTUUR.

UKKEN GEWIJD AAN CONFUSIUS, LAO TSEU
E CHINESE WIJSGEREN!

共和國

SUN WU, GENERAAL UIT DE PERIODE VAN DE OPSTAND DER KONINKRIJKEN.
CHEN SHENG EN WU GUANG, BEZIELERS VAN DE BOERENOPSTAND TEGEN DE CHINESE FEODALITEIT, WAARDOOR DE KEIZER QIN SHI HUANG EEN EINDE KON STELLEN AAN DE OPSTAND DER KONINKRIJKEN EN IN CHINA DE EENHEID KON VESTIGEN.
BENEVENS HUN BEELTENISSEN VERMELDT DE KEERZIJDE VAN DE MUNTEN DE NOMINALE WAARDE VAN 5 YUAN.
OP DE VOORZIJDE: 1985 EVENALS HET EMBLEEM EN HET PICTOGRAM VAN DE CHINESE VOLKSREPUBLIEK. DEZE 5 MUNTSTUKKEN ZIJN WETTIG BETAALMIDDEL IN CHINA. HET GOUDEN MUNTSTUK EVENALS DE SET VAN VIER ZILVEREN MUNTEN WORDEN AANGEBODEN IN EEN LUXUEUS HANDGEMAAKT HOUTEN KOFFERTJE MET CHINESE LAK EN VERGEZELD VAN EEN GENUMMERD ECHTHEIDSCERTIFIKAAT.

DEZE UITGIFTE IN "PROOF" KWALITEIT IS BEPERKT TOT 25 000 EX. VAN DE GOUDEN MUNT EN 25 000 EX. VAN DE SET VAN ZILVEREN MUNTEN. MUNTSTUKKEN VAN EEN ONBETWISTBARE NUMISMATISCHE PERFEKTIE... VOOR VERZAMELAARS EEN UNIEKE KANS OM DE RIJKDOM VAN DE CHINESE KULTUUR TE ONTDEKKEN.

Muntkarakteristieken

	GOUDEN 100 YUAN
JAAR VAN UITGIFTE	1985
GEHALTE ZUIVER GOUD	916/1000E
DIAMETER	23 MM
GEWICHT	11,318 G
GOUDGEWICHT	10,367 G
ZILVERGEWICHT	0,951 G
KWALITEIT	PROOF
OPLAGE WERELDWIJD	25 000

	ZILVEREN 5 YUAN
JAAR VAN UITGIFTE	1985
GEHALTE ZUIVER ZILVER	900/1000E
DIAMETER	36 MM
GEWICHT	22,22 G
ZILVERGEWICHT	20,0 G
KWALITEIT	PROOF
OPLAGE WERELDWIJD	25 000 SETS

GROOTHANDELSVERDELER:
E.D.J. van ROEKEL b.v. Postbus 3 1400 AA BUSSUM
Schrijf voor meer informatie.

DE 4 MUNTEN VAN 5 YUAN DRAGEN DE BEELTENIS VAN ANDERE BOEGBEELDEN VAN HET CHINESE DENKEN.

)UND VAN EEN 4-DUIZEND JARIGE KULTUUR.

LINTAS

Canada
DE 10E GOUDEN $100 MUNT.
1885 NATIONAL PARKS · PARCS NATIONAUX 1985
100 DOLLARS
DE ROYAL CANADIAN MINT KOMT UIT
MET 2 NIEUWE Mmunten OM
HET EEUWFEEST VAN CANADA'S
EERSTE NATIONALE PARK TE VIEREN.
NATIONAL PARKS · 1885-1985 · PARCS NATIONAUX
DOLLAR
DE 20E ZILVEREN HERDENKINGSDOLLAR.

De wonderlijke wereld der dieren en fascinerende edelmetalen wordt bij elkaar gebracht door de Royal Canadian Mint.

De afgelopen 100 jaar heeft Canada gestreefd naar het behoud van haar natuurlijke erfenis. Dit jaar viert Canada het eeuwfeest van het Banff National Park, de hoeksteen van het stelsel van Canada's nationale parken.

De Royal Canadian Mint heeft om een blijvende herinnering te creëren voor deze gewichtige gebeurtenis, twee nieuwe munten geslagen die taferelen uit het Canadese dierenrijk voorstellen.

Natuurtaferelen schitterend in beeld gebracht.

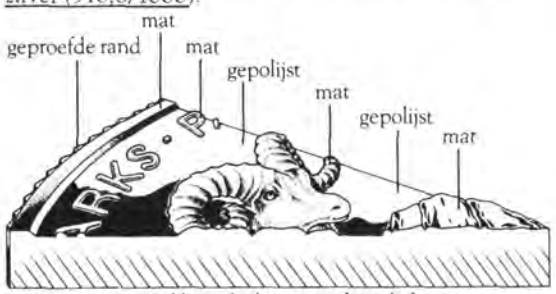
Twee Canadese kunstenaars hebben het thema geïllustreerd. Hector Greville's schaap uit het rotsgebergte siert de gouden $100 munt, terwijl Karel Rohlicek's eland is afgebeeld op de zilveren dollar.

Specialisten verwerken de ontwerpen minutieus tot een mal die als basis dient voor het vervaardigen van het moederstempel, waarmee vervolgens alle stempels worden geslagen die nodig zijn voor de muntslag.

Tenslotte worden de muntplaatjes een aantal malen geslagen. Dit proces garandeert de grootst mogelijke numismatische precisie en een uitzonderlijke detaillering.

De 10e gouden $100 munt.

De gouden $100 munt is een wettig betaalmiddel in Canada. De munt bevat exact een half troy ounce puur goud (15,551 gram) en 1,414 gram puur zilver (916,6/1000).

Verklarend schema van het reliëf

De keerzijde toont een schaap uit het rotsgebergte en de nominale waarde van de munt. De voorzijde draagt de beeltenis van Hare Majesteit Koningin Elisabeth II. Iedere munt is gecontroleerd, met de hand van een munthouder voorzien, en wordt in een luxe etui afgeleverd. Elk exemplaar is voorzien van een certificaat van echtheid, gegarandeerd door de Canadese regering.

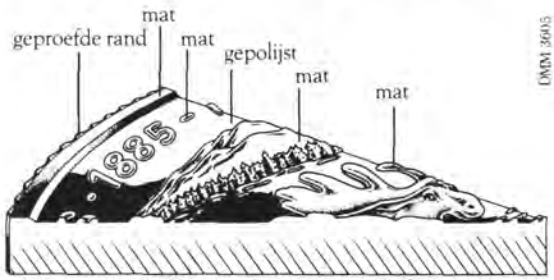
Vanwege de historische betekenis en schoonheid van de munt wordt er een grote vraag uit de hele wereld verwacht. Toch heeft de Royal Canadian Mint besloten de aanmunting te limiteren en wel tot 200.000 exemplaren.

De 20e zilveren herdenkingsdollar.

De keerzijde van de nieuwe door de Royal Canadian Mint geslagen zilveren dollar toont een eland. De voorkant draagt de beeltenis van Hare Majesteit Koningin Elisabeth II.

De munt is verkrijgbaar in twee versies:
Proof- een mat reliëf op een glanzende ondergrond, voorzien van een munthouder en kunstleren etui.
Brilliant Uncirculated - een glansrijk reliëf op een glanzende ondergrond, beschermd door een munthouder.

Er zijn ook twee sets verkrijgbaar:
De Proofset - deze bevat de zilveren herdenkingsdollar, de nikkelen dollar en de 1 cent tot en met de 50 cent munt.
De Brilliant Uncirculated set - deze bevat 6 munten, van de 1 cent munt tot en met de nikkelen dollar.

Verklarend schema van het reliëf

De aanmunting van de zilveren dollar is strikt beperkt tot het aantal bestellingen dat is binnengekomen t/m 15 december 1985. Na deze datum zullen er geen orders meer worden geaccepteerd.

Deze munten van hoogwaardige kwaliteit zullen zeker een plaatsje in het hart veroveren van alle muntenverzamelaars die waarde hechten aan natuurlijke schoonheid en perfektie.
De munten zijn verkrijgbaar bij: **ABN BANK - AMRO BANK - H.B.U. - NMB BANK - DE GRENSWISSELKANTOREN - DIV. RABOBANKEN EN VERENIGDE SPAARBANK - NCB BANK.**

Diameter van de gouden 100 dollarmunt: 27 mm
Diameter van de zilveren dollar: 36.07 mm - 50 zilver - 50 koper

Royal Canadian Mint — Monnaie royale canadienne

BON

M2

Stuur mij a.u.b., zonder verdere aankoopverplichtingen de komplete brochure over de gouden $100 munt en de zilveren dollarmunt van de Royal Canadian Mint.

Naam: .....
Adres: .....
Plaats: ..... Postcode: .....
Leeftijd: ..... Beroep: .....

Bon terug te sturen naar:
CANADIAN NUMISMATIC COINS,
POSTBUS 3, 1400 AA BUSSUM

OVERWEEGT U UW VERZAMELING TE VERKOPEN?

Vraag onze gratis veiling catalogus

Bij ons heeft u 2 mogelijkheden:

Contante betaling

of realisatie via onze

Internationale veilingen

Bel ons voor een vertrouwelijk en gratis advies.
Tel. 020-230261
242380

Onze eerstvolgende veiling is:

januari a.s.

"voor klinkende munt"

DE NEDERLANDSCHE MUNTENVEILING

Rokin 60 – Amsterdam-C. – Tel. 020-230261/242380
Postadres: Postbus 3950 – 1001 AT Amsterdam

Beëdigd Makelaars en Taxateurs

munt- en penningkundig nieuws

november/december 1985
9e jaargang no. 6

de beeldenaar

NUMISMAAT

SEDERT 1880

MONNAIES - MEDAILLES - LIVRES NUMIS-
MATIQUES - VENTES PUBLIQUES -
ARCHEOLOGIE

✽

MUNTEN - PENNINGEN -
NUMISMATISCHE
BOEKEN - VEILINGEN - OUDHEDEN

Jacques Schulman B.V.

Keizersgracht 448 — 1016 GD Amsterdam
Telefoon (020) 23 33 80 - 24 77 21 — Postgiro 9922

de beeldenaar

Tweemaandelijks tijdschrift
Verschijning: de 4e week van de oneven maanden

Munt- en penningkundig nieuws, Numismatisch maandblad voor Nederland en België.
Publikatie van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst.

Redactie
N. Arkesteijn
W. K. de Bruijn
F. Letterie
A. Pol
J. van Wessem
J. C. van der Wis

Uitgever
Vonk/Uitgevers b.v.
Postbus 420, 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-52292
Postgiro 3808080, t.n.v. 'De Beeldenaar' te Zeist.

Abonnementsprijzen
Inclusief BTW en franco per post bij vooruitbetaling per jaar:
Nederland, België, Suriname en Ned. Antillen: *f* 30,—.
Overige landen: *f* 55,—.
Losse nummers: *f* 5,50 (inclusief portokosten).

Voor leden van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Vereniging voor Penningkunst is het abonnementsgeld in de contributie inbegrepen.

Abonnementen opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, indien niet vóór 1 december een opzegging is ontvangen.

Advertentie-exploitatie
Inlichtingen en tarieven:
Bureau Nassau
Jan van Nassaustraat 18
2596 BT Den Haag
Telefoon 070-249500
U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever, Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de uitgever.

© Copyright
Vonk/Uitgevers b.v.

ISSN 0165-8654

inhoud

Van de redactie 191
John Roettiers' medal of Ulrik Frederik Gyldenløve .. 192
Penningen op het eerste eeuwfeest van de Utrechtse Universiteit 194
Een handschrift met penningontwerpen 197
Delftse vroedschapspenningen en hun afgeleiden 202
De wereld van een muziekpenning 206
Laurel and Olive 218
Naar een nieuwe vormgeving van penningen? 220
The reappearing amulet 225
Enkele opmerkingen naar aanleiding van Esser's Shakespeare-penning 227
Penningnieuws 232
Verenigingsnieuws 236
Internationaal Penningsymposium in Hongarije 236
XXe Fidem congres in Stockholm 236

Van de redactie

De Vereniging voor Penningkunst bestaat 60 jaar. Naar aanleiding hiervan is deze aflevering van *De Beeldenaar* geheel gewijd aan penningen. Wie meent dat dit nummer daarom zal opvallen door eentonigheid, heeft het bij het verkeerde eind. U treft hierin een aantal bijdragen aan die uiteen lopen in onderwerp en benaderingswijze. Oude zowel als moderne penningen komen onder de aandacht – ontstaansgeschiedenissen worden geschetst en artistieke kwaliteiten beoordeeld.
Ook waar het de auteurs betreft is er sprake van diversiteit: een lid van de Vereniging en een oud-voorzitter, drie redactielieden van *De Beeldenaar* en een oud-redacteur, een medewerker van het Kon. Penningkabinet en een Engelse collega, en tenslotte twee buitenlandse verzamelaars. De drie laatstgenoemden behoeven enige toelichting. De heer Mark Jones (Londen) is 'assistant keeper' van het Department of Coins and Medals van het British Museum en beheert daar de verzameling penningen. Hij zet zich in voor de ontwikkeling van de moderne penningkunst en richtte daartoe een paar jaar geleden met enige anderen de British Art Medal Society op; deze vereniging geeft het tijdschrift *The Medal* uit, waarvan Jones ook redacteur is. De heer David Potter (Keulen) is aktief in de Duitse tegenhanger van onze Vereniging, de Deutsche Medaillengesellschaft, en hij schrijft regelmatig in het blad *Medaillenkabinett* over moderne penningen. Professor John Cook (U.S.A) beijvert zich om de penningkunst in Amerika meer bekendheid te geven, als tegenwicht tegen de gladde en glimmende produkten van bekende, zeer commerciële firma's.
Hun bijdragen zijn onvertaald gelaten, omdat vooral de persoonlijke schrijftrant van beide laatstgenoemde auteurs vertaling niet goed mogelijk maakte.

AP

John Roettiers' medal of Ulrik Frederik Gyldenløve

by Mark P. Jones

For a great many years an anonymous and somewhat mysterious lead cast (ill. 1) of a right facing profile portrait of a man has lain dusty and disregarded in the trays of the medal collection of the British Museum.

1. John Roettiers: Ulrik Frederik Gyldenløve. Lead, 81×72 mm, British Museum.

It is a handsome portrait of a man on the borderline between youth and middle age, a sophisticated man who has chosen to be represented in classical garb, a confident man whose portrait has been executed on a considerable scale and in bold relief. At first glance there is little to suggest either the date or the nationality of the sitter, so completely is his portrait assimilated to the European classical tradition. But the piece is physically located among the British medals of the seventeenth century and, at second glance, it is easy to see why. Indeed comparison of this piece with the medals of the Duke of York, Charles II or the Duke of Lauderdale by John Roettiers encourages the supposition that this is his work[1]. If this is so, it tells us where the medal was made. For, as we know from George Vertue's notebooks[2]. Philip Roettiers *'the father... being a wealthy man, a goldsmith or jeweller... assisted the King*[3] *with money and the king is said to have dwelled in his house some time. The Rotiere had three sons, ingenious young men which were brought up to art and excelled in graveing in steel, drew and modelled well. Soon after the restoration King Charles according to his promise sent for these sons and imployed in his Mint with handsome saleries. John Rotiere, who stayed here, Joseph went to be the king of France's engraver and Philip Rotiere was imployed in the King of Spain's service (in Flanders)'.*

2. John Roettiers: James II as Duke of York, 1665 (obv. only). Silver, 65 mm, British Museum.

3. John Roettiers: The Duke of Lauderdale, 1672 (obv. only). Silver, 63 mm, British Museum.

John Roettiers, as Vertue tells us, made his career in England, from c. 1661 when he came to London with his brother Joseph[4], until his eventual death in Red Lion Square in 1703, and all

but his very earliest work was done there. So this is an English medal by a Flemish artist dating from the latter part of the seventeenth century.

It remains to ask who the medal is of, when it was done, why it remained incomplete and how it came to its present resting place. The sole clue to the identity of the sitter is provided by the one anachronistic element in the composition – the little elephant which dangles from a sash emerging from the classical drapery that covers the subject's shoulders. This can only be the Order of the Elephant, the premier Danish order, which until 1663 was worn on a triple gold collar and from 1663 was worn on the blue sash depicted here. Now this order was extremely exclusive[5] and was normally conferred only on members of the Danish royal family and the occasional foreign prince. So the portrait is likely to be of an eminent Dane, an eminent Dane who visited England after 1663 and, judging by the comparable portraits cited above, most probably in the late 1660s or early 1670s. The obvious candidate would be a Danish ambassador[6] and indeed such an ambassador was despatched to England, to repair the ill-feeling caused by the failure of the Danes to support the British during the Anglo-Dutch war of 1665-7 and to conclude a commercial treaty, in 1669.

This ambassador was Ulrik Frederik Gyldenløve (1638-1704)[7], illegitimate son of Frederik III and Margrette Pape, who had been Governor of Norway since 1664 and was one of the leading figures at the Danish Court. Gyldenløve was appointed by his father in Spring 1669 and arrived in England c. 25th June. John Evelyn, the contemporary diarist recorded seeing *'the most splendid audience of the Danish Ambassador in the Banqueting House'*[8] on August 20th and in the autumn he negotiated a commercial treaty and alliance with the English government. Fortunately it is easy to check the hypothesis that

4. Jeremias Hercules: Ulrik Frederik Gyldenløve, 1672 (obv. only). Silver, 37 mm, National Museum, Copenhagen.

5. Jean Cavalier: Ulrik Frederik Gyldenløve, 1693. Ivory, 100 mm, Victoria & Albert Museum.

this piece is a representation of Gyldenløve since numerous portraits, including a number of medals, survive[9]. Those render it abundantly clear that our portrait is indeed of the young ambassador. Why then is the medal unfinished?[10] Not it seems because it displeased the sitter. The

6. Alb. Haelweg after C. van Mander: Ulrik Frederik Gyldenløve, British Museum (Dept. of Prints & Drawings).

sophisticated classical approach favoured by Roettiers was very much in line with the taste to be expected of a man who had spent his early adolescence in France, who had matriculated from the University of Siena in 1654 and who had spent some time in Rome[11]. Indeed a simple comparison between Roettiers' medal of 1669/70 and Jeremias Hercules' piece of 1672 demonstrates that Gyldenløve liked it enough to give it to the latter artist as a model. The explanation must rather be found in Gyldenløve's abrupt recall from London after his father's death on February 9, 1670[12]. Roettiers, who had been working from life[13] must have lost contact with his sitter after having submitted a lead impression for his approval but before having embarked on the final version.

We are lucky indeed that this unfortunate orphaned piece survived, for it has claims to be both the best portrait of Gyldenløve and the finest of Roettiers' medallic portraits. Its route to the British Museum is hinted at in Vertue's Mss. In 1725 he noted *'in sulphur curious cast proofs without ye writing of medals – by Roetiere'*[14], proving that a number of uninscribed portraits survived the artists' death, and then, and more importantly in 1731 that Sir Hans Sloane posessed *'a profil head large Danish Admiral – Temp K. James 2d. by Roetiere*[15], which, allowing for a certain natural imprecision in Vertue's description would seem likely to be the piece before us now[16].

Notes

1. E. HAWKINS *Medallic illustrations of the history of Great Britain and Ireland* (London 1885: A.W. FRANKS/H.A. GRUEBER ed.), I: 505 no. 143, 550 no. 280, 556 no. 217.
2. G. VERTUE *Notebooks* (Oxford 1930-1955: G.S.H. FOX-STRANGWAYS e.o. ed.), I: 133-134.
3. Charles II when in exile in the late 1650's.
4. J. BINGEN *Les Roettiers, Graveurs en médaille des Pays-Bas meridionaux* (Bruxelles 1952) 14.
5. The statutes of 1693 established the maximum number of knights at thirty.
6. At this period Denmark sent ambassadors to the English Court only on exceptional occasions.
7. Most of the biographical information about Gyldenløve comes from the Danish Dictionary of National Biography.
8. J. EVELYN *Diary* III (Oxford 1955: E.S DE BEER ed.) 537.
9. See also G. GALSTER *Danske og Norske Medailler og Jetons ca. 1533-ca. 1788* (København 1936), nos. 131, 176.
10. It is not clear whether this piece was to be struck or, in view of its exceptional relief, cast. If the latter, it is untypical of John Roettiers' work.
11. In 1655.
12. He left London on 22 February.
13. The standard early portrait of Gyldenløve by Karel van Mander, c. 1661, which was widely disseminated in print form, is clearly not the basis for our portrait.
14. Vertue *Notebooks* II, 59.
15. Vertue *Notebooks* IV, 34.
16. Sloane's collection formed the basis of the British Museum at its foundation in 1753.

Acknowledgement
I should like to acknowledge the contributions of John Martin, Philip Attwood and Kirsten Bendixen to this note.

Penningen op het eerste eeuwfeest van de Utrechtse Universiteit

door N.F. Hofstee

Met het jubileum van het 350-jarig bestaan van de universiteit te Utrecht in zicht (26 maart 1986) is het richten van de aandacht op de fraaie penningen, die daar bij eeuw- en halve eeuwfeesten plegen te verschijnen op zijn plaats, te meer nu ook de Vereniging voor Penningkunst een jubileum viert.
In het bijzonder zij hier aandacht gewijd aan de penningen van het eeuwfeest van 1736. De Utrechtse Hogeschool is gesticht door de Stad, en door de Staten van Utrecht bevoegd verklaard academische graden te verlenen. De Vroedschap bestuurde de universiteit; een commissie uit haar midden vormde het Curatorium.
Op 10 januari 1736 deelt de Rector in de senaatsvergadering mede, dat Curatoren hebben besloten het eeuwfeest van de academie plechtig te vieren en dat zij daarvoor ook een gedenkpenning willen laten maken. Het ontwerp voor vorm en opschrift wordt reeds op 12 januari door de Senaat goedgekeurd en op 16 januari besluit de Vroedschap definitief. Aangezien deze penning alleen bestemd is voor de Colleges van Staten, Stad, Hof en Academie en voor predikanten (te beginnen met 95 gasten aan de feestmaaltijd) wordt op 20 februari besloten nog een kleinere penning voor de studenten te laten slaan: *extraordinaria munificentia et in nulladum Belgii academia usurpato exemplo* (door haar buitengewone mildheid en met een in geen enkele universiteit in de Nederlanden in de praktijk gebrachte handelwijze).
De grote penning is gemaakt door de stempelsnij-

der Drapentier. Hij heeft daartoe voldoende fijn zilver toegezonden gekregen naar zijn woonplaats Dordrecht ter somme van *f* 1118-5-12. Er is snel gewerkt, want de penning is op tijd gereed. Over de onkostenregeling is wel geschil ontstaan, maar de Vroedschap keurt goed dat Curatoren dit beëindigen met de opdracht Drapentier een som van *f* 1706 en 2 stuivers uit te betalen. Er zijn 399 exemplaren geslagen. Meer mogen er niet komen en de stempels moeten worden gebroken. Op 2 juli wordt gemeld, dat hij 'ten onbruyk' is gemaakt. In het Centraal Museum te Utrecht zijn de beschadigde stempels aanwezig.

De penning heeft een diameter van 65 mm. Aan de voorzijde zit in een grote zaal onder een draperie Minerva met schild en speer, leunend op een pedestal, waarop een Bijbel en een brandend lampje. Zij is ook verder met wetenschapsattributen omgeven; het schild vertoont het wapen van Utrecht. Tegenover haar staat Hercules, in zijn rechterhand een bundel met zeven pijlen en onder zijn voet een vierkoppige draak. Door een boograam ziet men de Domtoren. Bovenomschrift: ATRIUM LIBERTATIS TEMPLUM SAPIENTIAE (de zaal der vrijheid is de tempel der wijsheid). In de afsnede: MONSTRIS. DOMITIS. ARTES. RECEPTAE (nadat de gedrochten bedwongen waren, zijn de kunsten hersteld). Op de lijn der afsnede: I.DRAP:F.

Aan de keerzijde is boven in het veld het universiteitswapen omgeven door olijftakken, en onderaan een stroomgod (de Rijn) met spaan en kruik, waaruit water vloeit, waarmee hij een zwaan (de Vecht) drenkt. Aan de horizon bomen en huizen. Bovenomschrift: SOL IUSTITIAE ILLUSTRA NOS (zon der gerechtigheid, verlicht ons). Midden op het veld een doek, waarop: PRIMIS. ACADEMIAE. TRAIECTINAE. SACRIS. SAECULARIBUS.A.D. XXVII. MARTII MDCCXXXVI. CELEBRATIS. VOTISQUE.PRO.NOVI.SAECULI. FELICITATE.NUNCUPATIS.CONSULES. ET.SENATORES.EIUS.CURATORES. LAETI.FESTI.MEMORIAM.HOC. MONUMENTO.CONSECRARUNT. (bij de viering van het eerste eeuwfeest van de Utrechtse universiteit, 27 maart 1736, en bij het uitspreken van zegenbeden voor de voorspoed van de nieuwe eeuw hebben burgemeesters en raadsleden als haar behoeders de herinnering aan dit vreugdevolle feest met dit gedenkteken vereeuwigd).

Deze penning is ook beschreven in F.A.M. PIETERSEN/D.P. SNOEP *Penningen met vlijt vergaert* (Utrecht 1977: Centraal Museum) nr. 63. Daar wordt gesproken van een driekoppige draak, maar het zijn welgeteld vier koppen. In het boekje *Arnold Drakenborchs Plechtige Redevoering...* (Utrecht 1736) is een afbeelding van de penning opgenomen, maar het merkwaardige is, dat die afbeelding niet klopt met de uitgegeven penning. In het boek *Hondert-jaarige Jubel-Gedachtenisse...* (Amsterdam 1736), wordt de penning beschreven in een inleiding waarin de geschiedenis van de universiteit wordt verteld. Ook deze beschrijving stemt niet geheel overeen met de realiteit, en is misschien, evenals de afbeelding, gemaakt aan de hand van een ontwerptekening. Dit alles neemt niet weg, dat de zinnebeeldige voorstellingen eigenlijk bij alle dezelfde zijn. De uitleg wordt aangetroffen in de *Jubel-Gedachtenisse.*

De zaal is die, waarin de Unie van Utrecht in 1579 werd gesloten. Hercules heeft de zeven pijlen als symbool van de Unie in de hand en met de voet vertreedt hij de tirannie, vervolging en wreedheid, duidende op de Spaanse tijden. Hierbij zij opgemerkt, dat op de afbeelding in *Arnold Drakenborchs Plechtige Redevoering* inderdaad een driekoppig monster aanwezig is, waarmee het drietal verschrikkingen is gesymboliseerd. Een vierde wordt hier uiteraard niet vermeld. Minerva

of Pallas is de Academie, 'of wel de Konsten en Wetenschappen, die in hetselve geleert worden'. De verschillende wetenschapsattributen, op Drakenborchs afbeelding in een andere volgorde op de grond liggend dan op de penning, symboliseren de faculteiten: een Bijbel en een lampje op de pedestal de godgeleerdheid, wetten, weegschaal en zwaard de rechtsgeleerdheid, een kruidenpot en een retort de geneeskunde, enige antiquiteiten, d.w.z. munten en een hemelglobe, zinspelen op de wijsbegeerte en 'letterkennisse'. De tekst op de keerzijde is bij penning en afbeelding grotendeels gelijk, maar de regels zijn anders geplaatst. De stroomgod is, volgens *Hondert-jaarige Jubel-Gedachtenisse*, 'een Rhyn-Godt, drenkende uyt syn Waterkruyk de blanke Vecht-Swaan, sinnebeeldt van dese Stadt, als leggende aan Rhyn en Vecht'. Op Drakenborchs gravure zit de Rijn naar voren gewend, en zwemt de Vecht van hem weg.

Drapentier heeft met deze penning een fraai stuk werk afgeleverd, waar men steeds met veel genoegen naar kan kijken, die niet verveelt maar blijft boeien. Deze vormt het begin van een reeks penningen, die de Utrechtse universiteit bij haar jubilea heeft laten maken. De verwachtingen voor het komende halve eeuwfeest mogen op die grond best hoog gespannen zijn.

De tweede penning, nl. die voor de studenten, is van eenvoudiger aard. De diameter is 35 mm. De voorzijde heeft weer een stroomgod en een zwaan, de keerzijde een tekst, waar de mildheid van de Vroedschap jegens de studenten, die het eerste eeuwfeest van hun universiteit vieren, tot uiting wordt gebracht. De penning werd door de Rector aan de studenten uitgereikt; anderen werden in de gelegenheid gesteld de penning aan te schaffen. In totaal zijn er 651 geslagen, waarna de stempels eveneens onbruikbaar werden gemaakt. Cornelis (of Nicolaas?) van Swinderen is de maker.

Maar ook hier doet zich weer een moeilijkheid voor. Er blijken nl. twee voorzijde-stempels te zijn, die niet een gelijk beeld geven, zij het wel weer met dezelfde voorstelling. Op de eerste, die in *Vervolg Van Loon* onder nr. 106 is afgebeeld, zijn de stralen van de Sol Justitiae, de zonne der gerechtigheid, aanzienlijk verder uitschietend dan van de tweede, terwijl er ook andere verschillen duidelijk zichtbaar zijn. De Vroedschapsresolutiën spreken slechts van één stempel. De tweede heeft een diameter van 34 mm, en is dus iets kleiner.

Tenslotte heeft ook nog M. Holtzhey een geslaagde penning op dit eeuwfeest gemaakt, maar niet in opdracht van de universitaire autoriteiten. Wellicht heeft hij deze op eigen risico vervaardigd. De diameter is 55 mm. Hij blijve hier

verder onbesproken. Verwacht mag worden, dat binnen niet al te lange tijd een catalogus van Utrechtse universiteitspenningen zal verschijnen. Daarin wordt hij beschreven, evenals vele andere, die op die universiteit betrekking hebben.

Geraadpleegd werden:

- *Acta et Decreta Senatus. Vroedschapsresolutiën en andere bescheiden betreffende de Utrechtsche Academie* (Utrecht 1936-1940: G.W. Kernkamp ed.)
- *Hondert-jaarige Jubel-Gedachtenisse der Akademie van Utrecht...* (Amsterdam 1736)
- *Arnold Drakenborchs Plechtige Redevoering over het eeufeest der Utrechtsche Hoge Schole...* (Utrecht 1736)

150

Munt- en Penningjuweliers

staan met hun garantie
en vertrouwen voor u klaar
in heel Nederland.

Uw partner voor Munten en Penningen

Adressenbrochure verkrijgbaar op aanvraag.
Kerklaan 22, 7311 AE Apeldoorn, tel. 055-217913

Een handschrift met penningontwerpen

door G. van der Meer

Kort geleden is het Koninklijk Penningkabinet in het bezit gekomen van een manuscript in 18e eeuws handschrift. Het bestaat uit vier dubbelgevouwen bladen, in een kaft van behangselpapier met een patroon in geel, rood en paars op een crème ondergrond van ranken, vogels en vruchten. Dit alles is met een speld aan elkaar gehecht, terwijl 3 bladen los zijn ingevoegd. Op het titelblad staat: *Ontworpe of Geinventeerde Medailles dog niet in het Licht*. De inhoud van de aan elkaar gehechte bladen bestaat uit ontwerpen voor penningen, die betrekking hebben op gebeurtenissen tussen 1766 en 1788, alle door dezelfde hand geschreven. Een van de los ingevoegde bladen bevat een ontwerp voor een 'plaat in 3 afbeeldingen', met als onderwerp de brutaliteit van de Patriotten en hun bestraffing en vernedering door de Pruisen in 1787, in hetzelfde handschrift geschreven. De twee andere losse bladen zijn echter van een andere hand. Een daarvan heeft betrekking op het eeuwfeest van de Utrechtse Academie in 1736, en is dus 30 jaar ouder dan de vroegste van de andere ontwerpen. Op het andere losse blad staat een schetstekeningetje voor een eventueel te maken penning met Nederlandse omschriften, maar met commentaar in het Duits, in Duitse Gotische schrijfletters.

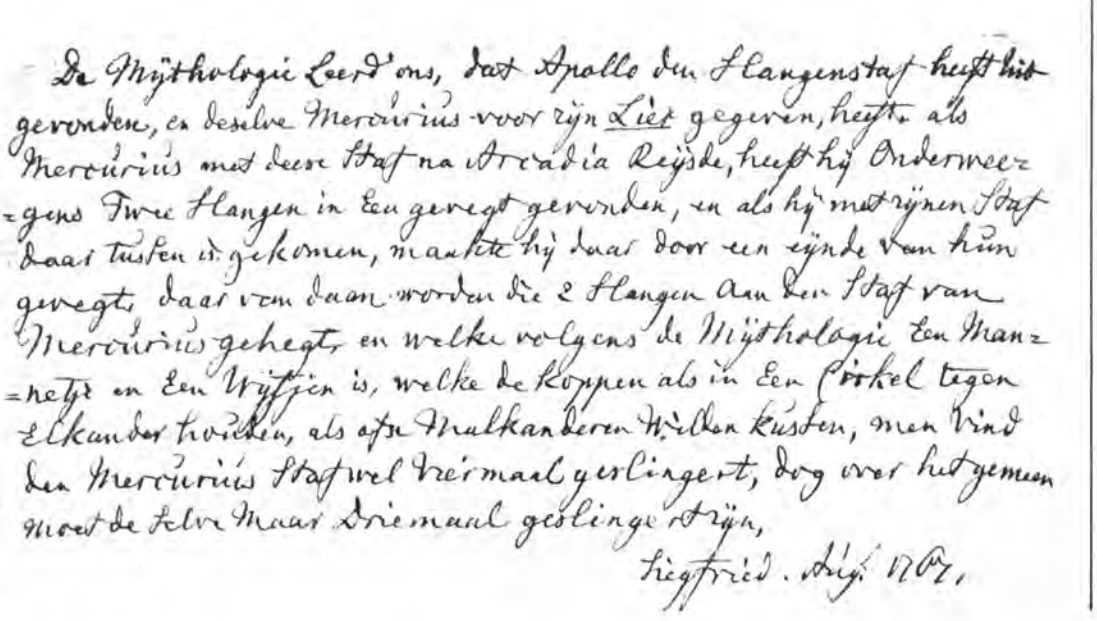
Er zijn in totaal 16 ontwerpen, verdeeld over 6 penningen. Voor een penning op het aanvaarden van het stadhouderschap van Willem V in 1766 zijn 5 suggesties gedaan, voor een penning op het huwelijk van Willem V in 1767 één suggestie, voor een penning op de vrede van Teschen in 1779 één; voor een penning op het ingrijpen van Pruisen in 1787 twee, voor een penning op het verbond tussen Engeland, Pruisen en de Nederlanden in 1788 vier, inclusief het schetstekeningetje, en voor de al eerder genoemde penning uit 1736 drie suggesties op een los blad.

Onder de meeste ontwerpen staat de naam 'Siegfried' met een jaartal, soms ook met de maand waarin het ontwerp bedacht is. De identiteit van deze Siegfried is vooralsnog onduidelijk, evenals de rol die hij gespeeld heeft in het ontwerpen van de penningen. Onderzoek hiernaar is nog aan de gang en zal later gepubliceerd worden. Met wiens handschrift wij hier te maken hebben, kan echter wel opgehelderd worden. Vergelijking met dat van een ander manuscript waarvan de auteur bekend is, nl. registers van medailleurs en hun signatuur, van muntmeesters en hun tekens, en van

muntplaatsen, toont aan dat Johann Wilhelm Marmé de ontwerpen in het net geschreven heeft. Uit bepaalde doorhalingen blijkt dat hij ze gekopieerd moet hebben, hetzij van een door hemzelf geschreven klad, hetzij van een door een ander geschreven originele tekst, eventueel door Marmé uit het Duits vertaald. Hij was afkomstig uit Kleef, waar zijn vader Johann Conrad Marmé stempelsnijder was, behalve tussen 1757 en 1763, toen hij datzelfde ambt in Utrecht bekleedde. Johann Wilhelm volgde zijn vader in 1763 in Utrecht op, toen deze weer met zijn gezin naar Kleef terugging[1]. Johann Wilhelm moet al jong in Nederland zijn gekomen en schreef blijkbaar perfect Nederlands. Natuurlijk stond hij ook nog in contact met zijn familie in Kleef en met eventuele oude vrienden daar.

Op de titelpagina wordt weliswaar gezegd dat de penningen, die naar de ontwerpen gemaakt zouden kunnen worden, niet in het licht gegeven zijn, maar dit gaat voor twee van de ontwerpen niet op. Het betreft hier de penningen op het huwelijk van Willem V met Prinses Frederica Sophia Wilhelmina van Pruisen in 1767 en de penning op het eeuwfeest van de Utrechtse Academie in 1736 op een los blad[2]. Het eerste ontwerp is door Johann Wilhelm Marmé zelf uitgevoerd, het oudere door Johannes Drapentier. Deze was tussen 1717 en zijn dood in 1758 stempelsnijder van de Munt te Dordrecht. Zijn penning had betrekking op een Utrechts jubileum en het ontwerp kan via een van de bestuurders van de Academie, die de opdracht gaven, in het bezit van Marmé zijn gekomen en los ingevoegd zijn in zijn schriftje met ontwerpen door Siegfried. In dit artikel zullen alleen de twee uitgevoerde ontwerpen besproken worden. Beide penningen vertonen belangrijke afwijkingen in vergelijking met de geschreven ontwerpen, zowel wat de voorstellingen als de teksten betreft, maar zijn daar toch onmiskenbaar op gebaseerd.

Voor de voorzijde van de penning op het huwelijk van Willem V in 1767 geeft Siegfried twee alternatieven, die overigens geen van beide uitgevoerd zijn. Hij stelt voor om het onderwerp uit te beelden door twee brandende harten op een altaar, omslingerd door een mirtenkrans. De harten symboliseren het bruidspaar, de mirtenkrans, die de harten omvat, de hoge verbintenis. In een aantekening onderaan zegt hij nog dat het ook 'aldervraeist' zou staan als men in de mirtenkrans nog olijf-, laurier-, en eikebladeren zou kunnen aanbrengen, om daar mee aan te tonen dat deze verbintenis door toedoen van de voornaamste goden, Venus, Minerva, Apollo en Jupiter, tot stand gekomen is. Als alternatief voor het altaar en de harten stelt hij een olm met daarom heen slingerende wingerd voor. Dit werd op 17e en 18e eeuwse huwelijkspenningen wel vaker gebruikt als symbool voor het huwelijk, waarbij de olm de man voorstelde en de wingerd de vrouw. Voor het geval dat men het altaar zou kiezen, zou dit bestraald kunnen worden door het Oog der Voorzienigheid, als teken van Gods goedkeuring en hemelse zegen op het huwelijk. Links van het altaar zou een hoorn van overvloed de eendracht en luister van het bruidspaar en van hun landen kunnen uitbeelden. Daaruit zouden vruchten en bloemen tevoorschijn moeten komen, en wel kwee appelen (tegenwoordige

De Mijthologie Leert ons, dat Apollo den Slangenstaf heeft bekomen, en deselve Mercurius voor zijn Lier gegeven, heeft als Mercurius met deese Staf na Arcadia Reijsde, heeft hij Onderweegens Twee Slangen in een gevegt gevonden, en als hij met zijnen Staf daar tusschen is gekomen, maakte hij daar door een eijnde van hun gevegt, daar van daan worden die 2 Slangen aan den Staf van Mercurius gehegt, en welke volgens de Mijthologie een Mannetje en een Wijfjen is, welke de Koppen als in een Cirkel tegen Elkander kroomen, als ofte Malkanderen Wilden küssen, men vind den Mercurius Staf wel Driemaal geslingert, dog over het gemeen moet de Selve maar Driemaal geslingert zijn,

Siegfried. Delft 1767.

meestal kweeperen genoemd) en rozen zonder doornen. De kwee appelen zijn geschenken die de Goden het bruidspaar geven en symboliseren een bruiloft, de rozen staan voor de aanminnigheid. Rechts van het altaar zou een gevleugelde Mercuriusstaf, met 2 slangen daaromheen geslingerd, de deugd en wijsheid van het bruidspaar moeten voorstellen. Voor de afsnede stelt Siegfried een tweeregelig Latijns vers uit Catullus voor, dat in vertaling betekent: Wie heeft ooit gelukkiger mensen gezien? Wie heeft betere voortekenen voor liefde gezien? (Quis ullos homines beatiores vidit? Quis Venerem auspicatiorem?). Onderaan geeft hij nog een geleerde verklaring voor de twee slangen en het aantal malen dat zij om de Mercuriusstaf geslingerd horen te worden, en geeft hij aanwijzingen voor de manier waarop de woorden het beste in de afsnede van de penning geplaatst kunnen worden.

Als wij nu kijken naar het uiteindelijke resultaat, nl. de voorzijde van de geslagen penning, dan blijkt dat de twee harten niet op een altaar geplaatst zijn, maar op een met een mirtenkrans omslingerde zuil, die op een voetstuk staat. De harten staan in brand, waarbij de vlammen zich naar elkaar toebuigen. Zij worden, zoals Siegfried voorstelde, bestraald door het Oog van de Voorzienigheid. In plaats van de hoorn van overvloed en de Mercuriusstaf, staat nu links van de zuil een adelaar met een krans in zijn snavel. Hij wendt zijn kop om naar een leeuw, rechts van de zuil, die hem vol verwachting aankijkt. Zij symboliseren Pruisen, het vaderland van de prinses, en de Nederlanden. Op een velletje papier, dat de medailleur aan kopers van de penning gaf, met een uitleg van de symboliek, wordt de zuil aangeduid als een symbool van de wijd verbreide beroemdheid van de hoge families en het algemeen bekend worden van hun huwelijk. De stevigheid van de zuil en het voetstuk betekenen de verwachting dat de gevolgen van dit trouwverbond, op vaste gronden steunende, eeuwenlang zullen bestaan. Deze versie is veel origineler dan die van het ontwerp. Harten op een altaar, hoorns van overvloed en Mercuriusstaf komen tenslotte op een groot aantal 17e en 18e eeuwse huwelijkspenningen voor, omkranste zuilen met adelaars en leeuwen niet.

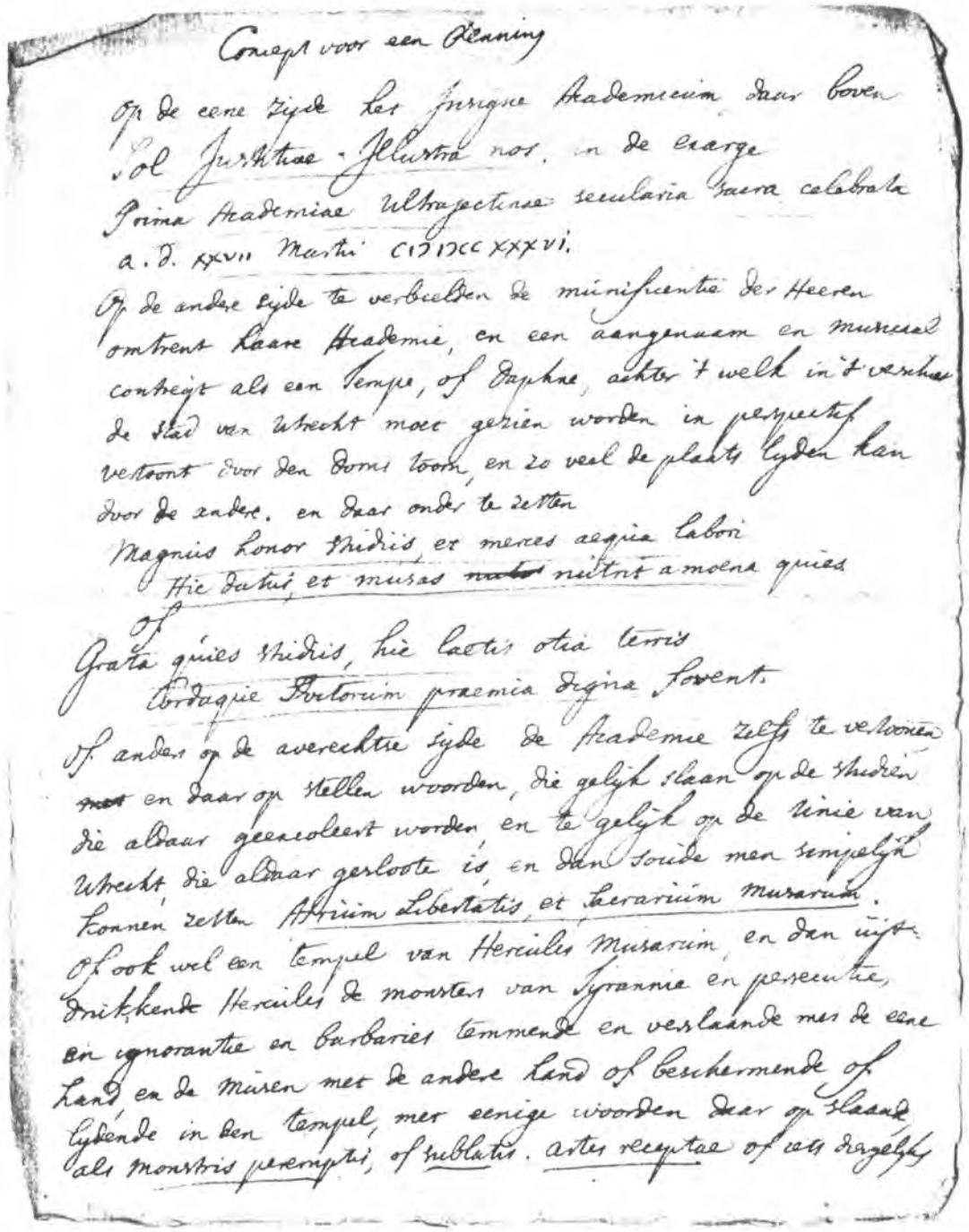
Het omschrift is ontleend aan het in het ontwerp genoemde vers van Catullus, maar is sterk verkort. Het luidt nu: Quis nuptias umquam vidit auspicatiores! In vertaling: Wie heeft ooit een huwelijk gezien dat meer geluk voorspelt! In de afsnede op de penning staat de signatuur van de medailleur: J:W: Marmé.f.(ecit).

Voor de keerzijde stelt Siegfried een opschrift in het Latijn voor, met de namen en kwalificaties van het bruidspaar en het jaar van hun huwelijk.

Blijkbaar wist hij de juiste datum nog niet, want die liet hij in zijn keerzijdetekst open. Zijn ontwerp is gedateerd 'Aug. 1767', terwijl het huwelijk plaats vond op 4 oktober van dat jaar. Hij geeft de Latijnse tekst eerst vrijwel voluit, daarna in afgekorte vorm en dan nog eens in nog sterkere afkorting. Hier kunnen wij een aanwijzing vinden dat Marmé zelf geen of niet veel Latijn kende, want bij het overschrijven, waarschijnlijk van een tekst die hij niet zelf had opgesteld, heeft hij een kleine fout gemaakt. De namen en titels van Willem V en de Prinses staan nl. in de tweede naamval, afhangend van het woord 'Nuptiae', = huwelijk van... In plaats van 'Wilhelmi V' schrijft hij 'Wilhelm.V'. Op de penning, waar hij de tekst van het ontwerp trouw heeft gevolgd, heeft hij deze fout verbeterd, maar nu een andere, ernstiger, fout gemaakt. In het ontwerp staat als een der titels van de prins: rei bellicae (in de afgekorte versie 'rei bell.') Terra Mariq.(ue) Imperatoris Summ:(i) = in oorlogszaken opperbevelhebber ter land en ter zee. Op de penning is 'bell.' veranderd in 'Belg.'. Dit betekent: in Nederlandse zaken opperbevelhebber etc., wat nergens op slaat. Op de 'Verklaring' heeft Marmé geprobeerd dit recht te breien door als vertaling te geven: Kapitein- en Admiraal-Generaal der Verenigde Nederlanden, maar dit staat niet op de penning. Het is onwaarschijnlijk dat een Latinist zulke fouten zou maken. Trouwens, de geleerdheid van de uitleg van de symboliek in het ontwerp en het commentaar daarbij wijst er ook op dat Siegfried gestudeerd had. Van Marmé, die al jong bij zijn vader in de leer moet zijn gegaan kan een dergelijke geleerdheid niet verwacht worden.

Waarschijnlijk kan dat evenmin verwacht worden van Johannes Drapentier die de penning op het eeuwfeest van de Utrechtse Academie in 1736 maakte. In het voorafgaande artikel door Hofstee is de totstandkoming van deze penning besproken, en daar zijn voor- en keerzijde beschreven en afgebeeld (blz. 195). In de Notulen van de Senaat van de Academie, uitgegeven door G.W. Kernkamp, heeft Hofstee gevonden, dat op 10 januari 1736 aan de Senaat wordt meegedeeld dat Curatoren een penning ter herinnering aan het eeuwfeest willen laten slaan. Zij hebben de Rector uitgenodigd om zijn gedachten te laten gaan over de vorm en het opschrift van die penning, en, als hij dat wil, overleg te plegen met zijn collega's. Op 12 januari vermelden de Notu-

Concept voor een Pleanning

Op de eene Zijde het Inrigtse Academicum daar boven
Sol Justitiae - Illustra nos. en de Exarge
Prima Academiae Ultrajectinae secularia Sacra celebrata
a.d. XXVII Martii CIↃIↃCC XXXVI.

Op de andere zijde te verbeelden de munificentie der Heeren
omtrent Haare Academie, en een aangenaam en muzeaal
contrejt als een Tempe, of Daphne, achter t welk in t verschiet
de Stad van Utrecht moet gezien worden in perspectief
vertoont dvor den Doms toorn, en zo veel de plaats Lyden kan
dvor de andere. en daar onder te zetten
Magnis Honor Virtutis et meritis aequus Labori
Hic Datus et musas ~~nactus~~ nactus amoena quies
Of
Grata quies Virtutis, hic Laetis otia terris
Cordagie Victorum praemia digna Jovent.

Of anders op de overechtse Zijde de Academie Zelfs te verbeelden
met en daar op stellen woorden, die gelijk slaan op de Virtus
die aldaar geexerceert worden en te gelijk op de Situatie van
Utrecht die aldaar gelooten is, en dan soude men temgelijk
konnen zetten Asylum Libertatis et Lararium Musarum.
Of ook wel een tempel van Hercules Musarum, en den zijn-
Drijkende Hercules de monsters van Tyrannie en persecutie,
en ignorantie en barbaries temmende en verlaande met de eene
Hand en de Muzen met de andere Hand of beschermende of
Lydende in den tempel, met eenige woorden daar op slaande
als monstris perempti, of subjugatis. artes receptae of eens dergelijk

len dat het door Rector en Assessoren gemaakte ontwerp door de Senaat is goedgekeurd. Het lijkt waarschijnlijk dat het ontwerp op een los blad in het handschriftje van Marmé, met de titel 'Concept voor een Penning', het voorgestelde ontwerp is. Het bevat uitvoerige Latijnse teksten en in het verklarende commentaar komen veel aan het Latijn of het Frans ontleende woorden voor.
Er worden 3 suggesties gedaan voor wat nu als de voorzijde beschouwd wordt, maar door de opstellers van het ontwerp als de keerzijde, en één suggestie voor de andere kant. Omdat daarop het embleem en devies van de Academie staat, werd deze kant blijkbaar als de belangrijkste, dus als de voorzijde gezien. Embleem en devies nemen in het concept veel meer plaats in dan op de uitgevoerde penning, de Latijnse tekst die daar in de afsnede staat, is veel korter, nl. alleen: Het eerste eeuwfeest van de Utrechtse Academie gevierd A.D. 27 maart 1736. De stroomgod en de zwaan ontbreken.
De drie suggesties voor de keerzijde van het concept (nu voorzijde) zijn de volgende.

a. Een personificatie van de vrijgevigheid van de Curatoren tegenover hun Academie, verder een landschap met in het verschiet de Domtoren en, voor zover er plaats is, andere Utrechtse torens, daaronder een tweeregelig Latijns vers. Hiervoor worden twee verschillende mogelijkheden aangegeven.
b. Het gebouw van de Academie, met een tekst die zowel slaat op de studiën die daar beoefend worden als op de Unie van Utrecht die daar gesloten is, met als omschrift: Atrium Libertatis, et Sacrarium Musarum (zaal der vrijheid en heiligdom der Muzen). Dit omschrift komt al dicht bij dat op de uitgevoerde penning.
c. Hercules in een tempel die de monsters van tirannie, vervolging, onwetendheid en barbaarsheid temt en verslaat met de ene hand, terwijl hij de Muzen met de andere hand beschermt of de tempel in leidt, met als tekst: Monstris peremptis, of eventueel sublatis, artes receptae (nadat de gedrochten vernietigd waren, zijn de kunsten hersteld).

Opvallend is dat bij suggestie c. vier verschrikkingen genoemd worden, die op de penning door de vier koppen van het monster gesymboliseerd worden. Op de gravure in *Arnold Drakenborchs Plechtige Redevoering* (zie blz. 196) zijn drie koppen afgebeeld, en in alle andere beschrijvingen worden ook maar drie koppen en verschrikkingen genoemd. De gravure vormt misschien een tussenstadium tussen het concept van de Rector en Assessoren en de uiteindelijke versie op de penning. De medailleur heeft suggestie c. voor de voorzijde gevolgd met elementen uit de andere twee suggesties. Afwijkingen zijn, dat Hercules een pijlenbundel vasthoudt, in plaats van dat hij de Muzen beschermt, en dat 'domitis' in de plaats gekomen is van 'peremptis' of 'sublatis'.
Het lijkt aannemelijk dat beide hierboven besproken ontwerpen niet bedacht zijn door de medailleurs zelf, maar door geleerde personen. In vroegere eeuwen, tot in de 19e eeuw toe, moet dit een gewone gang van zaken geweest zijn. De medailleurs waren meestal opgeleid als zilversmid, zonder de Latijnse School en de Universiteit bezocht te hebben, en zij waren dan ook niet voldoende klassiek gevormd om zelf de vereiste mythologische symbolen en Latijnse teksten te kunnen bedenken. Helaas zijn er weinig voorbeelden bekend van suggesties voor penningontwerpen door niet-medailleurs, omdat deze meestal weggegooid zullen zijn. In het geval van opdrachten door de Staten-Generaal of Provinciale Staten ten tijde van de Republiek zijn nog wel eens voorstellen voor een penningontwerp in hun Notulen bewaard gebleven[3]. Uit de stukken van een proces tegen de arts Ericus Walten blijkt duidelijk, dat hij de medailleur Jan Smeltzing in 1692 en 1693 had geholpen bij het ontwerpen van penningen.[4]
Een 19e eeuws voorbeeld wordt gevonden in een necrologie van de numismatische verzamelaar Gerrit van Orden uit 1854. Hierin vermeldt Prof. P.O. van der Chijs dat hij na 1830 vaak gevraagd werd om de voorstellingen en opschriften op voor- en keerzijde van Nederlandse penningen te bedenken. Zo zullen nog wel meer voorbeelden b.v. in ongepubliceerde correspondentie te vinden zijn, maar de ontdekking daarvan berust meestal op toeval. Het handschriftje van Marmé vormt een welkome aanvulling.
Het kon aangekocht worden bij een collega in Münster, die het ca. 5 jaar geleden voor zijn privé verzameling had gekocht bij de muntenhandelaar Dombrowski te Münster. Deze herinnert zich alleen dat hij het op een veiling gekocht had, misschien in Amerika. Op het titelblad staat in de rechterbovenhoek de naam 'Grantley' geschreven, en in een andere hand 'E 477'. Lord Grantley was een beroemde Engelse verzamelaar, wiens munten tijdens de Tweede Wereldoorlog geveild werden (hij overleed in 1943).
Als dit schriftje uit zijn bezit kwam, dan kan het nooit rechtstreeks naar Duitsland verkocht zijn in die tijd, maar misschien wel aan een Amerikaan. Veel vroeger moet het echter in het bezit van een Nederlandse verzamelaar geweest zijn. In de collectie fiches van A.O. van Kerkwijk, nu in het Koninklijk Penningkabinet, o.a. fiches met betrekking tot numismatische handschriften die Van Kerkwijk ergens had gezien, bevindt zich ook een fiche met *Ontworpe of Geinventeerde Medailles, dog niet in het Licht. Beschrijving in handschrift*

van Siegfried, van verschillende ontworpen penningen, op gebeurtenissen tusschen 1766 en 1788. 4°. Helaas vermeldt Van Kerkwijk niet waar hij dit gezien heeft, maar het moet ongeveer in het eerste kwart van deze eeuw geweest zijn. Gelukkig is het handschriftje nu weer naar Nederland teruggekeerd.

1. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 47 (1960) 77, en 51 (1964) 6.
2. Respectievelijk *Vervolg Van Loon* nrs. 404 en 104.
3. P.R. SELLIN Daniel Heinsius and the Genesis of the Medal Commemorating the Synod of Dort, 1618-1619 *Lias* 2 (1975) 177-185; *Jaarboek voor Munt en Penningkunde* 60/61 (1973/74) 128-140; *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 12 (1925) 64.
4. W.P.C. KNUTTEL Ericus Walten *Bijdragen voor Vaderlandse Geschiedenis en Oudheidkunde* 4r1 (1900) 345-455, speciaal 418.

Delftse vroedschapspenningen en hun afgeleiden

door N.L.M. Arkesteijn

I. DE OORSPRONKELIJKE PENNINGEN

Hoewel het raadslidmaatschap in vroeger eeuwen gewoonlijk werd bekleed door notabelen, die voor hun diensten niet speciaal werden beloond, onstond in vele steden, zowel in de Nederlanden als daarbuiten, al snel het gebruik de aanwezigheid van de vroede vaderen bij vergaderingen van het stadsbestuur te honoreren met een kan goede wijn, een paar stuivers om deze na afloop in de stadsherberg te kopen of, zoals Middelburg al in 1488 deed, met een waardeteken dat later naar believen bij de stadsthesaurier in klinkende munt kon worden omgezet of dat bij de stadswijnkopers een kan van de beste wijn waard was. In de rekeningen van Nijmegen komen vanaf 1531 aantekeningen voor van de betaling van presentiegelden, die in 1557 door penningen werden vervangen. Andere steden zoals Groningen volgden dit gebruik. Deze penningen, in de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw veelal nog in lood of koper uitgevoerd, werden sinds 1671, toen de stad Leiden ze invoerde, steeds in zilver geslagen. Dat voorbeeld werd al spoedig gevolgd door onder meer Haarlem, Rotterdam, Alkmaar en Gouda en in de achttiende eeuw door Den Haag, maar vooral Den Bosch dat vanaf 1703 ruim tachtig verschillende van deze zogenaamde stadhuis- of vroedschapspenningen uitgaf.

De Delftse vroedschap of veertigraad werd in 1445 ingesteld krachtens een privilege van Philips de Goede. De leden dienden voort te komen uit de 'rijckste, eerbaarste, notabelste, reckelijckste en vreedelijkste' ingezetenen. De vroedschap vergaderde op initiatief van de burgemeesters en had voornamelijk bemoeienis met landszaken. Het aandeel van de veertigen in het bestuur van de stad was zeer beperkt. Uit de thesauriersrekeningen sinds 1554 blijkt dat bij de vergaderingen ook in Delft wijn werd geschonken maar een presentiegeld eerst in het begin van de achttiende eeuw werd ingevoerd, zes stuivers bedroeg en slechts eenmaal per jaar werd betaald en wel op 23 december, de dag waarop 'de rekening werd afgehoord'. Aangezien dit bedrag overeenkwam met de fooi die een baker in die tijd ontving en ook gelijk was aan de waarde van een muntstuk van een schelling, werd het presentiegeld hier de 'bakerschelling' genoemd.

Op 19 oktober 1775 werd de veertigraad door de burgemeesters bijeengeroepen en door hun voorzitter dr. Dirk van Heemskerck werd *voorgedragen, dat de Heeren Burgemeesteren geïnformeert zijnde geworden dat in verscheide Steden dezer Provintie van tijd tot tijd geslagen worden sogenaamde Vroedschapspenningen welke bij sommige gelegentheden, en in 't byzonder bij de verandering der magistraten aen de leden der regering en derselver Ministers wierden gedistribueert, hunne gedagten hadden laten gaen, om hetselve op de een of andere wijse ten minsten kosten dezer Stad mede te introduceren, en wel bij gelegenheid van het opnemen der Stadsrekeningen op den 23 december van ieder jaar, wanneer aen ider der praesente leden van deeze vergadering, gelijk ook aen den Pensionaris en de beide Stadssecretarissen, mitsgaders aen Stadsbediendens volgens oude gewoonte word gedistribueert een sogenaemde Bakerschelling; dat Heeren Burgemeesteren tot dat einde door den medailleur van Moelingen in 's Hage hadden doen vervaerdigen een aftekening van sodanig een penning wegende omtrent zes Engelsch silver, verbeeldende op de eene zijde het Stadhuys dezer Stad met een emblema daer op relatiff, en aen de andere zijde het gezigt op de beide toorens der Oude en Nieuwe Kerken te zien van de Noortzijde met het wapen deezer Stad tussen beide, en dat Heeren Burgemeesteren gemeent hadden daer van aen deeze Vergadering kennisse te moeten geven met verzoek om het goedvinden van haar Edel Agtbaren daer op te vernemen.*

Het voorstel werd unaniem gesteund en de uitvoering ervan aan de burgemeesters opgedragen, die er in hun vergadering later op de dag verder over praatten. Behalve het opschrift in het latijn, dat werd gekozen uit een aantal dat door de rector der Latijnse school was opgegeven werden nog allerlei zaken betreffende de penning, de uitreiking ervan en de stempels geregeld. Besteld werden één exemplaar in goud en 400 stuks in zilver *waarvan de goude penning gelegd in een welgeconditioneerd yvoire doosje met fluweel gevoerd, van stadsweegen zal werden geoffreerd aan zijne Doorlugtige Hoogheyd den Heere Prince Erf stadhouder*. De aanbieding van de gouden penning aan de prins werd op vrijdag 22 december gedaan door een commissie bestaande uit de burgemeesters Van Heemskerck en Kraeyvanger en de pensionaris Emants. Ook werd door Emants een zilveren exemplaar bezorgd bij *den Heer Raadspensionaris Van Bleiswijk, welke voorszegde eens met zulk een gedistingueerde lof, ijver en applicatie het Pensionariaat van deese, zijne vaderstad ten nutte en welzijn van dezelve heeft bekleed*. Ook de rector kreeg een penning uitgereikt voor zijn spreuk INVIGILANS PLURIBUS UNA DOMUS, dat betekent 'één huis wakende over velen'. Bepaald werd dat de penningen en stempels zouden worden bewaard in het secreet vertrek van Heeren Burgemeesteren in de zilverkas tegen de noordmuur. Degenen die op 23 december niet in aanmerking kwamen voor een penning kregen nog wel de bakerschelling (dus zes stuivers) uitgereikt; dat waren er 53. De thesaurier bleef naar oude gewoonte recht houden op een aantal schellingen dat overeenkwam met het aantal afwezige leden van de vroedschap. Bij de eerste uitreiking van vroedschapspenningen op 23 december 1775 waren vijf vroedschappen afwezig. In 1787 ontbraken er door de tijdsomstandigheden zelfs twaalf.

De penningen van Van Moelingen

De medailleur Gijsbert van Moelingen had in deze tijd een atelier in Den Haag in het tiende huis voorbij het Oude Hof aan de westzijde van het Noordeinde, waar ook zijn vader het vak had uitgeoefend. Van hem kreeg hij kort voor diens overlijden het gereedschap, waaronder een medaillepers en diverse andere in de notariële akte uitgebreider omschreven werktuigen. Bij de uitvoering van de Delftse bestelling moet hij nogal door tegenslagen zijn getroffen, zoals het breken van stempels, waardoor de aflevering werd vertraagd aangezien nieuwe stempels moesten worden gesneden. Het kan haast geen toeval zijn dat in de notulen van de burgemeesters op 21 december 1775 is vermeld dat de op de 23ste uit te reiken vroedschapspenningen gereed zijn zonder een vermelding van de overige 360 bestelde exemplaren. Ik neem aan dat de burgemeesters van de gelegenheid gebruik hebben gemaakt om voor 1776 en enkele volgende jaren een nieuw type te vragen dat wat minder stijf is uitgevoerd doch evenmin als de eerste penning een beeld van de stad geeft dat met de werkelijkheid overeenkomt. In de Vliet zijn nu scheepjes afgebeeld en op het jaagpad is een ruiter voor de trekschuit gespannen. De Lepelbrug voor de weggelaten Haagpoort heeft nu één boog waar de penning van 1775 er ten onrechte twee afbeeldt. Voor het overige gun ik de kunstenaar zijn artistieke vrijheid. Mijn veronderstelling is grotendeels in overeenstemming met een oude inventaris (circa 1800) die vermeldt dat in de zilverkas in het secreet vertrek drie defecte stempels van de penning van 1775 en drie van de nader vervaardigde penning anno 1776 zijn te vinden. Ook is de betaling van uiteindelijk slechts 210 penningen op 21 januari 1777, zoals het lopend memoriaal vermeldt, ermee te rijmen. Het totaal bedrag inclusief vier (in plaats van twee) ivoren doosjes geleverd door S. Michel was 544 gulden 14 stuivers en 8 penningen. Waarschijnlijk is nog een extra presentexemplaar in een doosje aangeboden evenals dat voor de rector. Een gouden afslag van de nieuwe penning werd niet aan de prins aangeboden naar ik aanneem, omdat deze in de in 1782 opgemaakte inventaris van de penningcollectie van de prins niet voorkomt en deze extra uitgave ook niet past binnen het totaalbedrag, al was dit niet gespecificeerd.

Alle zes stempels die door Van Moelingen werden gesneden in 1775-76 bevinden zich nog in de collectie van het stedelijk museum Het Prinsenhof. Na een korte beschrijving zal ik trachten ze, op grond van de bovenstaande gegevens, in een aannemelijke volgorde te plaatsen.

Voorzijde 1: Gezicht op de stad vanaf de Vliet, torens van Oude en Nieuwe Kerk en stadhuis met vaantje, twee bomen langs het jaagpad, grote ronde breuklijn.
2: Idem, doch drie bomen langs het jaagpad; van de horizontale bomenrij heeft de eerste rechts een duidelijk lagere kruin; links boven is een stuk uit de rand gebroken.
3: Idem, doch horizontale bomenrij gelijk en onbeschadigd.
4: Ander type met scheepjes op de Vliet.

Keerzijde A: Stadhuis met vaantje, onbeschadigd.
B: Stadhuis met haantje, ronde breuklijn.

Penningen, geslagen met combinaties van de volgende stempels:

1-A Deze combinatie werd in 1830 door VAN ORDEN afgebeeld, waarbij ik ervan uitga dat deze tekening nauwkeurig genoeg is en niet 'per ongeluk' een boom is weggelaten (afb. 1). Van deze penning heb ik echter tot op heden in geen enkele collectie een exemplaar aangetroffen.

2-A Van dit type is een exemplaar bekend in een Delftse particuliere verzameling (afb. 2). N.B. De volgorde van 1-A en 2-A zou ook omgekeerd kunnen zijn.

3-A Dit is een vaker voorkomend type, afgebeeld in *Vervolg Van Loon* (no. 448). Exemplaren zijn bekend van museum Het Prinsenhof, Koninklijk Penningkabinet (ook in goud) en particuliere verzamelingen (afb. 3). Tot dusver steeds een stadhuis met vaantje zowel op voor- als keerzijde.

4-B Dit is het nieuwe type van 1776, afgebeeld in *Vervolg Van Loon* (no 449) en te vinden in Het Prinsenhof en particuliere collecties (afb. 4)

4-A Van deze stempelcombinatie vond ik slechts een exemplaar in het Koninklijk Penningkabinet; een afbeelding ervan, helaas met een niet geheel juiste beschrijving, komt voor in *De stad Delft. Cultuur en maatschappij van 1667 tot 1813* (Delft 1982) no. 289.

Om deze laatste stempelcombinatie te kunnen verklaren moet ik aannemen dat naar de nog onbeschadigde stempel van de keerzijde 1775 werd teruggegrepen toen in 1776 de stempel met het haantje brak, hoewel een stadhuis met vaantje niet overeenkwam met de werkelijkheid.

afb. 1
Vroedschapspenning 1775, VAN ORDEN pl.I.6, stempels 1 en A, 1,5 × ware grootte

afb. 2 (voorzijde)
Vroedschapspenning 1775, stempel 2
1,5 × ware grootte

afb. 2 (keerzijde)
Vroedschapspenning 1775, stempel A
1,5 × ware grootte

afb. 3 (voorzijde)
Vroedschapspenning 1775, stempel 3
1,5 × ware grootte

afb. 4 (voorzijde)
Vroedschapspenning 1776, stempel 4
1,5 × ware grootte

afb. 4 (keerzijde)
Vroedschapspenning 1776, stempel B
1,5 × ware grootte

De penningen van Van Baerll

Toen na enkele jaren gebruik van deze penningen in 1779 de bodem van de zilverkas weer in zicht kwam wendden de burgemeesters zich tot een deskundiger (of alleen maar gelukkiger) medailleur, namelijk Adriaan van Baerll van 's Lands Munt te Dordrecht, die opdracht kreeg een paar stempels te snijden naar tekeningen die door Hendrik Thier, onder toeziend oog van oudburgemeester Van Kretschmar, heer van Noordscharwoude, waren vervaardigd.

afb. 5
Vroedschapspenning 1779, stempels 5 en C
1,5 × ware grootte

Bernhard Heinrich Thier, geboren circa 1740 in Ludinghausen (Münster) begon als glazemaker in Amsterdam, schilderde later behangsels, vervolgens bloemen, vruchten en landschappen. Hij maakte talrijke tekeningen in de trant van Paulus Potter. In Delft was hij actief als tekenleraar aan de Fundatie van Renswoude. Zijn gezicht op de

stad vanuit het zuiden toont de Schie en het jaagpad erlangs, een rijtje huizen waarachter de scheepsmast de stadskolk verraadt en weer de torens van Oude en Nieuwe Kerk en het stadhuis met haantje. De keerzijde van de penning werd uitgevoerd met een fraai uitgewerkt wapen van de stad, gekroond en met twee klimmende leeuwen als schildhouders.
De kosten werden al een dag na de eerste uitreiking op 23 december 1779 aan Van Baerll betaald: 150 gulden voor de stempels en 1 gulden 14 stuivers per zilveren penning. Ook Van Kretschmar kreeg een penning voor zijn toezicht en enkele weken later ontving Thier eveneens zijn beloning: 10 gulden 10 stuivers. De twee onbeschadigde stempels werden in het stadhuis opgeborgen. Omdat we later nogmaals een van de stempels tegenkomen geef ik ze de aanduiding 5 en C. De penning wordt afgebeeld door VAN ORDEN (pl. 1 no 5) en in *Vervolg Van Loon* (no. 634, toegeschreven aan het jaar 1785).
Het gebruik van de vroedschapspenning werd voortgezet tot in december 1794. Wanneer er begin 1795 niet een Franse invasie had plaatsgevonden waarna de Bataafse republiek ontstond, dan zouden de Delftse notabelen ongetwijfeld in dat jaar een nieuwe voorraad vroedschapspenningen hebben laten slaan of een nieuw type hebben laten ontwerpen. Nu werd het statussymbool echter afgeschaft, voor lang, maar niet definitief.

Wordt vervolgd

De wereld van een muziekpenning

door F.A. Nelemans

1905. Zilver, 80 mm. Koninklijk Conservatorium voor Muziek. Opgedragen aan C.A.M. Ament op 23 dec. 1905. Mooie Jugenstilpenning. Zo luidt de beschrijving van een penning in een veilingcatalogus[1].
Wat houden deze paar woorden in, wat is er zoal aan wetenswaardigs te vermelden omtrent de penning en wat omtrent de achtergronden ervan?

Het Conservatorium
Een conservatorium – nieuw Latijns conservatorio – was oorspronkelijk een bewaarplaats: weeshuis of verpleeginrichting, waar vaak muziekonderwijs werd gegeven.
Het KB No. 125 van 7-4-1826 bepaalde de oprichting van een muziek- en zangschool in de steden Amsterdam, 's-Gravenhage, Brussel (heropgericht in 1832) en Luik (idem 1831).
Het conservatorium te Amsterdam werd na twintig jaar opgeheven. Een sedertdien opgericht Amsterdamsch Conservatorium is gevestigd in de Bachstraat 3-7 aldaar. Na een fusie in augustus 1976 met de Vereniging Muzieklyceum aldaar en met de Haarlemse muziekschool heet deze instelling thans Sweelinck-conservatorium.
De school [2] in Den Haag begon haar activiteiten op 1 januari 1827 met 50 leerlingen die werden onderwezen in 16 vakken door 3 hoofdonderwijzers. De directeur stond en staat nog steeds organiek onder toezicht van de Commissie van Toezicht. Van deze commissie werden oorspronkelijk vier leden benoemd door de Minister van Binnenlandse Zaken. Het vijfde lid, door de gemeente aan te wijzen, is steeds de burgemeester van 's-Gravenhage.
De eerste huisvesting van de school was een gebouw gelegen in het Westeinde op de hoek van de Vleerstraat, het voormalige Huis van Nederburg.
Op 10-5-1900 werd dit enige rijksinstituut voor muziekonderwijs verheven tot Koninklijk Conservatorium (voor Muziek).
Na de nodige verhuizingen heeft dit inmiddels Rijksscholengemeenschap geworden centrum voor uitvoerende kunsten en kunstonderwijs op het gebied van theater en muziek, onder meer de beschikking over een speciaal ontworpen gebouwencomplex, Juliana van Stolberglaan 1, gelegen op de hoek van de Prinses Beatrixlaan. Ruim 150 leraren geven er thans les in 100 vakken aan 700 leerlingen.
Om een leerling van het Conservatorium te belonen, die tijdens de studie blijk heeft gegeven van een uitzonderlijke virtuositeit bestaat de mogelijkheid aan het einde van een schooljaar hem of haar een van de in verloop der tijd beschikbaar gestelde prijzen uit te reiken. Opmerkelijk is, dat geen van de later beroemd geworden afgestudeerden vroeger in aanmerking kwam voor de toekenning van zo'n prijs.
Thans zijn de volgende prijzen voor die toekenning beschikbaar; aan elk van deze is een oorkonde verbonden.
– De Zilveren Prijspenning. Deze penning werd alleen uitgereikt in de jaren 1886 en 1889.
– De Nicolaï-prijs (geen penning). De gelden, verzameld door een commissie na de dood in 1896 van directeur Willem Frederik Gerard Nico-

laï, werden 15-10-1898 bestemd om te worden vastgelegd als fonds. De Commissie van Toezicht kan, in overleg met de Directeur van het Conservatorium, uit de gekweekte rente van het kapitaal, onderscheidingen toekennen aan uitstekende leerlingen. Bepaald werd, dat dit bij voorkeur dient te geschieden aan leerlingen van de Compositieklas.
– De Fock-medaille (zie de bespreking hieronder).
– De Arnold Spoel-prijs (geen penning). Het hoofd van de koorzangklassen van het Conservatorium, Arnold Spoel, stelde het hem in 1910 ter gelegenheid van zijn 25-jarig leraarsjubileum aangeboden bedrag ter beschikking van de Commissie van Toezicht, met het verzoek de rente ervan te bestemmen voor het uitreiken van een prijs aan zeer talentvolle leerlingen.
– De Prix d'Excellence (geen penning). In het jaar 1930 werd – ook bij het Kon. Conservatorium – besloten aan het behalen van een diploma van orkestsolist de mogelijkheid te verbinden een kandidaat uit te nodigen om zijn studie nog enkele jaren voort te zetten bij dezelfde leraar. Het doel is een prijs te verwerven door aan het einde van zo'n verlengde studie een groot zelfstandig recital te geven en op te treden als solist op een gewoon concert in casu van het Residentie Orkest. Het toekennen van de prijs aan de kandidaat geschiedde op de door een jury te nemen eindbeslissing. Deze prijs van uitnemendheid diende te worden beschouwd als de belangrijkste prijs van het Kon. Conservatorium. De grootte van het bedrag van deze 'beurs' diende jaarlijks als een post te worden vermeld op de schoolbegroting.
– De Nederlandse Muziek Prijs. Het bleek, dat men zich bij de diverse conservatoria op ongelijke eisen baseerde bij een toekenning van een Prix d'Excellence. Dit feit deed vooral afbreuk aan de waarde welke men – en dat speciaal in het buitenland – toekende aan deze muziekonderscheiding[3]. Derhalve werd op 1 augustus 1978 de Prix d'Excellence vervangen door een nationale Nederlandse Muziek Prijs, ingesteld door de Minister van Welzijn, Volkgezondheid en Cultuur. Een landelijke adviescommissie selecteert op basis van zeer hoge internationale normen de toelating tot de tweejarige studie voor deze prijs. Aan die studie is een forse beurs verbonden. Dezelfde commissie begeleidt de kandidaten en waardeert hun prestaties gedurende de tijd van de studie. De Prijs wordt als afsluiting toegekend na aflegging van een gunstig tentamen voor een jury waarin ook buitenlandse deskundigen zitting hebben. Bij deze prijs behoort een tweedelige in elkaar draaibare koperen penning, ∅ 70 mm, dik 8 mm, ontworpen door Lijsbeth (Jkvr. Lysbeth Fernande) Teding van Berkhout[4]. De bij de prijs behorende oorkonde is echter nog niet ontworpen.

De Mr. Fock-medaille

Mr. C. Fock zelf

Mr. dr. Cornelis Fock (commandeur in de Orde van de Nederlandsche Leeuw), zn. v. Abraham Jacobz. en v. Alida Johanna van Heekeren, geb. Amsterdam 29-11-1828, stud. te Amsterdam (ingeschr. rechten 1848/49) en Utrecht (ingeschr. rechten 20-11-1848 en opnieuw 11-9-1850), promoveert ald. (5-6-1852), burgemeester van Vreeland (dec. 1853) en van Nigtevecht, van Wijk bij Duurstede (dec. 1854), van Haarlem (dec. 1859), lid Prov. Staten van Noordholland, lid gemeenteraad van Haarlem, burgemeester van Amsterdam (1-5-1866), minister van Binnenl. Zaken (4-6-1868 tot 4-1-1871), lid Tweede Kamer der Staten-Generaal voor Amsterdam en Haarlem (1871), commissaris des Konings in de provincie Zuid-Holland (11-11-1871 tot 1-4-1900)[5], overl. 's-Gravenhage 9-5-1910, tr. Vlissingen 28-6-1854 Maria Anna Uyttenhooven, geb. ald. 21-1-1830, overl. 's-Gravenhage 21-1-1909, dr. v. Dirk en v. Johanna Ermerins.

Familiewapen van Mr. Fock

In zilver een [groene] gestileerde loofboom, uitkomende uit de schildvoet, vergezeld naast de stam van twee [rode] rechtsgewende [goud beslagen en gesnoerde] jachthoorns. Helmtekens: de boom uit het schild. Dekkleden: [zilver en groen].

De virtuosen-medaille

Mr. Fock, commissaris des Konings in de provincie Zuid-Holland, werd begin februari 1879 door de Minister benoemd tot lid en meteen tot voorzitter van de Commissie van Toezicht van het Kon. Conservatorium in Den Haag. Toen in het jaar 1904 werd herdacht dat hij dat voorzitterschap gedurende vijfentwintig jaren had bekleed gaf Mr. Fock aan C. A. Lion Cachet opdracht een penning te ontwerpen, bestemd om uit te reiken aan zeer begaafde leerlingen van de school[2]. De stempels van de penning werden overgedragen aan de Commissie van Toezicht. Deze moest jaarlijks beoordelen aan welke van de het Conservatorium verlatende leerling(en) een penning zou worden uitgereikt.
Na 1908 zijn de gehanteerde criteria verzwaard en thans komen alleen de buitengewoon begaafde eindexamenleerlingen in aanmerking voor deze prijs.

De penning

vz op het midden van een schijf met drie uitstulpende grote niervormige lobben staat in een gekroonde parelcirkel een lier omhuld door de

letter C[onservatorium]. Gaffelgewijs links, rechts en beneden staat radiaal een aanziende bekranste vrouw met voor haar een kleine harp. Diagonaal daar tegenover staan tussen de lobben schilden: boven met het wapen van Nederland, links beneden dat van 's-Gravenhage en rechts beneden met een gestileerde lier. Op de einden van de lobben en naast de aansluitingen van de lobben met de schijf zijn twaalf kleine rozetten aangebracht. Omschrift: op de lobben: KONINKLIJK CONSERVATORIUM VOOR MUZIEK en op de rand van de schijf: GESTICHT IN MDCCCXXVI DOOR Z M KONING WILLEM I

kz op het midden van een schijf met drie uitstulpende grote niervormige lobben staat het getimbreerde wapen van de familie Fock. De rand van het schild is in de schijf links en rechts geaccentueerd door verlaagde met versieringen opgevulde halvemaanvormige smalle vlakken. Het helmteken is omgekeerd gaffelachtig herhaald links en rechts op de aanzetten van de lobben. Tussen de lobben zelf staat telkens een figuur bestaande uit twee gestileerde ruggelingse harpen. Op de einden van de lobben en naast de aansluitingen van de lobben met de schijf zijn twaalf kleine rozetten aangebracht. Omschrift, afwisselend op een lob en op de schijf: ❧ MEDAILLE INGESTELD IN HET JAAR 1904 DOOR MR C. FOCK TOEN HIJ VIJFENTWINTIG JAAR VOORZITTER DER COMMISSIE VAN TOEZICHT WAS. Vervolgend op de schijf: TER ERKENNING VAN BIJZONDERE AANLEG VLIJT EN TOEWIJDING. Onder het wapenschild boogvormig opschrift. TOEGEKEND AAN: hieronder gegraveerd, ook boogvormig de datum en de naam van de uitverkorene: 23. DEC. C.A.M. AMENT 1905

De stempels van de penning werden vervaardigd in de Nederlandsche Fabriek van Goud- en Zilverwerken voorheen J.A.A Gerritsen, Karpervijver 17 te Zeist. (Nu Kon. Van Kempen & Begeer, Fabriek van Goud- en Zilverwerken.) De afslagen van de penningstempels worden thans vervaardigd in 's Rijks Munt te Utrecht.

De penning is wel een heel bijzonder kunstvoorwerp. Het figuren- en lijnenspel van elk der zijden ervan verwekt duidelijk een emotie. Iedere keer weer, dat hij wordt tevoorschijn gehaald om in de hand genomen en bewonderd te worden lijkt er iets vreemds te gebeuren. Er wordt dan het gevoel opgewekt alsof die metalen schijf zo met krachten is geladen, dat het is alsof op de beschouwer een innerlijke bewogenheid, een mystiek geestelijk fluïdum wordt overgebracht. Lion Cachet heeft met de uitvoering van deze opdracht een meesterwerk geschapen in de eigentijdse 'Nieuwe Kunst'-stijl. De opkomst van deze 'Jugendstil' vond plaats omstreeks 1880 in de West-Europese staten waarvan de bewoners reeds enkele decennia makers en gebruikers waren van industriële producten – een verrijking voor nieu-

we groepen in de bevolking van Groot-Brittannië tot Italië. In feite viel de bloeitijd van de Jugendstil samen met de Belle Époque. De ook in Nederland ingeburgerde naam Jugendstil werd ontleend aan de naam van het van 1896-1900 te München uitgegeven kunsttijdschrift *Jugend*.
Zowel (huishoudelijke) gebruiksvoorwerpen, architectuurproducten en grafisch materiaal als luxe-artikelen en juwelen werden met veel toewijding ontworpen en vervaardigd in deze stijl. De grondbeginselen van deze kunstuiting: langlijnige kille ornamenten, waren ontleend aan fantasieplanten en -dieren. Zij zijn sterk beïnvloed door de kunst uit Japan, welke voor het eerst in grote verscheidenheid in Europa was te zien op de Parijse Wereldtentoonstelling van 1878. Een uiting van de Jugendstil is het zoveel mogelijk vermijden van detailversieringen.
In tegenstelling met b.v. illustraties en boekbanden blijken er nauwelijks Jugendstil-penningen te zijn gemaakt, noch in Nederland noch in het buitenland (dit misschien met uitzondering van producten van La Monnaie de Paris). De reden van dit ontbreken mag wel gezocht worden in het feit, dat in die tijd de 'gezeten' modelleurs zelf niet waren gemotiveerd om de sleur van het traditionele penningenpatroon te doorbreken. Er werd toen slechts incidenteel een poging ondernomen om Nieuwe Kunst-stijl penningen te ontwerpen welke aantrekkelijk of zelfs acceptabel konden zijn voor de smaak van de opdrachtgevers. De grote uitzondering hierop is de kunstenaar Chris J. van der Hoef. Zijn eerste penningen verschenen echter pas toen men uitgekeken raakte op de Jugendstil.

Lion Cachet

Carel Adolph Lion Cachet (Ridder in de Orde van de Nederlandsche Leeuw), zn. v. Carel Salomonz. Cachet en v. Johanna Maria van Doorn, geb. Amsterdam 28-11-1864, achternaamverbetering in 'Lion Cachet' bij vonnis Arr. rechtbank te Amsterdam d.d. 5-12-1901, veelzijdig kunstnijverheid-sierkunstenaar en beeldend kunstenaar, werkte na 1897 in Vreeland, ovrl. ald. 15-5-1945.
Lion Cachet kwam bij zijn drukke veelzijdige werkzaamheden nauwelijks toe aan het maken van ontwerptekeningen voor penningen. Alleen algemeen bekend is zijn (tinnen) scholierenpenning met de gestileerde oranjeboom, uitgereikt aan de schooljongens (sic) ter gelegenheid van het bezoek van 5-8 maart 1901, kort na hun huwelijk, van het koninklijk echtpaar aan Amsterdam[6]. Vrijwel onbekend is de fraaie penning ontworpen in 1910 ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur te Haarlem. De figuren zijn hierop uitgevoerd in glanzend zilver op een donker veld[7]. De Conservatoriumpenning was tot nog toe geheel onbekend.
Artistiek bijzonder knap zijn de door Lion Cachet ontworpen bankbiljetten. In opdracht van De Nederlandsche Bank tekende hij tussen 1930 en 1940 drie verschillende biljetten van *f* 10,— (hoofd van een oude man, Koningin Emma en herderin), een van *f* 20,— (Kon. Emma), een van *f* 25,— (Mr. W.C. Mees), een van *f* 100,— (vrouwenkoppen) en een van *f* 500,— (Stadhouder Willem III). In die jaren werd door hem de hele serie bankbiljetten – acht verschillende waarden – getekend voor de Javasche Bank. Als motief werden hierop versieringen uit de Indische volkskunst afgebeeld.
Van de Nederlandse postzegels ontwierp Lion Cachet in 1921 voor de toenmalige vier gebiedsdelen de afbeeldingen voor de waarden, 15, 60 en 75 cent van de niet zo noodzakelijk gebleken series drijvende brandkast-zegels. Van de frankeerzegels van Nederland zelf tekende hij nog het ontwerp voor de in het jaar 1927 uitgekomen 15 cent Rode Kruis-zegel.

Tenslotte de begiftigde Kitty Ament

Catharina Anna Maria Ament (Ridder in de Orde van Oranje-Nassau), dr. v. Tjalling Diederik Sjoerd Auke en v. Hermina Alexandrina Meertens, geb. Batavia 14-8-1882, directrice muziekschool Apollo te Malang, presidente Vereeniging tot Bevordering der Toonkunst in Ned.-Indië (sinds 1952 Kitty Ament-Stichting tot Bevordering der Toonkunst in Indonesië), overl. ongeh. 's-Gravenhage 14-7-1967.
Kitty Ament is bijna 85 jaar geworden. Dat zij zich tot het laatst toe inzette voor de verbreiding van haar kunst getuigt de vermelding in de beroepenlijst van de Haagse telefoongids 1966: K. Ament, Pianospel & -onderwijs, W. de Zwijgerl. 13 b.

Noten

1. Coin Investment BV, veiling 21 (27-11-1984) no. 716.
2. G.A. VAN HAEFTEN *Koninklijk Conservatorium voor Muziek te 's-Gravenhage 1826-1926* ('s-Gravenhage 1926).
   J. KASANDER *150 Jaar Koninklijk Conservatorium* ('s-Gravenhage 1976).
3. *Trefpunt. Tijdschrift van het Ministerie van CRM* (jan. 1982) 11.
4. *De Beeldenaar* 9 (1985) 101.
5. Ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum in 1896 werd hem een penning aangeboden (ZWIERZINA no. 1242, BEGEER I, no. 284).
6. ZWIERZINA IV, no. 206.
7. *De Geuzenpenning* 11 (1961) 15.

EEN VOLLEDIGE ENCYCLOPEDIE OVER 150 JAAR SPOORWEGEN IN NEDERLAND WEERGEGEVEN OP GOUDEN, ZILVEREN, BRONZEN EN CUPRO-NIKKELEN HERDENKINGSMUNTEN

JUBILEUMPRIJS SLECHTS *f* 495,– 'SUBSIDIE' **JUBILEUMPRIJS SLECHTS *f* 495,–**

NU OOK BEREIKBAAR VOOR ELKE VERZAMELAAR!!!

Met dank aan:
NV Nederlandse Spoorwegen, Trans vakantie-reizen, Het Spoorwegmuseum, Van Veluw BV, 's Rijks Munt, N.V.B.S., Maandblad 'Railhobby' en vele anderen die deze encyclopedie op herdenkingsmunten mogelijk hebben gemaakt.

Hierbij presenteren wij enkele herdenkingsmunten uit de unieke collectie herdenkingsmunten over 150 jaar spoorwegen in Nederland.
Dit boeiend vervoersbedrijf dat in onze samenleving niet meer weg te denken valt, zal op 26 mei 1987 haar 50-jarig bestaan vieren als NV en op 21 september 1989 haar bestaan vieren als 150 jaar spoorwegen in Nederland.

U vindt in deze zeldzame collectie een totaal-overzicht van het belangrijkste rollend materieel wat bij de spoorwegen in die periode gereden heeft of nu nog rijdt. Elke afbeelding is gedetailleerd weergegeven op deze prachtige collectie herdenkingsmunten. Op de achterzijden staan afgebeeld de afkortingen of vignetten van de maatschappijen die bij de indiensttreding van het materieel van toepassing waren.

Niet zonder reden wordt deze kostbare collectie herdenkingsmunten vroegtijdig bij u geïntroduceerd, daar wij ook van mening zijn dat elke verzamelaar in staat gesteld moet worden om deze collectie in betaalbare termijnen te kunnen aanschaffen.

TECHNISCHE EN PRAKTISCHE INFORMATIE:
Aantal 45 exemplaren, doorsnede herdenkingsmunten 41 mm, kwaliteit PROOF, verpakt in stofvrije doorzichtige plastic-doosjes. Men ontvangt bij deze collectie een genummerd certificaat van echtheid + een boekwerk waarin deze collectie herdenkingsmunten met foto's beschreven wordt.
Bij bestelling van de complete collectie wordt er, in het zilver en/of goud, een luxe opbergcassette gratis bijgeleverd (waarde *f* 110,–).

GOUD: 14 karaat, gewicht ca. 35 gram. Prijs op aanvraag.
Max. 150 series, waarvan voor particulieren, bedrijven en/of instellngen nog 44 series beschikbaar zijn.

ZILVER: 925/000, gewicht ca. 24 gram, prijs *f* 90,– per exemplaar.
Max. 1.500 series, waarvan voor particulieren, bedrijven en/of instellingen nog 650 series beschikbaar zijn.
Totale aankoopprijs in een keer *f* 3.750,–

CUPRO-NIKKEL: (materiaal waar onze rijksdaalders, guldens, etc. van gemaakt zijn). Max. 2.500 series, dankzij subsidie voor de JUBILEUMPRIJS van slechts *f* 495,–
of 2 termijnen van *f* 255,–
4 termijnen van *f* 130,–
6 termijnen van *f* 88,50

COMPLEET!!!

BRONS: Max. 500 series. UITVERKOCHT. (Nu al zeldzaam.)

U kunt bestellen d.m.v. een giro-overschrijving op ons gironummer: 38.92.756 t.n.v. Munt-verzendhuis 'DE DAALDER', Postbus 3362 te 3003 AJ Rotterdam. Inlichtingen 010-833311.

- INTERNATIONALE MUNT- EN PENNING-VEILINGEN
- INKOOP
- VERKOOP
- TAXATIES EN ADVIEZEN
- PERIODIEKE PRIJSLIJSTEN
- BEMIDDELING
- BEURZEN

COIN INVESTMENT B.V. IS VERHUISD

Grootste veilingbedrijf in de Benelux,
40 jaar vakkennis

ONS NIEUWE ADRES: HEEREWEG 231,
2161 BG LISSE
POSTBUS 33, 2160 AA LISSE, TEL. 02521-14985*

KANTOORUREN: maandag t/m vrijdag van 8.30-12.30 en 13.30 tot 17.30 uur.

Bezoek aan ons kantoor uitsluitend op afspraak!

Mevius Numisbooks International B.V.

OOSTEINDE 97 7671 AT VRIEZENVEEN TELEFOON 05499-1322

Uw adres voor:

MUNTEN, BANKBILJETTEN, OPBERGSYSTEMEN, NUMISM. LITERATUUR.
DIVERSE PRIJSLIJSTEN OP AANVRAAG
GROOTHANDEL CATALOGUS BOEKEN, ETC. VOOR DE OFF. MUNTHANDEL

GROOTHANDEL – KLEINHANDEL – UITGEVERS

's Zaterdags gesloten.

1734.
Aankomst van prins Willem IV en prinses Anna te Leeuwarden.
Zilver 29 mm.
f 350,—

J. B. Westerhof
NUMISMAAT
gespecialiseerd in provinciale munten, historie- en moderne penningen van alle landen.

Hoogend 18, 8601 AE Sneek
tel. 05150-17198 - 's maandags gesloten

MUNTENHANDEL
PHOENIX

Joan F. J. v. Koningsbrugge

Merwedestraat 18
9406 RM Assen
Telefoon 05920-52045/52517
K.v.K. Meppel nr. 25842 - giro 72244

VERKOOP AAN HUIS NA AFSPRAAK

Lid

Kent U al onze Oranje prijslijst. Gaarne zenden wij U deze toe na schriftelijke aanvraag.

muntenhandel Groningana

A. NAP
Oude Kijk in 't Jatstraat 60
9712 EL Groningen
Tel. 050-135858

Munten, bankbiljetten, oude effecten, antieke prenten en kaarten, boeken op elk gebied met een speciale afdeling numismatische literatuur.

BATAVIA

Classical Coins & Banknotes

lijst 18

Zoutmanstraat 32
2518 GR Den Haag
Nederland
Tel.: 070-451772

lid nederlandse vereniging van munthandelaren

De echtheid van alle aangeboden munten wordt gegarandeerd. De prijzen zijn in guldens en gelden, tenzij anders aangegeven, per stuk. De verzendkosten zijn voor rekening koper. De prijzen zijn inclusief BTW.

Geopend dinsdag t/m zaterdag van 10.00 tot 18.00 uur.

Griekse munten

1. Mcedonië. Philips II 359-336 v.chr.
   vz. Apollo. Gouden stater.
   kz. biga.
   Sear: 6663. Zfr.+ 2750,–

2. Egypte. Ptolemaes X 101-88 v.chr.
   vz. Ptolemaes I. Tetradrachme.
   Kz. Adelaar.
   S.7940 Zfr. 275,–

3. Mysia, Lampsakos 390-330 v.Chr.
   vz. Janusachtige vrouwenkop
   z. Athena diobol
   S.3892 zilver Zfr./Pr. 500,–

4. Cappadocia. Ariobarzanes III 52-42 v.Chr.
   vz. Ariobarzanes III
   kz. Staande Athena drachme
   S.7304 zilver Pr. 350,–

5. Phalagonia, Sinope 365-322 v.Chr.
   vz. Sinope
   kz. zeearend met dolfijn drachme
   S.3696 zilver Zfr. 395,–

6. Syrië, Seleukis & Pieria.
   vz. Zeus
   kz. Zeus op troon AE 20
   S.5860 Pr. 85,–

7. Syrië, *Seleukiden koninkrijk*
   vz. Antiochos III
   kz. Apollo drachme
   S.6939 zilver Zfr. 225,–

8. Sicilië, Syracuse 344-336 v.Chr.
   vz. Athene
   kz. twee dolfijnen AE Litra
   S.1189 Zfr.+ 425,–

9. als voorgaand
   kz. gevleugeld paard AE trias
   S.1193 (stukje uit de rand) Zfr. 145,–

10. Sicilië, Syracuse 317-289 v.Chr.
    vz. Artemis
    kz. bliksemschicht AE 22.
    S.1200 ZFr.+ 180,–

11. Dyrrhachium. 250-200 v.Chr.
    vz. Koe
    kz. vierkant drachme
    S.1900 *zilver* Zfr. 185,–

12. Boeothia, Thebes 371-338 v.Chr.
    vz. Schild
    kz. Herakles obol
    S.2401 zilver Zfr– 395,–

13. Italië, Thourioi 350-300 v.Chr.
    vz. Athena
    kz. *Stier* AE 23
    S.639 Zfr. 125,–

14. Italië, Thourioi 300-268 v.Chr.
    vz. Artemis
    kz. Apollo AE 16
    S.642 Zfr.– 65,–

15. Thrace, Byzantion 416-357 v.Chr.
    vz. Koe
    kz. ornament hemidrachme
    S.1583 zilver Fr.+ 95,–

16. Thrace, Kardia 400-350 v.Chr.
    vz. leeuw
    kz. vierdelig vierkant met stippen hemidrachme
    S.1602 zilver Zfr./Pr. 225,–

17. Sicilië, Alaisa, ca. 340 v.Chr.
    vz. Griffioen
    kz. paard AE 22
    S.1048 Zfr. 195,–

18. Sicilië, Kamarina 413-405 v.Chr.
    vz. Gorgon
    kz. Uil AE Onkia
    S.1064 var. Zfr. 185,–

19. als voorgaand. AE Trias
    S.1062 Pr. 250,–

20. Sicilië, Kamarina
    vz. Athena
    kz. Uil AE Trias
    S.1063 Zfr.– 145,–

Romeinse munten (denarii)

21. M. Marcius Mn.f. (ca. 134 v.C.)
vz. Roma
kz. Victoria in biga.
S: Marcia, 8 Zfr. 175,–

22. Q. Minucius Rufus (ca. 122 v.C.)
vz. Roma
kz. de Dioscuri.
S: Minucia, 1 Zfr.– 145,–

23. M. Tullius (ca. 120 v.C.)
vz. hoofd van Roma naar rechts
kz. Victoria in quadriga
Seaby: Tullia 1 Zfr.– 145,–

24. M. Calidius, Q. Metellus (ca. 117 v.C.)
vz. hoofd van Roma naar rechts
kz. Victoria in biga
S: Calidia 1 Zfr. 130,–

25. M. Cipius M.F. (ca. 115-114 v.C.)
vz. Roma
kz. Victoria in biga.
S: Cipia, 1 Zfr. 195,–

26. M. Aemilius Lepidus (ca. 114 v.C.)
vz. hoofd van Roma naar rechts
kz. ruiter op triomfboog
S: Aemilia 7 Zfr. 150,–

27. Lucius Caesius (ca. 112 v.C.)
vz. jonge buste van Vejovis
kz. twee zittende huisgoden
S: Caesia 1 Zfr. 205,–

28. P. Leaca (ca. 110 v.Chr.)
vz. Roma
kz. Provoco
S: Porcia, 4 Zfr. 165,–

29. Q. Lutatius Cerco (ca. 109 v.C.)
vz. hoofd van Roma of Mars naar rechts
kz. Galei
S: Lutatia 2 Zfr.+ 225,–

30. C. Vibius Pansa (ca. 90 v.Chr.)
vz. hoofd van Apollo naar rechts
kz. Minerva in quadriga
S: Vibia 2 Zfr.+ 185,–

31. M. Cato (ca. 89 v.Chr.)
vz. Vrouwenkop naar rechts
kz. zittende Victoria
S: Porcia 5 Zfr. 160,–

32. Mn. Fonteius (ca. 85 v.C.)
vz. hoofd van Vejovis naar rechts
kz. Genius op geit gezeten
S: Fonteia 9 Zfr.+ 300,–

33. C. Censorinus (ca. 88 v.Chr.)
vz. hoofd van N. Pompilius en A. Marcius
kz. twee ruiters
S: Marcia 18 Zfr.– 125,–

34. Q. Ant. Balbus (ca. 83 v.Chr.)
vz. hoofd van Jupiter naar rechts
kz. Victoria in quadriga
S: Antonia 1 Zfr.+ 200,–

35. L. Manlius Torquates (ca. 82 v.Chr.)
vz. hoofd van Roma naar rechts
kz. Sulla in quadriga
S: Manlia 4 Zfr.+ 300,–

36. L. Rutilius Flaccus (ca. 77 v.Chr.)
vz. gehelmd hoofd van Roma
kz. Victoria in biga
S: Rutilia 1 Zfr. 195,–

37. C. Piso L.f. Frugi (ca. 67 v.Chr.)
vz. hoofd van Apollo
kz. ruiter
S: Calpurnia Zfr.+ 190,–

38. C. Hosidius C.f. Geta (ca. 68 v.Chr.)
vz. hoofd van Diana
kz. de wilde beer van Calydon
S: Hosidia 1 Zfr.+ 300,–

39. L. Roscius Fabatus (ca. 64 v.Chr.)
vz. hoofd van Juno Sospita
kz. vrouw voedert slang
S: Roscia 3 Zfr.– 195,–

40. L. Aemilius Lep. Paullus (ca. 62 v.Chr.)
vz. hoofd van Concordia
kz. Perseus en twee zonen als gevangenen
S: Aemeilia 10 Zfr.+ 335,–

41. L. Scribonius Libo (ca. 62 v.Chr.)
vz. hoofd van Bonus Eventus
kz. waterbron
S: Scribonia 8a Zfr.+ 325,–

42. M. Nonius Sufenas (ca. 59 v.Chr.)
vz. hoofd van Saturnus
kz. Victoria kroont Roma
S: Nonia 1 Zfr. 235,–

43. Man Acilius Glabrio (ca. 49 v.Chr.)
vz. hoofd van Salus
kz. Valetudo staande tegen zuil
S: Acilia 8 Zfr. 200,–

44. Man Acilius Glabrio (ca. 49 v.Chr.)
vz. als voorgaand doch kleiner hoofd
kz. als voorgaand Zfr.+ 255,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Romeinse munten (keizerrijk)

45. Augustus 27 v.Chr.-14 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Caius en Lucius
Denarius. B.M.C. 519 Zfr. 325,–

46 Augustus 27 v.Chr.-14 n.Chr.
vz. hoofd naar links
kz. altaar
As. gesla. door Tiberius
B.M.C. 146 Zfr.– 250,–

47. Claudius 41-45 n.Chr.
vz. hoofd naar links
kz. Mars tussen S C
As. R.I.C. 66 Pr. 525,–

48. Claudius 41-54 n.Chr.
vz. TI.CLAVDIVS CAESAR AVG.
kz. PON.M.TRP.IMP.PP.COS.II
Quadrans. B.M.C. 179 Zfr.+ 135,–

49. Nero 50-68 n.Chr.
vz. Uil op altaar
kz. P.M.TRP.IMP.PP.SC.
Quadrans. B.M.C. 288 Zfr.– 85,–

50. Domitianus 81-89 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Virtus staande
As. B.M.C. 468 Zfr.+ 225,–

51. Hadrianus 117-138 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. staande Fortuna
Sestertius Pr.– 495,–

52. Faustina vrouw van M. Aurelius
vz. hoofd naar rechts
Kz. Concordia
Sestertius B.M.C. 2173 Zfr.– 165,–

53. Julia Domna vrouw van Sept. Severus
vz. hoofd naar rechts
kz. Pudicitia zittend
Denarius B.M.C. 617 Zfr.– 95,–

54. Julia Domna
vz. hoofd naar rechts
kz. Juno met haan
Denarius. B.M.C. 42 Pr.– 195,–

55. Septimus Severus 193-211 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Victoria
Denarius. B.M.C. 51 Zfr.+ 185,–

56. Septimus Severus 193-211 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Moneta
Denarius B.M.C. 380 Zfr. 145,–

57. Geta 198-212 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. staande Minerva
Denarius B.M.C. 446 Zfr. 195,–

58. Geta 198-212 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Geta met trofee
Denarius B.M.C. 234 Pr.– 275,–

59. Carracalla 211-217 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Apollo
Denarius B.M.C. 107 Zfr. 160,–

60. Macrinus 217-218 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Annona
Denarius B.M.C. 44 Zfr.+ 435,–

61. Elagabalus 218-222 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Hilaritas staande tussen twee kinderen
Denarius B.M.C. 282 Zfr. 135,–

62. Maximinus 235-238 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Maximinus tussen standaards
Denarius B.M.C. 11 Zfr. 175,–

63. Valeria ca. 308-309 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Venus
Follis S. 3630 Zfr.+ 275,–

64. Fausta ca. 320 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. zittende Venus
AE 3 S. 3803 Zfr. 150,–

65. Theodosius I 379-395 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Theodisius staande
AE 2 S. 4084 Zfr. 95,–

66. Aelia Flacilla ca. 386 n.Chr.
vz. hoofd naar rechts
kz. Flacilla staande
AE 2 S. 4093 Zfr. 175,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

Byzantijnse munten

67. Focas 602-610.
vz. Buste en face.
kz. Grote XXXX (Kyzicus).
Follis. S.665 Zfr. 85,–

68. Focas 602-610.
vz. Focas en Leontia staand.
kz. Grote M. (Antiochië).
Follis. S.671 Zfr– 45,–

69. Heraclius 610-641.
vz. Heraclius en zoon op troon.
kz. Kruis. (Constantinopel)
Hexagram. S.799 (zilver) Zfr– 275,–

70. Heraclius 610-641.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.804 Zfr. 55,–

71. Heraclius 610-641.
vz. Buste en face.
kz. Grote XX. (Thessalonica).
½ Follis. S.828 Zfr+ 65,–

72. Constans II 641-668
vz. Buste en face.
kz. Kruis op globe.
Hexagram. S.989 (zilver) Zfr. 350,–

73. Constans II 641-668.
vz. Buste en face.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1004 Zfr. 45,–

74. Tiberius III 698-705.
vz. Staande Tiberius.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1367 Zfr– 175,–

75. Constantijn V 741-775.
vz. Bustes van Constantijn V en Leo IV.
kz. Buste van Leo III. (Syracuse).
Follis. S.1569 Zfr. 60,–

76. Nicephorus I 802-811.
vz. Bustes van Nicephorus en Stauracius.
kz. Grote M. (Constantinopel).
Follis. S.1607 Zfr+ 95,–

77. Theophilus 829-842.
vz. Buste en face.
kz. Tekst. (Constantinopel).
Follis. S.1667 Zfr– 45,–

78. Leo VI 886-912.
vz. Buste en face.
kz. Tekst. (Constantinopel).
Follis. S.1729. Zfr. 50,–

79. Romanus I 920-944.
vz. Buste en face.
kz. Tekst.
Follis. S.1760 Zfr– 45,–

80. Johannes I 969-976.
vz. Buste van Christus.
kz. Tekst. (klasse A1).
Follis. S.1793 Zfr– 30,–

81. Basillius II 976-1025.
vz. Buste van Christus.
kz. Tekst. (klasse A2).
Follis. S.1812 Zfr. 35,–

82. Constantinus VIII 1025-1028.
vz. Buste van Christus.
kz. Tekst (Klasse A3).
Follis. S.1818 Zfr– 30,–

83. Constantijn X 1059-1067.
vz. Staande Christus.
kz. Eudocia en Constantijn.
Follis. S.1853 Fr+ 30,–

84. Nicephorus III 1078-1081.
vz. Buste van Christus.
kz. Kruis. (klasse I).
Follis. S.1889 Zfr. 40,–

85. Alexius I 1081-1118.
vz. Buste van Christus.
kz. Buste van Alexius I.
Tetarteron Nomisma. S.1895 Fr. 150,–

86. Alexius I 1081-1118.
vz. Buste van de Maagd Maria.
kz. Buste van Alexius I.
Follis. S.1901. Fr+ 35,–

87. Alexius I 1081-1118.
vz. Kruis.
kz. Tekst.
Follis. S.1911 Fr. 45,–

88. Johannes II 1118-1143.
vz. Staande Christus.
kz. Johannes II.
AE Tetarteron. S.1945 Fr+ 40,–

89. Manuel I 1143-1180.
vz. Maagd Maria op troon.
kz. Staande Manuel.
Biljoen Trachy. S.1965 Zfr– 65,–

90. Isaac II 1185-1195.
vz. Maagd Maria op troon.
kz. Isaac II staande.
Biljoen Trachy. S.2003 Zfr. 45,–

Munthandel BATAVIA Zoutmanstraat 32 Den Haag

meer dan ooit is munten kopen een zaak van vertrouwen...

leden van de n.v.m.h. zijn uw vertrouwen waard!

opgericht 25 januari 1982

alle leden van de Nederlandse Vereniging van Munthandelaren onderschrijven de erecode welke door de vereniging is opgesteld.

- **garantie op de echtheid van munten en penningen**
- **objectieve en eerlijke voorlichting**
- **kwalificatie volgens gangbare normen**

lijst van aangesloten munthandelaren in alfabetische volgorde:

AMNU Munthandel
F. Knijnsberg
Berkenrodelaan 14
1811 AJ Amstelveen
020-432933

Batavia
G. J. Rietbroek
Zoutmanstraat 32
2518 GR Den Haag
070-451772

Bussumse munthandel
J. W. Eeckhout
Kapelstraat 20
1404 HX Bussum
02159-16288

Civitat
A. H. G. Drouven
Luttekestraat 31
8011 LP Zwolle
038-223368

Coinseling Hoogeveen
B. H. Hagemeijer
v. Echtenstraat 21a
7906 EK Hoogeveen
05280-73634

Coret
A. Coret
Heuvelstraat 103
5038 AC Tilburg
013-363240

A. G. van der Dussen
Hondstraat 5
6211 HW Maastricht
043-15119

Karel de Geus
K. de Geus
Stratumsedijk 47a
5611 NC Eindhoven
040-123455

Hekra
L. H. Helderton
Molenstraat 25
4011 AB Ophemert
03445-1392

Hollandia b.v.
A. Braun
De Zande 40
8278 AK Kamperveen
05203-320

H.B.U. n.v.
De heer D. F. Felderhoff
Herengracht 434-440
1017 BZ Amsterdam
020-292287

Holleman-munten
M. Holleman-Tas
Min. Dr. Kuyperplein 64
7522 AW Enschede
053-338779

Honingh
J. C. Honingh
Dorpsstraat 155
1566 AE Assendelft
02987-3094

Huizinga b.v.
H. J. Huizinga
Nassaulaan 36
6720 AC Bennekom
08389-14004

J. Mevius
Oosteinde 97
7671 AT Vriezenveen
05499-1322

Munthandel Oost-Brabant
M. v. Berkom
Carmelietenstraat 10
5341 EG Oss
04120-24123

Neerlandia
Mevr. I. Schaeffer
H. Cleyndertweg 469
1025 DT Amsterdam
020-322418

NMB Bank
Dhr. J. Evers
Amstelstraat 21
1017 DA Amsterdam
020-220423

Osse munthandel
R. van Breda
Houtstraat 5
5841 GG Oss
04120-25012

Phoenix
J. F. J. van Koningsbrugge
Merwedestraat 18
9406 RM Assen
05920-52045

Ri-ëst b.v.
A. Hielkema
Nieuweburen 134
8911 GB Leeuwarden
058-125799

Van Roekel bv
E. D. J. v. Roekel
Bussum

Romunt b.v.
W. E. M. Dols
Roerzicht 1
6041 XV Roermond
04750-16010

J. Schulman bv
Keizersgracht 448
1016 GD Amsterdam
020-233380

Sipiro-munten
P. Willems
Nassaulaan 5
6721 DW Bennekom
08389-18064

Spaar en Voorschotbank
Dhr. J. Bekkema
Torenplein 7
9231 CG Surhuisterveen
05124-1925

Trajectum
L. Loffeld
Croeselaan 249
3521 BR Utrecht
030-949709

M. Velraeds
Viel 6
6456 AT Bingelrade
04492-3700

JB Westerhof
Hoogend 18
8601 AE Sneek
05150-170098

aspirant leden:

L. Kevelam
Speulderweg 15
3886 LA Garderen
05776-1955

C. A. M. Kienhorst
Steenstraat 16
7571 BK Oldenzaal
05410-20208

C. J. G. Schuurman-Rijnholt
Emmastraat 13
7075 AL Etten
08350-27781

Weet u dat er NVMH geschenkbonnen bestaan van *f* 10,— en *f* 25,—. Misschien een leuk idee om eens kado te geven. Verkrijgbaar bij bovenstaande munthandelaren.

secretariaat n.v.m.h.
postbus 3242
7500 DE Enschede

Laurel and Olive

by David Potter

It so happens that my favourite cast medal and my favourite struck medal in a by now fairly large collection are both Dutch ones. Those who are familiar with the medal scene in the Netherlands, especially since the war, will not be surprised at this. There is perhaps no other country with so many gifted sculptors who turn their hands to making medals on the side, or even primarily – with the possible exception of Hungary, where every National Medal Biennale at Sopron displays a wealth of talent by both established medallists and by young artists making their debut.

For the quatercentenary of the birth of William Shakespeare in 1964 the Dutch Medal Society (the Vereniging voor Pennningkunst) commissioned a medal from V.P.S. Esser, professor of sculpture at the State Academy of Fine Art in Amsterdam. It was an inevitable decision to choose the doyen of Dutch medallists to honour the greatest of the English poets.

The Shakespeare we see here has elements of the two or three contemporary portraits that exist, but would seem to be mainly inspired by the painted stone bust forming the centrepiece of the monument in Holy Trinity Church at Stratford-upon-Avon, overlooking the poet's grave. As it was made and set up soon after Shakespeare's death in 1616, while his widow, family and friends were still alive, this portrait may be considered authentic – though there is no trace of the 'bare ruined choirs where late the sweet birds sang', and in ironing out the wrinkles the stonemason has removed most of the character from the face as well. But the high bald dome of the brow, the full cheeks, and the long side-locks curling over the ears, familiar to us from the best-known portrait, the copper-engraving by Martin Droeshout which forms the frontispiece to the First Folio (1623), are all there in the Stratford bust. If the little-known 'Flowers Portrait' in the Royal Shakespeare Theatre Art Gallery is as old as the date it bears (1609), then it is evidently the original after which Droeshout made his engraving and he is not to blame for the frontispiece being so wooden and hieratic; at all events, the editors of the First Folio – two leading actors who had known Shakespeare well – accepted it for publication.

Unimaginative medallists galore have simply copied the Droeshout print for their boring portraits of Shakespeare. Not so a creative artist such as Piet Esser. Accepting the authenticity of the Stratford likeness, as corroborated in important features by the Droeshout engraving, he has seized upon it, wrestled with it, and re-created it in his own idiom and for his own purpose. In doing so, he has turned it round through 90 degrees to present a view unobtainable in Holy Trinity Church itself. One is reminded of the way Loeki Metz, in a recent medal, created a profile portrait of Albrecht Dürer from the various self-portraits, reconstructing the large and prominent nose of which he seems to have been self-conscious. Here, too, while bringing out, in high relief, the smooth hemispheres of brow, cheek and hair, and adopting the trimly trained-up moustaches, the neat vandyke beard and the broad collar of the Stratford bust, Esser has given more prominence to the nose than is suggested by the various portraits *en face*. It projects, along with the pointed beard, into the concave space on the left, to balance the convex mop of hair on the right, and its sensitive sharpness and bony bridge give this profile a refinement which recalls Charles I as portrayed by Van Dyck. Unlike so many heads in Tudor and Stuart times, this one is not severed but rests firmly on

the boldly modelled collar, whose ends curl up into the thin rim of the medal, which is curved up from behind with fingers and thumbs to frame the head and balance its high relief.
There is another source of information about Shakespeare's appearance which Professor Esser seems to have used: the 'Chandos Portrait' in the National Portrait Gallery. This is clearly of the same man as the Flowers/Droeshout portrait, though here the high brow is less exaggerated and there is life in the eyes and about the mouth; we see the same brushed-up moustaches, but now Shakespeare sports a full though shortish beard. As at Stratford, he wears his broad shirt-collar turned down over his doublet. Unless one is acquainted with the Chandos Portrait there is one feature of Esser's Shakespeare one can easily overlook: the plain gold ring in the left ear. Now commonplace again among young men in the West, and even to be seen in eastern Europe, gold ear-rings were a frequent adornment of mature men in Shakespeare's day; some even wore two in one ear.
The impression given by Esser's portrait – as by all masterpieces of art – is one of inevitability: the features are all so right, and combine into such a perfect whole, that one feels the head can only be like this; it seems to have merged from Esser's brain and heart just as we see it, as Minerva sprang fully-armed from the head of Jove. This impression is heightened by the effect of effortlessness and spontaneity: the tiny beads of wax pressed onto eyebrow, moustache and beard as 'accents' reveal a sovereign sureness of touch. This is of course true. Yet Professor Esser assured me that his Shakespeare, like his Rembrandt, was the outcome of a series of different attempts; he had a dozen or more 'goes' before a portrait emerged which satisfied him. The forerunners of his Rembrandt have been preserved for posterity in bronze and terracotta, but not, as far as I know, those of his Shakespeare. We must be content with Esser's Shakespeare in this its final form, and we rejoice to have it as he gave it to us.
The obverse of this medal, with its head in high relief framed by the sensitively modelled edge, rests firmly on its flat reverse. This is made up of three concentric zones: on the outside, the broad, polished rim, bent back to join up with the obverse; within this smooth frame, a sunken, unpolished circle with a dark, matt patina; and in the centre, a small, sunken square. Around this square the letters of the name SHAKESPEARE dance hand in hand: large, handsome, raised uncials, polished and bright against the dark background. In contrast to most medals, the inscription does not form a frame for the reverse: here the inscription *is* the reverse. Esser, a master of calligraphy, has solved the problem posed by a circular inscription of large letters in a small space by linking them wherever possible and joining them up into groups. (The links in the group EARE are especially delightful.)
To prevent the dance of the letters from spinning out of control, Esser has firmly anchored the name to the square at the centre by extending the uprights of H, K, P and R to meet its corners. They also lead the eye to the dates of the anniversary: 1564/1964 in Roman numerals, raised above their own dark background and arranged severely in four compact rows to contrast with the fleetfooted uncials (though here, too, there are delightful links between one letter and one row and another).
The patina on the cast in my collection is dark brown, almost black, where it has not been polished off or rubbed away, with additional touches of rust-red, like jeweller's rouge, in some of the hollows. It is in fact a jewel of a medal, only 55 mm in diameter, and fits beautifully into the palm of the hand.

Calligraphy plays a big part in my favourite struck medal, too; indeed, to my mind the superb lettering is the outstanding feature of Theresia van der Pant's Israel medal. This was issued by the Vereniging voor Penningkunst in 1968 to mark the 20th anniversary of the establishment of the state of Israel. On a thick, flat disc, 70 mm in diameter, is sculpted, with vigorous movements of the modelling tool, the gnarled trunk of an ancient olive-tree, symbolising the land of Israel and the people of God. Seemingly dead, and thought by its enemies to be so, it has now broken into new life and put out shoots and leaves which have burst through the confines of the medal's circular form, as the

massive trunk in high relief has burst out of its flat field. Into the smooth surface of this field, and entirely filling it, are carved the name ISRAEL and the dates of the anniversary 48/68 in large letters and figures of unusual beauty. The rugged modelling of the tree-trunk, and the exquisite precision of the lettering, set each other off to perfection.

With this medal, too, the reverse is made up of concentric zones, and here, too, one may say that the inscription is the reverse. The text is the prophecy of Isaiah in chapter 35, verse 1, which by their cultivation of the Negev the Israelis have seen fulfilled:

The wilderness and the solitary place shall be glad for them; and the desert shall rejoice, and blossom as the rose.

Around the edge, in small capitals of a medieval form, the text in Dutch; within that, the Hebrew text, brief, unpointed, mostly just the marvellously rhythmic and decorative consonants, beautifully drawn and engraved; and in the centre, a hollow chiselled out of the plaster and filled with beads and balls of wax to form a heap of stones representing the desert. By chance, the medal in my collection (though by no means all those produced) has been given an additional patination on top of the standard blackish-brown one: a wash of burnt sienna which has dried within and around the lettering, and then an application of yellow ochre which has run down and dried between the rocks and stone. These sandy tones underline the imagery of Isaiah most effectively.

This medal, incidentally, is also a masterpiece of striking (by the Begeer Mint).

I am glad and proud to have these two fine Dutch medals in my collection, and fortunate to have been most kindly received by the distinguished artists who made them.

Naar een nieuwe vormgeving van penningen?

door A.J. de Koning

Inleiding

Dit jaar – 1985 – bestaat de Vereniging voor Penningkunst zestig jaar. Zij besteedt daar geen bijzondere aandacht aan en er zijn geen speciale activiteiten, zoals penningexposities, georganiseerd. Toch zijn er juist in de afgelopen jaren, sinds ongeveer 1975, belangrijke ontwikkelingen te signaleren geweest die de aandacht verdienen. De zogenaamde Bescheurkalender van het duo Koot en Bie gaf op een januaridag in een van die jaren het volgende te lezen: 'Ze liggen in een sigarendoos in de linkerla van zijn bureau. Soms neemt Cees ze eruit en kijkt er een tijdje naar: twee medailles...'

Welnu, indien u de gelukkige bezitter bent van een aantal door de Vereniging voor Penningkunst uitgegeven penningen, neem die dan ook weer eens ter hand, bekijk ze kritisch, vergelijk en tracht met die penningen 'in de hand' en 'aan de hand' van het hierna volgende, de ontwikkeling van de recente penningkunst te volgen.

Exposities

Exposities van penningen bieden meestal de mogelijkheid om de ontwikkeling van de penningkunst te volgen. Een goed overzicht van deze ontwikkeling en de situatie waarin de moderne penningkunst zich in de eerste helft van de jaren zeventig bevond bood destijds de expositie ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Vereniging voor Penningkunst in 1975, die achtereenvolgens in verschillende plaatsen in ons land te zien was.

Dergelijke reizende penningtentoonstellingen worden helaas weinig frequent georganiseerd, hoewel het een van de geringe mogelijkheden is om van deze te weinig bekende vorm van kunst kennis te nemen. Jaren geleden merkte P. Esser het reeds op in de radioserie van Openbaar Kunstbezit: 'Het maken van penningen is een slechtgekende, bijna miskende kunst te noemen'.

Gelukkig spant de Vereniging voor Penningkunst zich in, voor zover dat binnen haar mogelijkheden ligt, om meer bekendheid aan de penningkunst en penningen in het algemeen te geven. In 1981 organiseerde zij de expositie 'Facetten van de moderne penningkunst – Penningfestijn op Beeckesteyn' in Velsen. Deze tentoonstelling werd georganiseerd in samenwerking met het Konin-

klijk Penningkabinet en de Kon. Begeer.
Als beknopt overzicht van recente penningkunst mogen ook de zorgvuldig samengestelde inzendingen voor de tweejaarlijkse internationale Fidemtentoonstellingen zeker genoemd worden. Diverse malen werden deze inzendingen getoond in het Koninklijk Penningkabinet tijdens de jaarvergaderingen van de Vereniging voor Penningkunst. Een 'traditie' die zeker dient te worden voortgezet en eigenlijk een veel bredere aandacht waard is!

De genoemde exposities in 1975 en 1981 toonden haast zonder uitzondering penningen die in brons zijn uitgevoerd en voor het merendeel zijn gegoten. Deze uitvoering is, evenals de vorm van de penning, als het ware aan traditie gebonden en vertoont al zeer vele jaren een bijna onveranderd beeld: qua vorm rond, qua materiaal meestal brons.
In 1976 werd door een, via het Ministerie van CRM gevormde, projectgroep een collectie penningen samengesteld voor een reizende expositie. Heeft het succes van de jubileumexposities in 1975 daartoe mede een aanzet gegeven? De CRM-tentoonstelling 'Penningen' werd vakkundig ingericht door de inmiddels opgeheven Nederlandse Kunststichting en reisde door het land vanaf het najaar 1977 tot in 1981.
Er werd een veertigtal penningen getoond, waarvan door middel van enige oudere exemplaren, zeer summier maar duidelijk, de ontwikkeling van de penningkunst sinds 1900 werd aangegeven. Ook hier de traditionele uitvoering: meestal in brons uitgevoerde ronde penningen. Het is interessant mede aan de hand van deze tentoonstellingscollectie, in grote lijnen, de verdere ontwikkeling van de penningkunst te volgen.

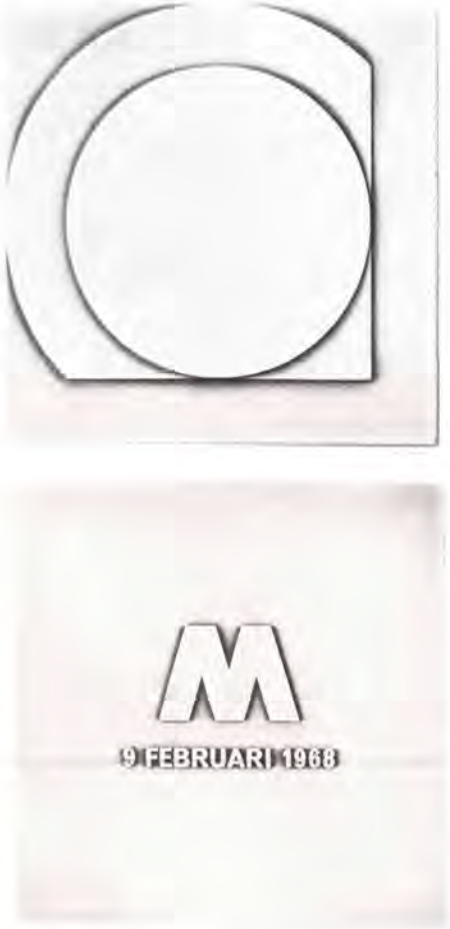
Vrijere vormgeving
Opvallend waren op deze expositie de meer recente ontwerpen. Door hun vrijere vormgeving – stilering – vormen zij een welkome aflossing van de vaak vervelende, traditionele (portret)penningen. Fraaie voorbeelden van die vrijere vormgeving zijn de penningen van Esser, Nynke Jelles, Claus, Marianne Letterie en Steyn. Ook bij de in de loop der jaren verschenen penningen van de Vereniging voor Penningkunst zijn daarvan voorbeelden te noemen. Met de penning Rembrandt, maar ook de Shakespeare-penning (Penningkunstuitgave 1964, zie afbeelding op p. 218, de Bredero-penning en bijv. het gevoelige portret van Buys, geeft Esser al in de periode 1955-1965 een werkelijke aanzet tot een vernieuwde vormgeving van penningen. Esser heeft overigens niet alleen zelf ware meesterwerkjes van penningkunst ontworpen, een generatie van beeldhouwers-medailleurs, waaronder de hiervoor genoemden, heeft de vorming mede aan hem te danken. De CRM-collectie toonde voorts meer penningen die loskomen van het vaak vastgeroeste beeld dat men zich van een penning vormt. Voorlopers hiervan zijn bijvoorbeeld: Carasso's Leda en de zwaan (PK-uitgave 1967, afb. 1) en Ad Dekkers' Metro-penning (1968). Over Carasso's penning-

1. Leda en de Zwaan (1978) van F. Carasso
...vele van zijn penningen hebben alle kleinheid en droogheid van de gewoonlijke penning achter zich gelaten...

kunst schreef H. Redeker destijds in NRC-Handelsblad: *Carasso (1899-1969) was in zijn atelier altijd doende en het typeert zijn weinig op het brede publiek ingestelde creativiteit dat hij veel van zijn scheppingskracht gelegd heeft in een zo weinig spectaculair genre als de penning. Vele ervan hebben alle kleinheid en droogheid van de gewoonlijke penning achter zich gelaten.*
Voor Ad Dekkers (1938-1974) was de opdracht

voor het vervaardigen van de Metro-penning (afb. 2) blijkbaar aanleiding om uit te proberen hoe zijn werk op veel groter formaat uitgevoerd, op het kleine penningvlak overkomt.

2. Metro-penning (1968) van Ad Dekkers ...van groot formaat naar 't klein...

Nieuwe vorm

Een verrassing op de CRM-expositie waren de, voor het eerst voor een breed publiek getoonde ontwerpen van enige kunstenaars of vormgevers afkomstig uit de edelsmeedkunst. P. Hoenderdos, die op uitstekende wijze de tekst verzorgde voor de begeleidende folder van de expositie, schreef naast onder meer een inleiding over het begrip 'penning', over deze vormgevers: *zij geven een heel nieuwe vorm aan traditionele gegevens van de penning. Zo maakt Françoise van den Bosch het doosje waarin de penning meestal bewaard wordt, onderdeel van de penning zelf* (afb. 3) *Charlotte van der Waals aanvaardt de ronde vorm van de penning, maar doorbreekt het idee van een voorkant en een achterkant: door de ringen uit elkaar te duwen onstaat een volledig driedimensionaal voorwerp.* (afb. 4)
Bij het penning-object van Bruno Ninaber tenslotte is de enige overeenkomst met het klassieke begrip penning, dat je het in je hand kan houden en dat je er meerdere gelijke exemplaren van kan maken. (afb. 5) *Maar, als je er iets mee zou willen herdenken, kan er dan een tekst op? Bovendien zijn hout en elastiek niet voor de eeuwigheid gemaakt. Is het dan nog wel een penning?...*
Tot de ontwerpen met nieuwe vormgeving mogen ook de serie penningen van Irene Bakker gerekend worden evenals de draaibare tweedelige penning van Suzanne Visser-Esser. Het Penningproject van CRM-NKS heeft stellig bijgedragen tot het geven van grotere bekendheid aan penningen en penningkunst in het algemeen en toonde bovendien de meest recente ontwikkeling van deze kunst. Sommige van de toen getoonde en nu hierbij afgebeelde objecten kan men geen penning noemen. Zij laten zien wat een penning niet is. Met deze nieuwste ontwerpen lijkt de ontwikkeling van de oorspronkelijk traditioneel ingestelde penningkunst in een stroomversnelling te zijn geraakt. De grenzen worden verplaatst en men treedt buiten de beperking van het penningrond. Nu kent onze tijd niet slechts één soort kunst of kunststroming, maar verschillende soorten naast elkaar. Dat geldt ook voor de Penningkunst. Zo blijven er traditionelen, die de werkelijkheid uitbeelden en wordt er geëxperimenteerd met eigen vormen en nieuwe vormgeving.
Ook de Vereniging voor Penningkunst signaleert deze ontwikkeling, getuige de uitgifte in 1980 van de tweedelige penning 'Vierkant met Cirkel in hoek' ontworpen door Lijsbeth Teding van Berkhout. Eerder gaf de vereniging wel aandacht aan actuele onderwerpen (Jorna's Vondelparkslaper – 1973, Hellegers' Naaktstrand – 1976) doch deze zijn uitgevoerd in de traditionele ronde vorm. Ook verschenen abstracte penningen, qua vormgeving op het penningvlak. (Snoeck's Ruimtevaart – 1964, Zijlstra's Zonder titel – 1977 en Cobbenhagen's Kiem – 1982).

Andere voorbeelden

Als voorbeeld van blijvende traditionele vormgeving van penningen moet zeker het werk van de Brabantse medailleur Niel Steenbergen genoemd worden (PK-penningen Carnaval 1959, afb. 6, en Vredespenning (1979). In 1978 werd het veertigjarig jubileum van deze beeldhouwer-medailleur gevierd met een expositie waar zijn talrijke penningontwerpen voor gemeente, instellingen en gelegenheden als geboorte en huwelijk te zien waren. Penningen met een door eigen stijl en eigen

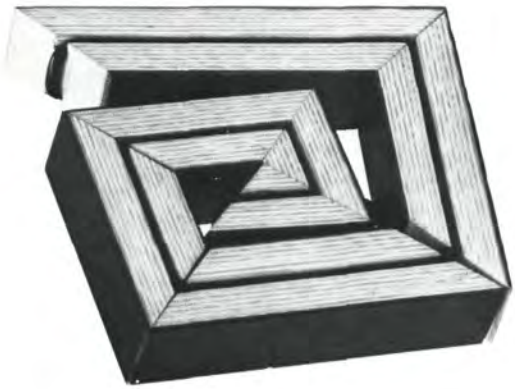

3. PTT-afscheidspenning (1976) van Françoise van den Bosch
...nieuwe vorm...
Françoise van den Bosch, die op jeugdige leeftijd in 1977 overleed, was edelsmid en wordt beschouwd als een van de belangrijkste ontwerpers van moderne sieraden. Haar ontwerp voor de PTT-penning werd door de Dienst Esthetische Vormgeving verkozen boven andere ontwerpen van gespecialiseerde ontwerpers, vrije kunstenaars, sieraadontwerpers en andere edelsmeden.

4. Uitschuifbare penning (1976) van Charlotte van der Waals
...volledig drie-dimensionaal voorwerp...

5. Penning-object (1976) van Bruno Ninaber van Eyben
...laat zien wat een penning niet is...
Het penning-object is uitgevoerd in gelamineerd hout en elastiek en is uitbuigbaar.
Bruno Ninaber van Eyben is vormgever en verwierf bekendheid met ontwerpen van armbanden, horloges en o.a. meubels. Hij is de vormgever van onze nieuwe munten-serie met de beeldenaar van Koningin Beatrix.

6. Carnaval-penning (1959) van Niel Steenbergen ...Steeds herkenbare eigen vormgeving...

teksten steeds herkenbare vormgeving.
In 1975 kreeg Auke Hettema een opdracht van de gemeente Amsterdam voor het ontwerpen van een penning bestemd voor Amsterdamse verenigingen die vijftig jaar of langer bestaan. *De totstandkoming van deze penning is een goed voorbeeld van de mogelijkheid om een traditie als het slaan van herinneringspenningen een nieuwe impuls te geven* (D.H. COUVÉE *De Beeldenaar* (dec. 1978) 17).
Helaas worden er ook nu nog steeds veel penningen gemaakt – gefabriceerd – in opdracht van instellingen of instanties, die van een ontstellend gebrek aan originaliteit blijk geven.

Nieuwe vormgevers

Enige tientallen jaren geleden, sinds de vijftiger jaren, ontwikkelden zich uitingen waarbij bleek dat niet de zogenaamde geroutineerde specialisten, ondanks ervaring, met verrassende vondsten kwamen, maar de beeldhouwers de eer voor zich gingen opeisen en dan soms geïmiteerd worden. Moderne technieken, nieuwe materialen ontwikkelen zich in een snel tempo. Is er nu een periode aangebroken dat de vormgevers afkomstig uit de kring van edelsmeden of sieraadontwerpers, wellicht naast beeldhouwers-medailleurs een nieuwe richting in de penningkunst gaan aangeven? Er zijn raakvlakken te noemen tussen edelsmeedkunst en penningkunst. Na de tweede wereldoorlog maakt ook het sieraad zich steeds meer vrij van de traditionele vorm en wordt materiaal steeds vrijer en expressiever gebruikt, in aansluiting bij expressionistische vormen van schilder- en beeldhouwkunst. Het bleek wel eens moeilijk niet te vervallen in kleinere versies van grotere sculpturen of reliëfs. Sieraden groeien uit tot kleine objecten. Datzelfde geldt voor penningen en penningkunst. Het blijft boeiend de ontwikkeling en de diverse uitingen van de penningkunst te volgen en het is verheugend te weten dat in de diverse ateliers van beeldhouwers en andere vormgevers gewerkt wordt aan verschillende soorten van vormgeving van penningen.
Daarbij zullen al eerder gestelde vragen of gemaakte opmerkingen opnieuw aan de orde komen, zoals

- Is penningkunst een vorm van toegepaste kunst?
- De penningkunst beweegt zich op het grensgebied tussen schilderkunst, beeldhouwkunst en sierkunst!
- Hoort het tot het wezen van de penning dat deze rond is en een voor- en keerzijde heeft?
- Kortom, wat is een penning?

Esser gaf desgevraagd eens het kort maar krachtig antwoord: *Wat een penning is... ik denk daar eigenlijk nooit over... ik maak ze.*

(Foto's van Studio Hartland te Amsterdam en P. Brouwers, KPK)

The reappearing amulet

by John Cook

To assess with any degree of accuracy the role of the medal in future society proves a difficult task as both art and society are presently in a state of flux, however, in an overview of contemporary art forms one cannot avoid observing the marked shifting of goals which many are experiencing. Jewellery, a discipline close to and often overlapping that of the medal, which in most preceeding cultures existed either as adornment or insignia, is today moving toward the making of small sculptural forms more concerned with expressive content than with either ornamentation or wearability, as in the works of Othmar Zschler of Switzerland, Bruno Martinazzi of Italy, Hubertus van Skal of Germany and others. An aesthetic emerges which appears dominated by the urge to experiment with matter as well as visual imagery; to explore and exploit processes, pushing the definition to its outer boundaries.

This same questing and shifting of roles is being experienced within the medallic field. As with jewellery, there is a notable movement toward the creation of objects which seek new levels of sculptural expression, many of which function consciously or unconsciously as amuletic forms.

The amulet is not a new sculptural form, but one which weaves in and out of history to reappear when called for, each time in a different guise dependent upon the specific society which it serves, but always offering sustenance and support for the individual.
Qualities of the amulet have been evident in many works shown in medal exhibitions of recent years. The works of Zofia Demkowska, Poland's renowned medallist, have long stood out as archetypal (fig. 1). Into her intimate hand-held sculptures she infuses a mystical 'other-world', richer, more human, more tolerable than our own... a refuge for the soul. This is a vital ingredient in today's amulet for it offers a necessary sanctuary, a sojourn into stability and an opportunity to regain personal equilibrium. Italy's Guido Vanni, (fig. 2) exploring various entries into this mystical 'other-world' by employing capsules and embedments of rarified remembrances, evokes in his medals fragments of a nearly forgotten natural order. A sense of the magical necessary to all amulets is found in the conceptions of Marianne Letterie of the Netherlands as she uses the finite boundaries of the circle to express the mysterious and timeless infinite (fig. 3).

Werner Niermann, who has emerged in recent years as one of Germany's leading medallists, while still holding to the rounded format and low relief of the traditional medal, expresses another aspect of the amulet (fig. 4). His fragile surface imagery overlays an awesome, relentless energy, a reaffirming sense of time and continuation, assuring yet somehow disquieting.

Works such as these, reflecting a radically changed purpose from that of the conventional medal, are exciting, satisfying or stimulating to some; offensive or perplexing to others: Yet with such works we have a developing mode far more suited to sustain and enrich the individual amid the uncertainties of present society than more monumental forms of art. The medal is an especially viable sculptural form with much potential for meeting the needs of mankind today and in the future as it is an art form for people rather than for places. The very scale of the medal invites a quiet intimacy with the beholder. Moreover, it offers a portability which allows it always to be near at hand, a value manufacturers of micro-electronic goods have recognized for some while.

It is unlikely that the present stresses in our society will alleviate; it is far more likely that pressures brought about by expanding populations, declining resources, political instability and its accompanying terrorism will, if anything, increase. Consequently the individual of the future, in comparison with his counterpart of today, will

1. Zofia Demkowska: Garden

2. Guido Vanni: Secolo ecologico

have less personal freedom, less opportunity to express divergent opinion, less physical space and less material goods. But he will have a correspondingly greater need for aesthetic and spiritual self-nourishment.

As medallists we are presented with a challenge and an opportunity of great dimension. Whether we answer succesfully is dependent not on outside forces, but upon the sensibility, profundity, compassion and commitment of the artist. Without these, the medal, as with any other form of art, will revert to the insipid and meaningless commercial objects with which we are all too familiar.

3. Marianne Letterie: Parelboot (= Nautilus shell)

4. Werner Niermann: Olive tree

Enkele opmerkingen naar aanleiding van Esser's Shakespeare-penning

door J.N. van Wessem

Hoewel de uitgave van deze penning door de Vereniging voor Penningkunst meer dan twintig jaar achter ons ligt, vallen er enkele opmerkingen over te maken die nog relevant zijn.
De penning is een 'historisch portret', d.w.z. een weergave van iemand die niet meer leeft en die de portrettist niet heeft kunnen ontmoeten. Hij heeft moeten werken met gegevens uit de tweede hand en is in sterke mate afhankelijk geweest van zijn inlevings- en verbeeldingskracht.
De Griekse portretkunst begon in de 4e eeuw voor Christus, de vroegste portretten waren posthuum, maar zochten een individu weer te geven door de trekken van het uiterlijk, de houding van het hoofd en door het beklemtonen van datgene wat een bepaald iemand van alle anderen onderscheidt. Ook de gewoonte om beelden van dichters te maken stamt uit Griekenland. Pausanias vermeldt beelden van Homerus en Hesiodes bij de Apollotempel in Olympia. Er stonden ook dichtersportretten op de Akropolis.
Hoe de dichter er uit zag, schijnt irrelevant voor wie alleen de teksten lezen, maar voor velen heeft een visueel beeld toch een diepe betekenis.

Een van de vroegste voorbeelden van een kunstenaarsportret in de penningkunst van deze tijd is de penning die Gerrit Jan van der Veen in 1933 voor de Vereniging maakte. Het onderwerp is Lucas van Leyden, die in 1533 overleed. Voor de voorzijde (afb. 1) ging Van der Veen uit van het schilderij in Brunswijk, dat uit de omgeving van Lucas stamt, naar de vorm een zelfportret kan zijn, en vroeger algemeen als zelfportret van Lucas gold. Als zodanig werd het nog in 1958 in Amsterdam tentoongesteld (afb. 2). In de keerzijde (afb. 3) zien we een echo van de schilderkunst van Jan Vermeer. Het portret onderscheidt zich van de meeste portretpenningen van die jaren door een minder 'munt-achtig' karakter, zonder randschrift en met het overnemen van de rechtstreekse blik van het Brunswijkse voorbeeld.

Toen het bestuur van de Vereniging voor Penningkunst in 1963 besloot om het volgend jaar een Shakespeare-penning uit te geven (de dichter was in 1564 geboren), bood Prof. V.P.S. Esser aan de penning te ontwerpen.
De iconografie van The Bard steunt op 2 zekere en een klein aantal met min of meer stelligheid verdedigbare, maar niet geheel overtuigende werken.

afb. 1

afb. 2

In Don Juan spreekt Byron over 'A Wretched Picture and Worse Bust'. De First Folio uit 1623 – Shakespeare was in 1616 gestorven – die de Comedies, Histories and Tragedies bevat, heeft als frontispice een portret van de schrijver, een gravure die gesigneerd is Martin Droeshout. We kennen een Martin Droeshout, zoon van een uitgeweken Vlaming, in Londen in 1601 geboren. Hij was, zo blijkt uit het overige weinig bekende werk, geen groot artiest, maar zijn Foliogravure

afb. 3

is zo incompetent, dat het zijn zwakste werk is (afb. 4).
Toen Shakespeare stierf was Droeshout 15 jaar, bij het verschijnen van de First Folio 22. De gravure berust op een schilderij of tekening ontstaan naar het leven of uit het geheugen. Dit voorbeeld is zoek geraakt. Martin Droeshout had een oom,

afb. 4

die ook gravures heeft gemaakt, van wie bijna niets bekend is. David Piper acht het mogelijk dat deze oom verantwoordelijk is voor de knullige gravure. Hoe het zij, het Droeshout portret moet een zekere gelijkenis met de dichter bezitten, want het werd door diens vrienden en relaties als frontispice aanvaard, in elk geval niet geweigerd.
Het grafmonument in Stratford-upon-Avon bevat een niet gesigneerd borstbeeld, gemaakt door een andere emigrantenzoon, Gheraert Janssen. Het past in diens zwakke conventionele oeuvre, zonder geest, en is stellig ook afgeleid van een verloren voorbeeld dat juist als bij Droeshout naar het leven of uit het geheugen ontstaan is (afb. 5).

afb. 5

Ook speelt in onze beeldvorming een tekening die in een copie bewaard is gebleven een rol. Omstreeks 1596 bezocht onze landgenoot Johannes de Witt in Londen het Swan theatre. Hij maakt een schets die zijn vriend Arend van Buchel copieerde. Deze wordt bewaard in de Utrechtse Universiteitsbibliotheek (omdat de tekening een unicum is, wordt hij talloze malen als illustratie gebruikt, de meeste reprodukties zijn niet naar van Buchel's tekening, maar naar een nogal verminkt Victoriaans lijncliché). Op deze afbeelding (afb. 6) vallen twee zuiltjes op die op het proscenium staan opgesteld en het dak dragen waaronder de momorum aedes, de verblijfplaatsen van de acteurs gesitueerd waren.

Esser heeft deze – artistiek onbelangrijke – gegevens als vertrekpunten genomen, maar de vorm van zijn oplossing was zijn eigen verbeeldingskracht.
In het zoeken naar een fysieke gelijkenis geeft hij een essentiële biografie. Hij heeft zich niet be-

kommerd om de andere portretten uit de 17e en zeker niet om de fantasieën uit de 18e eeuw, zoals de beelden van Scheemakers, Rysbrack en Roubillac. In geest komt hij het dichtst bij William Blake met diens 'fine humanization and haunting spiritualization'.
De beeldende kunstenaar heeft geen zeer subtiele middelen tot zijn beschikking om de geestesgesteldheid van zijn sujetten weer te geven. hij kan attributen toevoegen – wapenschild, pen, boek, passer, wapen – maar veel emblemen die duidelijk waren in de 17e eeuw, zijn voor ons moeilijk te doorgronden. Alleen een echte kunstenaar is het gegeven de ander als persoonlijkheid voor te stellen, iemand die leeft, met wie wij zouden willen spreken.

afb. 6

De eerste opzet (afb. 7) geeft Shakespeare ten halven lijve, geflankeerd door de zuiltjes op de Utrechtse tekening, tevens herinnerend aan die van het grafmonument, daarna concentreert 'il miglior fabbro' zich op het gelaat in profiel naar links (afb. 8). Gaf de eerste opzet een zeer jeugdige Shakespeare, een jongen haast, in de volgende versie is hij volwassen, in zijn volle rijpheid, peinzend, versatiel, geestig, gevoelig en begrijpend. Het egg-head, bij Droeshout waarschijnlijk uit gebrek aan technische vaardigheid ontstaan, gebruikt Esser om het spirituele karakter te versterken (afb. 9). De 'impressionistische' toets die

afb. 7

afb. 8

afb. 9 (copyright Barbara Esser)

hij ook aan zijn leerlingen doorgaf, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de Breitner penning van Wilfried Put, die de Vereniging in 1962 uitgaf (afb. 10), maakt de penning zowel historisch verantwoord als een eigentijds kunstwerk.

Wanneer we Esser's penning vergelijken met de door Paul Vincze ontworpen penning die in het zelfde jaar door de Shakespeare Birthplace Trust werd uitgebracht, een dood maaksel dat geen en-

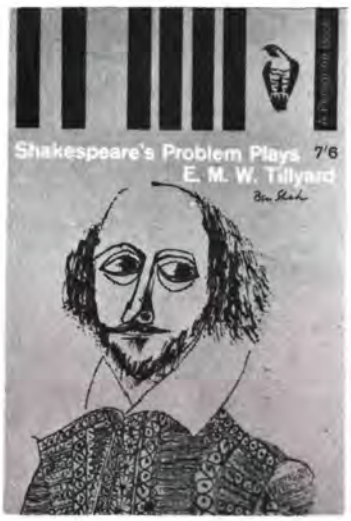
afb. 10

kele band met de tijd van ontstaan bezit en niets over de dichter meedeelt (afb. 11), dan valt de levendigheid naast de totale beheersing van de vorm en het in elkaar overvloeien van de onderdelen tot een geheel, nog duidelijker op. Er is wel een overeenkomst met een tekening van Ben Shahn uit 1954 (afb. 12), die voor een boekomslag werd gebruikt. Vincze's keerzijde is van een holle pathetiek die meer met Tollens dan met Shakespeare te maken heeft (afb. 13), terwijl Esser in zijn keerzijde – vgl. ook de keerzijden Else Mauhs (afb. 14), Buys, Suzanne – met een virtuoos letterspel de sfeer 'vertaalt' en de vorm tot perfectie brengt (zie blz. 218). Esser's penning kon alleen zijn vorm krijgen door zijn verwantschap met het motief. *Een historisch gerichte geest zal in de regel een groter stuk verleden in zijn voorstelling 'modern' of 'hedendaags' omvatten dan hij die leeft in de bijziendheid van het ogenblik* (HUIZINGA, *Homo Ludens*).

In zijn belangrijkste cyclus penningen, de Rembrandt-penningen sinds 1956, heeft Esser tal van nieuwe wegen aangegeven. De Hendrick de

afb. 11

afb. 12

afb. 13

afb. 14

Keyser-penning van Frank Letterie uit 1965 toont die invloed naast een bewust kiezen voor een fermere structuur (afb. 15 en 16).
Men zou een aantal geslaagde penningen kunnen aanwijzen die zonder Esser's stimulerende invloed heel anders zouden zijn geworden. Zijn beklemtonen van techniek, compositie, het zoeken van de juiste uitdrukking, het zich vereenzelvigen met het motief, het samengaan en de spanning van gevoel en verstand, het vinden van de vorm die overtuigt: al deze elementen heeft hij in de praktijk gebracht en doorgegeven.

afb. 15

afb. 16

mooie zaken ... in zand gegoten of via 'verloren was'

Postbus 176
1700 AD Heerhugowaard
Nijverheidsplein 4
1704 RB Heerhugowaard
Tel. (02207) 1 05 47

metaalgieterij b.v.
verdult

orden
beelden
penningen
plaquettes

aluminium
messing
brons
zink

zwarten
bruneren
patineren

verzilveren
verbronzen
vergulden

probeert U ons eens ... als Uw penninggieter bv!!

JEAN ELSEN

Tervurenlaan, 65 – bus 1
B - 1040 BRUSSEL
Tel.: 02/734.63.56

Munten – Penningen
Boeken
Maandelijkse prijslijsten
Schriftelijke Veilingen
Oudheid
Middeleeuwen
Nederlanden

Penningnieuws

door Frank Letterie

Nieuw werk van medailleurs, nieuwe uitgaven, tentoonstellingsactiviteiten en bijzondere aanwinsten van verzamelaars. Goed reproduceerbare foto's met gegevens sturen aan F. T. S. Letterie, Hamminkweg 1, 7251 RB Vorden, tel. 05752-2697.

Gedenkpenning Adriaen Pauw

Het vierhonderdste geboortejaar van de staatsman en ambachtsheer Adriaen Pauw (1585-1653) vormt de aanleiding voor een aantal jubileumactiviteiten, zoals de uitgave van een boek, lesbrieven, een tentoonstelling en uiteraard ook de uitgifte van een gedenkpenning. Adriaen Pauw, tweemaal Raadpensionaris van Holland, wordt erkend als de voornaamste onderhandelaar bij de Vrede van Munster in 1648. Hij was bovendien Ambachtsheer van een tiental 'Heerlijkheden', o.a. Heemstede, alwaar hij het middeleeuwse kasteel verfraaide (in 1810 afgebroken).

De herdenkingspenning is een initiatief van de Vereniging Oud Heemstede-Bennebroek en ontworpen door de kunstenaar Joos van Vlijmen. De gietpenning heeft een diameter van 60 mm. Op de voorzijde vindt men de beeldenaar van Pauw, de rechterhand geheven ter bezwering van de vrede met Spanje. Op de keerzijde is het grondvlak van het Slot in Heemstede weergegeven naar aanleiding van de in 1947 opgegraven fundamenten.

Op zaterdag 8 juni j.l. is het eerste exemplaar van deze fraaie penning door de burgemeester van Heemstede jhr. mr. O.R. van den Bosch overhandigd aan premier drs. R. Lubbers. Nadere informatie wordt gaarne verstrekt door H. Krol, p.a. Openbare Bibliotheek, Kerklaan 61, Heemstede (tel. 023-288358/282977).

Goochelpenning
Een bronzen gietpenning uit 1984 naar een vrij ontwerp van Kees de Vries, maker van de Holle Bolle Gijs-penning van de Vereniging. De penning met een diameter van 70 mm bestaat uit twee delen.
Voorzijde van eerste deel: goochelaar aan het werk en toverspreuken. Keerzijde van eerste deel: twee vogeltjes op een stokje, twee blokjes. Op het tweede deel van de penning is een kooi met doek afgebeeld en andere attributen van de goochelaar. De keerzijde van dit deel is hol en past over de vogeltjeszijde van het eerste deel.

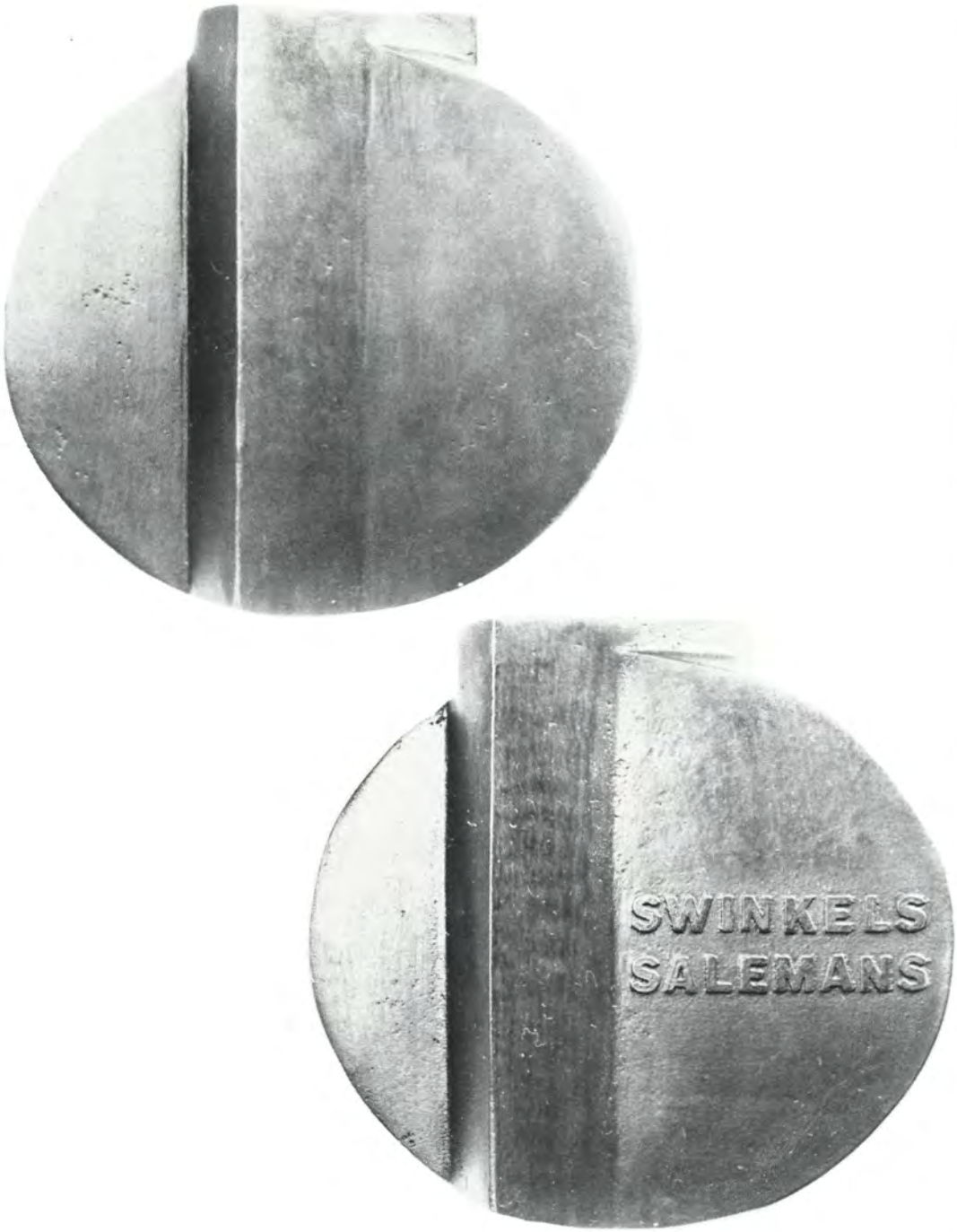

Penning 'Mathesis Scientiarum Genitrix'
Het Koninklijk Genootschap 'Mathesis Scientiarum Genitrix' te Leiden bestaat 200 jaar. Dit bijzondere lustrum is voor het bestuur en de directie van deze middelbare technische school aanleiding tot het uitgeven van een speciale penning.
De penning is geslagen bij 's Rijks Munt te Utrecht en ontworpen door de Hazerswoudse medailleur Willem Vis.
De voorzijde is geïnspireerd door het trappenhuis, welke een kenmerkend onderdeel vormt van het huidige schoolgebouw. Hiermee wordt de opgaande lijn in de ontwikkeling van de leerlingen op MSG gesymboliseerd.
De keerzijde toont een tafereel met de godin Minerva en een aantal leerlingen omgeven door studie-attributen en symbolen van bijvoorbeeld handel en nijverheid. Als randschrift de tekst 'MATHESIS SCIENTIARUM GENITRIX', toen al het devies van de school en de jaartallen 1785-1985 met aan weerszijden hiervan de meestertekens van 's Rijks Munt en de Rijks Muntmeester.
Deze zijde is een aangepaste weergave van de voorzijde van de vroegere prijspenning van de school. Het tafereel dient als schoolvignet en komt vanouds voor op ondermeer lakzegels en getuigschriften.
De penning heeft een doorsnede van 38 mm en wordt uitgereikt aan de leerlingen.
Een beperkt aantal in zilver en brons, vervaardigd in zogenaamde 'Proof'-kwaliteit, wordt belangstellenden en verzamelaars te koop aangeboden.

Penning Ronald MacDonald Huis
Op initiatief van 'Zonta Club 't Gooi', een service club van werkende vrouwen, heeft de beeldhouwster Tineke Bot (atelier te Blaricum) een bronzen gietpenning ontworpen, waarvan de opbrengst ten goede zal komen aan het Ronald MacDonald Huis te Amsterdam.
Op de in sterk reliëf gemodelleerde penning wordt bescherming van het kind symbolisch tot uitdrukking gebracht. Op de voorzijde (zie afbeelding): een babyfiguur, die door een op de achterzijde afgebeelde gestileerde hand 'behoed' wordt. Op de keerzijde: Behalve de gestileerde hand, is een lachend kinderfiguurtje te zien, waarvan het lijf tevens het huis vormt. Tekst: Ronald MacDonald.
De penning heeft een éénmalige oplage van 100 exemplaren

Penning Architectenbureau Swinkels-Salemans
Marit Hertzdahl-Hartman heeft deze bronzen gietpenning (diameter 95 mm) in 1983 ontworpen. De penning wordt door het Maastrichtse architectenbureau gebruikt bij jubilea en als relatiegeschenk.

Verenigingsnieuws

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST
Secretariaat: de heer N.A.J. Visser, v.d. Meystraat 1, 1815 GP Alkmaar, tel. 072-120041; giro 96820.
Penningbestellingen: Mevr. M. Kemper-Koel, Mollenburgseweg 60, 4205 HD Gorinchem, tel. 01830-26543.

PENNINGUITGIFTE
De penningen 1985-1 *Niels Holgersson* van Marianne Letterie, 1986-1 *Vrij ontwerp* van Niko de Wit en 1986-2 *Piet Esser* van Wilfried Put zijn in bewerking.

M. Kemper-Koel

Internationaal Penningsymposium in Hongarije

Het gemeentebestuur van Nyiregyháza in Hongarije organiseert elk jaar in mei en juni een symposium met het doel een internationaal atelier voor Hongaarse en buitenlandse medailleurs en beeldhouwers te creëren. Voor werkplaats, gereedschap en materialen wordt gezorgd en er zal gelegenheid bestaan penningen en klein plastiek in brons te gieten. Na afloop van het symposium wordt een tentoonstelling gehouden van het gemaakte werk.
Het adres van het symposium is:
Hongarije, Nyiregyháza – Sóstó, 4431 Blaha Lujza Sétány 41.
Aanmeldingen moeten vóór 1 maart met curriculum vitae, catalogi en foto's gericht worden aan: The Association of Hungarian Fine Artists, 1364 Budapest, Pf. 51. Vörösmartytél 1.

Tentoonstelling

Wien Cobbenhagen exposeert van 7 januari tot 1 februari 1986 penningen en beelden in De Zienagoog te Zaandam (Gedempte Gracht 40b; geopend dinsdag-vrijdag 12.30-16.30 uur, donderdag tevens 19.00-21.00 uur, zaterdag 10.00-15.00 uur).

XXe Fidem congres in Stockholm

In het september/oktobernummer van De Beeldenaar stond een verslag door Theo van de Vathorst van het 20e Fidem-congres, in juni van dit jaar gehouden te Stockholm. Daarin werd ook de penning die aan alle deelnemers is uitgereikt bekritiseerd. Helaas kwam de foto van deze slagpenning, door Berndt Helleberg, te laat om nog bij het verslag opgenomen te worden. Hieronder wordt de penning alsnog afgebeeld, zodat ieder kan beoordelen of hij/zij het eens is met de kritiek.

Op de voorzijde, waar de gegevens over plaats en datum van het congres worden vermeld, heeft de medailleur zichzelf aan de linkerkant geportretteerd. In twee kleine holtes zijn de toren van het

stadhuis van Stockholm en een gestileerde kroon te zien, de kroon als symbool van St. Erik, de Zweedse patroonheilige, die in de 12e eeuw koning van Zweden was. Op de keerzijde zijn als symbolen van de zee, de aarde en de hemel een vis, een zon die de aarde beschijnt, en een vogel afgebeeld. Een mens staat in alle drie gelaagdheden, met zijn blik op de vogel gericht. De penning kan in brons besteld worden voor 100 Zw. kronen bij Myntverket, Box 401, S-631 06 Eskilstuna.

De tentoonstellingscatalogus zal nog aan alle kunstenaars toegezonden worden die werk hadden ingestuurd. Voor geïnteresseerden is hij te koop bij Kungliga Myntkabinettet, Box 5405, S-114 84 Stockholm. Ook catalogi van vorige tentoonstellingen zijn nog leverbaar. Die van Florence (1983) kan besteld worden bij Dr. Cesare Johnson, Piazza S. Angelo 1, 20121 Milaan, Italië. De catalogus van Lissabon (1979) is verkrijgbaar bij M. Carlos Baptista da Silva, Fondation Gulbenkian, 45 avenue de Berne, Lisbonne, Portugal.

G. van der Meer

RIETDIJK bv

Regelmatig iedere 3 maanden
een muntveiling

Kantoor: **Noordeinde 41, 2514 GC Den Haag.**
Wilt u inlichtingen omtrent de catalogus of eventueel inzenden: tel. 070-647831, b.g.g. 647957.

In voorbereiding:

Speciale lijst ROMEINSE MUNTEN

(voorafgegaan door 'nieuwtjes')

Gratis aan te vragen bij:

A. G. van der Dussen b.v.
Hondstraat 6
6211 HW Maastricht
(tel. 043-215119)

SCHITTEREND EERBETOO
VAN DE CHIN

UNIEK! EEN GOUDEN EN 4 ZILVEREN MUNT
EN DRIE ANDERE GR

中華人民

VOLKSREPUBLIEK CHINA

De Chinese kultuur is een der oudste en rijkste ter wereld en de wijsheid van hun eerste denkers heeft op vele andere kulturen een diepe invloed gehad.

De Chinese Volksrepubliek, die sedert eeuwen kan bogen op een rijke numismatische traditie, brengt vandaag een zeer bijzondere hulde aan de wijsgeren die de grondvesten hebben gelegd van hun grote kultuur: zij wijdt aan hun nagedachtenis een gouden en vier zilveren muntstukken!

ALS EERBETOON AAN CONFUSIUS: EEN 22 KARAATS GOUDEN MUNT

Het gouden 100 yuan muntstuk draagt de beeltenis van Confusius (551-479 v.C.). De grootste Chinese filosoof aller tijden die, overal waar zijn reizen hem brachten, de apostel mag genoemd worden van de harmonie, de vriendschap en het begrip, wordt hier voorgesteld in een houding van vredige meditatie. Op de keerzijde staat de nominale waarde: 100 yuan. Op de voorzijde: 1985 evenals het pictogram van de Chinese Volksrepubliek.

SET VAN ZILVEREN MUNTEN.

De 4 munten van 5 yuan dragen de beeltenis van andere boegbeelden van het Chinese Denken.

LAO TSEN, stichter van het taoïsme en auteur van Tao-te Ching, een boek met parabels over zijn mystieke leerstellingen.

QU YAN, dichter van het oude China die elk jaar met een feestdag wordt herdacht.

UIT CHINA: MUNTSTUKKEN MET EEN BACKG

AAN DE GRONDLEGGERS
SE KULTUUR.

'UKKEN GEWIJD AAN CONFUSIUS, LAO TSEU
E CHINESE WIJSGEREN!

共和國

SUN WU, GENERAAL UIT DE PERIODE VAN DE OPSTAND DER KONINKRIJKEN.
CHEN SHENG EN WU GUANG, BEZIELERS VAN DE BOERENOPSTAND TEGEN DE CHINESE FEODALITEIT, WAARDOOR DE KEIZER QIN SHI HUANG EEN EINDE KON STELLEN AAN DE OPSTAND DER KONINKRIJKEN EN IN CHINA DE EENHEID KON VESTIGEN.
BENEVENS HUN BEELTENISSEN VERMELDT DE KEERZIJDE VAN DE MUNTEN DE NOMINALE WAARDE VAN 5 YUAN.
OP DE VOORZIJDE: 1985 EVENALS HET EMBLEEM EN HET PICTOGRAM VAN DE CHINESE VOLKSREPUBLIEK. DEZE 5 MUNTSTUKKEN ZIJN WETTIG BETAALMIDDEL IN CHINA. HET GOUDEN MUNTSTUK EVENALS DE SET VAN VIER ZILVEREN MUNTEN WORDEN AANGEBODEN IN EEN LUXUEUS HANDGEMAAKT HOUTEN KOFFERTJE MET CHINESE LAK EN VERGEZELD VAN EEN GENUMMERD ECHTHEIDSCERTIFIKAAT.

DEZE UITGIFTE IN "PROOF" KWALITEIT IS BEPERKT TOT 25 000 EX. VAN DE GOUDEN MUNT EN 25 000 EX. VAN DE SET VAN ZILVEREN MUNTEN. MUNTSTUKKEN VAN EEN ONBETWISTBARE NUMISMATISCHE PERFEKTIE... VOOR VERZAMELAARS EEN UNIEKE KANS OM DE RIJKDOM VAN DE CHINESE KULTUUR TE ONTDEKKEN.

Muntkarakteristieken

	GOUDEN 100 YUAN
JAAR VAN UITGIFTE	1985
GEHALTE ZUIVER GOUD	916 1000E
DIAMETER	23 MM
GEWICHT	11,318 G
GOUDGEWICHT	10,367 G
ZILVERGEWICHT	0,951 G
KWALITEIT	PROOF
OPLAGE WERELDWIJD	25 000

	ZILVEREN 5 YUAN
JAAR VAN UITGIFTE	1985
GEHALTE ZUIVER ZILVER	900 1000E
DIAMETER	36 MM
GEWICHT	22,22 G
ZILVERGEWICHT	20,0 G
KWALITEIT	PROOF
OPLAGE WERELDWIJD	25 000 SETS

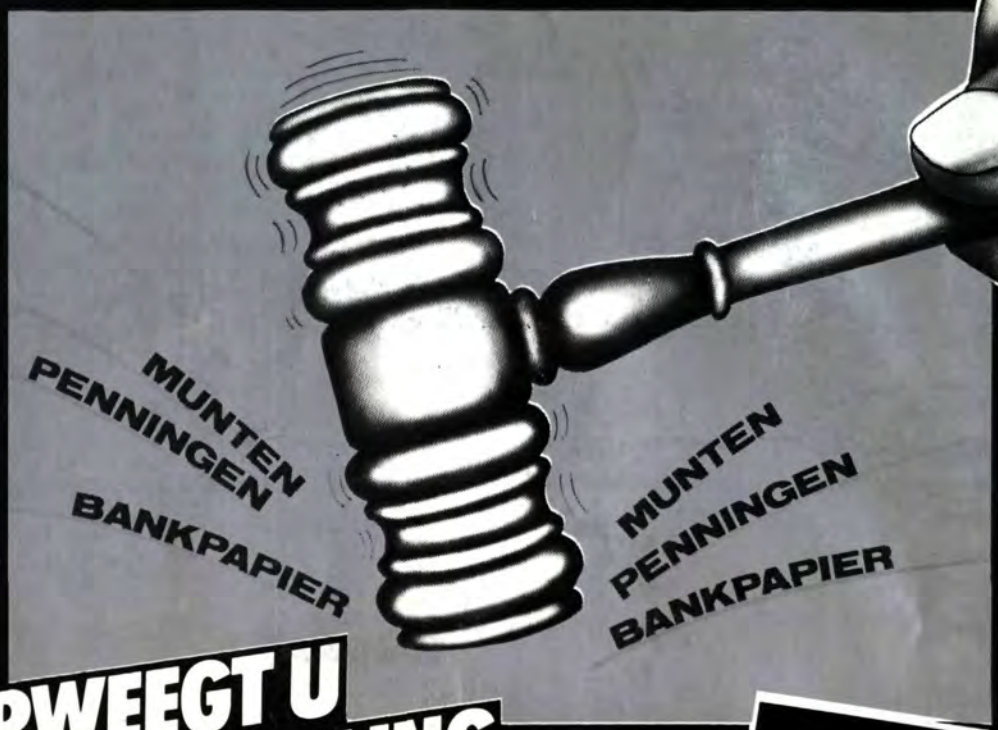
GROOTHANDELSVERDELER:
E.D.J. van ROEKEL b.v. Postbus 3 1400 AA BUSSUM
Schrijf voor meer informatie.

DE 4 MUNTEN VAN 5 YUAN DRAGEN DE BEELTENIS VAN ANDERE BOEGBEELDEN VAN HET CHINESE DENKEN.

OUND VAN EEN 4-DUIZEND JARIGE KULTUUR.

LINTAS

OVERWEEGT U UW VERZAMELING TE VERKOPEN?

Vraag onze gratis veiling catalogus

Bij ons heeft u 2 mogelijkheden:

Contante betaling

of realisatie via onze

Internationale veilingen

Onze eerstvolgende veiling is:

januari a.s.

Bel ons voor een vertrouwelijk en gratis advies.
Tel. 020-230261
24 23 80

"voor klinkende munt"

DE NEDERLANDSCHE MUNTENVEILING

Rokin 60 – Amsterdam-C. – Tel. 020-230261/242380
Postadres: Postbus 3950 – 1001 AT Amsterdam

Beëdigd Makelaars en Taxateurs